

Aleksandrs Platbārzdīs

Latvijas nauda

DAUGAVA

Aleksandrs Platbārzdīs

Latvijas nauda

DAUGAVA 1971

Ši darba galvenais nolūks ir dokumentēt visus tos maksāšanas līdzekļus, kādi bijuši apgrozībā Latvijā kopš neatkarības proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī līdz 1941. gada 25. martam, kad Padomju vara pasludināja Latvijas naudu par nederīgu.

Šim darbam ir vēl otrs mērķis: būt par rokas grāmatu tiem tautiešiem — numizmatiem, kas krāj un pēti šos kādreizējos maksāšanas līdzekļus.

Šeit sniegtais ziņu sakopojums balstās uz materiāliem, kas publicēti manās grāmatās: 1. *Die Münzen und das Papiergeld Estlands, Lettlands und Litauens* (Stokholmā: 1.—3. izd. 1953, duplicēts; 4. izd. 1957, rotēts, ar attēliem). 2. *Latvijas naudas* (Stokholmā 1960). 3. *Die Zahlungsmittel Estlands, Lettlands, Litauens und die lokalen Ausgaben 1807—1941* (Stokholmā 1963). 4. *Coins and Notes of Estonia, Latvia, Lithuania* (Stokholmā 1968) un atsevišķiem rakstiem holandiešu, latviešu un zviedru izdevumos. Vairākos gadījumos šeit nākuši klāt jauni fakti.

Dažas ziņas pārņemtas no Arnolda Aizsilnieka *Latvijas saimniecības vēstures 1914—1945* (Sundbibergā 1968). To avots attiecīgās vietās ir pieminēts īpaši.

Sniegtās ziņas aptver tikai tos maksāšanas līdzekļus, kas bijuši izlaisti Latvijas teritorijā. Citur izlaistie un zināmā laika posmā arī Latvijā par likumīgiem atzītie maksāšanas līdzekļi šeit nav uzskaitīti. Tādēļ apskatītas gan, piem., Latvijas pilsētu parādu zīmes, kas bija apgrozībā pēc 1918. g. 18. novembra, kaut arī daļēji emitētas agrāk, bet nav apskatīti Krievijas cara rubļi, padomju nauda, Vācijas markas un tml. Šie maksāšanas līdzekļi garām ejot minēti ievadā. Pārskatus par šo naudu un attēlus interesenti var atrast *Die Münzen etc . . . 4. izdevumā*.

Šeit sniegto ziņu pārņemšanai resp. tulkošanai citās valodās vajadzīga mana piekrišana. Ikkatru, kam zināmi kādi fakti, kas šeit nav minēti, laipni lūdzu tos man paziņot. Izsaku pateicību O. Bonga, A. Ruciņa un E. Vincovska kungiem par dažu ziņu sniegšanu.

Stokholmā, 1971. gadā.

A. Platbārzdis

Paskaidrojumi un aizrādījumi

Monētu priekš- un mugurpuses noteikšanai izmantoti Latvijas Finanču ministrijas oficiāli izdotie dati un *Handbuch der Banknoten und Münzen Europas* (Vīnē 1937) publicētās ziņas. Tās neatbilst vecajai numizmatikas tradīcijai, kur par priekšpusi uzskatīja valsts simbola attēlu.

Naudas zīmju papīra krāsa gandrīz arvienu ir balta un tādēļ aprakstos netiek minēta; turpretim minēti izņēmuma gadījumi.

Daļa naudas zīmju iespiesta uz Vācijā ražota papīra ar ūdenszīmēm; to nosaukumi pārņemti no A. Keller und K. Lehrke, *Deutsche Wertpapierwasserzeichen* (Berlīnē 1955).

Zīmju izmēri uzdoti aptuveni; no ūdenszīmju aprakstiem sniegti tikai nozīmīgākie; iespiedkrāsas — tikai galvenās, t. i. dominējošās. Zīmes puse ar parak-

stiem ir priekšpuse. Zīmju attēlu apraksti ir tverti īsi, iztirzājumi veltīti tikai nozīmīgākiem priekš- vai mugurpuses zīmējumiem.

Zīmju numerācija uzrādīta šādi:

1. gadījumos, kad ir tikai tekošais numurs, t. i. kontrolskaitlis, tas atzīmēts saīsinājumā: ks.;

2. ja pirms kontrolskaitļa ir arī latīņu vārda *numero* saīsinājums (No.), tad tas īpaši uzsvērts;

3. seriju apzīmējumi ar burtiem atzīmēti ar vārdu *burts*;

4. ja vārds *serija* iespiests pilnīgā vai saīsinātā veidā, tad tas aprakstā atzīmēts atbilstoši iespiedumam.

Attēlu reprodukcijas ir oriģināllielumā. Ūdenszīmes 1—7 pārņemtas no iepriekš minētā darba par vācu vērtspapīru ūdenszīmēm, pārējās ir fotografiski caurgaismojumi.

Saīsinājumi

apr.	—	apraksts
apm.	—	apmale
att.	—	attēls
f.	—	fons (= pamats)
iesp.	—	iespiedums, iespiestas
K	—	<i>Kollekcionārs</i> , Lincoln, Nebr.
KR	—	<i>Krājējs</i> , Lincoln, Nebr., resp. Toronto, Ont.
ks.	—	kontrolskaitlis
LFK	—	<i>Latviešu Filatelists un Kolekcionārs</i> , Lincoln, Nebr., resp. Toronto, Ont.
m.	—	mugurpuse
NNUM	—	<i>Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad</i> , København
p.	—	papīrs
pr.	—	priekšpuse
raž.	—	ražotājs
sk.	—	skaitis
tab.	—	tabula
ū.	—	ūdenszīme
VV	—	<i>Valdības Vēstnesis</i> , Rīgā
z.	—	zīme

levads

Īss pārskats par naudas sistēmu

Kopš Latvijas neatkarības proklamēšanas 1918. gadā līdz 1920. gadam, kad Latvijas rubli pasludināja par vienīgo likumīgo maksāšanas līdzekli, atsevišķos Latvijas apgabalos bija apgrozībā dažāda veida nauda. Tā Vidzemē galvenokārt apgrozībā bija cara laika naudas zīmes, Kurzemē turpretim t. s. ostnauda. Tās emitētāji bija 1916. g. *Ostbank für Handel und Gewerbe, Darlehnskasse Ost* Pozenē un 1918. g. *Darlehnskasse Ost* Kauņā. Abas emitēja zīmes: pirmā — rubļos un kapeikās, otra — markās. Vācu armijas virspavēlnieks 1916. g. izlaida apgrozībā dzelzs monētas, kaltas Vācijā, 1, 2 un 3 kap. vērtībā. Bez tam Kurzemē apgrozījās arī vācu markas (Valstsbankas, Valstskases un Aizdevu kases zīmes) un vācu okupācijas laikā izdotās Liepājas, Jelgavas un Ventspils pilsētu parādu zīmes.

Lielinekiem iebrūkot Latvijā, nāca apgrozībā lielā vairumā Krievijas pagaidu valdības izdotās zīmes, bet Rīgā un Cēsis arī strādnieku padomju izlaistie maksāšanas līdzekļi. Latgalē, kas atradās visilgāk lielineku varā, bija apgrozībā arī Krievijas padomju nauda, turpretim apgabalos, kurus izdevās ieņemt Latgales partizāniem, radās „partizānu nauda” — Krievijas pagaidu valdības un padomju naudas zīmes ar Latgales partizānu pulka zīmogu uzspiedumiem. Latgales novados, kur cīņā pret lielinekiem 1920. g. iesaļoja Polijas armija, bija apgrozībā arī Polijas nauda: vācu okupācijas varas 1917/18. g. izdotās zīmes un dzelzs monētas, kā arī neatkarīgās Polijas 1919/20. g. izlaistā papīra nauda.

Brīvības cīņu laikā tais Vidzemes novados, kur uzturējās igauņu armija, kas ar latviešiem cīnījās pret kopējo ienaidnieku, bija sastopama igauņu un arī somu nauda (retos gadījumos) ar zīmoga uzspiedumu: *Pohjan Pojat Rykmentin Rahaston hoitaja* — Ziemeļu dēlu vienības kasieris; šai vienībā bija somu brīvprātīgie, kas nāca palīgā igauņiem brīvības cīņās. Valters Zirņītis rakstā Valmieras pulka kaujas gaitas (*Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Toronto 1970, nr. 2, 7. lpp.) pastāsta, ka šīs vienības karavīriem, kas toreiz, 1919. g., cīnījās Ziemeļvidzemē, „algu maksāja Igaunijas valūtā, tā saucamos 'vabarichos'”. Šis izteikums it kā liek secināt, ka „vabarichs” bija Igaunijas naudas nosaukums. Taču šis vārds ir palama, kas, acīmredzot, ir radusies no otra vārda uz tā laika Igaunijas papīra naudas. To nosaukums iesākas ar *Eesti Wabariigi* (toreizajā pareizrakstībā) — Igaunijas brīvvalsts, kam sekoja, piem., *kassatāht* — kases zīme. Tātad latvieši, igauņu valodu nepārvaldot, radīja zīmēm divainu nosaukumu, burtiskā tulkojumā „vabarigs” būtu „brīvvalstnieks”.

Igauņu (5% Igaunijas 1918/20. g. parādu, valsts kases un Igaunijas Bankas zīmes) un somu (Somijas

Bankas zīmes) nauda palika apgrozībā tais Latvijas pierobežas novados, kas līdz galīgai valsts robežu konvencijas parakstīšanai 1920. g. 22. martā atradās igauņu pārvaldē. Igaunijas maksāšanas līdzekļus vēlāk apmainīja pret Latvijas naudu pēc kursa 1 igauņu marka = 40 Latvijas kapeikas. Šo apstākļu dēļ pirmā Latvijas nauda ar rubļa un kapeikas vienību, ko izlaida uz 1919. g. 22. martā pieņemtā likuma pamata, pirmajā laikā dažos Vidzemes un Latgales novados nemaz neparādījās.

Lielineki vēl galīgi nebija no Latvijas padzīti, kad Bermontam bija izdevies uz laiku sagrābt savā varā daļu Zemgales un Kurzemes. Bermonta ieņemtajos apgabalos piēspiedu kārtā nāca apgrozībā „Brīvprātīgās rietumarmijas” zīmes.

Pārskats par Latvijas pagaidu valdības rīkojumiem naudas jautājumu kārtošanaī jāsāk ar finanču ministra rīkojumu 1918. g. 11. decembrī. Tas noteica, ka, parakstoties uz t. s. 5% Brīvības aizņēmumu, tiks ņemta pretim Krievijas cara laika un pagaidu valdības t. s. „domes” nauda (1000 un 250 rbj. zīmes, izdotas kopš 1917. g.), kā arī ostnauda pēc kursa: 1 cara rublis = 1,25 „domes” rubļa = 80 ostkapeikas. Neņēma pretim pagaidu valdības 20 un 40 rbj. zīmes, t. s. „kerenkas”; šī palama atvasināta no Krievijas pagaidu valdības pēdējā ministru prezidenta A. F. Kerenska uzvārda. 1918. g. 28. decembrī noteica jaunu kursu visiem maksājumiem, izņemot dzelzceļus: 1 cara rublis = 1 ostrublis = 1,15 rubļi domes naudā. Dzelzceļus vācu okupācijas vara joprojām nebija nodevusi Latvijas pagaidu valdības rīcībā, un tiem bija jāmaksā ar vācu varas atzīto naudu. 1919. g. 4. februārī atcēla kursu domes naudai un noteica jaunās vērtību attiecības: 1 cara rublis = 1 ostrublis = 2 markas.

Apstākļi tomēr rādīja, ka ar svešu naudu vien nebūs iespējams saimniekot. Valsts tekošie ienākumi nesezda izdevumus, bet naudas emitēšana (parastais kara financēšanas paņēmieni) nebija iespējama, kamēr par Latvijas maksāšanas līdzekļiem škaitījās svešu valdību izdotas naudas zīmes. 1919. g. 4. februārī Ministru kabinets nolēma, ievērojot pastāvošo sīko naudas zīmju trūkumu, izlaist Latvijas valsts kases zīmes, kas būtu nodrošinātas ar visu valsts mantu un ienākumiem un pagaidām izpildītu naudas vietu.

Ar 1919. g. 22. marta rīkojumu tomēr atļāva finanču ministram izlaist naudas zīmes 25 miljonu rubļu kopvērtībā šādos nominālos: 1, 3, 5, 10 un 50 kap. (maiņas zīmes) un 1, 3, 5, 10, 25, 100 un 500 rbj. (kases zīmes). Tātad šai rīkojumā bez sīkām naudas zīmēm bija paredzētas arī augstākas vērtības. 1 un 3 kap. neizlaida, bet vēlāk (1920) izlaida 25 kap. vērtību. Tāpat trūka 3 rbj. vērtības, bet zīmes rubļos papildināja ar 50 rbj. nominālu. Tā Liepājā 1919. g. 22. martā tika

nodibināts Latvijas rubļa jēdziens, un 27. martā noteica jaunās naudas kursu: 1 Latvijas rublis = 1 ostrublis = 2 vācu markas = 1,5 cara rubļa. Svešas naudas palika apgrozībā arī turpmāk kā likumīgs maksāšanas līdzeklis. Pirmajā laikā uzticība cara un ostnaudai bija lielāka nekā Latvijas rublim, un policijai daudzkārt nācās ar varu piespiest tirgotājus, amatniekus un lauksaimniekus ņemt pretim jauno naudu no valsts ierēdņiem un karavīriem, kas to pirmie bija saņēmuši. Latvijas rubli neatzina par pilnvērtīgu maksāšanas līdzekli pat Finanču ministrija, kas pati to izlaida. Kad firmas un naudas iestādes pirka ārzemju valūtu ministrijas valūtas nodaļā, tā pārdeva šo valūtu tikai pret cara vai ostnaudu un neņēma pretim ministrijas pašas izlaisto Latvijas rubli!

Starp tām cara laika naudas zīmēm, kas toreiz apgrozījās, bija arī diezgan lielā skaitā stipri nolietotas un pat tādas, kuŗām zināmas daļas trūka. Šo zīmju dēļ dažkārt radās asas domstarpības: maksātājs tās uzskatīja par pilnvērtīgām, bet pretimņēmējs — par bezvērtīgām. Šo apstākļu dēļ Pagaidu valdība bija spiesta izdot īpašu rīkojumu. 1919. g. 25. jūlijā tika paziņots: „Krievijas cara naudas zīmes uzskatāmas kā likumīgs maksāšanas līdzeklis Latvijā pie maksāšanām valsts un sabiedriskās kasēs un ir obligatorisks arī apgrozībā starp privātpersonām, ja viņas pilda sekošos nosacījumus:

- a) ja krāsa skaidri izšķīrjama un teksts vēl visur salasāms,
- b) ja paraksti un numuri ir it visi skaidri salasāmi un nav apskādēti,
- c) ja noplēsto daļu kopsumma iztaisa ne vairāk kā $\frac{1}{8}$, jeb atlikušā daļa līdzinās vismaz $\frac{7}{8}$ no visas naudas pamatlīeluma.”*

Vēlēdamies celt Latvijas rubļa vērtību, finanču ministrs 1919. g. 7. augustā noteica, ka 1 Latvijas rublis = 1 ostrublim = 2 vācu markām = 2 cara rubļiem. Šis rīkojums radīja netikumus sarežģījumus ar Igauniju. A. Aizsilnieks pastāsta sekojošo: „Ziemeļvidzemē, kas lielā mērā bija padota Igaunijas valdībai un armijai, apgrozībā bija arī Igaunijas nauda — markas. Pēc Cēsū kaujām Igaunijas markas ieplūda arī Rīgā, kur tās mainīja tikai valsts kase un privātie naudas mainītāji. Pēc minētā 7. augusta rīkojuma Latvijas valdības Valmieras aprinča priekšnieks publicēja sekojošu rīkojumu: „Daru zināmu, ka sākot no 7. augusta visos maksājumos pieņemami pēc kursa: 1 Latvijas rublis = 1 austruma rublim = 2 vācu markām = 2 krievu rubļiem. Igaunju marka nav likumīgs maksāšanas līdzeklis; tāpat arī domes nauda.”

Uz to 16. septembrī atbildēja Igaunju 3. divīzijas komandieris Valkā ar sekojošu pavēli: „Uzlieku atzīt Igaunijas naudu par pilnīgu maksas līdzekli visās finanču operācijās arī Ziemeļlatvijā uz ziemeļiem no Igaunju kaŗaspēka stratēģiskās līnijas.” Līdz Igaunju

aiziešanai no Ziemeļlatvijas tur pastāvēja šie divējādie noteikumi, kas radīja lielas neērtības. Palika iespaids, it kā Latvijas valdība cienī cara naudu vairāk nekā Igaunju markas.” (*Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 115. lpp.)

A. Niedras puča aizkavēta, K. Ulmaņa pagaidu valdība paspēja izlaist tikai 26 000 zīmes 25 rubļu vērtībā. Līdz ar to Liepājas perioda emisija bija tikai 650 000 rbļ., bet, pieskaitot A. Niedras valdības emitētos 830 000 rbļ. (1 un 25 rbļ. zīmēs), Liepājas emisija bija 1 680 000 rbļ. Līdz 1919. g. 1. augustam bija emitēti 3 300 000 rbļ., bet līdz 1. septembrim jau 8 600 000 rbļ. Kad valdība Rīgā nonomāja A. Groseta grafisko iestādi, naudas izlaišanas gaita strauji paātrinājās. Tā 1919. g. 25. augustā tika atļauts izlaist vēl 75 milj. rbļ., 7. novembrī vēl 100 milj. rbļ., 1920. g. 18. martā — 200 milj. rbļ., 3. jūnijā — 500 milj. rbļ. un 16. decembrī — 520 milj. rbļ., 1921. g. 18. martā 1 100 milj. rbļ. Kopā 7 reizēs bija atļauts emitēt 2 520 milj. rbļ. Augstāko pakāpi emisija sasniedza 1922. g. 31. martā — 2 469 milj. rbļ. Tomēr valdība ne visas emisijas paredzēja tikai tekošo izdevumu segšanai, bet noteica, ka zināmas summas ieguldāmas rīcības kapitālā noteiktiem saimnieciskiem pasākumiem. Tā jau 1920. g. 18. marta likumā par naudas emisiju šim nolūkam bija paredzēti 50 milj. rbļ. Naudai atgriežoties valsts kasē, bet ne vēlāk par 1921. g. 1. aprīli, šie 50 milj. rbļ. bija jāizņem no apgrozības. Šis noteikums vēl plašākā apjomā bija attiecināts uz 1920. g. 3. jūnija emisiju, jo no šā izlaiduma 437 milj. rbļ. bija paredzēti rīcības kapitāliem. Šī emisija bija jāizņem no apgrozības 10 gadu laikā, tātad katru gadu 50 milj. rbļ. Šo noteikumu nolūks bija mazināt neuzticību Latvijas rublim un stiprināt tā pirkspējas, jo Latvijas naudas zīmju lielās emisijas un preču trūkums strauji dzina cenas uz augšu. Turpmākos likumos par emisiju atļaušanu naudas zīmju izpiršanas noteikums vairs netika atkārtots.

Jāpiemin arī kāda lokāla emisija — 1919. g. Rīgas pilsētas parādu zīmes.

Krievijas pilsoņu kaŗa, Vācijas revolūcijas un tai sekojošās inflācijas, kā arī Latvijas rubļu daudzuma dēļ svešās naudas vērtība un nozīme stipri samazinājās. 1920. g. 18. martā izdots likums pasludināja Latvijas rubli par vienīgo likumīgo maksāšanas līdzekli. Ar Finanču ministrijas 30. marta rīkojumu valsts kase līdz 20. aprīlim mainīja cara naudu pret Latvijas naudu, maksājot 50 Latvijas kapeikas par cara rubli.

Likumā par valsts kases zīmēm gan bija noteikts, ka tās ir „nodrošinātas ar visu valsts mantu un ienākumiem”, tomēr nekas nebija minēts, kādu reālu saistību un pienākumu pret zīmju turētājiem valsts uzņemas un pildīs. Inflācijas dēļ Latvijas rubļa vērtība strauji slidēja uz leju. Tā, piem., 1920. g. janvārī angļu mārciņa maksāja 230 rbļ., bet decembrī jau 720 rbļ.; gadu vēlāk — 1921. g. decembrī — 1010 rbļ. Līdz ar to preču cenas sacēlās piekārtīgi.

Lai Latvijas rublis nekļūtu pavisam bezvērtīgs, tas bija jāstabilizē. Izdevīgi priekšnoteikumi stabilizācijai radās palēnām. Valdības ierosmē veiktā mežu izstrādāšana un linu monopols radīja preču krājumus; tos

* Citātos pareizrakstība saskaņota ar šai grāmatā lietoto rakstību. Naudas zīmju aprakstos zīmju teksti un paraksti oriģinālrakstībā.

1921. g. pavasarī sāka eksportēt uz ārzemēm. Sevišķi līnēm toreiz bija augstas konjunktūras laikmets — ce-
na 250—300 £ tonnā (34—38 zelta mārciņas). Valsts
kasē drīz vien ieplūda daudz ārzemju valūtas. Torei-
zējam finanču ministram Ringoldam Kalningam ar liet-
pratīgu un stingru rīcību izdevās sabalansēt valsts
budžetu, līdz ar to jauna naudas zīmju izlaidšana vairs
nebija vajadzīga. Stāvoklis bija ļoti izdevīgs Latvijas
rubļa vērtības noteikšanai. Pēc Finanču ministrijas
priekšlikuma 1921. g. 14. jūlijā Satversmes sapulce
noteica, ka līdz galīgai valūtas reformas veikšanai at-
ļauts visus darījumus slēgt iedomātā maksāšanas lī-
dzeklī — zelta frankos (1 zelta franks = 0,2903226 g
tīra zelta). Visi tā noslēgtie līgumi bija kārtojami Lat-
vijas rubļos pēc biržas kursa. (Zelta franks jau ko-
tējās biržā agrāk; kurss: 1921. g. 27. maijā 1 zfr. =
87½ rbļ.; 1. jūnijā — 94 rbļ.; 1. jūlijā — 97 rbļ.).
Nodokļus arī uzlika zelta frankos, un tie bija jāmaksā
pēc noapaļota kursa 1 zfr. = 100 Latvijas rubļi. Finan-
ču ministrija pat lika iespiest un izlaida t. s. „stempel-
markas” (zīmogmarkas) 1 un 3 franku vērtībās; tā ie-
domātā valūta šai gadījumā pārvērtās par reālu naudas
vienību bez likumīga pamata. Aizdevumus, ko valsts
kase bija izsniegusi dzīves atjaunošanai (lauksaim-
niecībai, rūpniecībai, zvejniecībai, kuģniecībai, amat-
niecībai, namīpašniekiem, kredītiestādēm, pašvaldī-
bām u. t. t.), arī pārrēķināja šajā iedomātajā valūtā,
un līdz ar to ievērojamu līdzekļu atmaksa bija nodro-
šināta stabilā vērtībā. Šo soļu rezultātā Latvijas rubļa
vērtība sāka celties un 1921/22. g. nostabilizējās uz
apm. 50 rbļ. par 1 franku.

Latvijas rubļa posms noslēdzās 1922. g. 3. augustā,
kad pieņēma likumu par valūtas reformu. Jaunā naudas
vienība tika nosaukta par latu (saīsinājumā Ls un ls).
Tā bija dibināta uz zelta bāzes: 1 lats = 0,2903226 g
tīra zelta ar sadalījumu 100 santimos. (Jāpiemin, ka
Finanču ministrija 1921. g. vairākos iesniegumos lika
priekšā nosaukt jauno naudas vienību par franku.
Sabiedrība un prese plaši pārrunāja, kā „nokristīt” nā-
kamo naudu. Nosaukumu priekšlikumu bija daudz,
piem.: velta, latva, saule, ozols, līga, diža, pūķis u. c.
Sadalījuma nosaukumos starp citu bija arī „simtainis”.)

Apdrošināšanai esošiem Latvijas rubļiem kursu noteica
uz 50 rubļiem par 1 latu. Tie palika apdrošināti līdz jau-
no naudas zīmju izdošanai, resp. veco zīmju apmai-
ņai.

Ar 1922. g. 7. septembra likumu nodibināja Latvijas
Banku ar tiesību emitēt vienīgi banknotes. Banka bija
dibināta kā valsts uzņēmums un saņēma no valsts
savu pamatkapitālu — 10 milj. latu. Latvijas Banka
pārņēma Valsts Krāj- un Kreditbanku, kas savukārt
bija ar 1921. g. 18. augusta rīkojumu pārveidotā,
1919. g. 1. aprīlī dibinātā Valsts Krāj- un Kreditbanka
savu darbību izbeidza.

1922. g. 3. augusta likumā par naudu bija arī notei-
kumi par metālmonētas kalšanu. Šīs tiesības paturēja
valsts, un noteikšana par monētu kalšanu bija piešķir-
ta Ministru kabinetam. Zelta monētas bija paredzētas
kalt 10 un 20 latu vērtībās; svars: 10 latu monētai

3,225805 g, 20 latu — 6,45161 g ar raudzi 900/1000.
Taču Finanču ministrija neizmantoja šī likuma noteiku-
mus. Izšķirotais iemesls bija Latvijas Bankas dibinā-
šana, kas deva iespēju iztikt bez zelta naudas kā mak-
sājamo līdzekļu trūkuma novērsējas. Turklāt ministri-
jai radās pamatotas bažas par zelta naudas izlaidšanas
iespēju tādā veidā, kā to paredzēja Ministru kabineta
izdotie noteikumi, un proti, aprobežotā daudzumā. Iz-
laižot zelta naudu, bija jārēķinās ar tautas krāšanas
tieksmēm.

Ar 1922. g. 31. augusta rīkojumu noteica niķeļa un
bronzas monētu kalšanu. Tās drīkstēja izlaist līdz 10
latiem uz iedzīvotāju. Sudraba monētu kalšanu notei-
ca: 1 ls 1923. g. 2. oktobrī; 2 ls — 1925. g. 24. martā
un 5 ls — 1929. g. 12. martā. Sudraba naudu drīkstēja
izlaist līdz 30 ls uz iedzīvotāju. Sudraba naudas kal-
šana deva valstij peļņu, ko attiecīgajos gados uzņēma
valsts budžeta ienākumu postenī. Uz sīknaudu valsts
zaudēja, jo tās izgatavošana maksāja vairāk par no-
minālvērtību.

1924. g. 24. novembrī Saeima pieņēma likumu, ka
valsts kases zīmes arī turpmāk paliek kā naudas veids.
Agrāk rubļos emitētās zīmes pakāpeniski apmainā-
mas pret jaunām 5, 10 un 20 latu valsts kases zīmēm.
Emisija nedrīkstēja pārsniegt 48 milj. latu, kas apmē-
ram atbilda rubļu zīmju kopvērtībai. Spēkā palika arī
agrākais noteikums par to nodrošinājumu. Uz zīmēm
tas bija iespiests grozītā formulējumā: Valsts kases
zīmes nodrošinātas to pilnā nominālvērtībā.

Latvijas Bankai bija tiesības izlaist banknotes (= naudas zīmes) 10, 20, 25, 50, 100 un 500 latu vērtībās,
cik tās rīcībā bija nodrošinājumi, un proti, a. pirmiem
100 milj. ls nodrošinājums 30 % (sākumā ilgāku laiku
tam vajadzētu būt 50 %) ar zeltu vai drošu valūtu, at-
likums ar drošiem īstermiņa vekseljiem; b. emisijas
daļai pāri 100 milj. ls — 50 % (sākumā 75 %) ar zeltu
vai valūtu.

10 latu naudas zīmes banka izlaida tikai vienu reizi
— 1922. g.; 20 latu — divas reizes: 1924. un 1925. g.
Vēlāk šo vērtību zīmes izlaida tikai valsts kase.

Uz Latvijas Bankas zīmēm bija iespiesta klauzula,
piem. uz 10 latu zīmes 1922. g.: „Pret šo naudas zīmi
Latvijas Banka izsniedz 2,903226 grama zelta.”

Pienākumu apmainīt naudas zīmes pret zeltu atcēla
1931. g. 8. oktobrī. Ar 1936. g. 28. septembra likumu
Latvija atteicās no zelta standarta; 1 lats tika pielī-
dzināts 0,0396187 £, t. i. 0,04 angļu £. Sākot ar 1938. g.
uz naudas zīmēm klauzula par zelta izsniegšanu vairs
netika iespiesta. Kopš 1939. g. 26. septembra, kad £
vērtība kara dēļ starptautiskā tirgū sāka slīdēt uz leju,
likumā paredzēja, ka Latvijas Banka pati noteiks lata
kursu un nesaistīsies ar angļu £ kotējumiem, ja tā
kritīsies vairāk par 50 %, salīdzinot ar \$ vai zviedru
kronu. Lai varētu daļēji nobremzēt iedzīvotāju pirk-
spējas, bloķēja privātpersonu noguldījumu kontus ban-
kā, atļaujot ik mēnesi izņemt tikai zināmu noteiktu
summu. Dažu vērtslietu (rotu, pulksteņu u. c.) neiero-
bežotu pirkšanu noliedza. Tās varēja iegādāties tikai
pret attiecīgām atļaujām.

Lata vērtību starptautiskā naudas tirgū, kad Padom-

ju Savienība okupēja Latviju, raksturo 1940. g. 15. jūnija biržas kursi: 1 \$ kotējās 5,40 ls., 100 Šveices franki — 121,25, 100 zviedru kronas — 128,50 un 1 £ — 20,35 ls. Iepretim citām valūtām, izņemot angļu mārciņu, kas bija kritusi par 19,5 %, lats bija paturējis savu agrāko vērtību.

1940. g. 23. jūlijā krievu iesēdinātā valdība deklarēja: „Lata līdzšinējā stabilitāte tiks uzturēta arī turpmāk. Lats kā maksāšanas līdzeklis paliek spēkā. Ja saimnieciskā pārorganizēšanās procesā rastos vajadzība naudas sistēmu grozīt, šos grozījumus valdība izdarīs, nodrošinot lata turētājiem pilnvērtīgu ekvivalentu.” Iedzīvotāji, protams, neticēja šai deklarācijai, bet centās brīvos līdzekļus izmantot preču pirkšanai. Pretēji deklarācijas apgalvojumam sāka devalvēt lata vērtību. To izdarīja vairākos paņēmienos, paaugstinot algas un preču cenas. Līdz ar to sudraba latu metalla vērtība kļuva lielāka par nominālo vērtību, un iedzīvotāji tos aizturēja pie sevis. Okupanti gan pūlējās dabūt sudraba monētas atpakaļ bankās, bet panākumu nebija.

1940. g. 25. novembrī parallēli latam par likumīgu maksāšanas līdzekli ievada Padomju Savienības rubli, pēc kursa 1 ls = 1 rbj. 1941. g. 25. martā visus privātpersonu noguldījumus pāri 1000 latiem „nacionālīzēja” un tai pašā dienā — bez iepriekšēja brīdinājuma — lats kā maksāšanas līdzeklis tika anulēts. Paziņojums par to bija ievietots laikrakstos neuzkrītošā vietā un veidā.

Rīkojums par šī lēmuma izvešanu tika paziņots telegrafiski 25. martā plkst. 13.05: „Saskaņā ar Latvijas PSR TKP LK/b/ CK 25. marta lēmumu atcelta bijušās Latvijas valūta punkts Uzdodu nekavējoties pārtraukt visāda veida maksājumu un iemaksu pieņemšanu latos un santimos pa pastu telegrafu telefonu radio un krāj-kasi punkts Visāda veida izmaksas izdarāmas tikai padomju valūtā punkts Šīs telegrammas saņemšanas brīdī sastādiert aktu par esošās Latvijas valūtas daudzumu nododiet valsts bankas nodaļā vai nosūtiet kontroles kantorim nekavējoties paziņojiet visām aģentūrām punkts Par summām kas ienāk no aģentūrām arī sastādiert aktu un nododiet papildam valsts bankai vai kontroles kantorim par pasta krāj-kases noguldījumu izmaksu sekos atsevišķs norādījums.”

Norādījums par noguldījumiem pasta krāj-kasē tika paziņots ar 1941. g. 26. marta apkārtrakstu: „Ar Latvijas PSR TKP lēmumu no privātpersonu latos izdarītiem noguldījumiem, kas uz š. g. 25. martu pārsniedz 1000 rubļus, var izmaksāt ne vairāk kā 1000 rubļus. Pārsniedzošā summa un % tiek anulēti. (...) Par noguldījumu izmaksu un lielāko summu anulēšanu nekāda publikācija nav izdarāma, bet paskaidrojumi sniedzami tieši, noguldītājam, tam ierodoties krāj-kasē.”

Ārzemēs turpretim publicēja melīgu paziņojumu (tas attiecas uz visām trim Baltijas valstīm, jo nacionālo maksāšanas līdzekļu anulēšana tika izdarīta vienlaicīgi). Paziņojums skanēja: „Estland, Lettland, Litauen. Die Noten und Münzen der estnischen, lettischen und litauischen Währung konnten laut Mitteilung der Staatsbank der U.d.S.S.R., Moskau, bis 24. März 1941

umgetauscht werden. Ab 25. März 1941 sind sie wertlos.” (*Erkennungszeichen*, Internationales Organ für Erkennungszeichen echter und gefälschter Banknoten und anderer Werte, nr. 4, 1941. g. maijs. Izdevējs: Bankverband, Wien.)

1941. g. krievi atkāpjoties aizveda līdz sudraba, niķeļa un bronzas monētas kopsummā nominālā vērtībā par 18,4 miljoniem latu.

Nevien par Latvijas maksāšanas līdzekļu anulēšanu 1941. g. krievi ārzemēs izplatījuši nepareizu informāciju. Krievu jaunākajās publikācijās atrodamas tendenciozas un nepareizas ziņas par neatkarīgās Latvijas naudu.

G. Jelizavetins grāmatā *Nauda* (Rīgā 1969, 152. lpp.) raksta: „Visās zemēs nav savas naudas kultuves. Mazām valstīm nevajag daudz naudas. (...) Piemēram, buržuāziskā Latvija mūsu gadsimta 20. gados pasūtīja monētas Šveicē. Tas attiecas arī uz papīrnaudu. Buržuāziskās Latvijas banknotes 1938. gadā izgatavoja Anglijā.”

Ka Latvijā 1936/37. g. tika ierīkota naudas kalteve un ka jau kopš 1919. g. zināma daļa naudas zīmju tika iespiestas pašu zemē, tāpat arī ka Latvijas naudas kaltnes un naudas zīmju spiestuves iekārtas krievi pirmās okupācijas laikā nomontēja un aizveda uz Pad. Savienību, to Jelizavetins noklusē.

Nepareizas ziņas par Latviju sniedz arī kāds cits krievu numizmats — A. Šiškins (Šiškin) pārskatā *Uslovnye oboznačeniya monetnyh dvorov i medal'ero v na monetah stran Jevropy* (Monētu kaltuvju un tēlnieku pieņemtie apzīmējumi uz Eiropas valstu monētām) žurnālā *Sovetskij kolekcioner*, 1970. g. 7. numurā. Pārskatus par atsevišķām valstīm mēdz sniegt alfabētiskā sakārtojumā, izņemot retos gadījumus, kad autors pārspilēta nacionālisma dēļ savu valsti ievieto pirmo. Meklējot ziņas par Igauniju, Latviju un Lietuvu Šiškina rakstā, tās nevar atrast tur, kur šīm valstīm būtu jāstāv alfabētiskajā sakārtojumā. Autors tās ievietojis kopējā apakšnodaļā „Pribaltika” (75. lpp.), kas pievienota pirmajai nodaļai — par Krieviju un Pad. Savienību. Ar vārdu „Pribaltika” — „Piebaltija” tagad krievi parasti apzīmē to apgabalu, kurā ietilpst trīs okupētās Baltijas valstis.

Nodaļas ievadā aizrādīts, ka Baltijā līdz „Lielajai Oktobra sociālistiskajai revolūcijai” apgrozībā bijušas krievu monētas (nepareizi: jau 1915. g. tās tika aizstātas ar papīra kapeikām). 1918. g. „interventi” nodibinājuši Igaunijā, Latvijā un Lietuvā „*antinarodnyj, reakcionnyj, buržuaznyj režim*” — „pretautisku, reakcionāru, buržuāzisku režīmu” (šos trīs epitetus vienkopus — ja atmiņa nevil — lietišķā Padomijas krieva apcerējumā lasīju pirmo reizi). Tikuši radīti „neatkarīgu valstu veidojumi” un ikvienā no šīm teritorijām līdz 1940. g. izlaistas pašu monētas. Buržuāziskajai Latvijai pašai savas monētu kaltuves neesot bijis. (Ā monētu metu darinātājs minēts tikai „R. Zarrins” (!).

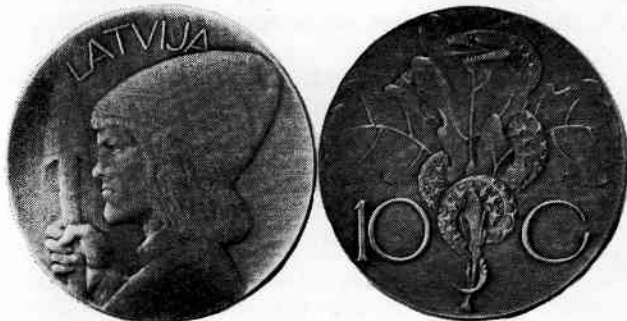
Rakstam pievienots arī izmantoto avotu saraksts. Ne J. K. Kaŗa (Karys) darbs *Nepriklausomos Lietuvos pinigai* (Neatkarīgās Lietuvas nauda, Ņujorkā 1953), nedz arī kāds no maniem trim darbiem par Baltijas

valstu maksāšanas līdzekļiem tur nav minēti, lai gan tie zināmi daudziem Padomju Savienības zinātniekiem un krājējiem un atrodas arī Fundamentālajā bibliotēkā Maskavā. Aplamās ziņas Šiškina darbā liek secināt, ka viņam šo avotu pētīšana liegta. Cik akli pat

padomju numizmatiem jāpakļaujas partijas politikas līnijai, norāda apstāklis, ka pārskatā nav uzņemta Albānija, lai gan Šiškins izmantojis savā darbā kā avotu R. S. Jēmana (Yeoman) *A Catalog of Modern World Coins* (Racine, Wis., 1967), kur ir ziņas par šo valsti.

Emisijas rubļos un kapeikās 1919–1922

Monētas

1. att.

Monētas netika kaltas. Šeit attēlotais objekts ilgāku laiku tika piedāvāts un pārdots kā Latvijas (1922) 10 centu paraugmonēta. Kalts un joprojām uz pasūtījuma tiek izgatavots Begēra (Begeer) firmā Holandē. Metu „pa jokam” darinājis ungārs Ede Telcs. Vairāk par šo objektu sk. nodaļā „Viltojumi” — par pseudo paraugmonētām.

Sk. arī A. Platbārzdīs: Verwarring rond „proefmunten” van Lettland, *De Geuzenpenning*, Amsterdam, 1965. g. 4. nr. Latvijas paraugmonēta pa jokam, *K*, 1965. g. 24. nr. Veikali ar Latvijas „paraugmonētu” labā ticībā, *LFK*, 1966. g. 3/62. nr.

Papīrnauda

Emitētāja: Finanču ministrija. (Liepājā laikā, kad Rīgu bija okupējuši lielinieki; vēlāk pēc galvaspilsētas atbrīvošanas Rīgā.) 1. Latvijas valsts kases zīmes un 2. Latvijas maiņas zīmes. Izlaistas uz 1919. g. 22. marta likuma pamata.

VALSTS KASES ZĪMES

Izlaidumi un tehniskais izveidojums

Rubļu zīmes bija emitētas 7 emisijās. Atsevišķo vērtību izlaišana pazīnota šādos datumos:

1 rublis — 4.4.1919. 5 rubļi — 19.8.1919.

10 rubļi — 6.9.1919. 25 rubļi — 7.4.1919.

50 rubļi — 25.11.1919. 100 rubļi 27.10.1919.

500 rubļi — 6.7.1920.

Izņemot 50 rbļ. zīmes, kas bija derīgas apgrozībā līdz 1.1.1922, un 500 rbļ. ar derīgumu līdz 1.4.1930, pārējās bija derīgas līdz 1.4.1925; bez vērtības visas kopš 1.4.1931.

Papīrs. Normālos apstākļos papīra naudu iespēj uz speciāla, īpaši šim nolūkam ražota un piemērota papīra, parasti ar kādu īpatnēji veidotu, grūti atdarināmu ūdenszīmi. Bet toreiz bija jārikojas pēc iespējām. Tādēļ zīmes iespieda uz gadījuma rakstura papīra, t. i., kāds tai laikā bija dabūjams. Tomēr šim nolūkam izvēlējās vislabāko — vācu papīru ar dažādām ūdenszīmēm; šādu papīru vācu iestādes okupācijas laikā lietoja visādu dokumentu iespiešanai. Vāciešiem izvēcoties, papīrs bija palicis Latvijā. Papīra ūdenszīmes dod iespēju noteikt arī papīra ražotājus.

Ūdenszīmes. Valsts kases zīmēm ir šādas ūdenszīmes: a. Vācijas Valstspapīru spiestuves viļņu līnijas (89. att., A. Kellera (A.K.) darbā nr. 39). Ražotājs: Louis Staffel, Witzenhausen. b. Zvaigžņu-sešstūru sakopojums (90. att., A.K. nr. 63); raž.: kā iepriekš. c. Viļņu saišķi, stateniski (92. att., A.K. nr. 133); raž.: Poensgen & Heyer, Letmathe. d. Gaišas līnijas, līmeniski (95. att., A.K. nr. 1); raž.: nav zināms; šī ūdenszīme pieder pie t. s. „brīvajām”, t. i., tā neatrodas starp reģistrētām un likumīgi aizsargātām. Tāpēc papīru ar šo ūdenszīmi ražoja daudzās valstīs. Ir pamats pieņēmumam, ka sākumā iespīestām zīmēm izlietots Vācijā, vēlāk Somijā ražotais papīrs. e. Pītas viļņu lentes (101. att.); raž.: Portals Limited, Anglijā. Šo papīru nopirka kā aizsardzības līdzekli pret 500 rbļ. zīmju viltojumiem, kādus diezgan plašā apjomā izgatavoja Padomju Krievijā. Atsevišķo papīra šķirņu krājumi bija dažādi. Tādēļ dažkārt pat viena un tā pati serija (piem., 10 rbļ. serija Bb) bija jāiespiež uz papīra ar divām dažādām ūdenszīmēm.

Iespiedkrāsas. Rubļa periodā zīmju iespiedkrāsas visumā pieskaņotas Krievijas cara laika zīmju krāsām; tā, piem., 1 rbļ., izņemot 2. izl., pamatkrāsa ir brūngana, 5 rbļ. — zila, 10 rbļ. — sarkana u. t. t. (Krievijas pirmo papīra naudu, t. s. „valsts asignācijas”, izlaida, sākot ar 1769. g., 25, 50, 75 un 100 rbļ. vērtībās. Zemākus nominālus — 5 un 10 rbļ. — sāka izlaist 1786. g., noteicot, ka 5 rbļ. zīmes jāiespiež uz zila, bet 10 rbļ. uz sarkana papīra. Vēl zemākus nominālus — 1 un 3 rbļ. — sāka emitēt 1843., resp. 1840. g. Kopš tā laika zīmes iespieda uz balta papīra, bet dominējošā iespiedkrāsa katrai vērtībai bija noteikta īpaša: 1 rbļ. — brūna, 3 rbļ. — zaļa, 5 rbļ. — zila, 10 rbļ. —

sarkana u. t. t. Šīs nokrāsas — nianse gan bija variētas — tika paturētas arī turpmāk. Krievija, konsekvēnti pieturoties pie atsevišķo vērtību noteiktām nokrāsām, to darīja ar nolūku, lai analfabētiem būtu iespēja pēc krāsas atšķirt zīmju vērtības. Šo Krievijas zīmju nokrāsu skālu Pirmā pasaules kara laikā pārņēma arī vācieši ostnaudai. Tāpat Liepājas (2.—5. izl.), Jelgavas (2. un 3. izl.), Rīgas pilsētas 1919. g. parādu zīmju, kā arī Rīgas strādnieku deputātu padomes maiņas zīmju nokrāsas bija pieskaņotas Krievijas cara laika zīmju krāsām. Motīvi šai rīcībai, šķiet, bijuši pa daļai tādi paši kā agrāk krieviem, bet klāt nāca vēl apsvērums, ka šādā veidā jauno naudu vieglāk varēs iekļaut apgrozībā. Pad. Savienībā joprojām pieturas pie cara laika zīmju krāsām.

Iespiedtehnika. Visas valsts kases zīmes iespīestas litografiskā teknikā.

Spiestuves. 1. G. Meijera litografiskā iestāde un spiestuve Liepājā — no 1919. g. aprīļa līdz oktobrim. 2. A. Groseta grafiskā iestāde Rīgā (valdības nomā) — no 1919. g. 28. jūlija līdz 1921. g. 3. F. F. C. Tilgmana spiestuve Helsinkos, kad sakarā ar Bermonta uzbrukumu uz turieni 23.10.1919. nosūtīja 5 un 25 rbļ. zīmju litoakmeņus. 4. Valstspapīru spiestuve (agr. A. Līras spiestuve, ko 1920. g. nopirka Finanču ministrija) Rīgā — kopš 1921. g. jūlija. No 1919.—1936. g. spiestuves pārvaldnieks bija prof. R. Zariņš, kas no 1899. g. līdz 1919. g. strādāja Krievijas Valstspapīru spiestuvē Pēterburgā, kur avansēja līdz tehniskā direktora postenim.

Zīmju teksti. Visas valsts kases zīmes iespīestas trijās valodās: priekšpusē — latviešu, vecā ortografijā, mugurpusē pa kreisi — vācu, pa labi — krievu valodā, pie kam vārds „zīme” pārtulkots nepareizi „saistības zīme”. (Vācieši un krievi bija lielākās mazākuma tautības Latvijā.) Uz zīmēm bija klauzula: „Par Walsts kašes sihmju wiltošchanu, waj wiltoto sihmju usglabašchanu un isplatišchanu wainigos šodis ar wišu teešibu saudešchanu un špaidu darbeem lihds 12 gadeem” (ar tulkojumiem vācu un krievu valodā). Vācu tulkojums: „Wer Staatskassenscheine nachmacht, oder nachgemachte sich verschafft . . .” nesažan ar latviskā teksta formulējumu. Tas daļēji pārņemts no klauzulas uz Vācijas zīmēm.

Seriju burti. Iznēmot 25 rbļ. zīmju pirmo izlaidumu (ar ziliem cipariem), visu vērtību zīmēm ir seriju burti.

Ar kādiem burtiem zīmes izlaistas, par to oficiālu ziņu trūkst. Šeit minētie dati pamatojas uz uzglabātām zīmēm, tāpēc dažkārt šīs ziņas nav pilnīgas. Burti „I”, „J” un „O”, cik zināms, seriju apzīmējumos nav lietoti.

Zīmju skaits serijā. Oficiālas ziņas nekad nav publicētas. Izgatavoto zīmju un seriju burtu kopskaits, kā arī uzglabāto zīmju kontrolskaitļi, liek secināt, ka 1 un 5 rbļ. zīmju skaits serijā bijis 500 000; 25 rbļ. — no 8 000 līdz 500 000; 50 rbļ. — 415 000.

Personas, kas parakstīja zīmes. Finanču ministri: K. Puriņš (18.11.1918—13.7.1919; 15.3.1920—20.3.1921), J. Seskovs (no 26.4.1919 O. Borkovska un no 11.5.—26.6.1919 A. Niedras valdībā), R. Erhards (14.7.1919—14.3.1920), R. Kalnings (21.3.1921—9.9.1922). Valsts kases pārvaldnieks K. Vanags (1919—1922). Valsts kases kasieris J. Jakobsons (A. Niedras valdības laikā). Visi paraksti uz zīmēm ir faksimili.

Zīmju izņemšana no apgrozības. Iznēmot 50 rbļ. zīmes, kas Padomju Krievijas viltojumu dēļ no apgrozības tika izņemtas jau 1.1.1922., pārējās zīmes rubļos — saskaņā ar Saeimas 24.11.1924. g. likumu — apmainīja pret valsts kases zīmēm latos. Dati par izgatavoto, no apgrozības izņemto un tautā palikušo zīmju skaitu doti pie katras vērtības apraksta. Šie dati ir oficiāli un attiecas uz 1930. g. 1. decembri, kad noslēdzās rubļu zīmju apmaiņa. Paziņojumā nav ziņu par zīmju skaitu atsevišķās emisijās, resp. serijās; tās aptver tikai izgatavoto zīmju un apmaiņai neprezentēto zīmju kopskaitu. Pēdējās bankas pārskatā figurē kā zudumā gājušo zīmju skaits.

Varianti. Dažu zīmju izlaidumos ūdenszīmes, seriju apzīmējumi, paraksti u. t. t. uzrāda atšķirības, pie kam dažos gadījumos šie t. s. varianti krājēju vērtējumā ir retumi. Tādēļ ziņas par atsevišķām vērtībām sniegtas, sadalot zīmes pēc zināmiem variantiem, līdz ar aizrādījumu par attiecīgā variantā izgatavoto zīmju skaitu. Uzdotais skaits ir tikai hipotētisks un pamatojas uz tiem pašiem avotiem, kas izmantoti zīmju skaita noteikšanai serijās. Uzglabāto zīmju skaitu nav iespējams izdibināt. Apzināt visas kolekcijas un krājumus, protams, nevar. Zināms skaits objektu joprojām ir tādu personu īpašumā, kurās nav krājēji. Varētu gan dot šādu apzīmējumu, kā piem.: samērā retas, numizmatiskā tirgū sastopamas reti vai bieži u. t. t. Taču šādi aizrādījumi nekā konkrēta nedotu. Tāpēc lai tie paliek.

1919

1 RUBLIS

2. att.

120×80 mm. Izgatavoto zīmju kopskaits: 4 778 200; apmainītas: 2 874 450; tautā palika: 1 903 750; vai šajos skaitļos ietilpst arī A. Niedras emisija, par to paziņojumā nekas nav teikts; no ziņām par zīmju un sēriju kopskaitu var secināt, ka specifikācija aptver arī Niedras izlaidumu.

1a. Violeta; brūna. Izgatavotas: 500 000 z. Šīs vērtības zīmju izlaišanu (4.4.1919) paziņoja K. Ulmaņa valdība, taču tās, kā arī zināmu skaitu 25 rbj. zīmes, kopsummā par 830 000 rbj. (sk. 23. lpp.) izlaida apgrozībā A. Niedras valdība pēc 15.4. puča līdz 3.6.1919, kad tā no vācu žēlastības valdība Liepājā. Pēc puča likvidēšanas zīmes palika apgrozībā. Oficiālais motivējums šai rīcībai bija publicēts

3.7.1919. paziņojumā — „lai neceltos iedzīvotājiem zaudējumi un ievērojot sīkas naudas trūkumu”.

Meta autors: J. Madernieks. P.: vācu; raž.: Louis Staffel, Witzenhausen. Ū.: Vācijas valsts-papīru spiestuves viļņu līnijas (89. att.). Iesp.: G. Meijera spiestuve Liepājā. Apr. pr.: rāmis ar stilizētiem latviešu ornamentiem; augšā vidū: stilizēta uzlecoša saulīte, saulītes lokā burts L un trīs piecstūrainas zvaigznītes. Saulītes emblēma pārņemta no pirmo Latvijas bruņoto spēku karavīru cepuru zīmotnes, kas darināta pēc prof. B. Dzeņa meta. Emblēmas simboli: uzlecoša saulīte — Latvijas brīvība, burts L saules lokā — Latvija, trīs zvaigznītes — Vidzeme, Kurzeme, Latgale (ie-

M-988-4-90

dalījums trīs apgabalos pārnācis no agrākā Latvijas sadalījuma trīs — Vidzemes, Kurzemes un Vitbskas — gubernās); apakšā: sarkanbaltsarkana lenta — latvju nacionālās krāsas. Šī saulītes emblēma pirmajos neatkarības gados bija ļoti populāra, un to lietoja kā valsts ģerboni iestāžu zīmogos. Jāpiemin, ka saulīte vien bija arī 1915/17. g. strēlnieku cepures zīmotne; tā dažādos variantos tika lietota arī krūšu nozīmēs un strēlnieku bataljonu karogos. 1921. g. izstrādājot metu valsts ģerbonim, māksl. V. Krūmiņš saulīti novietoja ģerboņa vairoga augšējā laukumā. V. Krūmiņa Latvijas ģerboņa metu ar niecīgiem grozījumiem pieņēma Satversmes sapulce ar īpašu likumu 15.6.1921. g. 25 gadus vēlāk saulītes emblēma atkal tika celta godā. Šoreiz to darīja bēgļi. Saulīte ir sastopama dažos bēgļu organizāciju zīmogos, piem., Latviešu Palīdzības Komitejas Stokholmā.

Pa kreisi: Ser. (serija), burts (A) un No.; pa labi: ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: Finanšu Ministrs: J. Seskows; Valsts kaķes kaseeris: J. Jakobsons. M.: tai pašā stilā, bet ar citiem ornamentiem veidots rāmis; ap vidu: vairogs ar burtu L un trim piecstūrainām zvaigznītēm; virs vairoga

trīs vārpas (Latvijas kā agrārvalsts simbolizējums).

1b. G. zaļa; t. zaļa. Šīs zīmes grozītās iespiedkrāsās izlaida K. Ulmaņa valdība, atgūstot varu. Izgatavotas: 2 000 000 z. P., ū. un iesp. kā 1a. Serijas apzīmējums kā 1a. (B, C, D), bet līdz ar ks. — zilā krāsā. Paraksti: Finanšu Ministrs: K. Puriņšch; Valsts kaķes pahrwaldneeks: K. Vanags.

1c. Izgatavotas: 2 278 000 z. P.: laikam vācu; raž.: ziņu trūkst. Ū.: gaišas līnijas, stateniski (95. att.). Iesp.: G. Meijera (?) un A. Groseta spiestuvēs. Kā 1b, bet serijas apzīmējums grozīts: pa kreisi: Serija un burts (E, F, G, H, K); pa labi: ks. — zilā krāsā. Paraksti: kā 1b.

1a—1c. variācijas nokrāsās.

Paraugzīmes: 1. kā 1c.; pa kreisi: Serija F, bet pa labi: 000000; ar perforējumu: PARUGS (burtu augstums 10 mm). 2. Kā 1., bet burtu augstums 14 mm.

5 RUBLI

3. att.

120×75 mm; g. zila; t. zila. Izgatavoto zīmju kopskaits: 3 625 830; apmainītas: 3 226 190; tautā palika: 300 640.

2a. Izgatavotas: 250 000 z. Meta autors: B. Dzenis. P.: vācu; raž: Louis Staffel, Witzenhäusen. Ū.: Vācijas valstspapīru spiestuves viļņu līnijas (89. att.). Papīru ar šo ūdenszīmi iespīēšanai lietoja tikai līdz Bermonta uzbrukumam Rīgai, t. i. 9.10. 1919. Iesp.: A. Groseta spiestuvē. Apr. pr.: rāmis ar latvju ornamenta motīviem; vidū: tautu meitas profils uz Latvijas kartes fona ar triju zvaigžņu vājām kontūrām. Augšā pa kreisi: Serija; pa labi: divi burti (Aa) un ks. — sarkanā krāsā. (Sakarā ar Bermonta pievirzīšanos Rīgai pusgatavās un gatavās zīmes tika nosūtītas uz Cēsīm; pēdējās

tur numurēja ar rokas numerātoru). Paraksti: 1. Erhards, 2. K. Vanags. M.: rāmis kā pr.; vidū: stilizēta saulīte (aparakstu sk. 1a.; zīmju 2—6 m. saulītei arvienu ir 17 stari; šī parādība, šķiet, nav nejausība, jo šo zīmju metus darināja vairāki mākslinieki. Tādēļ jāpieņem, ka līdzīgi Vidzemes, Kurzemes un Latgales simbolizējumiem ar trim zvaigznītēm, šie 17 stari izteic tā laika Latvijas iedalījumu 17 apriņķos).

2b. Izgatavotas: 750 000 z. P., ū., iesp. un paraksti kā 2a., bet serijas apzīmējums grozīts: pa labi ks. un viens burts (A, divos veidos: apakšā 4 resp. 3,5 mm plats; B, C arī divos veidos: 4 resp. 3,5 mm plats).

B serijas zīmes nelielā skaitā ir stateniski nepareizi sagrieztas, piem. labajā malā trūkst rāmja stateniskās daļas, tā atrodas kreisajā malā.

Spiestuves evakuēšanas laikā, sakarā ar Bermona uzbrukumu, bija nozagts neliels skaits zīmju bez ks. Tās vēlāk parādījās apgrozībā bez numerācijas.

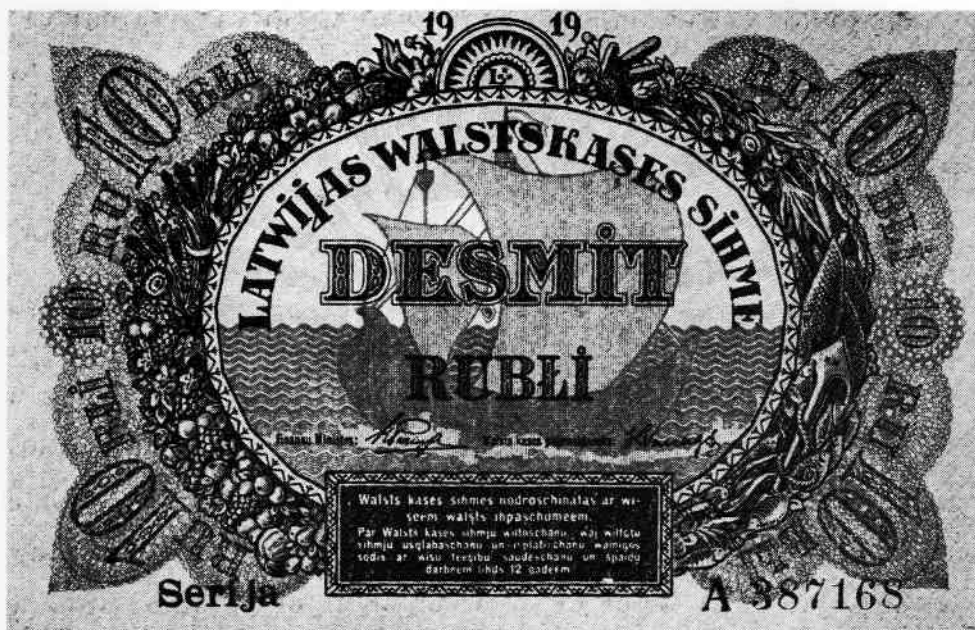
- 2c. Izgatavotas: 500 000 z. P.: somu; raž.: ziņu trūkst. Ū.: gaišas līnijas, līmeniski (95. att.). Iesp. F. F. C. Tilgmana spiestuvē Helsinkos. Paraksti un seriju apzīmējums kā 2b, bet burts — D.
- 2d. Izgatavotas: 500 000 z. P. un ū.: kā 2c. Iesp.: A. Groseta spiestuvē. Serijas apzīmējums: kā 2b., bet burts — E un 1. paraksts grozīts: K. Puriņsch.
- 2e. Izgatavotas: 250 000 z. P., ū., iesp. un paraksti: kā 2d. Serijas apzīmējums: kā 2b., bet burts F. (Šīs serijas zīmes numurētas kopā ar finanču mi-

nistra R. Kalninga parakstītām zīmēm, pie kam numerācija iesākta ar R. Kalninga parakstu, tad numurētas ar K. Puriņa parakstu un serijas noslēgums atkal ar R. Kalninga parakstu. Cik īsti F serijas zīmes bijušas ar K. Puriņa parakstu, izdibināt nav iespējams.)

- 2f. Izgatavotas: 250 000 z. P., ū. un iesp.: kā 2e. Serijas apzīmējums: kā 2e., t. i. ar burtu F (sk. aizrādījumu pie 2e.). 1. paraksts: Ringold Kalnings.
- 2g. Izgatavotas: 1 375 830 z. P., ū. un iespiedums: kā 2f., bet serijas apzīmējums grozīts: pa kreisi un pa labi: burts (G, H, K) un ks. 1. paraksts: kā 2f.

2a.—2g. variācijas nokrāsās.

Paraugzīmes: kā 2d., bet pa kreisi: Serija; pa labi: 000000 un burts (A); ar perforējumu: PA-RAUGS (burtu augstums 9 mm).

10 RUBLI

4. att.

130×80 mm; sarkanbrūna; zaļa. Izgatavoto zīmju kopskaitis: 8 783 095; apmaiņas: 8 287 730; tautā palika: 495 365.

3a. Izgatavotas: 375 000 z. Meta autors: V. Krūmiņš. P.: vācu; raž.: Louis Staffel, Witzenhausen. Ū.: Vācijas valstspapīru spiestuves viļņu līnijas (89. att.). Iesp.: A. Groseta spiestuvē. Apr. pr.: vidū: stilizēta buru laiva, tai apkārt ovāls vainags ar dažādiem augļiem, puķēm, lapām, vārpām, zivīm un vienu vēzi (Latvijas zemes un ūdens bagātības), kā arī viens enkurs ar tauvu (jūrniecības simboli-

zējums). Augšā vidū: saulītes emblēma. Apakšā pa kreisi: Serija (burts „j” divos veidos: apakšā bez un ar atlocītu āķīti); pa labi: divi burti (Aa, Bb) zilā krāsā. Daļa zīmju ar diviem burtiem ir tās, kas sakarā ar Bermonta uzbrukumu tika aizvestas uz Cēsīm un tur numurētas ar rokas numerātoru. Paraksti: 1. Erhards; 2. K. Vanags. M.: vidū, aplī ierāmēta: saulītes emblēma.

3b. Izgatavotas: 1 500 000 z. P.: vācu; raž.: nav zināms. Ū.: gaišas līnijas, stateniski (95. att.). Papīrs ar šo ūdenszīmi lietots jau pirms Bermonta

uzbrukuma Rīgai. Iesp.: kā 3a. Serijas apzīmējums: kā 3a., bet burti: Ab, Ba, Bb, Bc, Be, Bk. (Numerācija jucekļīga: R. Erharda un K. Puriņa emisiju zīmes sajauktas kopā, tā, piem., serija Bb ir ar abu ministru parakstiem, uz Bd ir K. Puriņa, bet vēlāk numerētām Be un Bk serijām atkal Erharda paraksts).

Spiestuves evakuācijas laikā bija nozagtas prāvā skaitā brāķa zīmes (slikti izdekušies iespiedumi), kas bija paredzētas iznīcināšanai. Tās vēlāk parādījās apgrozībā ar serijas Ab burtiem un ks. viltotā numerācijā. Vārds serija, serijas burti un cipari iespiesti nevīžīgi, pie kam burti un cipari citādi nekā oriģinālnumerācijai.

3c. Izgatavotas: 1 875 000 z. P., ū. un iesp.: kā 3b. Serijas apzīmējums: kā 3b. (Bb, Bd, Bg, Bh, Bl, Bm; zīmes ar burtiem Bf kolekcijās nav reprezentētas un, šķiet, nav uzglabājušās; kāds 1. paraksts bijis uz Bf serijas zīmēm, nav zināms.) 1. paraksts: K. Puriņsch.

3d. Izgatavotas: 1 000 000 z. P., ū., iesp. un paraksti: kā 3c. Serijas apzīmējums grozīts: pa labi viens burts (A, B) un ks.

3e. Izgatavotas: 1 500 000 z. P., ū., iesp. un paraksti: kā 3d. Serijas apzīmējums grozīts: pa kreisi augšā un pa labi apakšā: burts (C, D, E) un ks.

3f. Izgatavotas: 2 500 000 z. P.: vācu un somu; raž.: nav zināms. Ū.: kā 3b. Iesp. A. Groseta un Valstspapīru spiestuvē. Serijas apzīmējums: kā 3e, bet burti: F, G, H, K un L. 1. paraksts grozīts: Ringold Kalnings.

3a.—3f. variācijas nokrāsās.

Paraugzīmes: 1. kā 3f, ar serijas burtu L un 000000; ar perforējumu: PARAUGS (burtu augstums 9 mm.) 2. kā 1., bet bez serijas burta un ar perforējumu 14 mm.

Kredīta departamenta direktora A. Kārklīņa un Valstspapīru spiestuves („drukātavas”) pārvaldnieka R. Zariņa parakstītais paziņojums, ka apgrozībā parādījušies no spiestuves izzagu valsts kases zīmju eksemplāri. Izzagti 5 rubļu un 10 rubļu brāķa eksemplāri, kā arī viena loksne ar 10 nenumurētām 500 rubļu zīmēm. Nozagtās 10 och 500 rubļu zīmes izplatītas av viltotu, nevīžīgu serijas un numura uzspiedumu. Rakstā norādīts uz viltojumu galvenajām pazīmēm.

25 RUBĻI

5. att.

145×95 mm; g. brūna; t. brūna. Izgatavoto zīmju kop-skaitis : 5 716 684; apmainītas : 5 618 504; tautā palika : 98 180 (vai šajos skaitļos ietilpst arī abu A. Niedras izlaidumu zīmes, nav zināms).

4a. Izgatavotas : 34 000 z.; no tām līdz A. Niedras pučam K. Ulmaņa valdība izlaida 26 000 z. Ziņas

par pārējām 8000 z. sniegtas tālāk, sk. 4b. Meta autors : nav zināms; izveidojums liek secināt, ka zīmes attēls nav mākslinieka darinājums, bet kāda litografa steigā komponēts zīmējums. P.: vācu; raž.: Poensgen & Heyer, Letmathe. Ū.: vilņu saišķi stāteniski (92. att.). Iesp.: G. Meijera spiestuvē. Apr. pr.: vidū: viņete pītā rāmī ar lapām un

- skaitļiem „25”; apakšā pa kreisi un pa labi: ovālā ierāmējumā burts L; virs tā trīs sešstūrains (!) zvaigznes. Pa kreisi un pa labi: No. un ks. — zilā krāsā. Paraksti: Finanšu Ministrs: K. Puriņš. Walsts kašes pahrwaldneeks: K. Vanags. M.: vidū: rāmī ietverta viņete, tās centrālā saulītes emblēma novietota uz globa ziemeļdaļas (!); virs emblēmas trīs stilizētas vārpas.
- 4b. Izgatavotas K. Ulmaņa valdības laikā, bet apgrozībā izlaidis A. Niedra. Ir pamats pieņemt, ka Niedras puča laikā spiestuvē atradās 8000 z. ar ks. no 26001 līdz 34000. Bez tam spiestuvē vēl bija nezināms skaits gatavu — bez ks. — un pusgatavu zīmju; pēdējām priekšpuses bija ar pilnīgu, bet mugurpuses tikai ar fona iespiedumu. Apvērsuma laikā no spiestuves nozagts nezināms skaits ar ks., bez ks. un arī pusgatavu zīmju. Tātad Niedras izlaiduma zīmju skaits varēja būt zem 8000. Zīmes bez ks. un pusgatavās zīmes vēlāk parādījās apgrozībā. Pēc puča likvidēšanas lielāko daļu no šī un turpmākā izlaiduma (sk. 4c.) apmainīja pret Ulmaņa valdības jaunizlaistajām zīmēm. Apmainītajām zīmēm nogrieza augšējo labo stūri un tās pārsvītvoja ar ķīmisko zīmuli vai tinti. Šīs zīmes, protams, bija jāiznīcina, tomēr daži eksemplāri tikuši „pievākti” un nokļuvuši krājēju rokās. P., ū., iesp. un paraksti: kā 4a.
- 4c. Izgatavotas: 6 000 z. P., ū., iesp. un paraksti: kā 4a., bet serijas apzīmējums grozīts: pa kreisi un pa labi: Ser., burts (A) un ks. — sarkanā krāsā. A. Niedras izlaidums. (Negrozītie paraksti liek secināt, ka izlaidums bijis agrāk iespiesto, bet ne-numurēto zīmju atlikums, kuram uzspieda jaunu serijas burtu un ks.)
- 4d. Izgatavotas: 250 000 z. P., ū., iesp. un paraksti: kā 4a. Serijas apzīmējums: kā 4c., bet zaļā krāsā un burts B. Šīs zīmes izlaida K. Ulmaņa valdība, atgūstot varu.
- 4e. Izgatavotas: 950 000 z. P.: vācu; raž.: Louis Staffel, Witzenhausen. Ū.: zvaigžņu-sešstūru sakopojums (90. att.). Iesp. un paraksti: kā 4a. Serijas apzīmējums grozīts: pa kreisi: Serija; pa labi: ks. un burts (C, D).
- 4f. Izgatavotas: 500 000 z. P.: somu; raž.: nav zināms. Ū.: gaišas līnijas, līmeniski (95. att.). Iesp. F. F. C. Tilgmana spiestuvē. Serijas apzīmējums: kā 4e., bet burti E, F un G, pie kam zīmēm ar F un G ks. no 000001 līdz 250000 (?) ir K. Puriņa, bet augstākiem ks. — R. Kalninga paraksts (sk. 4g.).
- 4g. Izgatavotas: 500 000 z. P., ū., iesp. un serijas apzīmējums: kā 4f., t. i. burti F un G, bet ar ks. no 250001(?) līdz 500000(?); pirmais paraksts: Ringold Kalnings.
- 4h. Izgatavotas: 3 500 000 z. P., ū. un paraksti: kā 4g. Iesp.: A. Groseta un Valstspapīru spiestuvēs. Serijas apzīmējums grozīts: augšā pa kreisi un apakšā pa labi: burts (H, K, L, M, N, P, R, S) un ks. Spiestuves evakuācijas laikā sakarā ar Bermonta uzbrukumu tika nozagtas 9 zīmju loksnes. Par šo zīmju tālāko likteni ziņu trūkst.
- 4a.—4h. variācijas nokrāsās.
- Paraugzīmes:* 1. kā 4d., bet No. 000000; kreisajā pusē, stateniski, uzspiedums: Paraugs (iniciāla augstums 10 mm), sarkanā krāsā. 2. kā 4h., ar serijas burtu N un 000000 un perforējumu: PA-RAUGS (burtu augstums 14 mm).

50 RUBLI

148×92 mm; pelēkzāja. Izgatavotas: 415 000 z.; apmainītas: 387 195; tautā palika: 27 805.

5. Meta autors: nav zināms; izpildījums liek secināt, ka zīmes attēls nav mākslinieka darinājums, bet kāda litografa komponēts zīmējums. P.: vācu; raž.: Louis Staffel, Witzenhausen. Ū.: Vācijas Valstspapīru spiestuves viļņu līnijas (89. att.). Iesp.: A. Grosseta spiestuvē. Apr. pr.: kreisajā un labajā pusē:

rozetes ar vērtības skaitli „50”. Vidū: Serija — zajā, bet ks. un burts (A, divos veidos: apakšā 4 resp. 3,5 mm plats) — sarkanā krāsā. Paraksti: Finanšu Ministrs: Erhards. Valsts kašes pahrwaldneeks: K. Vanags. M.: vidū aplī: saulītes emblēma. *Briđinājums:* Padomju Krievijas viltojumi divos izlaidumos. Sk.: A. Ruciņš 50 (1919) un 500 (1920) rubļu kases zīmju viltojumi, K 1965. g. 22. nr.

100 RUBLI

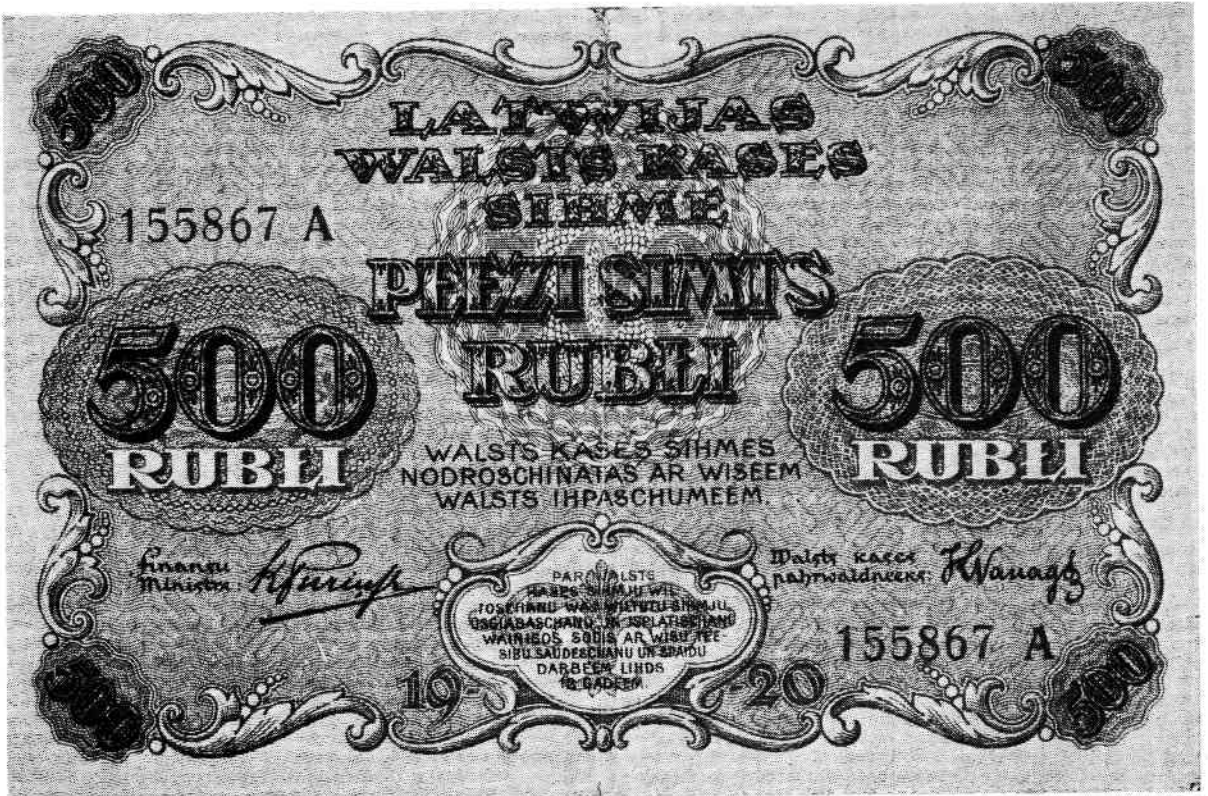
7. att.

152×95 mm; g. brūna; t. brūna. Izgatavoto zīmju kopskaitis: 8 279 568; apmainītas: 8 193 037; tautā palika: 86 531.

6a. Izgatavotas: 500 000 z. Meta autors: H. Grīnbergs. P.: sākumā vācu, vēlāk somu; raž.: nav zināms.

Ū.: gaišas līnijas, līmeniski (95. att.). Iesp.: A. Groseta un Valstspapīru piestuvēs. Apr. pr.: vidū: saulītes emblēma (saulītes loks un burts L pārveidotā stilizējumā, piecstūraino zvaigzņiņu vietā — sešstūrainas). Apakšā pa kreisi: Serija; pa labi: ks. un burts (A, B) — zaļā krāsā. Paraksti: Finanšu

- Ministrs: Erhards. Walsts kašes pahrwaldneeks:
K. Vanags. M.: vidū: stilizēts ozols; kronī, robotā
aplī, burts L ar trim sešstūrainām zvaigznītēm;
aizmugurē uzlecoša saule. (Ozola attēla dēļ zīmes
tautā tika sauktas par „ozoliem”).
- 6b. Izgatavotas: 250 000 z. Kā 6a, bet serijas burts C
(spriežot pēc uzglabātām zīmēm, Erharda paraksts
ir ar ks. no 000001 līdz 250000).
- 6c. Izgatavotas: 250 000 z. Kā 6b., t. i. ar serijas burtu
C, bet ks. sākot ar 250001 līdz 500000; 1. paraksts
grozīts: K. Puriņsch.
- 6d. Izgatavotas: 2 500 000 z. Kā 6c., bet seriju burti:
D, E, F, G, H.
- 6e. Izgatavotas: 250 000 z. Kā 6d., bet serijas burts
K. Spriežot pēc uzglabātām zīmēm, Puriņa pa-
raksts ir ar ks. 000001 līdz 250000(?).
- 6f. Izgatavotas: 250 000 z. Kā 6e., t. i. ar serijas burtu
- K, bet ks. sākot ar 250001(?) līdz 500000; 1. pa-
raksts grozīts: Ringold Kalnings.
- 6g. Izgatavotas: 500 000 z. Kā 6f., bet serijas apzīmē-
jums grozīts: pa kreisi augšā un pa labi apakšā:
burts L un ks.
- 6h. Izgatavotas: 500 000 z. Kā 6g., bet serijas apzi-
mējums grozīts: apakšā pa kreisi: Serija un burts
M; pa labi: No. un ks.
- 6i. Izgatavotas: 3 200 000 z. Kā 6g., bet seriju burti:
N, P, R, S, T, U.
- 6a.—6i. variācijas nokrāsās un papīra biezumā.
- Paraugzīmes:* 1. kā 6h, bet Nr 000000; ar perfo-
rējumu: PARAUGS (burtu augstums 9 mm). 2. Kā
6i. burts N, bet 000000 ar perforējumu: PARAUGS
(burtu augstums 14 mm).

160×105 mm; g. zaļa; t. zaļa. Izgatavoto zīmju kop-skaitis: 8 789 994; apmainītas: 8 765 793; — tautā pa-lika: 24 201.

7a. Izgatavotas: 2 250 000 z. Meta autors: R. Zariņš. P.: somu; raž.: nav zināms. Ū.: gaišas līnijas, lī-meniski (95. att.). Iesp.: A. Groseta un Valstspapī-ru spiestuvēs. Apr. pr.: bez attēliem. Augšā pa kreisi un apakšā pa labi: ks. un burts (A, B, C, D, E, F(?) — sarkanā krāsā. Paraksti: Finansu Ministrs: K. Puriņšch. Valsts kases pahrwald-neeks: K. Vanags. M.: vidū: divi pilnības ragi un grozs ar augļiem; zobrats, maiss, ar virvi apsieta kaste, uz kuņas virsū līdaka, enkurs, sviesta muca; tai pāri labības kūlis (Latvijas lauksaimniecības, rūpniecības un jūrniecības simbolizējumi). Apak-šā aplī burts L un trīs sešstūrainas zvaigznes. (Līdakas attēla dēļ šo zīmi tautā sauca par „lī-daku”).

No spiestuves bija izzagta viena loksne (10 zīmes) bez numerācijas. Tās vēlāk parādījās ap-grozībā ar serijas burtu A un ks. viltotā numerā-cijā. Burts un cipari iespiesti nevīžīgi un citā izpil-dījumā.

7b. Izgatavotas: 1 500 000 z. P., ū., iesp. un seriju ap-zīmējums: kā 7a., bet burti: G, H, K. 1. paraksts grozīts: Ringold Kalniņš.

7c. Izgatavotas: 5 000 000 z. P.: angļu; raž.: Portals Limited. Ū.: pītas vijņu lentas (101. att.). Iesp. un paraksti: kā 7b., bet serijas apzīmējums grozīts: augšā pa kreisi un apakšā pa labi burts (L, M, N, P, R, S, T, U, V, W, Z) un ks. — sarkanā krāsā.

Paraugzīmes: 1. kā 7a. burts A, bet 000000; ar perforējumu: PARAUGS (burtu augstums 14 mm). 2. kā 7c. burts N; ks. un perforējums kā 1.

Brīdinājums: Padomju Krievijas viltojumi ar se-riju burtiem: G, H, K.

Maija Celmiņa, prof. R. Zariņa meita, rakstā „Kā-da ģimenes vēsture gadsimtu skatījumā. Grafīkis Richards Zariņš un viņa senči” (Latvijas 1970. g. 3. oktobra nrā) pastāsta, ka „Latvijai viņš gatavoja 100, 10, 5, 2 un 1, kā arī 500 latu naudas zīmes”. Šī informācija nav pilnīgi korrekta: trūkst ziņas par Zariņa pirmo metu Latvijas papīra naudai, un proti, 1920. g. 500 rubļu zīmei un tai sekojo-šām 5, 10, 25 un 50 kapeiku vērtībām. Nav arī minēta valsts kases 20 latu zīme. Turpretī 500 latu naudas zīmes meta autors nav Zariņš. Šīs zīmes Latvijas Banka pasūtīnāja Anglijā, un metus tām darināja spiestuves mākslinieki. — 1 un 2 latu vērtību zīmes apgrozībā nebija.

VALSTS KASES MAIŅAS ZĪMES

Maiņas zīmes bija emitētas kapeiku vērtībās: 5, 10, 25 un 50. Par *izlaidumu* skaitu ziņu trūkst. Atsevišķo vērtību izlaišana paziņota: 5 kapeikas — 17.4.1920. 10 kap. — 13.4.1920. 25 kap. — 8.4.1920. 50 kap. — 7.3.1920. Apgrozībā bija derīgas līdz 1.3.1925, bez vērtības kopš 1.3.1925. Ziņas par apmainīto un tautā palikušo zīmju skaitu publicētas netika.

Papīrs. Maiņas zīmes iespiestas uz parastā rakstāmpapīra, bez ūdenszīmēm; raž.: nav zināms.

Iespiedtechnika un spiestuves, kas izgatavoja zīmes. Zīmes iespiestas litografiskā tehnikā divās spiestuvēs: A. Groseta un Valstspapīru spiestuvē.

Zīmju teksti. Teksti valsts valodā, vecajā ortografijā, bez gadaskaitļa, seriju burtiem un ks. Arī paraksti uz tām nav iespiesti.

Metu autors. Visām vērtībām: R. Zariņš.

9. att.

5 KAP.

1. 55×35 mm; sarkana. Izgatavotas: 4 000 000 z. Apr. pr. un m.: vidū rozete ar izgreznotu vērtības skaitli; pa kreisi un pa labi: pusrozetes.

Paraugzīmes: ar uzspiedumu abās pusēs: Paraugs (iniciāļa augstums 10 mm) zaļā krāsā.

10. att.

10 KAP.

2. 55×35 mm; zila. Izgatavotas: 16 500 000 z. Pr. un m.: kā 1.

Paraugzīmes: kā 1., bet uzspiedums sarkanā krāsā.

11. att.

25 KAP.

3. 55×35 mm; brūngana. Izgatavotas: 11 000 000 z. Pr. un m.: kā 1.

Paraugzīmes: kā 1.

12. att.

50 KAP.

- 4a. 55×35 mm; violeta. Izgatavotas: 10 800 000 z. Pr. un m.: kā 1, bet vērtības skaitļi bez greznojumiem.

- 4b. Kā 4a, bet m. ačgārni.

Paraugzīmes: kā 2.

1.—4. variācijas nokrāsās.

Pārskats par 1919.—1922. g. izgatavoto zīmju skaitu

K a p e i k a s				R u b ļ i						
5	10	25	50	1	5	10	25	50	100	500
4 000 000	16 500 000	11 000 000	108 000 000	4 778 200	3 625 830	8 783 095	5 716 684	415 000	8 279 563	8 789 994

Pārskats par apgrozībā bijušo zīmju skaitu

Gads	K a p e i k a s				R u b ļ i							
	5	10	25	50	1	5	10	25	50	100	500	
1919	—	—	—	—	Zīnas nav publicētas						—	—
1920	4 000 000	16 500 000	11 000 000	10 800 000	2 671 000	1 885 000	4 617 000	1 878 000	415 000	4 128 000	1 000 000	
1921	3 043 000	4 685 000	2 701 000	3 408 000	2 471 000	2 020 000	4 008 000	1 621 000	212 000	3 500 000	4 016 000	
1922	3 200 000	5 020 000	3 180 000	5 584 000	4 044 000	2 299 000	4 950 000	3 225 000	—	2 947 000	3 945 000	
1923	2 670 000	4 114 000	2 396 000	3 646 000	2 426 000	774 000	1 471 000	1 452 000	—	3 226 000	3 869 000	
1924	2 604 000	4 010 000	2 320 000	3 487 000	1 982 000	453 000	626 000	234 000	—	1 438 000	4 199 000	
1925	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 866 000	
1926	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 826 000	
1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 039 000	
1928	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97 000	
1929	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35 000	
1930	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24 000	

Emisijas latos un santimos 1922–1940

Monētas

Izlaidumi un ligātūras

Pārskats par izlaidumiem. Iekavās datums, kad izlaišana paziņota.

1 santims. I izlaidums: 1922 (5.3.1923). II izl.: 1924 (20.12.1923). III izl.: 1926 (2.10.1925). IV izl.: 1928 (24.7.1928). V izl.: 1932 (7.7.1931). VI izl.: 1935 (31.1.1935). VII izl.: 1937 (29.9.1936). VIII izl.: divi kalumi ar 1938 un 1939 (22.3.1938).

2 santimi. I izlaidums: 1922 (5.3.1923). II izl.: 1926 (2.10.1925). III izl.: 1928 (24.7.1928). IV izl.: 1932 (7.7.1931). V izl.: 1937 (21.1.1937). VI izl.: divi kalumi ar 1938 un 1939 (22.3.1938).

5 santimi. Viens kalums: 1922 (5.3.1923).

10 un 20 santīmu. Viens kalums: 1922 (28.4.1923).

50 santīmu. Viens izlaidums: 1922 (4.7.1923).

1 lats. Viens izlaidums: 1924 (2.10.1923).

2 lati. I izl.: 1925 (24.3.1925). II izl.: 1926 (2.10.1925).

5 lati. I izl.: 1929 (12.3.1929). II izl.: 1931 (21.5.1931).

III izl.: 1932 (15.2.1932).

Ar likumu noteiktās ligātūras

Sudraba monētām: $\frac{835}{1000}$ sudraba un $\frac{165}{1000}$ vara.

Niķeļa: $\frac{1000}{1000}$ niķeļa.

Bronzas: $\frac{950}{1000}$ vara, $\frac{40}{1000}$ alvas un $\frac{10}{1000}$ cinka.

Ziņas par atsevišķām monētām un to apraksti

1922

Monētas kaltas 1922. un 1923. g. Pirmās monētas apgrozībā izlaistas 5.3.1923.

13. att.

1 Santims

1. Bronza. Meta autors: R. Zariņš. Veidņu darinātājs: Henri Jacot. Kaltuve: Huguenin Frères & Cie, Le Locle, Šveicē. Kaltas: 5 000 000 gab. Pr.: apaļa līnija, kas apakšā noslēdzās izrotātā lokā; laukumā: 1 / Santims / 1922. Apakšā pa labi no loka: R. ZARRIŅŠ (meta autora vārds). M.: mazais valsts ģerbonis. Mazo valsts ģerboni veido vairogs, kas ar līmenisku svītru sadalīts divos laukumos, pie kam apakšējais stateniski pāršķeltis divās pusēs; augšējais laukums ir zilā krāsā ar uzlecošu sauli; apakšējā laukuma kreisā puse ir sudraba ar heraldisko zvēru — lauvu sarkanā krāsā, tas pacēlies stāvus un pagriezies pa labi; labā puse ir sarkanā krāsā ar sudraba teiksmaino zvēru grifu (lauvas ķermenis ar ērgļa galvu un spārniem), tas pagriezies pa kreisi. Lauva pārņemts no agrākā Kurzemes un Zemgales, bet grifs no Vidzemes un Latgales ģerboņa. Virs vairoga trīs piecstūru zelta zvaigznes, kas simbolizē Vidzemi, Kurzemi un Latgali. Pēc heraldikas noteikumiem šīs zvaigznes kā

valsts teritorijas simboli novietotas ārpus vairoga. Heraldikā ģerboņu krāsu grafiskai attēlošanai ir pieņemti noteikti apzīmējumi, piem.: zeltam — punkti; sudrabam — balts laukums; sarkanai krāsai — stateniski, bet zilai — līmeniski svītrojumi. Šīs t. s. tinktūras uz 1922.—1935. g. kaltajām monētām ir augšējā laukumā un apakšējā laukuma labajā pusē.

Vairoga apakšējo daļu aptver lente ar ierakstu LATVIJA. Apakšā pie malas HUGUENIN (kaltuves nosaukums). Apmale: gluda. Caurmērs: 17 mm; svars: 1,6 g.

14. att.

2 Santimi

2a. Bronza. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 1. Kaltas: 10 000 000 gab. Pr. un m.: kā 1., bet caurmērs: 19,5 mm; svars: 2,0 g.

15. att.

- 2b. Firmas Abner Kreisberg, ASV, 29.11.1965. g. ūtrupes katalogā ar nr. 1652 tika piedāvāts 1 eks. bez R. ZARRIŅŠ kā „very rare”. Tā kā šo variantu neviens krājējs līdz šim nebija atradis un tā kā piedāvātais eks. bez tam ir „Extremely Fine”, rodas aizdomas, ka tas, tāpat kā santimu monētas sudrabā un alumīnija bronžā, ir izkalts peļņas nolūkā (sk. piezīmi pēc 6. apraksta).

16. att.

5 Santimi

- 3a. Bronza. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 1. Kaltas: 15 000 000 gab. (skaits attiecas arī uz variantu 3b). Pr. un m.: kā 1., bet caurmērs: 22 mm; svars: 3,0 g.
- 3b. Kā 3a., bet daļēji resp. pilnīgi bez R. ZARRIŅŠ (šķiet, izkaltas ar štanci, kurā vārda gravējums bijis aizķēpis ar metalla putekļiem).

17. att.

10 Santimu

4. Niķelis. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 1. Kaltas: 15 000 000 gab. Pr.: vārpa un divi rotājuma loki: viens pa kreisi, otrs pa labi; laukumā: 10 / Santimu; pa kreisi zem vārpas: R. ZARRIŅŠ. M.: kā 1., bet laukumā pa kreisi no ģerboņa 19, pa labi — 22. Apakšā pie malas HUGUENIN. Apmale: gluda. Caurmērs: 19 mm; svars: 3,0 g.

18. att.

20 Santimu

5. Niķelis. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 1. Kaltas: 15 000 000 gab. Pr. un m.: kā 4., bet caurmērs: 21 mm; svars 4 g.

19. att.

50 Santimu

6. Niķelis. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 1. Kaltas: 9 000 000 gab. Pr.: Latvija simbolizēta kā tautu meita pie burinieka stūres. Burinieka mala rotāta ar latvju ornamentiem. Attēla pamatdoma: Latvija, atbrīvojusies no visiem ienaidniekiem, tagad var pati vadīt savu likteni. (Šis attēls ir arī uz Satversmes sapulces atceres pastmarkām, kas izlaistas 1920. g. ar vērtībām 50 kap., 1, 3 un 5 rbļ.). M.: kā 4., bet caurmērs: 25 mm, svars: 6,5 g.

1922. g. santimu monētas (nr. 1—6) eksistē arī nelikumīgās ligātūrās: sudraba un alumīnija bronzas, kuras tiek pārdotas kā retas „paraugmonētas”. Ir pamats pieņemt, ka tās peļņas nolūkā ir līcis izkalt kāds Huguenin firmas (augstāks?) lerēdnis. Šiem objektiem numizmatiskas vērtības nav. Šis jautājums izsmeloši apgaismots *Latvijas naudās*, 1960. g. izd. 19.—21. lpp. Vairāk par šo gadījumu skat. nodaļā „Viltojumi” — par pseudo paraugmonētām.

Savā laikā Latvijā krājējiem bija izdevība iegūt „īpašus retumus”: 1922. g. monētas ar visādiem defektiem, to starpā ar kalumu tikai vienā monētas pusē vai uz nepareiza izmēra ripiņām, kas paviršas kontroles dēļ nebija atšķirotas no labiem kalumiem. Šī Huguenin firmas nolaidība deva iespēju dažiem bankas kasieņiem (un starpniekiem — monētu tirgotājiem) labi nopelnīt, jo krājējiem — „retumu” kārotājiem par kroplo santimu bija jāizdod vairāki lati.

1968. g. divas bronzas monētas, dzeltenā krāsā, viena 2 s., otra — 5 s., abas ar gada skaitli 1922, izraisīja sensāciju. Tās tika atrastas Rīgā starp tām, kas ilgus gadus mestas tramvaju un trolejbusu kasēs pēc kara gados kapeiku vietā. Radās uzskats, ka šīs monētas izkaltas kādā nelikumīgā ligātūrā un tādēļ ir sevišķi retumi. Analīze atklāja, ka šajās ligātūrās pamatmetāls ir tas pats kā citās bronzas monētās: varš (Cu), bet piekausējumi: alva (Sn) un cinks (Zn) ir lielākā daudzumā, nekā likumā noteikts. Iemesls tam, droši vien, nevižīga kausējumu sajaukšana.

Nokodinot oksidāciju vairākām citām bronzas monētām, tika iegūti eksemplāri variabļās nokrāsās, pie kam tieši kalumiem ar gada skaitli 1922, kas liecina, ka izlietotā ligātūra nav bijusi homogēna.

1 Santims

7. Bronza. Kā 1. Kaltas: 4 990 000 gab. Šī un sekojošo 1 santimu kalumiem reljefs ir augstāks un svars: 1,8 g.

20. att.

1 LATS

8. Sudrabs. Meta autors: J. Tilbergs. Veidņu darinātājs: G. Kruger Gray. Kaltuve: Royal Mint, Londonā. Kaltas: 10 000 000 gab. Pr.: palmu vainags; laukumā: 1/LATS/1924. M.: lielais valsts ģerbonis. Lielo valsts ģerboni veido mazais valsts ģerbonis, papildināts ar vairoga turētājiem, kādi bija arī Kurzemes ģerbonim, tikai 2 lauvu vietā pārņemti tie paši zvēri, kas vairogā: sarkans lauva kreisā un sudraba grifs labā pusē. Zem vairoga zaļu ozollapu pinums un sarkanbaltsarkana lenta valsts karoga samēros, apņemta ap ozola zariem. Uz 1924.—1926. g. kaltām 1 un 2 latu monētām heraldisko tinktūru apzīmējumu nav. Laukumā: augšā vidū: LATVIJAS, apakšā, arī vidū: REPUBLIKA. Apmale: robota. Caurmērs: 23 mm; svars: 5 g.

21. att.

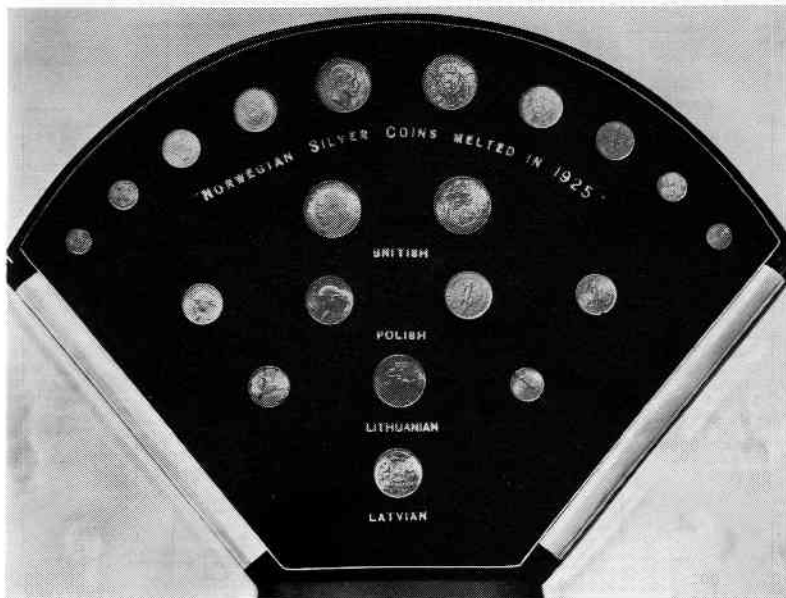
2 LATI

9. Sudrabs. Meta autors, veidņu darinātājs un kaltuve: kā 8. Kaltas 6 385 531 gab. Pr. un m. kā 8., bet caurmērs: 27 mm; svars 10 g.

2 latu monētas (nr.9 un 12) kaltas no sakausētām Norvēģijas sudraba monētām. 1917/19. g. Norvēģija izbeidza sudraba sīknaudas: 10, 25, 50 ēru, 1 un 2 kronu, kalšanu. 1925. g. šīs no apgrozības izņemtās monētas, kopsvarā 139 758 kg, Norvēģija pārdeva angļu firmai Johnson, Matthey & Co. Ltd., Londonā. Šo pirkumu ar zināmu summu subsidēja Latvijas valdība, lai varētu izdevīgi iegūt sudrabu paredzētai 2 latu kalšanai. Tā paša gada rudenī nopirktais monētas, iesaiņotas 3432 saiņos, tika nosūtītas uz Hamburgu. Tur firma Norddeutsche Affineri monētas sakausēja un kausējumu rafinēja. Iegūtie metalli: sudrabs, varš u. c., tika nosūtīti uz Londonu. Tur sudrabu Royal Mint, sakausējot attiecīgās ligātūrās, izlietoja ne tikai Latvijas divlatnieku, bet arī citu valstu — Anglijas, Lietuvas un Polijas — monētu kalšanai.

Atcerei, kādas monētas tapušas no sakausētās norvēģu sudraba sīknaudas, firma Johnson, Matthey & Co. nodeva Norvēģijas Finanču ministrijai vienu etviju (sk. attēlu), kurā bija novietotas pa 1 eks. no sakausētām un no jaunizkaltām vērtībām. Etvija tagad glabājas Oslo Universitātes Monētu kabinetā (*Myntkabinett*).

Sk.: A. Platbārdzis: Latvijas divlati kalti no Norvēģijas sudraba naudas, *Laiks*, 1961. g. 7. janv. Om nedsmältningen och ompräglingen av norska silvermynt år 1925, *NNUM*, 1961. g. 10. nr.

Oslo Universitātes Monētu kabinetā novietotā etvija ar 1925. g. sakausētajām Norvēģijas sudraba monētām un jaunizkaltajām Anglijas, Polijas, Lietuvas un Latvijas naudām.

1926

1 Santims

10. Bronza. Kā 7., bet m.: bez HUGUENIN. Kaltuve: King's Norton Metal Company, Limited. Kaltas: 5 000 000 gab.

2 Santimi

11. Bronza. Kā 2., bet bez HUGUENIN. Kaltuve: Mint, Birmingham, Limited. Kaltas: 5 000 000 gab. Šī un sekojošo 2 santimu kalumiem reljefs ir augstāks.

2 LATI

12. Sudrabs. Kā 9. Kaltas: 1 114 469 gab.

1928

1 Santims

- 13a. Bronza. Kā 10. Kaltas: 5 000 000 gab. (skaits attiecas arī uz variantu 13b).

- 13b. Kā 13a., bet bez R. ZARRIŅŠ (sk. 3b).

2 Santimi

14. Bronza. Kā 11. Kaltas: 5 000 000 gab.

1929

5 LATI

22. att.

- 15a. Sudrabs. Meta autors: R. Zariņš. Veidņu darinātājs: pr.: P. Metcalfe; m.: G. Kruger Gray. Kaltuve: Royal Mint, Londonā. Kaltas: 1 000 000 gab. (skaits attiecas arī uz variantu 15b). Pr.: Latvija, simbolizēta kā tautu meita ar vainagu galvā, uz pleca vārpas (simbolizē agrārvalsti); lenta ar ierakstu: pa kreisi: LATVIJAS, pa labi: REPUBLIKA. M.: lielais valsts ģerbonis; laukumā zem ģerboņa: 19 29 /PIECI 5 LATI. Apmale gluda ar ierakstu virzienā pa labi: DIEVS☆☆☆ SVĒTĪ☆☆☆LATVIJU☆☆☆ Caurmērs: 37 mm; svars: 25 g.

- 15b. Kā 15a., bet apmales ieraksts virzienā pa kreisi. (Tauta šīs monētas sauca par „Mildu”. Kad nāca apgrozībā pirmā kaluma monētas, ļaudis drīz vien izdibināja, ka dažām no tām apmales ieraksta vārds „DIEVS” atrodas tieši virs tautu meitas galvas. Šādus pieclatniekus uzskatīja par „laimes naudu”, meklēja un krāja. Nākamajos izlaidumos arī bija šādi ierakstu novietojumi, un līdz ar to tie nebija vairs retums. Tādējādi interese par „laimes naudu” mazinājās. Bija arī tādi ļaudis, kas izdibināja, ka tautu meitas profilā, novietojot monētu ar galvu uz leju un aizsedzot vainagu, matus un vārpas, ir „skaidri” saskatāms K. Ulmaņa galvas attēls).

1931

5 LATI

- 16a. Sudrabs. Kā 15a. Kaltas: 2 000 000 gab. (šis skaits attiecas arī uz variantu 16b).

- 16b. Kā 15b.

(1961. g. Rīgas radiofona raidījumā latviešiem ārzemēs, nozāķējot *Latvijas naudu* 1960. g. izdevumu, starp citu teica, ka „šiverīgajiem” tautiešiem būtu kļuvis vēl siltāk ap sirdi, ja viņi redzētu nevis vecu naudu fotografijas, bet dolarus.

Taču izrādās, ka Pad. Savienība sniedz iespēju sudraba latu fotografisko attēlu skatīšanas vietā tos aplūkot oriģinālos: Vņeštorga banka pārdod šīs monētas! Tā, piem., Vācijā, iemaksājot Drezdenes bankā uz Vņeštorga bankas konta DM. 28,—, var iegūt pieclatnieku; 2 ls maksā DM 12,— un 1 ls DM 8,—. Latvijā Pad. Savienības valsts banka par 5 ls dod 62, par 2 ls 24 un par 1 ls tikai 12 kapeikas, kas liecina par sociālistiskās trīdzniecības savdabīgumu...)

1932

1 Santims

17. Bronza. Kā 10. Kaltuve: Royal Mint, Londonā. Kaltas: 5 000 000 gab. (no tām 250 000 g. bija izkaltas 1931. g., bet ar gadaskaitli 1932).

2 Santimi

18. Bronza. Kā 11. Kaltuve: Royal Mint, Londonā. Kaltas: 5 000 000 gab.

5 LATI

19a. Sudrabs. Kā 15a. Kaltas: 600 000 gab. (skaits atiecas arī uz variantu 19b).

19b. Kā 15b.

1935

1 Santims

20. Bronza. Kā 10. Kaltuves: 1. Mint, Birmingham, Limited, un 2. King's Norton Metal Company, Limited. Kaltas: 5 000 000 (katrā kaltuvē pa 2 500 000 gab.).

1937

Likums par pirmo 1 santimu monētu kalšanu Latvijā tika pieņemts 29.9. 1936. g. Apgrozībā tās izlaida, sākot ar 16.4. 1937. Uz spiedes oficiālo iedarbināšanu kaltuvē bija ielūgti: toreizējais finanču ministrs L. Ēķis, Valsts saimniecības departamenta direktors J. Skujevics un vicedirektors H. Lielmanis, Latvijas Bankas padomes priekšsēdis A. Klīve, daži augstākie Finanču ministrijas darbinieki, kā arī galvaspilsētas laikrakstu līdzstrādnieki. Atklājot jauno darba posmu Valstspapīru spiestuves darbā, finanču ministrs teica runu, kur, starp citu, uzsvēra: „Savu naudu esam izlaiduši gandrīz jau no pirmās valsts pastāvēšanas dienas. Līdz šim mēs esam pagatavojuši tikai banknotes, bet tagad pirmo reizi sākam kalt paši savu metalla naudu — pirmo reizi kopš ilgiem nebrīves gadiem. Tie būs tikai 1 santima gabali, bet no santimkiem krājas lati, no latiem simti, tūkstoši un miljoni.” Pirmo spožo pašu zemē kalto santimu pasniedza Ēķim; nākošos tūri „sil-tus” saņēma pārējie svinīgā brīža dalībnieki. Kaltuvi ierīkoja 1936/7. g.; atklāja 17.3. 1937.

Spiedes kapacitāte bija 2000 līdz 4000 monētu stundā. Pēc monētu izkalšanas un to pārbaudīšanas

tās ar automatiskām skaitīšanas mašīnām ieskaitīja plombētos linu audekla maisiņos un nogādāja Latvijas Bankā. (Sk. *Jaunākās Ziņas* resp. *Rīts* 1937. g. 18. martā.)

23. att.

1 SANTIMS

21. Bronza. Meta autori: L. Liberts un A. Apinis. Veidņus greba: A. Apinis (māksl. N. Strunkes sniegta informācija; kāda cita informācija pauž, ka veidņi izgatavoti ārzemēs; kur un kas tos darinājis, to šīs ziņas sniedzējs nezināja). Kaltuve: Latvijas Valstspapīru spiestuve un naudas kaltuve. Monētu ripiņas izgatavoja Deutsche Metallwerke, Dortmund. Kaltas: 2 700 000 gab. (oficiāli; sk. nr. 25). Pr.: pa kreisi un pa labi: viena vārpa; laukumā: 1 / 1937 / SANTIMS. M.: mazais valsts ģerbonis; vairoga apakšējo daļu aptver ozollapas. (Uz 1937.—1939. g. kaltām 1 un 2 santimu monētām heraldiskā tinktūra ir tikai vairoga augšējā laukumā.) Augšā vidū: LATVIJA. Caurmērs: 17 mm; svars 1,8 g.

24. att.

2 SANTIMI

22. Bronza. Meta autori, veidņu grebējs, kaltuve un ripiņas: kā 21. Kaltas: 44 600 gab. Pr. un m.: kā 21., bet caurmērs: 19 mm; svars: 2,0 g.

2 santimu ar gadaskaitli 1937 kalšana bija izdarāma saskaņā ar Kredītnolikuma (1935. g. izd.) II pielikuma noteikumiem, skaitā 5 000 000 gabalu (VV nr. 19. 1937. g. 25. jan.). Bet nolikumā šo monētu caurmērs bija iespiests nepareizs: 19 mm. Jaunā valsts monētu kaltuve monētu ripiņas pati neizgatavoja, bet tās likumā noteiktā caurmērā pasūtīnāja Vācijā. Vēlāk, monētas kaļot, nevienam neienāca prātā salīdzināt agrāko un šī kaluma monētu caurmēru, kādēļ tās tika izkaltas ar nepa-

reizu caurmēru. Kad pirmā (un vienīgā) šo 2 santimu partija — 44 600 gab. — bija gatava, to nodeva Latvijas Bankai. Arī tur šo kļūdu nepamanīja, un jaunās 2 santimu monētas izlauda apgrozībā. Drīz vien Rīgas telefona kantoris piedzīvoja pārsteigumu: telefona automatos 10 santimu vietā vairumā bija jaunie 2 santimi. Tautā bija ātri uzvertis, ka 1937. g. 2 santimi un 1922. g. 10 santimi ir vienāda lieluma un ka šos 2 santimus var lietot telefona automatos 10 santimu vietā. Pret šo blēdīšanos nekavējoties spēra pretsoļus: bankā vēl esošos 2 santimus aizturēja un izlaistos centās ievilkāt atpakaļ. Pasta un telegrafa departaments izdeva rīkojumu par jaunā izlaiduma 2 santimu apmaiņu: „Jaunā izlaiduma 2 santimu gabali ir tik līdzīgi 10 santimiem, ka telefona automatiskie naudas iekasētāji nespēj tos atšķirt, tādēļ, saskaņā ar Finanču ministrijas norādījumu, iestādēm no klientiem saņemtie jaunā izlaiduma 2 santimu gabali apgrozībā nav jālaiž, bet jāuzkrāj un katrā mēneša pēdējā dienā, iesaiņoti atsevišķā vērtvēstulē, kā liekās pārvedumu sumas (Pasta not. II d. 86. p.) jāiesūta Rīgas galvenajam pasta kantorim, glabāšanai līdz turpmākam departamenta rīkojumam.” (152. rīkojums. *Pasta un Telegrafa Vēstnesis*, nr. 37, 1937. g. 10. septembrī).

Valdība izdeva noteikumu par Kreditnolikuma II pielikuma grozījumu: „... 2 santimu gabalu diametru 19 milimetrā atvietot ar 19,5 milimetriem” (VV, nr. 66, 1938. g. 22. martā).

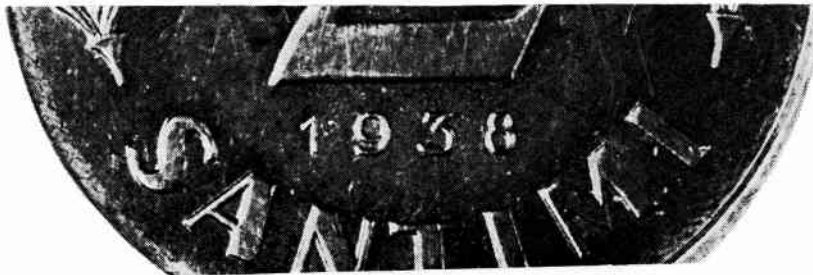
Kļūdainais caurmēra apzīmējums atrodams noteikumā par 4. (t.i. iepriekšējo) 2 santimu izlaidumu. Tas publicēts VV 150. numurā, 1931. g. 11. jūlijā, un tur ir iespiests: „... monētu diametrs 19% mm.” (Tātad man savā laikā sniegtā informācija par mašīnrakstītājas kļūdu, ka viņa 19½ mm vietā uzrakstījusi 19%, neattiecas vis uz 1937. g. 21. janvāra noteikumu, kā es to atreferēju *Latvijas naudās*, 1960. g. izd., 24. lpp., bet, kā tagad redzams, kļūda radās jau 1931. g., un turklāt aplamo % zīmi neviens, pat VV korektors, nav pamanījis.) Rakstot 1935. g. Kreditnolikumu, kāds ir gan % zīmi atmetis, bet nav pūlējies pārbaudīt 2 santimu īsto caurmēru, kādēļ nolikumā ieviesās kļūdainais šīs monētas caurmēra apzīmējums, kas valstij sagādāja prāvus zaudējumus.

Šo monētu ievilkšana ritēja gausi, jo daži ļaudis tās paturēja pie sevis, lai joprojām varētu izlietot „lētām sarunām”. Tomēr pamazām 1937. g. 2 santimi kļuva retāki, un tad tos varēja dabūt vairs tikai pie monētu tirgotājiem, sākumā par 50 santimiem, vēlāk par latu gabalā. Uz ārzemēm tie nokļuva nelielā skaitā. Cik atceros, 1938. g. kāds kolekcionārs rīdzinieks pārdeva, šķiet, 200 gab. kādam monētu tirgotājam ASV. Vienu laiku šie 2 santimi monētu tirgotāju ofertēs nebija sastopami. 1967. g. tie parādījās atkal ar vērtējumu ap \$ 20.00. Tā mašīnrakstītājas kļūdas dēļ 1937. g. 2 santimi ir tapuši par Latvijas otru retāko monētu; pirmā vietā pašlaik ir 1938. g. 2 santimi (sk. nr. 24).

1938

1 SANTIMS

23. Kā 21. Kaltas: 1 900 000 gab.

2 SANTIMI

25. att.

24. Bronza. Kā 22., bet caurmērs: 19,5 mm.

Pēdējais Latvijas valdības noteikums par sīkās metāla naudas izlaidumu, publicēts VV 66. nrā-1938. g. 22. martā, skan šādi: „Astotā izlaiduma viena santima gabali un 6. izlaiduma divu santimu gabali izgatavojami saskaņā ar Kreditnolikuma (1935. g. izd.) II pielikuma noteikumiem skaitā 5 000 000 gabali katrā šai naudai vienībai.”

Tātad valdības nodoms bija jau 1938. g. papildināt 2 santimu rezervi, jo tā sakarā ar 1937. g. kļūmīgo šīs vērtības izgatavošanu bija relatīvi neliela: Latvijas Bankas krājumā atradās 5 713 000 gab. (Laikā no 1922. g. līdz 1937. g. no izkaltajiem 29 544 600 gab., ieskaitot 1937. g. kalumu, 23 831 000 gab. atradās apgrozībā; sk. tālāk tabulu datus.) Taču šis nomināls ar gada skaitli 1938 apgrozībā nebija sastopams. Ne citīgi monētu krājēji, ne arī banku kasieri, kas meklēja jau minētās „retās” monētas un rūpīgi pārbaudīja sīknaudas oriģinālmaisīņu saturu, nevienu 2 santimu ar „1938” neatrada. Šis apstāklis lika secināt, ka kaltuve kaut kāda iemesla dēļ nav realizējusi valdības rīkojumu. Šo faktu apstiprina arī oficiālie avoti. Viens no tiem ir *Annual Report of the Deputy Master of the Royal Mint, Tower Hill, London*. Uz tur publicētajām ziņām var absolūti pajauties: tās tiek ievāktas no attiecīgās valsts Finanču ministrijas. Sējumā par 1938. g. pasaulē izkaltajām monētām ir ziņas arī par Latvijā kaltajām, bet tās attiecas tikai uz 1 santima monētu. Par to ziņas ir 3 vietās: 32. lpp. — kaltās monētas apraksts: „Latvia. — The coins struck during the year were the newly designed one santims pieces in bronze. The obverse bears the design 1 santims, on either side an ear of corn, and beneath, the year of minting. The reverse has the minor coat of arms, and the inscription Latvija.” 84. lpp., nodaļā: „Coinages of Foreign Countries-continuel” ir šādas ziņas: “LATVIJA. [Latvian Mint.] Metal. Bronze. Denomination.

One Santims. Pieces. 1,900,000. Value. Lats. 19,000 £ 752." 88. lpp. ir "Appendix No. IX:" ar "Summary of the Coinages of the World, 1938". Par Latviju sekojošas ziņas: ailē "Copper, Bronze and Aluminium bronze. Pieces: 1,900,000", ailē "Value: £ 752" un pēdīgi ailē "Total. Pieces: 1,900,000. Value: £ 752".

Otrs avots — Eiropas Banku Apvienības (biroja sēdekļis Viņē) publicējumi. Tie rēgulāri sniedza informāciju apvienības locekļiem, kāda papīra nauda un monētas ir likumīgi maksāšanas līdzekļi, kā arī ziņas par to viltojumiem. 1937. g. tika izdota *Handbuch der Banknoten und Münzen Europas*. Turpmākajos gados *Erkennungszeichen. Zugleich Nachtrag zum Handbuch der Banknoten und Münzen Europas*. Šo grāmatu un tās papildinājumus piesūtīja vienīgi apvienības locekļiem un kriminālpolicijas iestādēm; privātpersonām un publiskām bibliotēkām šo izdevumu iegāde bija liegta. Arī šī iestāde ziņas par monētām ievāca no attiecīgas valsts Finanču ministrijas.

Ziņas par V un VI 2 santimu kalumu ir publicētas *Erkennungszeichen*, Mai 1940 (15), III. Abteilung L-e-2. Abiem kalumiem kā kalšanas gadaskaitlis ir uzdots: 1937, 1939. Nākošajā izdevumā, kas datēts ar „März 1941 (4.)” un šifru „III. Abteilung L-e-1”, 4. lpp. ir aizrādījums: „V. Prägung, Prägungsjahr 1937” un „VI. Prägung, Prägungsjahr 1939.”

Tātad 2 santimu monēta ar gadaskaitli 1938 nekur nav minēta. 1966. g. atklājās, ka šīm abām iestādēm Latvijas Finanču ministrija ir sniegusi nepareizas ziņas: 2 santimi ar gadaskaitli 1938 bija kalti. Informāciju par šīs monētas eksistenci saņēmu no E. Vincovska, kas ziņoja, ka kāds Rīgas numizmats, izpētot 3 spaiņus (apm. 50 kg.) ar santimu monētām, atradis 3 gab. ar gadaskaitli 1938.

Rodās jautājums: kāpēc Finanču ministrija nebija sniegusi ziņas par šo monētu kalšanu? Ministrijas ziņas, protams, bazējās uz tām ziņām, ko tā saņēma no kaltuves. Līdz ar to rodas aizdomas, ka kaltuvē sakarā ar šo monētu kalšanu bija noticis kaut kas tāds, ka tā ziņojumu par 2 santimiem ar gadaskaitli 1938 nevarēja sniegt, resp. zināmu apsvērumu dēļ nolēma izdarīto kalšanu neizpaust.

Pirms apm. 25 gadiem, vācot materiālus par Latvijas naudu, rakstīju arī prof. L. Libertam (viņš no 1936. g. līdz 1940. g. bija Valstspapīru spiestuves un naudas kaltuves direktors) un lūdzu sniegt man informāciju par tām zīmīgajām epizodēm, kuŗas viņš, šai amatā būdams, piedzīvojis. Toreiz par 1938. g. 2 santimiem, protams, nevaicāju, jo to eksistence vēl nebija atklāta, bet viņam, jādomā, šis starpgadījums bija zināms. Liberts tolaik klusēja. 1966. g. atklājums, diemžēl, nāca 7 gadus par vēlu: L. Liberts mira 1959. g.

Noslēpums, kas saistās ar 1938. g. 2 santimiem, tagad jālūko atrisināt ar hipotezi. Viens ir skaidrs: šo monētu kalšana 1938. g. bija kaltuvē plānota. To liecina izgatavotā štance. Taču ar to vien kalšanu veikt nevarēja: trūka ripiņu. Tās vajadzēja izgatavot jaunā — 19,5 mm — caurmērā. Ripiņas kaltuve, kā minēts, pati neizgatavoja, bet pasūtīnāja Vācijā. Tātad tās ripiņas ar nepareizo — 19 mm — caurmēru, kuŗas pa-

lika pāri no 1937. g. kaluma (4 955 400 gab.), bija jānosūta uz Vāciju sakausēšanai (citam nolūkam šīs ripiņas nebija derīgas, jo to ligātūra bija pieskaņota Latvijas bronzas monētām). Papildus bija vajadzīga ligātūra 44 600 ripiņām, t. i. atbilstošais vairums jaunajam 5 000 000 gab. kalumam.

Ligātūra, izlieta stieņos, bija jāvelmē tādā biezumā, ka izcirstā ripiņa atbilstu tam svaram, kāds bija noteikts likumā. Turklāt bija jāizgatavo arī jauni ripiņu izcirtēji.

Šķiet, ka šo ripiņu izgatavošanas procedūra aizkavēja to piegādi, un kaltuve tās saņēma tikai 1939. g. (1938. g. izkalto 1 santimu skaits — 1 900 000 gab. — liecina, ka šīs ripiņas ir piegādātas kaltuvei pirmās, bet tomēr tik vēlu, ka kaltuve varēja izkalīt tikai apm. 1/3 no paredzētā skaita — 5 000 000 gab.) Parasti, sākot kalšanu ar jaunu štanci, spiedi — minimālā jaudā — iedarbina tikai uz dažiem acumirkļiem, lai tūlīt varētu pārbaudīt, kā kalums izdodas. Kalšanu veica ar agrāk izgatavoto štanci, t. i. štancei bija gadaskaitlis 1938. Sekojošā pārbaudē atklāja, ka ir notikusi ļoti nelāga kļūda: gadaskaitlis neatbilst kalšanas gadam — tam jābūt 1939!

Kaltuves vadība nokļuva sprukās. Ziņojumā ministrijai par 1939. g. darbību būtu jāuzdod, ka notikusi kļūda un zināms skaits jauno monētu izkalts ar gadaskaitli 1938.

Iznīcināt šīs kļūdaini izkaltās monētas „pa kluso” arī nevarēja: spiedei bija Valsts kontroles ierēdņa plombēta automatiska skaitīšanas iekārta, kas reģistrēja izkalto monētu skaitu.

Protams, šos 1938. g. 2 santimus varēja iznīcināt oficiāli, bet tādā gadījumā par notikušo misekli bija jāsniedz ziņojums Finanču ministrijai, tai savukārt bija jālūdz Valsts kontroles atļauja šādai rīcībai. Līdz ar to — neizbēgami — šis negadījums kļūtu zināms sabiedrībai, un avižu līdzstrādniekiem būtu viela rakstiem ar sensācijas piegaršu. Kaltuve taptu par ļaužu apsmiekla objektu: 1937. g. 2 santimus izkala nepareizā caurmērā, 1939. g. kaltiem — kļūdainis gadaskaitlis.

Vadošās personas, apsverot kļūmīgā stāvokļa sekas, acimredzot nolēma šo starpgadījumu noklusēt. Pārējos 2 santimus lika izkalīt ar jaunu — 1939 — gadaskaitli un aplami ar 1938 izkaltos klusībā ielika kādā maisiņā kopā ar 1939. g. monētām un nodeva Latvijas Bankai.

Latvijas monētu krājējiem būtu interesanti zināt, kādā skaitā 2 santimi ar 1938 tika izkalti. Taču to izdibināt nevar, jo mums nav zināms, cik ilgi, kaļot pārbaudes eksemplārus, spiede tika darbināta. Eventuālais skaits var svārstīties starp 30 un 60 gab. Ka šie 2 santimi ir Latvijas retākā monēta, par to šķēpi nav jālauž. Bet viena piezīme ir vietā: juridiski šīs monētas nevarēja būt par likumīgiem maksāšanas līdzekļiem. Tās bija izkaltas un izlaistas apgrozībā nelegāli.

Sk. A. Platbārdis, 2 santimi 1938, *KR* 1967. g. 4/69., 5/70. nr.; Sällsynta baltiska mynt, *NNUM* 1967. g. 6. nr.; 2 santimi 1938 från Lettland, *NNUM* 1968. g. 5. nr.

1 SANTIMS

25. Kā 21. Kaltas: oficiālu ziņu trūkst; alternatīvi: 3 400 000 gab., t.i. kā VII un VIII izl. atlikumi (VII izl. kaļamo monētu skaits bija noteikts 3 000 000 gab., bet ar 1937 izkala 2 700 000 gab., iztrūkums 300 000 gab.; VIII izl. kaļamo skaits: 5 000 000 gab., ar 1938 izkala 1 900 000, iztrūkums 3 100 000 gab.).

Tauta santimu un latu monētas bieži saukāja deminutīvā: santiņš, santiņi, resp. latiņš, latiņi. Jaunieši—skolnieki lietoja arī: sančuks, sančuki.

Vecie ļaudis, sevišķi sievietes un nabagi, dažkārt santimus dēvēja par kapeiciņām.

Penkules baznīcas zvans esot skandināvis: „Šim santims, tam santims, man pašam divi santimi!” (No Latvijas folkloras krājumiem. *Latvijas Saule* 69/72, Rīgā 1928.)

2 SANTIMI

26. Kā 24. Kaltas: oficiālu ziņu trūkst; alternatīvi zem 5 000 000 gab., jo šāds skaits bija noteikts VI iz-

Pārskats par izkalto monētu skaitu

Gads	Santimi						Lati		
	1	2	5	10	20	50	1	2	5
1922	5 000 000	10 000 000	15 000 000	15 000 000	15 000 000	9 000 000	—	—	—
1924	4 990 000	—	—	—	—	—	10 000 000	—	—
1925	1 680 000 ¹	900 000 ¹	—	—	—	—	—	6 385 531	—
1926	3 320 000	4 100 000	—	—	—	—	—	1 114 469	—
1928	5 000 000	5 000 000	—	—	—	—	—	—	—
1929	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000 000
1931	—	250 000 ²	—	—	—	—	—	—	2 000 000
1932	5 000 000	4 750 000	—	—	—	—	—	—	600 000
1935	5 000 000	—	—	—	—	—	—	—	—
1937	2 700 000	44 600	—	—	—	—	—	—	—
1938	1 900 000	—	—	—	—	—	—	—	—
1939	3 400 000?	5 000 000	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	37 990 000	30 044 600	15 000 000	15 000 000	15 000 000	9 000 000	10 000 000	7 500 000	3 600 000

¹ kalti ar gadaskaitli 1926 ² kalti ar gadaskaitli 1932

Pārskats par apgrozībā bijušo monētu skaitu

Gads	Santimi						Lati		
	1	2	5	10	20	50	1	2	5
1923	5 000 000	10 000 000	12 000 000	13 000 000	13 925 000	6 630 000	—	—	—
1924	7 200 000	9 355 000	5 790 000	6 224 000	2 541 000	4 803 000	9 080 000	—	—
1925	9 375 000	9 816 000	6 446 000	6 957 000	2 692 000	5 679 000	9 790 000	4 467 000	—
1926	11 480 000	11 914 000	3 566 000	4 907 000	2 994 000	2 753 000	8 263 000	6 638 000	—
1927	13 109 000	13 384 000	3 866 000	5 341 000	3 272 000	2 123 000	7 124 000	6 560 000	—
1928	14 755 000	14 679 000	4 196 000	5 701 000	3 443 000	1 889 000	6 541 000	6 485 000	—
1929	16 627 000	16 245 000	4 547 000	5 981 000	3 696 000	1 838 000	7 028 000	6 443 000	52 000
1930	18 555 000	17 963 000	5 020 000	6 340 000	3 997 000	1 863 000	5 922 000	6 117 000	946 000
1931	19 478 000	18 325 000	4 788 000	5 935 000	3 731 000	1 600 000	5 174 000	5 613 000	1 596 000
1932	20 562 000	18 580 000	4 876 000	6 012 000	3 795 000	1 631 000	4 690 000	4 897 000	2 261 000
1933	22 250 000	19 595 000	5 267 000	6 438 000	4 083 000	1 824 000	4 925 000	4 729 000	2 402 000
1934	24 083 000	20 940 000	5 715 000	6 859 000	4 415 000	1 896 000	4 895 000	4 418 000	2 518 000
1935	25 731 000	22 190 000	6 104 000	7 067 000	4 550 000	1 919 000	4 805 000	4 210 000	2 780 000
1936	27 465 000	23 174 000	6 459 000	7 354 000	4 770 000	1 972 000	4 836 000	3 966 000	2 715 000
1937	32 132 000	23 831 000	7 327 000	7 976 000	5 315 000	2 192 000	5 208 000	4 153 000	3 005 000
1938	34 220 000	24 954 000	7 984 000	8 322 000	5 564 000	2 229 000	5 189 000	4 185 000	3 252 000
1939	Ziņas nav publicētas						Ziņas nav publicētas		
1.6.									
1940	36 815 000	27 732 000	8 278 000	8 547 000	5 895 000	2 423 000	7 433 000	5 899 000	3 350 000

Papīrnauda

Emitētājas: 1. Latvijas Banka, Rīgā, un 2. Finanču ministrija, Rīgā.

LATVIJAS BANKAS NAUDAS ZĪMES

Pārskats par izlaidumiem un tehnisko izveidojumu

Izlaidumi. Iekavās datums, kad izlaišana paziņota.

10 latu. Viens izlaidums: 1922 (gadaskaitlis uz zīmēm nav iespiests).

20 latu. I izl. (paziņojums par izlaišanu nav publicēts, zīmes apraksts VV 68. nrā, 25.3.1925); II izl.: 1925 (30.1.1926).

25 lati. I izl.: 1928 (26.9.1929); II izl.: 1938 (1.9.1938).

50 latu. I izl.: 1924 (21.2.1925); II izl.: 1934 (3.10.1935).

100 latu. I izl.: 1923 (20.12.1923); II izl.: 1939 (3.5.1939).

500 latu. Viens izl. (20.12.1929).

Papīrs. Naudas zīmes tika izgatavotas uz īpaši šim nolūkam ražota papīra ar vai bez ūdenszīmēm. To izgatavoja Latvijā un Anglijā.

Ūdenszīmes. a. Pītas vilņu lentes (101. att); raž.: Portals Limited, Anglijā. b. Platas vilņu joslas (97. att); raž.: Līgatnes papīra fabrika. c. Tautu meita (102. att.). d. Galvas detaļa no Latvijas tēla Brāļu kapu noslēguma sienā (105. att.) e. K. Ulmaņa galvas profils (106. att.). Papīra ar ūdenszīmēm c.—e. raž.: Portals Limited, Anglijā.

Iespiedkrāsas. Lata perioda zīmju iespiedkrāsas nebija vairs pieskaņotas Krievijas cara laika zīmju krāsām; metu autoriem nokrāsu izvēlē bija brīvas rokas, bet zīmju paraugnovilkumus tomēr iespieda vairākās krāsās un no tām izvēlējās to, kuŗu bankas padome akceptēja.

Iespiedtehnika. Izņemot pirmo 1922. g. pagaidu zīmi, kas iespiesta litografiskā tehnikā, pārējās iespiedas vaŗa grebuma vai kombinēta vaŗa grebuma un ofseta (lito) iespiedumā.

Spiestuves. 1. Valstspapīru spiestuve Rīgā (1937. g. oficiālais nosaukums „Valsts papīru spiestuve” mainīts uz „Valstspapīru spiestuve un naudas kaltuve”; kopš 1936. g. spiestuves pārvaldnieks bija L. Liberts). 2. Waterlow & Sons Limited, London. 3. Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd., New Malden, England. 4. Thomas de la Rue & Co. Ltd., London. Latvijā iespiedām zī-

mēm spiestuves nosaukums ir tikai uz 1939. g. 100 ls zīmes, tās priekšpusē. Anglijā iespiedām zīmēm nosaukumi novietoti sekojoši: Waterlow... 1924. un 1925. g. 20 ls, 1928. g. 25 ls zīmju priekšpusēs, bet 1924. g. 50 ls zīmē abās pusēs. Bradbury... 1929. g. 500 ls zīmes rāmī un zem tā mugurpusē, bet 1938. g. 25 ls zīmē abās pusēs. Thomas... 1934. g. 50 ls zīmes abās pusēs.

(Kaut gan Valstspapīru spiestuve pakāpeniski bija izveidota par labāko mākslas grafikas iestādi Baltijas valstīs ar gravēšanas, vaŗa iespieduma, litografijas, ofseta, tipografijas, galvanoplastikas u. c. darbnīcām un jau 1923/24. g. varēja iespied bankas 100 latu zīmes vaŗa grebuma iespiedumā, tomēr šo zīmju iespiedums nebija pietiekoši nodrošināts pret viltojumiem. Tāpēc drīz vien apgrozībā parādījās viltotas 100 latu zīmes. Bankai šie viltojumi sagādāja raizes, tāpēc nolēma zīmju izgatavošanu nodot Anglijas pasaulslavenajām banknošu spiestuvēm. Tās plašo pieredzējumu un tehnisko resursu dēļ pamatoti tiek uzskatītas par tādām, kas spēj zīmes izgatavot perfektā izpildījumā, nodrošinoties pret viltojumiem. 1924.—1938. g. Anglijā iespiedās zīmes tiešām ir grafikas meistardarbs, bet izpildījums šablonisks spiestuvju tradīciju un rutīnas ietekmē. Attēli darināti pēc materiāliem, kuŗus banka piesūtīja spiestuvēm. Tie bija: latvju ornamentu, dažādi fotouzņēmumi, piem.: valstsvīru u.c. portreti, Rīgas, Daugavas, dabas u.c. skati. Spiestuves mākslinieki šo materiālu un savus elementus sakombinēja kopā, kādēļ iznākumā bija stilu un attēlu jukums.)

Zīmju teksti. Valsts valodā un jaunajā ortografijā.

Seriju burti. Uz tām zīmēm, kuŗas bija paredzēts izlaist pāri par 1 000 000 gab. (praksē tas ne visos gadījumos tika realizēts) ir seriju burti, uz pārējām tikai kontrolskaitļi. Šeit uzdotās ziņas ir pārņemtas no: *Latvijas Banka. Centrālā grāmatvedība. Apgrozībā izlaisto zīmju grāmata. No 1. novembra 1922. g.* No tām var secināt, ka 1922. g. 10 latu zīmju skaits vienā serijā bijis 500 000 gab. 1923. g. 100 latu — 160 000 gab. 1928. g. 25 latu — 500 000. 1929. g. 500 latu — 94 100 (?). 1938. g. 25 latu — 1 000 000. 1939. g. 100 latu — 1 000 000. Pārējās: 1924. g. 50 latu — 500 000 gab. 1925. g. 20 latu — 1 000 000. 1934. g. 50 latu — 1 000 000.

Slepenie kontroles burti. Tie ir uz 1924. g. 20 un 50 latu zīmēm šādās kombinācijās: A/P B/Q C/R D/S E/T F/K G/L H/M I/N J/O K/F L/G M/H N/I O/J P/A Q/B R/C S/D T/E; uz 1925. g. 20 ls kombinācijās: A/K B/L C/M D/N E/O F/F G/G H/H I/I J/J K/A L/B M/C N/D O/E un uz 1928. g. 25 latu zīmēm kombinācijās: A/M B/N C/O D/P E/I F/J G/K H/L I/E J/F K/G L/H M/A N/B O/C P/D. Sk. A. Platbārzdīs, *Slepenie burti uz Latvijas naudas zīmēm*, K 1961. g. 8. nr.; 1962. g. 9. nr.

Personas, kas parakstīja naudas zīmes. Latvijas Bankas padomes priekšsēdētāji: Ringold Kalnings (1922—1927), J. Celms (1927—1931), A. Klīve (1931—1939). Galvenie direktori: Edg. Schwede (1923—1927), K. Vanags (1927—1939).

Visi paraksti uz zīmēm ir faksimils.

Ziņas par atsevišķām zīmēm un to apraksti

1922

10 LATU

1. 160×105 mm; g. zaļa; t. zaļa. Provizoriska naudas zīme; kā valsts kases zīme 7. (sk. 28. lpp.), bet ar jauna nosaukuma uzspiedumu priekšpusē un vērtības apzīmējumu abās pusēs sarkanā krāsā, litografiskā tehnikā. Saņemtas no Valstspapīru spiestuves: 1922. g. 2. nov. — 28. nov. A 000001—500000; 30. nov. — 1923. g. 3. janv. B 000001—500000; 1923. g. 5. janv. — 30. janv. C 000001—500000; 1923. g. 8. martā — 27. aprīlī D 000001—500000; 1923. g. 28. aprīlī — 1924. g. 15. aprīlī E 000001—420000; saņemtas no glabātuves 1924. g. 24. nov. E 420001—450000; no Valstspapīru spiestuves 1924. g. 22. nov.

E 450001—450700; apgrozībā atradās uz 11. okt. 1940. g. 200 gab. (Šīs un turpmāk sniegtās ziņas pārņemtas no: *Latvijas Banka. Centrālā grāmatvedība. Apgrozībā izlaisto naudas zīmju grāmata. No 1. novembra 1922. g.*). Uzdrukas meta autors: R. Zarriņš. Pr.: augšā pa kreisi un apakšā pa labi: burts (A, B, C, D, E) un ks. — violetā krāsā.

Paraugzīmes. 1. kā 1., bet ar A 000000 un perforējumu: PARAUGS (burtu augstums 15 mm). 2. kā 1., bet ar iespiedumu tikai vienā pusē un D 000000; perforējums kā 1. 3. kā 1., bet F (!); perforējums kā 1.

10 LATU

100 LATU

27. att.

2a. 152×86 mm; zila; melna. Saņemtas no Valstspapīru spiestuves un izlaistas apgrozībā: 1923. g. 20. dec. — 1925. g. 1. okt. A 000001—090000; 1927. g. 22. okt. — 19. dec. A 090001—110000. Meta autors: R. Zariņš. Varā grebis: K. Krauze. P.: Latvijā, Līgatnes Papīra fabrikā ražots. Ū.: platas viļņu joslas (97. att.). Iesp.: Valstspapīru

spiestuvē; iesp. tehnika: vara grebums. Apr. pr.: augšā pa kreisi un pa labi burts (A) un ks. — violetā krāsā. Paraksti: PADOMES PRIEKŠDĒTĀJS: Ringold Kalnings. GALVENAIS DIREKTORS: Schwede (Uz zīmēm: A 000001—110000). M.: pa kreisi: sēdoša tautu meita ar rūpniecības simbolizējuma atribūtiem (veseri un zobratu) la-

bajā rokā; apakšā: enkurs (jūrniecības simbols) un ar virvi apsiets sains (tirdzniecība); pa labi: sēdoša lauksaimniece ar labības kūli kreisajā rokā; apakšā: grozs ar augļiem un saknēm (lauksaimniecības simboli). Aizmugurē: vidū ozols, pa kreisi rūpniecības ēkas, pa labi lauku māja. Apakšā vidū: lielais valsts ģerbonis heraldiskā tinktūrējumā (šāds ģerboņa attēls ir uz visām turpmākām naudas un valsts kases zīmēm un tāpēc sekojošos aprakstos netiek minēts).

2b. Saņemtas no Valstspapīru spiestuves un izlaistas apgrozībā: 1928. g. 29. jūn. — 28. dec. A 110001—121000; 1929. g. 25. martā — 20. dec. A 121001—125000; 1930. g. 15. dec. A 130001—135000; (ieraksts par A 125001—130000 trūkst); 1932. g. 13. febr. — 1933. g. 2. nov. A 135001—160000.

Apgrozībā (kopā ar 2a.) atradās uz 11. okt. 1940. g. 11 800 gab. Parakstos amatu apzīmējums kā 2a, bet citi personu vārdi: 1. J. Celms, 2. K. Vanags (uz zīmēm A 110001—160000).

Paraugzīmes. Kā 2a. un 2b., bet A 000000 un perforējums: PARAUGS (burtu augstums 9 resp. 14 mm).

Šīs naudas zīmes gravīru novilkumi ar detaļām dažādās stadijās bija izkļuvuši — nav zināms, kad — no Valstspapīru spiestuves. Sk. J. Ronis, Latvijas Bankas 1923. g. 100 latu naudas zīmes, *LFK* 1966. g. 1/60., 3/62. nr.; *KR* 1967. g. 4/69. nr.—1970. g. 29. maijā šie novilkumi, sakārtoti 28 posteņos vērtībā no DM 120,— līdz 250,—, kopsummā par DM 4530,—, tika piedāvāti vācu firmas Tietjen & Co. ūtrupē.

20 LATU

28. att.

3. 135×75 mm; dzeltēna; oranža; pelēka. Izgatavotas: ziņu trūkst (grāmatā par izlaistām zīmēm nav uzrādītas, bet VV 1926. g. 13. martā iespiestā paziņojumā ir teikts, ka šīs zīmes izņem no apgrozības līdz 1926. g. 1. maijam); ir pamats pieņemt, ka pasūtīnātas 1 000 000 z. Apgrozībā bija tikai dažas stundas, jo bankā tika konstatēts, ka zīmju papīrs ir trausls un iespiedums paviršs: priekšpuses iespiedlaukums bija apm 127×67 mm, bet mugurpuses — tikai 124×63 mm liels. Tāpēc izlaišanu pārtrauca un jau izlaistās ievāca atpakaļ. No apm. 400 izlaistām zīmēm tai pašā dienā ievāktas atpakaļ 200 un vēlāk 120 zīmes. Ap. 80

palika tautā, galvenokārt krājēju rokās. Liela daļa no tām, šķiet, ir gājušas zudumā, jo no krājējiem ievāktās ziņas liecina, ka uzglabāto skaits var būt apm. 30. Meta autors: V. Krūmiņš. Gravieri: spiestuves; vārdus spiestuve neizpaua. P.: angļu; raž.: nav zināms. Ū.: nav. Iesp.: Waterlow & Sons Limited, London; iesp. tehnika: vara grebums un ofsets. Apr. pr.: vidū apaļā ierāmējumā: sējējs, aizmugurē lauku mājas. Apakšā pa kreisi un pa labi: ks. — melnā krāsā. Paraksti kā 2a. Pr. un m. iekšēja robota resp. skujiņu rāmja apakšējās stūros: splenie kontroles burti.

Latvijas ģenerālkonsuls Norvēģijā A. Vanags

(Wannag) autoram ir nodevis izrakstu no R. Zariņa vēstules, kurā komentēta šo 20 latu zīmju izņemšana no apgrozības. R. Zariņš raksta: „Man tas ir gandarījums par to Latvijas bankas iekrišanu ar tām Anglijā pasūtītām naudas zīmēm. Viņa bija domājusi tur dabūt savas zīmes lētāki un labāki un ātrāki, un nu izrādās, visa tā padarīšana ir iznākusi pavisam otrādi. Tās 20 latu zīmes bijušas tik liels brāķis, ka tur starpība starp divām drukām, kurām vajadzēja sakrist vienai ar otru, bijusi līdz veselam centimetram, un šo laukumu, kurš izcēlies no abu druku nesakrišanas, angļi retušējuši ar: — sarkanu zīmuli. Tā lieta ir tik bezkaunīga un nejēdzīga un liecina tikai par to, cik zemu angļi bij mūsu bankas kungus novērtējuši, lai varēja iedrošināties šitādus nospiedumus viņiem atsūtīt kā naudu. Mēs gan te smējāmies . . .”

Zariņa sniegtā informācija prasa paskaidrojumu: zīmes iespiedlaukumu diferences viņš bija pārspīlējis: tās bija platumā apm. 3 un augstumā 4 mm lielas, tātad zem 1 cm; mugurpuse nebija retušēta ar sarkanu zīmuli, bet attēla kompozīcijā

bija no svītrām veidots dubultrāmis. Taču jāpiekrīt Zariņa vērtējumam: zīmes bija brāķa darbs.

Kādā citā šīs vēstules vietā R. Zariņš klasificē spiestuvi kā „kādu privātu firmu”. Tā nebija vis „kāda” spiestuve, kurā kļūme notika, bet pasaulslavena grafiska iestāde — tai bija uzticēta arī Bank of England banknošu iespīšana. (Sk. A. Keller, Die Druckfirmen des Papiergeldes. *Rundschau der Geldzeichensammler*. 5. *Sonderausgabe*, Dortmund [1953], 15. lpp.)

Kā redzams, sākumā ar permanento naudas zīmju emitēšanu Latvijas Bankai gāja grūti: pirmās, pašu mājās iespīstās zīmes izrādījās viegli viltojamas, bet otrās, Anglijā tapušās aizceļoja atpakaļ un tur tika samaltas papīru maltuvē.

Sk. A. Platbārzdīs, *Interesanta epizode Latvijas naudas vēsturē*, K, 1962. g. 10. nr.

Paraugzīmes. Kā 3., bet bez ks.; paraksti anulēti ar diviem caurumojumiem; priekš- un mugurpusē uzspiedums: PARUGS (burtu augstums 4 mm) BEZ VĒRTĪBAS (2,5 mm) sarkanā krāsā.

50 LATU

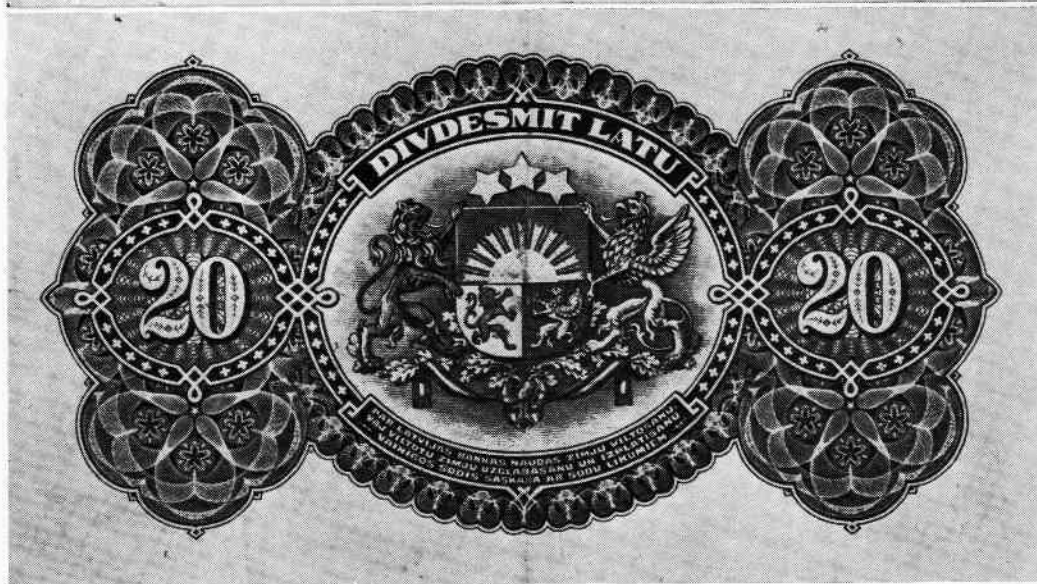
29. att.

4. 145×80 mm; zāja; brūna. Izlaistas apgrozībā 1925. g. 23. febr. — 1931. g. 23. jūl. 000001—500000; apgrozībā atradās uz 1940. g. 11. okt. 2 800 gab. Meta autori un gravieri: spiestuves mākslinieki; vārdus spiestuve neizpaua. P., spiest. un iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: Daugavas labais krasts ar Rīgas skatu (zīmēts pēc fotoattēla). Ap vidu sakta: gadaskaitlis 1924. Apakšā pa kreisi un pa labi: ks. — sarkanā krāsā. Pa labi: paraksti kā 2a. Rāmja kreisā stūrā elementā: slepenais kontroles burts. M.: pa labi rozete, Ls un vērtība „50” (pēdējie divi elementi pēc A. Cīruļa meta). Slepenais kontroles burts: novietojums

kā pr.

Iepriekš minētajā vēstulē A. Vanagam R. Zariņš kritizēja arī šo zīmju tehnisko izveidojumu: „... 50 latu zīmes ir ļoti slikti aizsargātas.” Lietišķs novērtējums, jo uz šīm zīmēm tiešām trūka raibā (daudzkrāsainā) aizsargspieduma. Taču pamatspieduma (fona) maigais, šķiet, grūti imitējams, zālais tonis viltošanai bija ciets rieksts. Oficiāli tika registrēts tikai viens — rupjš — šo zīmju viltojums.

Paraugzīmes. Kā 3.

20 LATU

30. att.

5. 135×75 mm; dzeltēna; zaļa; melna. Apgrozībā izlaistas 1926. g. 30. janv. — 1929. g. 21. okt. 000001—1000000; apgrozībā atradās uz 11. okt. 1940. g. 39 000 gab. Meta autori un gravieri: kā 4. P., spiest. un iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: vidū pirmā Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes (dz. 1859, m. 1927) portrets. Augšā pa kreisi un

pa labi: ks. — sarkanā krāsā. Vidū pa kreisi un pa labi: paraksti kā 2a. Pr. kreisajā pusē, rozetes kreisajā elementā un m. apakšā, arī kreisajā pusē, starp rozetēm: slepenais kontroles burts.

Paraugzīmes. Kā 3.

25 LATI

31. att.

6. 133×89 mm; brūna; violeta; melna; zila. Izlaistas apgrozībā 1929. g. 26. sept. — 1932 g. 21. okt. A 000001—500000; 1934. g. 9. nov. — 1937. g. 15. jūn. B 000001—500000; apgrozībā atradās uz 28.

nov. 1940. g. 55 400 gab. Meta autori un gravieri: kā 4. P., spiest. un iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: pa kreisi burinieks, pa labi ledlauzis Krišjānis Valdemārs Rīgas ostā (ledlauzi būvēja 1925. g. Dal-

muirā pēc C. Klarka projekta, tas toreiz bija spēcīgākais Baltijas jūrā). Vidū augšā: tautsaimnieka un publicista Krišjāņa Valdemāra (dz. 1825, m. 1891) portrets. Augšā pa kreisi un pa labi: burts (A, B) un ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: kā 2b.

Pr. vidū: apakšā rāmja kreisās daļas ornamentā un m. arī kreisā pusē apakšā starp rozetēm: slepenais kontroles burts.

Paraugzīmes. Kā 3.

PRINTED BY WILKINSON & CO. LTD. ENGLAND. NEW MOLDEN, ST. HELENS, LANCASHIRE.

7. 190×104 mm; zila; brūna; zāja. Izgatavotas: 94 100 (?). Izlaistas apgrozībā 1929. g. 20. dec. — 1940. g. 18. jūl. A 000001—068000 (A. Pika (Pick) kolekcijā atrodas zīme A 069735, sk. *Papiergeld*, Braunschweig 1967, 260. lpp.); apgrozībā atradās uz 1940. g. 28. nov. 45 650 gab. Meta autori un gravieři: kā 4. P.: kā 1. Ū.: tautu meitas profils (102. att.). Iesp.: Bradbury, Wilkenson & Co. Limited, New Malden, Anglijā. Iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: pa kreisi apakšā: rūpniecības un amatniecības simboli (zobrāts, veseris, stangas u.c. darba rīki); pa labi vidū: sēdoša tautu meita Nīcas tautas tērpā, olīvzaru (!) ierāmējumā; apakšā ap vidu: tirdzniecības un lauksaimniecības simboli (ar virvi apsiets sainis, augļi grozā un uz paplātes (?)) un labības kūlis). Augšā

pa kreisi un ap vidu: burts (A) un ks. — melnā krāsā. Paraksti: kā 2b. M.: pa kreisi ap vidu: stilizēta Dienvidkurzemes sakta ar vērtības skaitli „500”; zem tās eksporttirdzniecības simboli (sviesta mucas, linu balles un jūras dieva Neptuna trīsžuburis); pa labi apakšā: divas cibas, augļi, labības kūlis un bezmēns (?); vidū: Latvijas lauku ainava ar Merkura ziļiem pa kreisi un pa labi.

Paraugzīmes. Kā 7., bet ar iespaidumu tikai vienā pusē un A 000000; uzspiedums: PARAUGS (burtu augstums 4,5 mm), divas reizes; perforācija: SPECIMEN (= paraugs; burtu augstums 3 mm) priekš- un mugurpusē; paraksti anulēti ar vienu caurumoju.

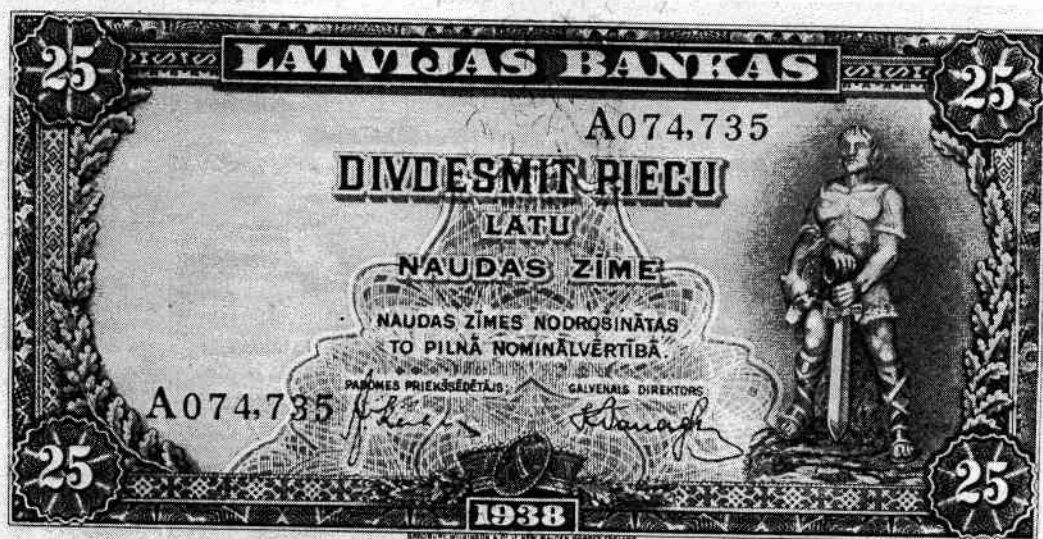
50 LATU

33. att.

8. 145×80 mm; zila. Izgatavotas: 1 000 000. Izlaistas apgrozībā 1935. g. 3. okt. — 1940. g. 4. nov. 000001—980000; apgrozībā atradās uz 1940. g. 28. nov. 919 900 gab. Metu autori un gravieri: kā 4. P.: angļu; priekšpuse ar 20 mm statenisku sarkan-zilu šķiedras joslu; raž.: Portals Limited. Ū.: galvas detaļa no Latvijas tēla Brāļu kapu noslēguma sienā (K. Zāles mets, 105. att.). Iesp.: Thomas de la Rue & Co. Limited, London. Iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: labajā pusē: pirmā un vairākkārtīgā

ministru prezidenta un pēdējā valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa (dz. 1877, m. 1942) portrets. Augšā pa kreisi un pa labi: ks. — melnā krāsā. 1. paraksts grozīts: A. Klīve. Vidū apakšā: gadaskaitlis 1934. (K. Ulmaņa attēls un gadaskaitlis 1934 dokumentē valsts apvērsumu naktī no 14. uz 15. 1934).

Paraugzīmes. Kā 8., bet 000000 un perforējums: PARAUGS (burtu augstums 9 mm).

25 LATI

34. att.

9. 152×86 mm; zaļa. Izlaistas apgrozībā 1938. g. 14. sept. — 1939. 5. sept. A 000001—1000000; 1939. g. 8. sept. — 1940. 23. sept. B 400001—1000000 (ieraksts par B 000001—400000 trūkst); 1940. g. 23. sept. — 6. nov. C 000001—1000000; 1940. g. 6. nov. D 000001—060000 (apgrozībā nav sastaptas un kolekcijās nav); apgrozībā atradās uz 1940. g. 28. nov. 1 885 000 gab. Meta autori un gravieri: kā 4. P.: kā 8. Ū.: K. Ulmaņa profils (106. att.). Iesp.: Bradbury, Wilkenson & Co. Limited, New Malden, Anglijā. Iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: labajā pusē: Lāčplēša tēls Saeimas nama fasādē (R. Maura skulptūra). Vidū apakšā:

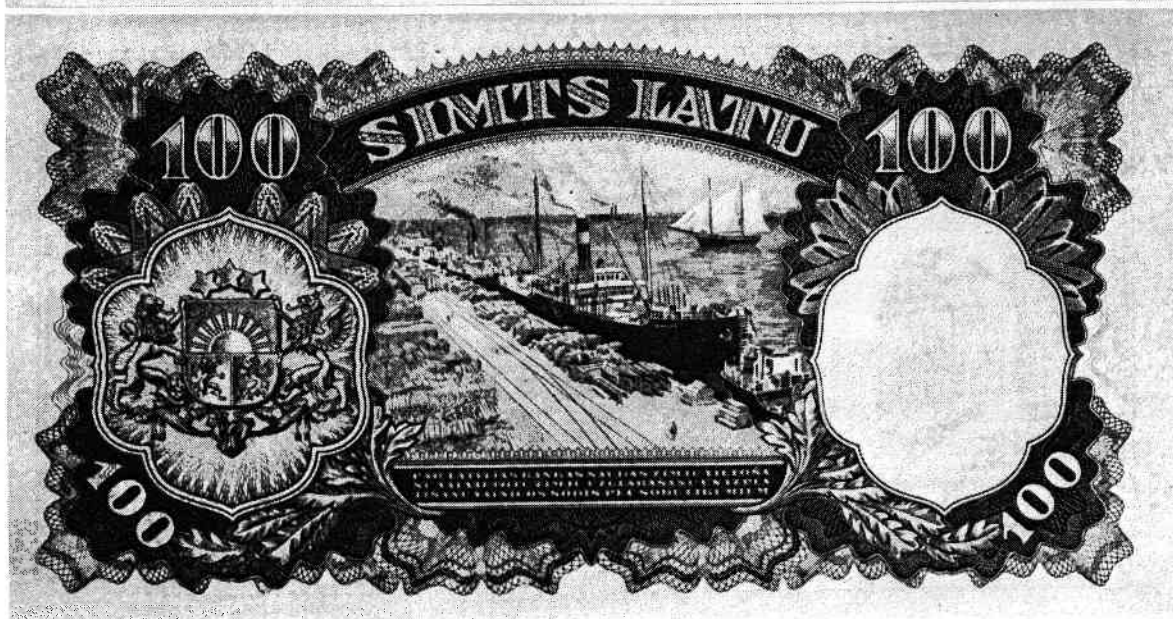
tautu meitas vainags un sakta. Pa kreisi apakšā un pa labi augšā: burts (A, B, C, D) un ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: kā 8. M.: vidū: plosti Daugavā; pa kreisi: Staburags (tautas mutē: Raudošā radze). Uz plostiem attēloti 5 plostnieki. (Sākumā šo skaitu izmantoja joku dzišanai, vaicājot: kur ir sestais plostnieks? Atrisinājums bija: sestais ir ūdenszīmē attēlotais K. Ulmanis.)

Paraugzīmes. Kā 9., bet A 000000; priekš- un mugurpusē uzspiedums: PARAGUS (burtu augstums 6,5 mm); paraksti anulēti ar vienu caurumoju.

Priekšlikuma eksemplāri. 25 latu zīmes ir zināmas arī priekšlikumu eksemplāros vairākās krāsās. Tām labajā stūrī augšā burti: A, B, C, D, E

u.t.t., melna krāsa un ap vidu viens caurumojums. Šīs zīmes parādījās Latvijā 1943/4. g. un, šķiet, bija izkļukušas no Latvijas Bankas archīva.

1939

100 LATU

35. att.

10. 153×82 mm; rozā. 1939. g. 13. maijā — 1940. g. 6. nov. apgrozībā izlaistas A 000001—145000; spriežot pēc zīmes ar pārspiedumu (sk. 70. lpp.), arī ar burtu B; apgrozībā bija ap 900 000 gab. ar A (augstākais zināmais ks. 873869, tātad izgatavoto

skaits ar A bija 1 000 000 gab.). Meta autors un gravieris: J. Šternbergs. P.: kā 8., bet ar 30 mm statenisku sarkanzilu šķiedras joslu labajā malā. Ū.: kā 9. iesp.: Valstspapīru spiestuve un naudas kaltuve. Iesp. tehnika: kā 3. Apr. pr.: vidū sim-

boliska grupa: lauksaimnieka ģimene — tēvs, māte un bērns, aiz tās tautu meita ar ozolzaru labajā rokā — Latvijas aizsardzības personificējums (daži ļaudis lauksaimnieka sejā saskatīja līdzību ar ģenerāļa Jāņa Baloža jaunības attēlu). Pa kreisi augšā un pa labi apakšā: burts (A) un ks. — zaļā krāsā. Paraksti: kā 8. M.: vidū: Rīgas eks-

portostas skats — tvaikoņi (priekšplānā Laimdota), burinieks; krastā sakrauta stutmalka un citi eksportkoku materiāli.

Paraugzīmes. Kā 10., bet A 000000; perforējums: PARAUGS (burtu augstums 9 mm); priekš- un mugurpusē uzspiedums: PARAUGS (6 mm).

Latvijas Bankas izgatavoto zīmju skaits

Gads	Lati					
	10	20	25	50	100	500
1922	2 450 700	—	—	—	—	—
1923	—	—	—	—	160 000	—
1924	—	1 000 000	iznīcinātas	—	500 000	—
1925	—	1 000 000	—	—	—	—
1928	—	—	1 000 000	—	—	—
1929	—	—	—	—	—	94 100?
1934	—	—	—	1 000 000	—	—
1938	—	—	4 000 000	—	—	—
1939	—	—	—	—	1 000 000	—

Latvijas Bankas apgrozībā bijušo zīmju skaits

Gads	Lati					
	10	20	25	50	100	500
1922	980 000	—	—	—	—	—
1923	2 297 000	—	—	—	350	—
1924	2 270 000	apm. 400	—	—	57 000	—
1925	879 000	—	—	235 000	81 000	—
1926	161 000	381 000	—	290 000	77 000	—
1927	74 000	523 000	—	331 000	96 000	—
1928	27 000	719 000	—	369 000	103 000	—
1929	8 000	905 000	74 000	374 000	93 000	1 000
1930	1 500	904 000	160 000	355 000	78 000	4 000
1931	700	688 000	182 000	290 000	68 000	3 000
1932	400	711 000	377 000	54 000	74 000	4 600
1933	300	705 000	444 000	30 000	76 000	4 800
1934	200	654 000	594 000	17 000	69 000	6 400
1935	100	363 000	621 000	115 000	59 000	7 400
1936	100	300 000	605 000	218 000	46 000	11 000
1937	—	214 000	692 000	605 000	34 000	15 000
1938	—	122 000	1 087 000	753 000	24 000	22 000
1939			Ziņas nav publicētas			
1940						
okt./nov.	200 ¹	39 000	2 439 000	922 700	156 700	45 560

¹ Acīmredzot 100 z. nav norakstītas

FINANČU MINISTRIJAS NAUDAS ZĪMES

1. Latvijas Valsts kases zīmes un 2. Latvijas Valsts kases maiņas zīmes.

Pārskats par izlaidumiem un tehnisko izveidojumu

Izlaidumi. Iekavās datums, kad izlaiduma paziņots.
5 *lati*. I izl.: 1926 (8.10.1926); II izl.: 1940 (kā maiņas zīme; 2.8.1940).

10 *latu*. I izl.: 1925 (5.10.1925); II izl.: 1933 (4.7.1933); III izl.: 1934 (par izlaidumu, laikam, nav ziņots); IV izl.: 1937 (18.2.1937); V izl.: 1938 (kā IV izl. turpinājums); VI izl.: 1939 (18.1.1939); VII izl. 1940 (28.3.1940).

20 *latu*. I izl.: 1935 (3.5.1935); II izl.: 1936 (kā I izl. turpinājums); III izl.: 1940 (*Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, nr. 20, 23.9.1940).

Papīrs. Kā Latvijas Bankas, tā arī Finanču ministrijas zīmēm papīrs īpaši šim nolūkam ražots. To izgatavoja Latvijā un Anglijā.

Ūdenszīmes. a. Platas vijņu joslas (97. att.) b. Ugunskrusti ar vērtības skaitli „20” (99. att.). c. Locītas lentes (100. att.). Papīrs ar ūdenszīmēm a.—c. ražots Līgatnes papīra fabrikā. d. Kronvalda Atis; galvas profils (103. att.) e. Z. Meierovics; galvas profils (104. att.). f. Viestarts; galvas profils (98. att.). Papīrs ar ūdenszīmēm d.—f. ražots firmā Portals Limited, Anglijā.

Iespiedtehnika. Kombinēta; vara grebums un ofsets (lito).

Spiestuve. Valstspapīru spiestuve Rīgā (nosaukums uz 1926., 1933., 1934. un 1935. g. un 20 ls 1937. g. zīmēm iespiests zīmju mugurpusēs, bet 10 ls 1937., 1938. un 1939. g. zīmēm (ieskaitot seriju BK) — priekšpusēs; kopš 1939. g. 10 ls (sākot ar seriju BL), 20 un 5 ls 1940. g. nosaukums papildināts ar „un naudas kaltni”; novietojums: priekšpusēs).

Seriju burti. Uz visām zīmēm ir seriju burti, pie kam, spriežot pēc uzglabātām zīmēm, seriju apzīmēšanai lietoti tikai 20 burti, un proti: A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, P, R, S, T, U, V un Z. Turpmākām emisijām — divi, piem. AA, AB u.t.t.; BA, BB u.t.t.; CA, CB u.t.t.; DA, DB u.t.t.

Zīmju skaits serijā. Oficiālas ziņas publicētas netika. Uzglabāto zīmju kontrolskaitļi liek secināt, ka zīmju skaits vienā serijā varējis būt no 200 000 līdz 800 000. Aptuvenais skaits sniegts attiecīgo vērtību aprakstos.

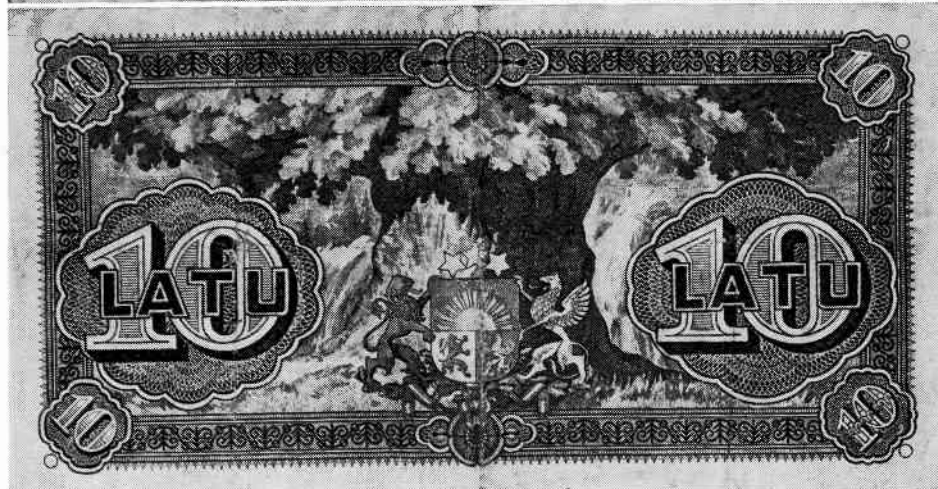
Personas, kas parakstīja naudas zīmes.

Latvijas neatkarības laikā: Finanču ministri: J. Blumbergs (1926), V. Bastjānis (1926—1928), R. Liepiņš (1928), A. Petrevics (1928—1931), M. Skujenieks (1932), J. Annuss (1933—1934), E. Rimbenieks (1934), L. Ēķis (1934—1939), A. Valdmanis (1939), J. Kaminskis (1940). Finanču ministrijas kredīta departamenta direktors A. Kārklīšs (1925). Finanču ministrijas kredīta departamenta direktora v.i.: R. Baltgailis (1926), A. Kacens (1926—1928). Kredīta departamenta vicedirektors R. Baltgailis (1925). Valsts saimniecības departamenta direktori: J. Mieziņš (1928—1932), J. Skujevičs (1934—1940). Valsts saimniecības departamenta direktora v.i. J. Skujevičs (1933—1934).

Krievu okupācijas laikā: Finanču ministrs K. Karlsons. Finanču tautas komisārs A. Tabaks. Valsts saimniecības departamenta direktors V. Bastjānis.

Visi paraksti uz zīmēm ir faksimils.

1925

10 LATU

36. att.

126×65 mm; sarkanbrūna. Nolietošanās dēļ pakāpeniski izņemtas no apgrozības un apmainītas ar jaunizlaidumiem.

1a (8a). Izgatavotas: 1 000 000 z. Meta autors: R. Zariņš. Vaŗā grebis: K. Krauze. P.: Līgatnes Papīra fabrikā raŗots. Ū.: platas viļņu joslas (97. att.) Apr. pr.: vidū: Merkura zizlis. Augšā pa kreisi un pa labi: burts (A, B) un ks. — zaļā krāsā. Paraksti: DIREKTORS: A. Kārklīņš; VICEDIREKTORS: Rob. Baltgailis. M.: vidū: liels ozols (t.s. senču ozols); pa kreisi: labības

lauks ar eglēm aizmugurē; pa labi: labības kūļi.

1b (8b). Izgatavotas: 2 700 000 z. Kā 1a., bet seriju burti: C, D, E, F, G, H, J un K (viena serijas daļa). Paraksti groŗiti: 1. Finanšu ministris: V. Bastjānis. 2. Kred. dep. direktora v. i.: A. Kacens.

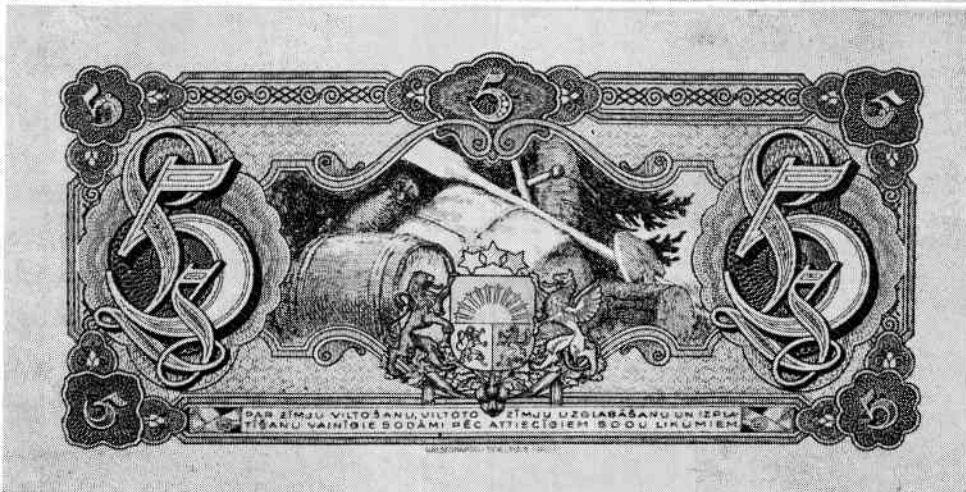
1c (8c). Izgatavotas: 800 000 z. Kā 1a., bet seriju burti: K (viena serijas daļa) un L. Paraksti groŗiti: 1. Finanšu ministris: R. Leepinsch. 2. Valsts saimn. dep. direktors: J. Mieŗis.

1d (8d). Izgatavotas: 2 700 000 z. Kā 1a., bet seriju burti: M, N, P, R, S un T (viena serijas daļa). 1. paraksts grozīts: A. Petrevics.

1e (8e). Izgatavotas: 800 000 z. Kā 1a., bet seriju burti: T (viena serijas daļa) un U. 1. paraksts grozīts: M. Skujenieks.

Paraugzīmes: Kā 1a. (A) un kā 1b., 1d., bet iespiedums tikai vienā pusē; seriju burti: C un M; visām: 000000 un perforējums: PARAGS (burtu augstums 15 resp. 9 mm).

1926

5 LATI

37. att.

127×65 mm; brūna. Izgatavotas: 778 000 z.; ievāktas un apmaiņtas pret 5 latu monētām (1933—1938. g. Latvijas Bankas pārskatos bija uzdots, ka atradās apgrozībā 15 000 z. Pārskatu konstantais skaits liek secināt, ka šīs zīmes, izņemot kolekciju eksemplārus, gājušas zudumā).

2 (9). Meta autors, gravieris, p. un ū.: kā 1. Apr. pr.: vidū izgreznots romiešu cipars „V” (5). Augšā: pa kreisi un pa labi: burti (A, B) un ks. — melnā krāsā. Paraksti: Fi-

nansu ministris: J. Blumbergs. Kred. dep. direktora v. i.: Rob. Baltgailis. M.: vidū: tirdzniecības un jūrniecības simboli (sviesta muca, lina balle, balķi, enkurs), aizmurgurē egle.

Paraugzīmes. 1. Kā 2., bet iespiedums tikai vienā pusē; A 000000 un perforējums: PARAGS (burtu augstums 15 mm). 2. Kā 1., bet iespiedums abās pusēs un perforējuma burtu augstums 9 mm.

D 001374
1933. g.

10 LATU

38. att.

- 3 (10). 154×70 mm; t. zaļa; zila. Izgatavotas 1 500 000 z. Meta autors un gravieris: kā 1. P.: angļu; raž.: Portals Limited. Ū.: tautas atmodas kustības ideologs Kronvaldu Atis (dz. 1837, m. 1875) profilā (novietojums: labās puses 30 mm platajā baltajā joslā, ko mēdz saukt par talonu; 103. att.). Apr. pr.: augšā vidū un apakšā pa labi (talonā): burts (A, B, C, D, E, F, G, H, viena sērijas daļa) un ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: J. Annuss, Finanču ministrs. J. Skujevics, Valsts saimn. dep. dir. v. i. M.: uz balža sēdoša tautu meita ar labības kūli (Latvijas kā agrārvalsts simbolizējums).

Paraugzīmes. Kā 3. 1. Ar iespaidumu tikai vienā pusē; A 000000. 2. Ar iespaidumu

abās pusēs; B 000000; abām perforējums: PARAUGS (burtu augstums 9 mm).

1934

- 4a (11a). Izgatavotas: 1 300 000 z. Kā 3., bet gada skaitlis 1934 un seriju burti H (viena sērijas daļa), J, K, L, M, N un P. Paraksti: kā 3.
- 4b (11b). Izgatavotas: 800 000 z. Seriju burti: R, S, T un U. 1. paraksts grozīts: E. Rimbenieks.
- 4c (11c). Izgatavotas: 400 000 z. Seriju burti: V un Z. 1. paraksts grozīts: L. Ēķis.

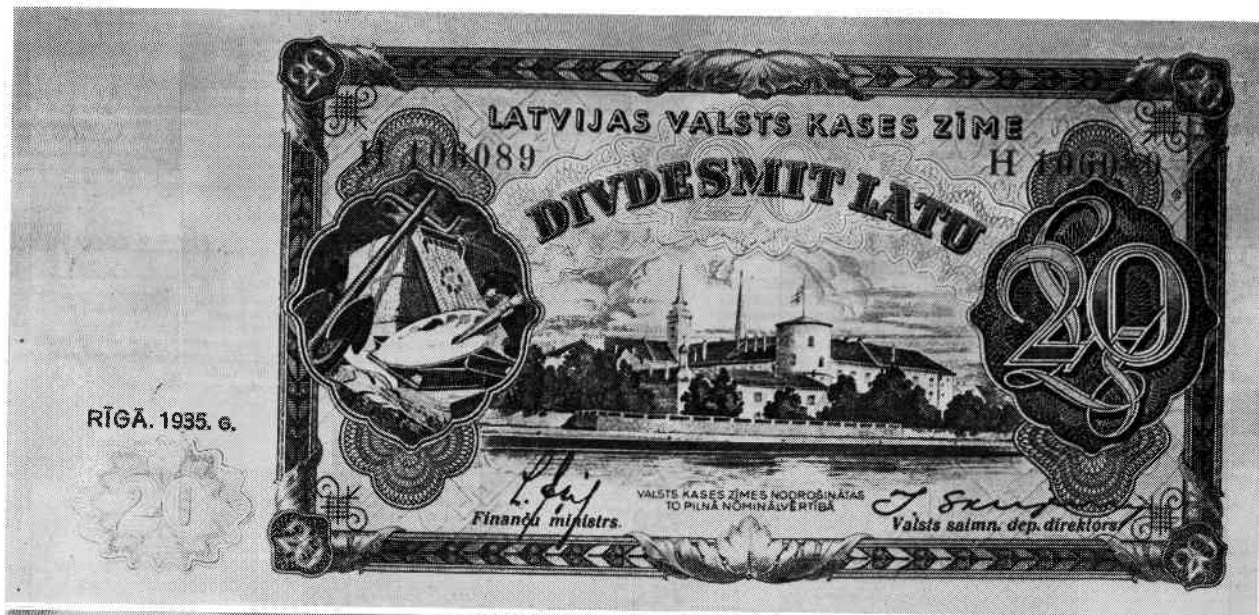
4d (11d). Izgatavotas: 1 800 000 z. Kā 4c., bet seriju apzīmējums ar diviem burtiem: AA, AB, AC, AD, AE, AF, AG, AH, AJ (šīs ziņas pārņemtas no uzglabātām zīmēm un tāpēc pastāv iespēja, ka AJ nav pēdējie burti).

Tautā 1933/34. g. 10 latu zīmi sauca par „Dubinu”. Dubins bija vienas žīdu partijas Saeimas deputāts ar sprogainu bārdu;

Kronvalda attēlu ūdenszīmē asociēja ar Dubina izskatu, un tā palama ieviesās vispārējā lietošanā.

Šīs zīmes tautā nebija populāras: formāts — šaurs un garš — bija neparocīgs novietošanai naudas makos; zīmju baltās virsmas ātri kļuva netīras, nepievilcīgas un līdz ar to tās ātri nolietojās.

1935

20 LATU

39. att.

5 (12). 163×79 mm; brūna. Izgatavotas: aplēšanai trūkst ziņu. 1935. g. apgrozībā bija tikai 345 000 z. Uzglabātām ir seriju burti:

A, B, C, D, E, F, G, H un J, pie kam trūkst ziņas par to, vai ar J burtu ticis noslēgts 1935. g. izlaidums. Augstākie kontrolskaitļi

sniedzas pāri par 160 000, tātad katrā serijā varēja būt 200 000 z., līdz ar to 1935. g. izgatavotajam zīmju skaitam vajadzēja būt vismaz 1 600 000. Jāsecina, ka šo zīmju lielākā daļa atradās rezervē Latvijas Bankā un bija paredzēta apmaiņai pret bankas 1925. g. zīmēm. Tās 1934. g. bija apgrozībā 654 000 gab. Meta autors un gravieris: kā 1. P.: kā 3. Ū.: valstsvīra Z. A. Meierovica (dz. 1887, m. 1925) profils; novietojums: kreisās puses 35 mm platajā joslā, t.s. talonā; Meierovica attēls liekas ievietots, lai atzīmētu viņa traģiskās nāves 10. gada dienu (104. att.). Apr. pr.: pa kreisi: dažādi simboli — rūpniecības (zobrāts), jūrniecības (enkurs), tirdzniecības (linu balle), mākslas (tautas mūzika un dziesmas — kokle), glezniecības (palette), keramikas (vāze); vidū: Rīgas pils, skats Daugavas krastā. Augšā: pa kreisi un pa labi: burts un ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: L. Ēķis, Finanču ministrs. J. Skujevics, Valsts saimn. dep. direktors. M.: pa kreisi: uz celma sēdošs lauksaimnieks ar izkapti; pa labi: sēdoša tautu meita; apakšā: krūze; mežkopības un lauksaimniecības simboli (baļķī iecirsts cirvis, labības kūlis un grābeklis).

Paraugzīmes. Kā 5., bet A 000000 un perforējums: PARAUGS (burtu augstums 9 mm).

1936

- 6 (13). Izgatavotas: aplēšanai trūkst ziņu. 1936. g. apgrozībā bija 442 000 z., bet 1937. g. — 261 000 un 1938. g. tikai 232 000 z. Tātad jau ar 1935. g. izgatavotajām (1 600 000) zīmēm pietika apgrozībai un nolietoto Latvijas Bankas 20 latu zīmju apmaiņai pret valsts kases zīmēm šai vērtībā, tāpēc jāpieņem, ka 1936. g. izlaidumu nemaz nevajadzēja laist apgrozībā. Ar kādu serijas burtu sākts 1936. g. izlaidums, par to ziņu trūkst. Uzglabātiem eks. ir burti: R, S, T un U, pie kam redzētie nelietoti un daži ar brūnganām (sviluma) malām; šīs zīmes, liekas, bijušas iemestas krāsnī sadedzināšanai, bet nav sadegušas, un dažām personām vēlāk izdevies tās pievākt (sk. 91. un sek. lpp.). 1935/36. g. 20 latu zīmes ar savu nepareizo (lielo) formātu nebija tautā populāras un tāpat kā 1933/34. g. 10 latu zīmes ātri nolietojās.

10 LATU

40. att.

- 7 (14). 130×69 mm; g. zila; t. zaļa; melna. Izgatavotas: 4 000 000 z. Meta autors un gravieris: K. Krauze. P.: kā 3. Ū.: 1. vārds: VIESTARTS. 2. Zemgaļu valdnieka Viestarta profils pēc L. Liberta gleznas (98. att.). (Viestarts 13. gs. sākumā apvienoja zemgaļus cīņai pret Vācu ordeni.) Apr. pr.: lašu (?) zvejnieki velk tiklu. Augšā: pa kreisi un pa labi burts (A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, P, R, S, T, U, V un Z) un ks. — sarkanā krāsā. Paraksti: kā 5.

Paraugzīmes. Kā 7., bet A 000000 vai E 000000 un perforējums: PARAUGS (burts augstums 9 mm).

1938

- 8 (15). Kā 7. Izgatavotas: 4 800 000 z. Seriju burti: AA, AB, AC, AD, AE, AF, AG, AH, AJ, AK, AL, AM, AN, AP, AR, AS, AT, AU, AV, AZ, BA, BB, BC un BD. Paraksti kā 5.

1939

- 9a (16a). Kā 7. Izgatavotas: 1 200 000 z. Seriju burti: BE, BF, BG, BH, BJ, BK. Paraksti kā 5.
- 9b (16b). Kā 7. Izgatavotas: 5 800 000 z. Seriju burti: BL, BM, BN, BP, BR, BS, BT, BU, BV.

BZ, CA, CB, CC, CD, CE, CF, CG, CH, CJ, CK, CL, CM, CN, CP, CR, CS, CT, CU un CV. Parakstu novietojums pārveidots: finanču ministra novietots augstāk un zem tā Valsts saimn. dep. direktora paraksts (agrāk vienā un tai pašā rindā). 1. paraksts grozīts: A. Valdmanis.

DH, DJ, DK, DL un DM (vai ar DM burtiem noslēdzas 1940. g. izlaidums, par to ziņu trūkst). 1. paraksts grozīts: J. Kaminskis.

1940

10 (17). Kā 9b. Izgatavotas: 2 600 000 (?) z. Seriju burti: CZ, DA, DB, DC, DD, DE, DF, DG,

Divas sekojošās 1940. g. zīmes izgatavotas pirms krievu okupācijas, bet apgrozībā izlaistas ar okupantu ielikto amatpersonu parakstiem.

20 LATU

41. att.

11 (18). 140×76 mm; zila. Izgatavotas: ziņu trūkst; man zināmais augstākais kontrolskaitlis ir

9329; šīs zīmes tika izlaistas apgrozībā 1940. g. vēlā rudenī, galvenokārt provincē,

Nereālizēts 1941. g. projekts par Latvijas naudas zīmju restitūciju

1968. g. Insulas veco ļaužu mītnē Berchtesgadenā, Vācijā, tika atrasts zināms skaits Latvijas naudas zīmju, starp tām 6 gab. ar uzspiedumu: LATVIJA 1941. 1. JŪLIJS. Zīmes it kā piederējušas kādam sen mirušam latvietim. Vienīgais, kas zināja, kā šis uzspiedums radies, bija bij. Latvijas Bankas padomes priekšsēdētājs Ādolfs Klīve. Viņš sniedza sekojošo izziņu:

„Pēc Vācijas armijas ienākšanas Rīgā 1. jūlijā, 1941. gadā, bij. min. B. Einbergs mēģināja nodibināt no vāciešiem neatkarīgu valdību. Mans uzdevums bija sagādāt līdzekļus šai valdībai.

Latvijas Bankā bija palicis komunistu neiznīcināts ievērojams Latvijas naudas zīmju krājums. Trešajā jūlijā es uzaicināju vecāko bankas prokuristu Gramberga kungu ievākt ziņas Valstspapīru spiestuvē, cik ilgā laikā tā varētu sagatavot bankas darbības sākumam vajadzīgās banknotes un valsts kases zīmes ar uzspiedumiem, ka tās laistas apgrozībā, sākot ar 1. jū-

liju 1941. gadā. Noskaidrojās, ka to var izdarīt īsā laikā, un 4. jūlijā man tika nolikti priekšā divi paraugi: viens ar uzspiedumu „Apgrozībā no 1. jūlija 1941” un otrs ar uzspiedumu „Latvija 1941 1. jūlijs”.

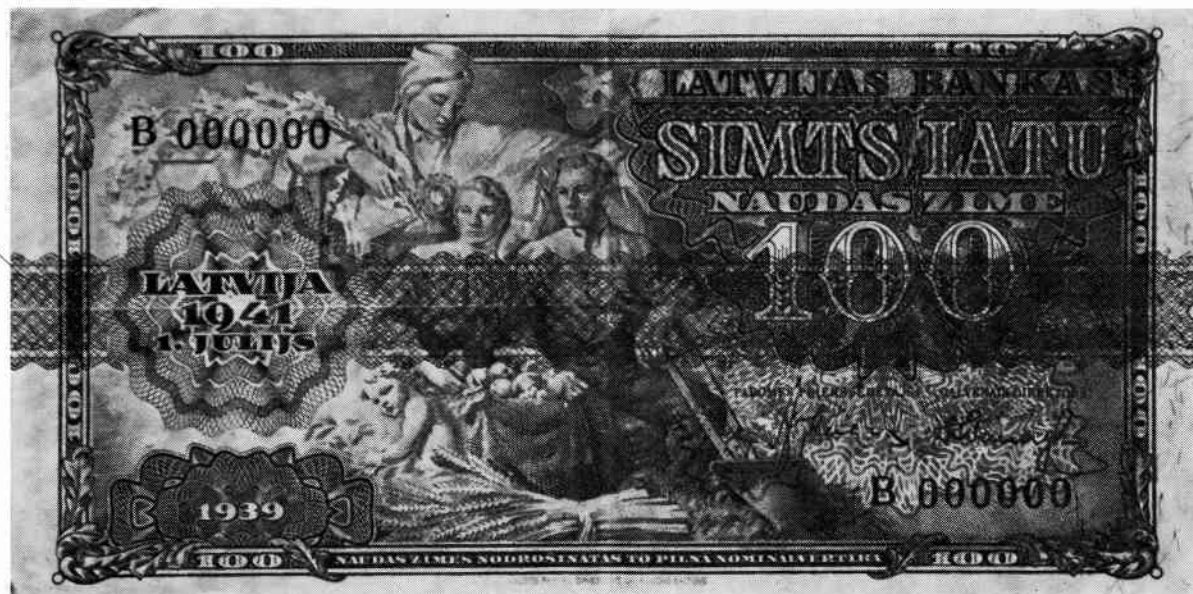
Es par to ziņoju B. Einbergam ar konstatējumu, ka nauda viņa valdībai nodrošināta. Einbergs savukārt informēja mani, ka viņam radušās grūtības ar Latviešu organizācijas centra pagaidu vadītāju pulkvedi E. Kreišmani, kurš bez Vācijas armijas Rīgas komandanta piekrišanas neesot ar mieru piedalīties Latvijas valdības atjaunošanā. Viņi kopīgi apmeklējuši komandantu, kas Latvijas valdības dibināšanu noraidījis.

Tā vairs nebija neatkarīgas Latvijas valdības dibināšana, un es no tālākas sadarbības ar B. Einbergu atteicos.

Pilnīgi iespējams, ka kādi no augšā minētiem paraugiem atrodami atsevišķu privātpersonu kabatās, bet apgrozībā tādi nekad nav bijuši.”

Uzspiedums: LATVIJA 1941 1. JULIJS

Uz Latvijas Bankas naudas zīmēm

43. att.

1a. 1939. g. 100 latu (sk. 58. lpp.); B 000000; nepabeigta paraugzīme (uz tās trūkst vārda „PARAUGS”), eventuāli makulātūras eks. Uzspiedums lito tehnikā: kreisā pusē, ūdenszīmes lau-

kumā; teksts trīs rindās: LATVIJA / 1941 / 1. JŪLIJS sešstūrīnā giljošrozetē; pa kreisi un pa labi no rozetes, līmeniski pāri zīmei: giljošlente; uzspieduma krāsa: zila.

44. att.

1b. Kā 1a., bet bez giljošlentes.

45. att.

2. 1929. g. 500 latu (sk. 54. lpp.); A 094100; zīmes papīra kvalitātes pārbaudes eks.; kreisā pusē stateniski uzraksts ar tinti: 9./VII 41/ Stalbovs Apstiprinu ar numerāciju (Stalbovs — eventuāli bij. Latvijas Bankas direktors Jānis Stalbovs, bet, ko viņš īsti apstiprināja, nav noskaidrojams, jo, kara

beigās nokļuvis Austrumvācijā, viņš repatriējās uz Latviju un tur mira).

Uzspiedums: teksts un novietojums kā 1a., bet tekstā „1941. G.” un giljošrozete astoņstūraina; pa kreisi un pa labi no rozetes, stateniski pāri zīmei: giljošlente; uzspieduma krāsa: brūna.

46. att.

3. 1937. g. 10 latu (sk. 66. lpp.); H 000000; nepabeigta paraugzīme (uz tās trūkst vārda „PARAUGS”). Uzspiedums : teksts kā 1a., bet „jūlijs” un novietojums labā pusē (ūdenszīmes laukumā) un giljošrozete — piecstūrains; uzspieduma krāsa : zila.

47. att.

4. 1940. g. 20 latu (sk. 67. lpp.); bez gadaskaitļa un numerācijas; augšā uz malas uzraksts ar zīmuli: Pas. 10059 — 14.XI. 40. g. Reg. 1818 3/3 56 l. p. Acīmredzot paraugeksemplārs šo zīmju pasūtījumam. Uzspiedums: teksts un novietojums kā 3. (mākoņu attēla laukumā), bet giljošrozete — ovāla; uzspieduma krāsa : zaļa.

48. att.

5. 1940. g. 5 lati (sk. 68. lpp.); A 000000; nepabeigta paraugzīme (uz tās trūkst vārda „PARAUGS”). Uzspiedums augšā vidū: teksts divās rindās: LATVIJA / 1941. 1. JŪLIJS; zem tā divas giljošsvītras; uzspieduma krāsa: zaļa.

Visas 6 zīmes, liekas, ir Valstspapīru spiestuves un naudas kaltuves archīva eksemplāri. Sk. A. Platbārdis: Nereālizēts 1941. g. projekts par Latvijas naudas zīmju izlaišanu. KR, 1968. g. 5/76. nr.

Uzspiedums: APGROZĪBĀ NO 1. JŪLIJA 1941

Zīmes ar šo uzspiedumu nav parādījušās atklātībā.

Latvijas papīra naudas un monētu viltojumi

Rubļa periods

1919. g., kad nolēma izlaist Latvijas pašas papīrnaudu, šo nodomu varēja realizēt tikai primitīvā kārtā. Spiestuves ar speciālu iekārtu naudas zīmju iespiešanai Liepājā nebija. Šo darbu nodeva lielākajai — G. Meijera spiestuvei. Tur kopš 1915. g. iespieda t.s. „Liepājas naudu”. Labākais, ko spiestuve spēja dot, bija zīmju iespiedums parastā litogrāfiskā tehnikā, sasniedzot viduvēju drukas darbu kvalitāti. Liepājas pilsētas parādu zīmju zemās vērtības (augstākā 10 rubļi) un ierobežotais apgrozības apgabals (Liepāja ar tuvāko apkārtni) viltotājus nevilināja. Tomēr viens 5 rubļu viltojums nelielā skaitā bija sastopams apgrozībā. Zināms risks, ka valsts kases zīmes varētu tikt viltotas, bija arī tāpēc, ka īpašs zīmju izgatavošanai paredzēts un piemērots papīrs toreiz Liepājā nebija dabūjams. Šim nolūkam izmantoja gan vislabāko papīru, kāds bija dabūjams (vācu), bet tā kvalitāte ne visai atbilda nolūkam. (Uz līdzīgiem papīriem Vācijā inflācijas laikā, 1922/23. g., iespieda gan arī visādas zīmes, jo tur toreiz speciālu papīru izgatavot nespēja.) Naudas trūkuma dēļ valdība vēlējās, lai zīmes tiktu izgatavotas ātri. Šo apstākļu rezultātā nebija iespējams zīmju iespiedumus labi nodrošināt pret viltojumiem. Rubļa periodā bija divu veidu viltojumi — Padomju Krievijas un privātie.

Privātie viltojumi

No spiestuvēm nozagtas un vēlāk apgrozībā izlaistas zīmes ir jau iztīrītas attiecīgo zīmju aprakstos. Kādam bija ienācis prātā viltot pat 50 kap. zīmes. Iedzīvoties bagātībā ar tām viņš, protams, nevarēja, bet kaut kāds „blakus ienākums” tomēr bija. 1920. g. 23. dec. *Valdības Vēstnesī* bija paziņojums, ka viltojums nav izdevies: burti šaurāki un rozetes ar savādākām līnijām nekā īstajām zīmēm. Bet kas tad tās rūpīgi pētīja? Ņēma pretim un deva tālāk! Visvairāk tika viltoti „ozoli” (100 rbļ.), mazākā skaitā „lidakas” (500 rbļ.). Viltojumi bija vairākos, ne sevišķi labos izpildījumos. Tā, piem., „ozoli” bija iespiesti uz parastā t. s. „pastpapīra” ar tievām un ciešāk kopā novietotām ūdenszīmju līnijām. Priekšpuses fona vietā tām bija neskaidri švīkojumi, burts „L” citādi veidots, un mugurpusē ozola lapas neskaidras un rupjas.

Kāds viltotājs lietoja īpatnēju paņēmieni: viņš īstās zīmes šķēla priekš- un mugurpuses daļās. Tas bija iespējams, jo papīrs bija lamellēts, t. i. sastāvēja no divām kopā saspīestām daļām. Šim nolūkam viltotājs izmeklēja tās zīmes, kurās šīs daļas bija biezākas un līdz ar to vieglāk sašķejamas. Atšķeltām pusēm viņš uzlīmēja virsū plānu zīd papīru, un tā no vienas zīmes ieguva divas. Protams, šim zīmēm iespiedums bija tikai vienā pusē, bet blēdība, zīmi rūpīgi neaplūkojot, gandrīz vienmēr izdevās, jo arī īstās zīmes nolie-

šanās dēļ bija ar nodilušu iespiedumu, taucinas un saplīsušas. Vispār, viltotāji Latvijā lietoja vecveco starptautisko triku: viņi savus fabrikātus saburzīja, nosmulēja, dažreiz locījumu vietās uzlīmēja virsū papīra strēmeles. Šo manipulāciju rezultātā viltotās zīmes ieguva ilgāku laiku apgrozībā bijušo īsto zīmju izskatu. Līdz ar to šādas zīmes varēja viegli laist no rokas rokā.

Padomju Krievijas viltojumi

Padomju Krievijā tika viltotas 1919. g. 50 rubļu un 1920. g. 500 rubļu zīmes (ir aizdomas, ka arī viens 1919. g. 100 rubļu viltojums tur izgatavots, taču samērā paviršais izpildījums jauca pēdas, jo tādu viltojumu varēja veikt arī kāda privāta persona). 50 un 500 rubļu zīmes bija ļoti labi viltotas, pēdējās pat ar 3 seriju burtiem: G, H un K. Nelietpratējiem atšķirt viltotās zīmes no īstajām nebija iespējams. Šos viltojumus Padomju Krievija ar savu aģentu starpniecību lielā skaitā iepludināja Latvijā. 50 rubļu vērtību valdība bija spiesta izņemt no apgrozības (zīmes bija derīgas tikai līdz 1.1. 1922). 50 un 500 rbļ. viltojumu pazīmes ir sīki iztīrītas A. Ruciņa rakstā: 50 (1919) un 500 (1920) rubļu kases zīmju viltojumi, *K* 1965. g. 22. nr. Krājējiem raksts sniedz vērtīgu informāciju.

Viltoto 500 rubļu izplatīšanu Finanču ministrija mēģināja novērst, iespiežot šīs zīmes uz papīra ar citu ūdenszīmi. Šo papīru nopirka Anglijā. Bez tam policijas iestādēm pavēlēja sadzīt pēdas aģentiem—izplatītājiem. Tas izdevās: tika notvertas vairākas personas, un izdevās arī atrast lielāku daudzumu viltoto zīmju. Līdz ar to šo viltojumu ziedu laiki izbeidzās. (Neliels skaits šo zīmju parādījās apgrozībā 1923. g. ar jaunās vērtības un nosaukuma uzspiedumu: 10 latu u.t.t. Tās nāca no tiem krājumiem, kurus policija nebija varējusi atrast.) Starp personām, ko pieķēra šo 500 rubļu izplatīšanā, bija arī V. Dermanis, kreisās strādnieku un darba zemniecības (komunistu) partijas loceklis Saeimā. Viņu par viltoto zīmju izplatīšanu un glabāšanu tiesāja 1922. g. un izraidīja uz Krieviju. Tauta šos viltojumus sauca par „dermanīšiem”. Vēlāk noskaidrojās, ka viltotās naudas izplatīšanā resp. glabāšanā V. Dermanim piedēvētā līdzdalība esot bijusi politiskās pārvaldes provokācija (sk. Brūno Kalniņš, *Latvijas sociāldemokratijas 50 gadi*, Stokholmā 1956, 219—220. lpp.). Šo gadījumu piemin arī Ēriks Žagars, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta zinātniskais līdzstrādnieks, apcerējumā *Ceļā uz revolūciju*. Viņš raksta: „... [polītiskās apsardzes] aģents P. Līcītis saņēma uzdevumu iebāzt [Rīgas Arodbiedrību Centrālbirojā] naudas skapī viltotu Latvijas naudu.” (*Dzimtenes Balss*, Rīgā, 1970. g. 18. dec. nr.) Bet kas un kādam nolūkam viltoja Latvijas naudu, kā

arī to, kādā ceļā šī nauda nokļuva un kas to izplatīja Latvijā, to Žagars, protams, izpaust nevar.

Dažās kolekcijās ir šīs viltotās zīmes ar daudziem caurumojumiem. Tās, cik dzirdēts, ir izkļuvas no tiesas materiāliem. Bankās atklātās viltotās zīmes pārgrieza pa diagonāli uz pusi: vienu pusi paturēja banka, otru izsniedza zīmes īpašniekam atpakaļ. Padomju Krievija politisku apsvērumu dēļ 1919.—1923. g. viltoja ne tikai Latvijās, bet arī citu valstu naudu plašā mērogā. Par šiem viltojumiem R. Zariņš 1920. g. *Ekonomista* 17. nr. publicēja rakstu „Naudas zīmju nodrošināšana pret viltojumiem”. Tur starp citu viņš rakstīja: „Mazāk patīkami atcerēšos tos veltīgos mēģinājumus, kurus izdarīja lielinieki-žīdi, lai piespiestu mani vadīt igauņu brīvības aizņēmuma, Austrijas kronu un ostnaudas viltojumus nevis surrogātos, bet ar visiem īstiem līdzekļiem. Nevar zināt, vai tās viltotās 20 marķu ostnaudas zīmes, kurās patlaban cirkulē Kurzemē, nenāk no Maskavas. Tur izgatavoja tagadējās Ukrainas naudas viltojumus.”

Arī ārzemju presē bija ziņojumi par ārzemju naudas zīmju viltojumiem Padomju Krievijā, piem., *Svenska Dagbladet* 1919. g. 25. apr.

Par šiem viltojumiem padomju avoti klusē. Tā, piem., D. Mirskijs (Mirskij), juridisko zinātņu doktors, rakstā *Titulovannyje falšivomonečiki* (Titulētie naudas viltotāji, *Nauka i žizn*, Maskavā, 1969. g. 10. nr.) sniedz ziņas par tādiem naudas viltotājiem, kas ieņēmuši augstus amatus. Svešu valstu naudas viltošana uz karaļa vai citu prominentu personu pavēli, resp. ierosmi, ir izdarīta visos laikos daudzās valstīs. Galvenais iemesls tam bijis valstu savstarpējās ķildas. Iepludinot viltojumus ienaidnieka zemē, vājināja tā saimniecību; kara laikā, ieņemtajos apgabalos maksājot ar viltotu naudu, daļēji sedza kara izdevumus.

Mirskija publicējums rāda, ka viņš ir labi informēts par naudas viltojumiem — viņš ir sekojis pat *Associated Press* ziņojumiem. Bet no viltojumiem, kurus darināja Krievijas valsts, viņš piemin tikai cara laikos (18. un 19. gs.) kaltos Holandes zelta dukātus. Par Padomju Krievijas, resp. Padomju Savienības viltojumiem Mirskijs nemin ne vārda: ne par šeit minētajiem Latvijas rubļu viltojumiem, ne par vēlāk Padomju Savienībā izdarītajiem rietumu valūtu viltojumiem (par dolaru viltojumiem sk., piem., *Stockholms Tidningen*, 1953. g. 14. febr.).

Šeit būtu atzīmējams vēl kāds viltojums, kas skāra daudzus taupīgos Latvijā, kaut nebija Latvijas naudas viltojums. Cara zelta monētas bija iemīļots „zeķē” krāšanas objekts plašos tautas slāņos. Neatkarības gados Baltijas valstīs sāka parādīties spoži, apgrozībā nebijuši Nikolaja II „piecnieki” un „desmitnieki” (5 un 10 rbļ. zelta monētas). Kāds Rīgas žīdu tautības tirgotājs, kuram šo monētu pārdošana bija blakus nodarbība, man kādreiz vaļsirdīgi stāstīja, ka šīs monētas esot „papildkalumi” un „ieplūstot” no Pad. Savienības. Šī ziņa jāuzskata par autentisku: 1940. g. atklājās, ka viņam bija vēl viena blakus nodarbība — viņš bija arī komunistu partijas aģents, un drīz pēc okupāci-

jas 1940. g. viņu iecēla par nacionālīzētās Ed. Roziša krāsu fabrikas direktoru.

Liekas gan, ka cara „piecnieki” un „desmitnieki” nebija vienīgie „papildkalumi”, ko izdarīja Padomju Savienībā. Kad 1952. g. Milānā policija atklāja privātu naudas kaltuvi, kas kala zelta mārciņas, Šveices frankus un „napoleonus” (20 fr. monētas ar Napoleona I un III attēlu) tik perfekti apdarē, ka nevienš eksperts viltotās nevarēja atšķirt no īstajām monētām, tad starptautisko biržu mākleji notikumu zobgalīgi komentēja: tagad Pad. Savienībai vairs nebūšot konkurences — zelta mārciņas, franki un dolari „made in Soviet” esot atliku likām. — Kādu virspeļņu iegūst, viltojot zelta monētas, rāda zelta sovriņu (*sovereign*) cena. Pēc *Financial Times* (1957. g. 10. janv.) aplēses šīs monētas cena ir par 27 1/2 % augstāka nekā tajā ietilpstošā zelta cena.

(Sk. arī A. Platbārzdīs, Ryska sedlar tryckta i Stockholm, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1959. Stockholm 1960.)

Padomju Savienībā viltotās zelta monētas, protams, ir domātas tikai eksportam. Padomju Savienības speciālveikalos nav dabūjamas zelta monētas, un tā šodien Latvijā legāli nav iegūstami ne īsti, ne „papildkaluma” cara zelta „piecnieki” un „desmitnieki”. Starp zelta monētu krājējiem allaž ir bijis liels skaits tādu, kuriem nav bijušas numizmatiskas intereses, bet gan vēlēšanās brīvos līdzekļus uzglabāt „drošā” veidā — un no seniem laikiem par vienu no drošākajiem veidiem ir uzskatīts zelta krājums. Tā kā arī zeltu stieņos nav iespējams legāli iegādāties, tad atliek to sagādāt, pārdot un pirkt „pašdarbības” ceļā. Par vienu šādu gadījumu Latvijā ziņots *Sovetskaja Latvija* 1970. g. 9. aug. numurā rakstā „Savas nelaiemes kalēji”. Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldes vecākais izmeklēšanas tiesnesis N. Makarovs ziņo, ka nelegālā zelta tirdzniecībā pieķerti divi draugi: viens no viņiem dzīvojis Magadanā, kur ieguvis un pārsūtījis uz Rīgu jēlzeltu. (Magadana ir galvenā pilsēta Kolimas apgabalā, kurā zelta raktuves tundrā, arktiskajā joslā, pieder pie baigākajām spaidu darbu noņemtu vietām.) Rīdzinieks iemācījies jēlzelta apstrādāšanas tehniku, sakausējis to nelielos stienīšos un pārdevis. Viens no „pirmās rokas” pircējiem bijis kāds Rīgas Maskavas rajona ierēdnis, kas maksājis par 1 g zelta 13 rubļus, nākamais pircējs maksājis 15 rubļus, bet „trešās rokas” cenas jau bijušas 20 rubļu. Pirkšanas — pārdošanas virkne turpinājās. Kādas cenas nākamie pircēji maksāja, to Makarovs apzināti noklusē. Skaidrs, ka katrā turpmākā „rokā” cena pieauga un zelta pircēji varēja būt tikai augstākie — naudīgie funkcionāri. (Pēc oficiālā kursa 20 rubļi ASV valūtā ir 22 dolari par gramu. Salīdzināšanai var minēt, ka 18 karātu zelta kausējuma cena rietumu valstīs ir nedaudz virs 1 dolara par gramu.) Kad „Nodaļa cīņai ar sociālistiskā īpašuma laupīšanu un spekulāciju” šo zelta tirdzniecību atklāja, pie minētā rīdzinieka atrasti zelta stienīši par „daudziem tūkstošiem rubļu”. Kādus sodus saņēmuši šai nelegālajā tirdzniecībā iejauktie, par to *Sovetskaja Latvijas „fejetons”* neziņo. Vēl var piezīmēt,

ka arī valsts cena tam zeltam, kas nonāk juvelieru veikalos pārstrādāšanai rotas lietās, ir nesamērīgi augsta. Tā 1964. g. 20. nov. *Cīņas* numurā minēts, ka 1200 g smaga zelta stienīša vērtība līdzinās 4 dzīvokļu mājas cenai (pie kam padomju parastā ligātūra ir tikai

14 karāti jeb $\frac{585}{1000}$). Ja, pastāvot šādām cenām, zeltam padomju zemē netrūkst pircēju, tas norāda, ka to uzskata par „drošāku naudu” nekā pastāvīgai inflācijai padoto papirnaudu.

Lata periods

Šai periodā bija tikai privātie Latvijas Bankas un valsts kases zīmju viltojumi.

Latvijas Bankas naudas zīmju viltojumi

Valstspapīru spiestuves pārvaldnieks R. Zariņš savā laikā prezentēja 1923. g. 100 latu zīmes kā spiestuves meistardarbu: priekšzīmīgs vara grebums, komplicētas rozetes, fons u.t.t. Šīs zīmes bija tāda izpildījuma, ka par to viltošanu nebija jābaidās. Bet katram naudas zīmju lietpratējam dūrās acīs, ka trūkst t. s. raibā aizsargspieduma: zīmes bija iespiestas tikai divās krāsās, zilā un melnā. Mūsu laikos, ar nedaudz izņēmumiem, zīmes iespiež vairākās krāsās, lietojot t. s. „iridēšanas” (no „iris” — vaļavīksne), vai arī tai līdzīgo Orlova metodi, kas stipri sarežģī zīmju viltošanu. Zariņš Orlova metodi pārzināja visos sīkumos, bet tā Latvijas Valstspapīru spiestuvē nekad netika lietota. Arī parastais vairākrāsu aizsargspiedums nāca lietošanā Valstspapīru spiestuvē 10 gadus vēlāk, un, proti, pirmo reizi 1933. g., kad iespieda 10 latu valsts kases zīmes. Nelietojot raibo aizsargspiedumu zīmju izgatavošanā, viltotājiem tika dota iespēja ar vienkāršiem paņēmieniem atrisināt īsto zīmju atdarināšanu. Spilgts piemērs tam ir ASV dolaru daudzie viltojumi; vara grebums ir gan smalks un skaists, bet pilnīgi nenodrošināts ar kādu traucējuma (t. i. raibu) aizsargspiedumu; rudimentārajam iespiedumam nav nekāda drošības vērtība. Tāpēc šīs zīmes, labāk vai sliktāk atdarinātas, iespējams viltot parastā ofseta tehnikā. Protams, šīs valūtas daudzajiem viltojumiem ir vēl viens blakus iemesls — starptautiskā popularitāte.

Kā pirmās tika viltotas 1922. g. 10 latu zīmes. Tās, kā jau minēts, bija Krievijā viltotās 1920. g. 500 rubļu kases zīmes ar jaunā teksta un vērtības uzspiedumu sarkanā krāsā. Taču šis viltojums nebija pārāk bīstams — to varēja viegli atšķirt pēc ūdenszīmes: istajām zīmēm bija pītas vilņu lentes, viltotajām — gaišas līnijas. Arī uzspiedums bija netīrs un izplūdis.

Lielas raizes sagādāja otrais — 1923. g. 100 latu zīmju — viltojums, tieši to zīmju, kuŗas Zariņš uzskatīja par pilnīgi drošām pret viltojumiem. Šo simtlat-

nieku viltojumi bija vairākos veidos. Par vienu no viltojumiem Zariņš 1926. g. 24. dec. *Valdības Vēstnesī* ziņoja, ka tas pieskaitāms pie rupjo viltojumu kategorijas un viltotās zīmes stipri atšķiras no istajām: rozetes un uzraksti neskaidrā zīmējumā, iespaidkrāsa tumši zilās vietā — pelēki zaļgana. Neskatoties uz to, ka viltojums bija slikts, tas tomēr nokļuva tautā. Otrs samērā bīstams viltojums bija ar kontrolskaitli „053791”. Protams, šīs zīmes nebija iespiestas vara grebumā, bet parastā augstspiedes tehnikā ar 3 vai 4 klišejām (klišeju skaitu pat Valstspapīru spiestuves eksperti nevarēja izdibināt). Viltotājs bija centies labi atdarināt tikai zīmes kopiespaidu, bet ne detaļas. Viltotās zīmes rūpīgāk apskatot, varēja atrast visādas atšķirības: nokrāsā, attēlos, rozetēs un tekstos.

Trešais viltojums bija iespiests arī augstspiedes tehnikā, bet ar brīvas rokas labojumiem un papildinājumiem. Šis viltojums bija daudz zemākas kvalitātes nekā otrais. Ar šīm zīmēm naudas iestādes apkrāpt nevarēja, bet Latvijas Banka tomēr atzina par vajadzīgu arī par šo viltojumu informēt iestādes un tāpēc to publicēja izdevumā *Erkennungszeichen* 1929. g. septembrī.

Sakarā ar šīm 100 latu zīmēm jāmin vēl kāds to atdarinājums, kas izdarīts joka pēc. R. Zariņa apgalvojums, ka šo zīmju tehniskais izveidojums nedos iespēju tās viltot, bija pamudinājis Latvijas ģenerālkonsulu Norvēģijā A. Vanagu lietu pārbaudīt. Par šo epizodu viņš man rakstīja: „Sevišķi lepns bija Zariņa kungs uz savām 100 latu zīmēm, par kuŗām viņš teica, ka neviens nevarot tās pakalītaisīt. To paziņoju Norges Bankai, no kuŗas Zariņa kungs pēc pāris nedēļām saņēma viltojumu, kuŗu nosūtīju kopā ar oriģinālo 100 latu zīmi un lūgumu paziņot, kuŗš ir viltojums, kuŗš īstais? Tas Z. kungam bija ķēries pie dūšas, jo atbildi nesaņēmu.”

No Anglijā iespiestajām zīmēm viltotas tikai divas vērtības: 1924. g. 50 latu un 1928. g. 25 latu zīmes. 50 latu viltojums bija ļoti pavisrs; visām viltotajām zīmēm bija viens un tas pats kontrolskaitlis „143646”. 25 latu viltoto zīmju attēli un fons bija rupjš atdarinājums, vairākrāsu aizsargspiedumu viltotājs bija atdarinājis ar ūdenskrāsu kolorējumiem un pēc tam, lai krāsa nepluktu, pārklājis zīmi ar lakai līdzīgu šķid-

rumu. Zīme lipa pie pirkstiem. Viltojums — profāna darbs un viegli konstatējams.

Viltojumu iztīrījums rāda, ka neviens viltojums nav bijis priekšzīmīgs. Bet, neskatoties uz paviršajiem viltojumiem, tomēr bija ļaudis, kam bija jācieš zaudējumi.

Valsts kases zīmju viltojumi

Lata periodā bija tikai divu vērtību: 1925. g. 10 latu un 1926. g. 5 latu viltojumi. Desmitlatnieku viltojumi bija tie, kuru dēļ lielāko tiesu dabūja ciest mazie ļaudis. Šī vērtība visvairāk tika lietota, un tauta šīs zīmes ņēma pretī gandrīz bez jebkādas pārbaudīšanas. Viltotās zīmes bija iespiestas uz papīra bez ūdenszīmes, resp. ar slikti imitētu ūdenszīmi, parastajā augstspiedes tehnikā ar klišejām, kuŗās dažas detaļas, piem. rozetes (abās pusēs), kā arī ozollapas (mugurpusē), viltotājs bija pārgravējis. Taču ozollapu smalko gravējumu atdarināt viņš nebija varējis, tāpēc uz viltotām zīmēm lapas ir stipri tumšākas. Metieni bija vairāki, ar dažādiem seriju burtiem: D, G, K. Tie dažos gadījumos nesaskanēja ar parakstiem. Tā, piem., D serijai otrais paraksts bija „J. Miezis”, bet vajadzēja būt „A. Kacens”. Šie viltojumi parādījās arī ārzemēs, piem., Berlīnē tika aizturēta K serijas zīme ar kontrolskaitli „308255”.

Visumā viltojumi bija zemas kvalitātes, bet apgrozībā pakļāda lielā skaitā, jo, neskatoties uz paviršo atdarinājumu, daudzas personas, īpaši vecāki ļaudis, nevarēja viltotās naudas zīmes atšķirt no īstajām. Latvijas Bankā un arī privātās naudas iestādēs kā maksājumi un noguldījumi šie viltojumi ienāca bieži. Latvijas Banka šīm zīmēm izgriezta parakstus, uzspieda zīmogu VILTOTA un atdeva īpašniekam atpakaļ.

Valstspapīru spiestuves ekspertizes apraksti par viltoto zīmju pazīmēm tika piesūtīti arī Pasta un telegrafa departamentam, kas aprakstus publicēja *Rikojumu un paziņojumu krājumā*. Tā 1930. g. 7. marta numurā bija ievietoti 4 viltojumu apraksti. 1936. g. 10. aprīļa un 17. jūlija numuros bija apraksti par jauniem šo zīmju viltojumiem. Eksperti sniedza viltojumu pazīmes detalizēti. Tā, piem., 10 latu viltojuma nr. 3 apraksts 1930. g. 7. marta numurā šķanēja sekojoši:

„Technika: īstas zīmes iespiestas no vienas varā grieztas plātes vienā pašā paņēmiēnā, ar tās pašas sarkanās krāsas tumšākiem un gaišākiem noskaņojumiem, turpretim viltotājs iespiedis gaišākos toņus ar vienu un tumšākos toņus ar otru klišeju, pie kam otrs spiedums ar pirmo nesakrīt, kas redzams zīmes priekšpusē labo sānu vinjetē un rāmja rozetēs, it sevišķi rāmja augšas un apakšas malās, mazajās rozetēs, kuŗas atrodas starp stūru un vidus rozetēm, tur šo rozešu apakšas daļā tumšas kontūras līnijas aizsedz gaišās un rozešu augšas daļā gaišās līnijas iznākušas toties platākas.

Papīrs: plānāks un mīkstāks nekā īstajām zīmēm.

Ūdenszīme: ūdenszīmes iespaids mēģināts pakāptaisīt viena vienīga taisna un gaiša plankuma veidā,

kurpretim īsto zīmju ūdenszīme uzrāda trīs dažāda tumšuma viļņveidīgus plankumus ar vienu gaišu.

Krāsa: sarkanāka nekā īstām zīmēm, pie kam viņa viegli plūk.

Zīmējums: viscaur rupjš, izvests ar resnām, neguldām līnijām un vietām neskaidrs. Viļņu līnijas, kā zīmes priekšpusē, tā arī otrā pusē — nevienādas resnumā un atstatumā. Aizsarga tīkliņš, kuŗš sastāv no uzraksta „10 latu”, neskaidrs, nedzīvs, un šie uzraksti vāji izceļas. Rozetes vijumu līnijas vietām neskaidras.

Priekšpuse: augšā un apakšā starp rāmi un kreiso sānu rozeti apaļie puķu ornamentu zīmēti nepareizi — bez tumšo nodalījumu līnijām. Serijas burts „K” lielāks un cita rakstura nekā īstām zīmēm. Tāpat arī numuru cipari cita rakstura. Uz lielās vidus rozetes uzraksta „Valsts kases zīmes nodrošinātas u.t.t.” krāsa saplūst ar apakšējo rozetes krāsu, kāpēc šis teksts ar neapbruņotu aci grūti salasāms. Uzrakstā „Finanču” burts a sakropļots un uzrakstā „Valsts saimniecības departam.” vārdā „Valsts” trūkst burts I, tai vietā atrodas tikai punkts.

Otra puse: ozola zīmējums uzkrītoši sliktis, ēnas neskaidras un ozola lapām dota vairākās vietās cita forma nekā uz īstām zīmēm. Lielo ciparu ēnas un vārdi „Latu” bāli un bez tā ēnu stipruma, kas oriģinālā.

No priekšā stāvošā apraksta izriet, ka viltojums ir ļoti viegli atšķirams no īstām zīmēm, ja pie viņu saņemšanas griež vērtību:

1. uz plāno papīru (lai gan nav izslēgta varbūtība, ka citi eksemplāri būs iespiesti uz biežāka papīra),
2. uz zīmes tumšajām vietām un līnijām, jo viltojumā nekur nav tik tumšu vietu un līniju, kā uz īstām zīmēm,
3. uz rupjiem toņiem un līnijām zīmējumā, jo īstām zīmēm līnijas viscaur smalkas, tīras un asas,
4. uz uzrakstā „Valsts saimn. dep.” vārdā „Valsts” izlaisto burtu I (kuŗš gan varbūt izlaists ar nolūku un turpmākos eksemplāros varbūt būs iespiests),
5. uz ozolu, it sevišķi uz viņa lapu formām, kuŗas vietām citādas nekā īstām zīmēm,
6. uz bāliem cipariem un vārdiem latu zīmes kreisā pusē rozetēs.

Viltojums pieskaitāms pie III šķiras viltojumiem, kuŗi ievērojamas pavairošanas ziņā nav bīstami.”

Šis ekspertu slēdziens praksē, diemžēl, izrādījās par kļūdīgu.

1936. g. 17. jūl. numurā bija ziņojums, ka kāds atkal sācis šķēlt zīmes. Šo viltojumu ekspertu komisija aprakstīja šādi: „Viltotā Ls 10,— valsts kases zīme salīmēta no divām atsevišķām daļām, no kuŗām viena ir zīmes priekšpuse, bet otra zīmes mugurpuse.

Priekšpuse — priekšpuses nospiedums iegūts šādā kārtā: īstās Ls 10,— valsts kases zīmes priekšpuses krāsa atmieķšēta kādā ēteriskā eļļā, pēc tam ar stipru spiedienu izdarīts valsts kases zīmes priekšpuses nospiedums uz plāna, balta papīra. Ar šādu paņēmienu iegūtais nospiedums iznāk ačģārns — negatīvs, šo nospiedumu uzlīmē uz plāna balta papīra ar negatīvo pusi uz iekšu. Tādā kārtā caur plāno

nospieduma papīru uz āru parādās pozitīvs zīmējums, kas ir galīgi izplūdis un ļoti neskaidrs.

Mugurpuse — īsta, atšķelta no īstās Ls 10,— valsts kases zīmes."

5 latu zīmju viltojums arī bija paviršs un apgrozībā nāca nelielā skaitā. 1926. g. 24. dec. paziņojumā Zariņš konstatēja, ka tas ir vēl rupjāks, neskaidrāks nekā 100 ls viltojums, pie kam uzraksti vietām pilnīgi nesalasāmi. Uz šiem viltojumiem bija viens un tas pats numurs A 000024. Bez tā bija vēl citi. Kad izlaida sudraba pieclatniekus, viltotajiem vairs nebija iespējams savas zīmes izplatīt, tāpēc darbība bija jāpārtrauc.

Iepriekš minētajā rakstā Zariņš vēl rakstīja sekojošo: „Ja Sibīrijā pusmežoni burati tirgus dienās sašēžas pūlī un turpat uz tirgus laukuma fabricē uz zila ietinamā papīra ar pāris krāsainu zīmuļu palīdzību ekspresionistiskas cara naudas zīmes un laiž tās savā starpā apgrozībā, tad to vēl var saprast, bet nesaprotama ir latviešu vienaldzība, pieņemot kases zīmes ar iztrūkstošām zīmējuma daļām un bez numerācijas. Lai izsargātos no viltojumiem, pašai publikai jāinteresējas par grafiku, par visādu reprodukciju izskatu, uzmanīgi jāapskata naudas zīmes un jāievēro sīkumos to izskats."

Skarbs strostojums. Bet vai no lajiem un veciem cilvēkiem var prasīt zināšanas par grafiku un citām finesēm, kādas lieto naudas zīmju izgatavošanā? Daudzi paņēmieni ir spiestuvju noslēpumi, tie netiek izpausti.

Latvijas monētu viltojumi

Viltoja tikai niķeļa un sudraba monētas, jo bronzas monētas viltot nebija jēgas: valsts par to izgatavošanu pat piemaksāja. 10, 20 un 50 santimu, kā arī 1 un 2 lati, bija tās vērtības, kuras vairāki „uzņēmīgi” ļaudis fabricēja — mazāk vai labāk izdevušās — un laida apgrozībā. Tās lēja alvā. Viltojumi visvairāk bija sastopami provincē. Tirgus dienas bija vispiemērotākās viltojumu izplatīšanai; tad tirgū un veikalos drūzmā it viegli varēja „iesmērēt laukim” vai bodniekam viltoto naudu. Vēlāk, kad tauta jau zināja par viltojumiem, aizdomīgās monētas tirgos pārbaudīja, „liekot uz zoba”. Ja monētā kodienu pēdas nebija redzamas, tad nauda bija „laba”. Veikalniekiem bija cits paņmiens: tie šaubīgo sudraba monētu meta uz letes, lai dzirdētu, kā tā skan. Īstās skanēja dzidri, viltotās dobjji. Līdz ar to varēja konstatēt monētas izcelsmi.

Provincē gandrīz katrā veikalā varēja redzēt viltotās monētas, piekaltas uz kases pulsts vai citur. Dažreiz šie dekorējumi bija it kupli. Vēlāk tirgotāju pasargāšanai pret viltojumiem sāka ražot īpašus monētu svāriņus. Piesardzība nobremzēja viltojumu apgrozību, un tie bija samērā reti. Latgalē tos sastapa biežāk.

Starp 1 lata viltojumiem daži bija ļoti labi izgatavoti. Tā 3.3. 1939. g. ekspertizē ar nr. 167 tika konstatēts sekojošais:

„1 lata monētas viltojuma ārējās pazīmes: valsts ģerboņa reljefa iespaidumi seklāki kā īstām monētām.

Monētas svars: 4,9745 g, svara svārstība: — 0,51 %.

Kausējuma sastāvs: sidrabs — 72,57 %
varš — 27,43 %

Šis viltojums pieskaitāms pie ļoti labi izgatavotiem viltojumiem, tas grūti atšķirams no īstajām monētām."

Citā ekspertizē (21.4. 1939. g. ar nr. 177) ir šāds konstatējums:

„1 lata monētās viltojuma ārējās pazīmes: valsts ģerboņa reljefa iespaidumi seklāki kā īstajām 1 lata monētām.

Monētas svars: 4,7489 g, svara svārstība: — 5,02 %.

Kausējuma sastāvs: sidrabs — 62,81 %
varš — 37,19 %

Šis viltojums grūti atšķirams no īstajām monētām."

Īstām 1 lata monētām bruto svars bija 5 g; raudze — $^{835}/_{1000}$ daļas sudraba. Tātad atšķirība svarā starp īstajām un viltotajām monētām bija niecīga, bet raudzē pirmajā gadījumā ne pārāk liela, otrā — ievērojama.

Arī 2 lata monētas bija ļoti labā izgatavojumā. Tā 7.5. 1937. g. ekspertizē ar nru 79 tika konstatēts, ka viltotajām monētām:

„a) skaņa nedaudz dobjāka kā īstajām 2 latu monētām,

b) ārējās apmales rievās nedaudz seklākas,

c) metala nokrāsa nedaudz iedzeltenāka kā īstajām 2 latu monētām.

Monētas svars: 9,6052 g, svara svārstība: — 3,94 %.

Kausējuma sastāvs: sidrabs — 63,92 %
varš — 36,08 %

Šis viltojums pieskaitāms pie ļoti labi izgatavotiem viltojumiem un grūti atšķirams no īstajām monētām."

Otrā ekspertizē (13.2. 1939. g. ar nru 166) ekspertu slēdziens bija, ka viltotām monētām:

„a) vērtības apzīmējuma skaitļa „2” apakšdaļas vertikālā noslēdzošā līnija nedaudz izliekta uz āru,

b) valsts ģerboņa saules staru reljefa apakšgali asāki un attālums līdz saules attēlam lielāks kā īstajām 2 latu monētām,

c) ārējās apmales rievās seklākas kā īstajām 2 latu monētām.

Monētas svars: 9,6765 g, svara svārstība: — 3,23 %.

Kausējuma sastāvs: sidrabs — 59,96 %
varš — 40,04 %

Šis viltojums pieskaitāms pie ļoti labi izgatavotiem viltojumiem un grūti atšķirams no īstajām monētām."

2 latu bruto svars bija 10 g; raudze tā pati kā 1 lata monētām $^{835}/_{1000}$ daļas sudraba. Tātad atšķirība svarā starp īstajām un viltotajām arī tika niecīga, bet raudzē pirmajā gadījumā ne pārāk liela, turpretim otrā — ļoti zīmīga.

Eksperti ieteica, ka praksē, kontrolējot monētas, lai

notvertu bīstamo 1 lata viltojumu, galvenā vērība pievēršama monētas skaņai, kas nedaudz dobjāka; bez tam valsts ģerboņa reljefs mazliet seklāks un krāsa nedaudz iedzeltēna, bet 2 latu viltojumam jāņem vērā arī svārs, kas nedaudz mazāks par īstās monētas svāru, pie kam ārējās apmales rievās mazliet seklākas un it kā iešķības.

Šie ekspertu padomi bija gan lietišķi, bet lajiem nepalīdzēja: nedaudz dobjāku skaņu izdibināt bija grūti, monētas, ejot no rokas rokā, bija netīras, un iedzeltenumus varēja sastapt arī uz daudziem īstiem divlatniekiem, bet svāra starpība bez monētu svāriņiem atklāt nebija iespējams...

Ekspertu konstatējums, ka viltotiem vienlatniekiem valsts ģerboņa reljefs bija mazliet seklāks, rāda, ka šīs monētas tika izlietas. (No oriģinālmonētām ieguva nospiedumu — formu, bet tā kā lējums atdzīstot mazliet sarāvās, tad arī smalkās detaļās kļuva nedaudz plakanākas.) Divlatu viltojumi varēja būt izgatavoti tajā pašā tehnikā, jo tiem apmaļu rievās abos gadījumos bija seklākas, pie kam vienā gadījumā sakarā ar pārmerīgu korrīgējumu formā ģerboņa saules staru apakšgali un attālums iznāca asāki un lielāki. Domājams, ka šos viltojumus fabricēja kādi labi amatnieki, piem., mākslas priekšmetu lējēji bronzā. Šī „blakus peļņa”, šķiet, pārāk liela nevarēja būt, jo viltojumu ligātūrā sudraba % bija diezgan augsts, un maz ticams, ka tie tika izgatavoti lielā skaitā: ekspertizē ir tikai minēts, ka viltojumi ir bīstami, bet brīdinājuma par lielu skaitu apgrozībā nav.

5 latu viltojumu bija samērā nedaudz, jo šo monētu, ņemot pretī, rūpīgi aplūkoja, un tāpēc viltotās bija grūti izdot. Šeit jāpiemin viens īpatnējs 5 latu viltojums. To veica kāds kalējs Valmieras apriņķī, kā dzirdēts, Matīšos. Kamēr viņa „monētu kaltuvi” atklāja, viņš bija paspējis izlaist apgrozībā, cik atceros, ap 300 pieclatniekus. Viņš iekrita aiz neuzmanības: iepērkoties tuvējos veikalos, viņš vienmēr maksāja tikai ar 5 latu monētām. Veikalniekiem šis apstāklis likās aizdomīgs, un par to dabūja zināt kāds policijas ierēdnis. Tas kalēja pieclatniekus gan svēra, gan skandināja, bet neko izdibināt nevarēja: tie svēra tik pat daudz un skanēja tāpat kā īstie. Policists nosūtīja vairākas monētas uz Rīgu pārbaudei. Tur atklāja, ka kalēja pieclatnieku ligātūra bija ap $\frac{1000}{1000}$ daļas sudraba, tātad labāka nekā īstajai naudai. Tagad bija pamats kalēju aizturēt, izkratīt un noprotināt. Smēdē atrada monētu kalšanas iekārtu. Viņš atzinās pieclatu viltošanā un paskaidroja, ka prātis īsto monētu attēlus perfekti atdarināt. Kalējs monētu abas puses bija nospiedis mīkstā nerūdītā tēraudā no oriģinālmonētām. Pēc tam tēraudu norūdījis, un tā viņam bijušas štances rokā. No tīra sudraba viņam bijis jākal tāpēc, ka viņa štances nebijušas tik cietas, lai ar tām varētu kalt valdības noteiktā ligātūrā. Kā izejvielu savu pieclatnieku kalšanai viņš pircis Valmierā un Rīgā vecas sudraba karotes un arī sudraba lūžņus, tos apstrādājis pēc visām ķīmiskām metodēm. Vienu apstākli iestādes gan neizpauda, un proti: vai kalēja pieclatniekiem bija arī apmalēs ieraksts? Šķiet, ka tas

nebūs bijis; to precīzi iesist var tikai ar īpašu spiedi, un liekas, ka ieraksta trūkums bija tiešais iemesls, kādēļ kalēja pieclatnieki radīja aizdomas. Taču viena informācija par apmales ierakstu SVĒTI DIEVS LATVIJU: pielaiž varbūtību, ka kalēja viltojumos bijis arī apmales ieraksts, bet kļūdainā vārdu kārtībā. (Sk. A. Platbārzdīs, SVĒTI DIEVS LATVIJU, K 1963. g. 15. nr.)

Tirgotāji un uzņēmumu kasieri pirms naudas iemaksām bankā rūpīgi pārbaudīja, vai starp monētām un zīmēm nav kāda viltota, jo, ja banka tādas atrada, tad par to tūlīt ziņoja policijai. Un tad visiem iemaksātājiem (izņēmumi bija reti: pilnīgi uzticamas personas) pat viena desmitsantimnieka dēļ bija pamatīgas nepatīkšanas — vairākreizēja pratināšana un dažreiz arī dzīvokļa kratīšana.

Pseudo paraugmonētas

Latvijas monētu viltojumi ir notikuši arī pēc valsts neatkarības iznīcināšanas, pie kam šais nepatīkamajos veikalos iejauktas rietumu firmas, kas uzskatītas par solidām. Viltotas gan nav apgrozībā bijušas monētas, bet izgatavoti „papildkalumi” it kā kādreizējām paraugmonētām.

Pirmais no šiem objektiem ir nodaļā „Emisijas rubļos un kapeikās” minētā „10 centu paraugmonēta”. Kad šis objekts pirmo reizi parādījies numizmatiskajā tirgū, to izdibināt nevar. Es to atklāju 1959. g., kad tas — šad un tad — ASV monētu tirgotāju ūtrupju katalogos un sludinājumos tika piedāvāts kā „ļoti reta Latvijas paraugmonēta”. Retuma vērtējumi variēja no 70 līdz 160 dolariem. Tā, piem., Hansa Šulmana (H.M. F. Schulman) 1959. g. 23. un 24. janv. ūtrupē Ņujorkā šī objekta (kat. nr. 1681) vērtējums bija \$100.00; Abnera Kreisberga, Beverly Hills, Calif., kopā ar Šulmanu rīkotajā ūtrupē 1962. g. 23.—24. janv. (nr. 2171) vērtējums bija zemāks — \$70.00, bet tā paša Kreisberga 1963. g. 25. nov. ūtrupē (nr. 3614) vērtējums stipri augstāks — \$160.00. Visos ūtrupju katalogos objekta nomināls apzīmēts kā „10 Cents”, resp. „10 C”. Rūpīgi apskatot burtu, jākonstatē, ka tā veidojums neatbilst „C”, bet gan „G”. Savā laikā (1940. g.?) šo objektu man rādīja pastmarku un monētu tirgotājs Ed. Šneiders Rīgā. Viņš to man prezentēja kā medaļu, kas kalta Latvijas 10 gadu pastāvēšanas atcerei. Burtu Šneiders tulkoja kā „G” — tas esot vārda „gadi” saīsinājums. Turpretim Šulmans 1959. g. piedāvājumā norādījis, ka monēta esot 1922. g. projektētas, bet nepieņemtas Latvijas naudas vienības — guldeņa ar sadalījumu centos — nepublicēts eksemplārs. No kāda avota šī ziņa iegūta, Šulmans neminēja, bet tiem, kas toreizējo Latvijas naudas vēsturi nepārzina, šis veikli un pārliecinoši formulētais aizrādījums varēja iedvest uzticību.

Medaļu krāšana un pētīšana neietilpa manā aplokā, bet nu medaļa bija pārvērtusies par monētu. Līdz ar to vajadzēja noskaidrot, kas bija meta autors, kas, kur un kādiem nolūkiem to izgatavojis.

Šulmans uzsvēra, ka monēta esot sudraba un tās izmērs atbilstot sudraba dolaram. Dīvaina monēta — lielumā atbilst dolaram, bet nomināls tikai 1/10 no tā! Jau šis apstākļi vien varēja padarīt uzmanīgu krājēju aizdomīgu. Paskaidrojumus par meta autoru un izgatavotāju autors nesniedza. Manā rīcībā bija tikai no ūtrupes kataloga pār fotogrāfēts attēls, uz kuŗa eventuāli objektā esošos norādījumus par autoru nebija iespējams atklāt. Tā kā objekta priekšpusē ir senlaicīgs karavīrs ar šķēpu, mugurpuses trīs ozollapas varētu simbolizēt Kurzemi, Vidzemi un Latgali, arī čūska vedināja domāt par latviešu mītoloģijas mājas labo garu zaļkti un izveidojums it kā atgādināja tēlnieka prof. Teodora Zaļkalna stilu, aizrakstīju viņam uz Rīgu un lūdzu izziņu. Viņš atbildēja, ka medaļa nav viņa darbs, viņš arī neatceras, ka tādu būtu redzējis, un nezina, kas varētu būt tās autors. Tagad gandrīz pilnīgi droši varēja pieņemt, ka šis objekts nav tapis Latvijā.

Par Šulmana piedāvāto objektu rakstīju *Laikā* 1959. g. 7. martā, aizrādot, ka šeit darīšana nevis ar paraugmonētu, bet gan ar medaļu. Vēlāk, līdz 1963. g., līdzīgu informāciju sniedzu savos darbos, kas minēti šeit priekšvārdos. Cerībā atrast Šulmana „paraugmonētas” izgatavotāju izšķirstīju Anglijas, Austrijas, Francijas, Šveices un Vācijas ordeņu, medaļu, nozīmju u. t. t. izgatavotāju katalogus, bet bez panākumiem.

1965. g. krājējs A. Zālamans, kas Kanadā ātrāk bija saņēmis *World Coins*, Vol. 2., 15. nru, man ziņoja, ka 227. lpp. ir Šulmana sludinājums, kuŗā ar 43. nru atkal piedāvāta Latvijas 10 c., 1931, „Extra rare” monēta. Vērtējums \$100.00. Šoreiz klāt arī aizrādījums, ka tā „published only in Begeer's Cats of Netherlands Striknings”. Nu jau „paraugmonēta” datēta ar 1931. gadu — vai tiešām Šulmans, viens no lielākajiem monētu tirgotājiem ASV, būtu tik pilnīgi inkompetents Latvijas numizmatikā?

Begēra kataloga pilnīgs tituls ir: Jhr. Ir. A. C. von Weiler, *Na amloze vennootschap Koninklijke Begeer ateliers voor edelsmeeden penningkunst. Voorschoten. Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1935—1960. Deel V., Leiden 1960.* Tajā starp 1936. g. ražojumiem atrodams objekts nr. 1041 — „*Ontwerp-munt van Lettland*”, vērtība: 10 c., veidņu darinātājs: E. Telcs, caurmērs: 40 mm. Šulmans kaut kādu apsvērumu dēļ tātad bija gadaskaitli 1936 mainījis uz 1931.

Kas Begēra firmai lika izgatavot šo paraugmonētu? Taču ne Latvijas valdība. Aizrakstīju un lūdzu izziņu. Ar 1965. g. 31. maija rakstu firma paskaidroja: „Die betreffende Münze wurde auf Anregung des damaligen Vorstehers, Jonkheer Ir. A. C. von Weiler selber, gelegentlich der Gründung der Republik Lettlands dem ersten Präsidenten der Republik angetragen als Probe für eine eigene Münze der neuen Republik. Von Seiten der Regierung sind auf diesem Angebot nie Reaktionen eingegangen, sodass die Münze niemals als Bezahlungsmittel in Umlauf gesetzt wurde.”

Tātad: 1) Monēta izkalta uz kādreizējā Begēra firmas direktora fon Veilera (kataloga autora) ierosinā-

juma sakarā ar Latvijas valsts nodibināšanos. 2) Tā domāta kā paraugs jaunās valsts metālmonētai un pasniegta pirmajam Latvijas republikas prezidentam. 3) Latvijas valdība uz šo piedāvājumu nav reaģējusi, tā ka monēta kā maksāšanas līdzeklis nekad nav bijusi apgrozībā.

Izziņas pēdējais teikums ir vienīgais, kas atbilst patiesībai: tiešām, šādas naudas Latvijā nebija. Pārējie paskaidrojumi norādīja tikai uz Begēra firmas vadītāja pilnīgo ignoranci par vēsturiskajām norisēm Eiropā — 1936. g. viņš bija atklājis Latviju kā „jaundibinātu” republiku! Tie norādīja, iespējams, arī uz izziņas sniedzēja nevēlēšanos vai nespēju dot paskaidrojumus. Atrisinājums par monētas izcelšanos bija jāmeklē citur.

Laimīgā kārtā Holandes Karaliskajā monētu kabinetā man bija laba paziņa Dr. van der Mēra (Gay van der Meer). Aizrakstīju un lūdzu man palīdzēt noskaidrot noslēpumainās „paraugmonētas” izcelšanos, iegūstot pēc iespējas ziņas tieši no Begēra firmas. Sparīgās van der Mēras iegūtās ziņas kopsavilkumā šādas:

1. 1920. g. mākslinieks E. Telcs pasūtīnājumu trūkuma dēļ griezies pie toreizējā Begēra uzņēmuma direktora M. R. F. Brinkgeves ar priekšlikumu izgatavot monētas metu Latvijai. Brinkgeve tam piekritis. No izgatavotā modeļa starp 1920. un 1922. g. esot izdarīti nolējumi it kā sudrabā, resp. bronzā, kas vēlāk apsudrabota. Esot bijis nodoms abus nolējumus, resp. vienu no tiem nosūtīt Latvijas valsts prezidentam, bet tas nav ticis izdarīts.

2. 1936. g. nelabvēlīgu apstākļu dēļ Begēra firmai atkal trūcis darba, un fon Veilers meklējis iespējas, kā varētu nodarbināt štancu izgatavotājus. Viņš licis izgatavot šīs paraugmonētas štances, bet citā — medaļas (40 mm) lielumā.

3. Pēc fon Veilera domām šis pasākums jāuzskata tikai par joku, jo Telcs nemaz neesot pūlējies ievākt ziņas par to naudas vienību, kas toreiz bija Latvijā. Vērtību „10 c” (fon Veilers burtu uzskata par „C”) Telcs esot veidojis analogi Holandes 10 c. nominālam.

Liekas tomēr, ka starp 1920. un 1922. g. Telca nodoms bijis nopietns, trīs ozollapas it kā liecina, ka viņš meklējis vielu Latvijas apgabalu simbolizēšanai. Viņa veidojuma nolējumi bija, kā tas mēdz būt, lielā formātā. Ka tie palika guļot firmā, par to Telcu vainot nevar. Bet dīvainas ir gan tās lietas, kas notiek pēc apm. 15 gadiem: fon Veilers liek no lielajiem nolējumiem izgatavot štances samazinātā — *medaļas* lielumā, bet izkalto objektu katalogizē kā *paraugmonētu*. Tātad viņš apzināti *vilto* objekta sugu, līdz ar ko tas kļūst vērtīgs monētu krājēju aprindās. Pircējiem nevar rasties šaubas, jo Begēra lēsē objekts dēvēts par Latvijas paraugmonētu un norādīts uz fon Veilera katalogizējumu.

Bez šīs „paraugmonētas” eksistē arī citas, kuŗas *Huguenin* firma nelegāli izkala vairākās nelikumīgās ligātūrās. Par tām būs runa turpmāk. Santimu „paraugu” no kaltuves nopirkt nevar, turpretim Begēra „paraugmonētu” var iegūt ikviens. Numuram 1041 ir pie-

vienota zvaigznīte, un paskaidrojumā teikts, ka šo objektu var pasūtīt joprojām. 1965. g. pasūtītā „paraugmonēta” lēšē (nr. 3363) apzīmēta kā „*Probemünze der Republik Lettland*” un apsudrabortā bronzā tā maksāja Hfl. 8.50 (nepilni \$2.00), sudrabā cena bija Hfl. 25.25 (apmēram \$6.00), bet Šulmana katalogos tā apzīmēta jau par „izcilu retumu” un novērtēta par \$100.00!

Būtu bijis interesanti uzzināt, cik „paraugmonētu” laikā no 1936. g. līdz 1965. g. izkaltas, bet uz šo jautājumu no Begēra firmas atbildi nesaņēmu — tas, acīmredzot, ir firmas noslēpums.

Iegūtos materiālus par Latvijas monētu pseudoparaugiem sakopju īpašā rakstā nolūkā brīdināt un pasargāt krājējus no veltīgas lielas naudas izdošanas par šiem „retumiem”. To labprāt gribēja publicēt *NNUM*, bet šo žurnālu galvenokārt lasa tikai Skandināvijas numizmati. Plašas krājēju un monētu tirgotāju aprindas varēja sasniegt vienīgi ar publicēšanos *ASV*, resp. Anglijā. Centos iedabūt rakstu turienes izdevumos, bet piedzīvoju neveiksmi. Rakstu gan atzina par „interesantu”, bet redakcijas atrunājās, ka raksts neietilpst viņu izdevumu programmā. Jādoma gan, ka raksta noraidīšanai bija arī kāds nepateikts iemesls: tajā bija skarti divi pazīstami monētu tirgotāji, kas šais žurnālos bieži ievieto lielus sludinājumus.

Nolēmu rakstu publicēt tur, kur aprakstāmais objekts bija radies — Holandē. Raksts tika iespiests *De Geuzenpenning* 1965. g. 4. nrā. Kā to varēja sagaidīt, raksts radīja polemiku. Apstākļus sarežģīja vēl tas, ka žurnāla redakcija un sekretāriāts piemājo Amsterdamas monētu lieltirgotāja Žaka (Jacques) Šulmana telpās un Holandes Šulmans ir brālēns *ASV* monētu tirgotājam Hansam Šulmanam, kas skarts manā rakstā. *De Geuzenpenning* 1966. g. 1. nrā ievietots Hansa Šulmana sludinājums, kurā lasāms, ka viņš ir Morica (Maurits) Šulmana dēls — šis paskaidrojums, domājams, ievietots uz Amsterdamas tirgotāja Žaka Šulmana spiedienu, lai kompromitēto Amerikas brālēnu neturētu par viņa dēlu.

Raksts izraisīja plašu saraksti. H. Šulmans sniedza redakcijai savus paskaidrojumus, ko konfidenciali sūtīja man komentāriem. Lieta nonāca līdz Vispasaules Monētu Tirgotāju Apvienības (*International Association of Professional Numismatists*) priekšsēdim Kaliko (Calicó), kurā atzinums publicēts tai pašā *De Geuzenpenning* 1966. g. 1. nrā. Īsā atreferējumā tas skan: Šulmans un Kreisbergs 1964. g. labā ticībā esot nopirkuši no monētu tirgotāja van Lona (Loon) par Hfl. 160.00 to eksemplāru, kas van Lona katalogā (nr. 967) bija novērtēts par Hfl. 100.00 ar norādījumu uz fon Veilera katalogizējumu. Šulmans šo norādījumu esot pārņēmis savā sludinājumā *World Coins* 1965. g. Van Lons savukārt apgalvo, ka viņš fon Veilera aizrādījumu, ka „paraugmonētu” joprojām var dabūt Begēra kaltuvē katrā vairumā, neesot ievērojis. Maldinošu ziņu sniegšanā neviens no viņiem, t. i., Šulmans, Kreisbergs un Lons, neesot vainīgi. Vaina gulstoties vienīgi uz fon Veilera katalogu, kurā šis objekts nelaimīgā kārtā nosaukts par „paraugmonētu”.

Šulmans aņņemas žurnālā *World Coins* paziņot, ka atpērk tur oferēto eksemplāru. Kaltuve esot aņņēmusies turpmāk kaltiem eksemplāriem iesist brīdinājuma zīmogu: *GEEN MUNT* (nav monēta).

Šulmans solīto paskaidrojumu ievietoja *World Coins* 1965. g. decembra sējuma 1221. lpp. Viņš atzīst, ka *De Geuzenpenning* pamatoti kritizē viņa „paraugmonētas” piedāvājumu un ka no A. Platbārža raksta viņš uzzinājis, ka viņa objekta apraksts bijis pilnīgi aplams. Aprakstot „paraugmonētas” izcelšanos, viņš atkal jauc kopā „paraugu” ar piemiņas medaļu un atzīst, ka Telcs to taisījis „pa jokam”. (“It was struck by the Begeer medalists and there described as a pattern, although the piece was not struck to the order of the Latvian government and was struck at a time of quiet business to keep the engravers busy. It is therefore not a 10 C (cent) piece but a 10 G (gadi, or year) commemorative medal, something not known to me until today. In fact it seems that the engraver, Telco (sic!), made this more or less as a joke and wanted to send it on to the president of the Latvian republic, but this was never done.” Raksta beigās Šulmans aņņemas atpērk pārdoto „monētu”, jo ir ziņāms, ka šī „medaļa” vēl arvien iegūstama par mērenu cenu.

Te nu Šulmans atkal sagrozījis ziņas, jo Telca „joka darbs” nav atceres medaļa un tāda ziņa nebija arī manā rakstā — biju tikai aizrādījis, ka šis objekts kādreiz tā man tika prezentēts.

Ne Kaliko raksts, ne Šulmana paskaidrojums lietu patiesībā nenoskaidroja: abi runā tikai par vienu eksemplāru, bet pirkti un pārdoti „labā ticībā” bija vairāki. Nekas arī nav teikts, kur radies sludinājumā gadaskaitlis „1931” — šādas ziņas van Lona katalogā nav. Trūkst paskaidrojuma par to, kur Šulmans atrada ziņas par Latvijā 1922. g. projektēto un noraidīto naudas vienību guldenis/cents. Lons arī nebija paskaidrojis, kur viņš pircis savu eksemplāru — liekas, to viņš gan nebija pircis kā retumu par lielu naudu. Un visi šie piedzīvojušie tirgotāji uzreiz šķiet kļuvuši vientiesīši, kas pērk „retas monētas” labā ticībā, nepārbaudot to izcelsmi. Vainu visi centās nogrūst uz fon Veileru.

Polemiku tomēr neturpināju, cerot, ka pēc mana raksta un sekojošiem paskaidrojumiem monētu tirgotāji vairs neuzdrošināsies krājējus mānīt. Pievīlos. Šis objekts, šķiet, ir pakļidis pasaulē daudzos eksemplāros. 1966. g. monētu tirgotājs H. Dombrovskis, Münster-Angelmodde, savā 12. listē piedāvāja 2 eks., vienu sudrabā, otru apsudrabortā bronzā, kā „Lettland. Probe”. Bija jāraksta viņam, ka objekts nav „Probe”.

Griezoties arī pie Latvijas sūtniecības *ASV* ar lūgumu rūpēties, lai Begēra firma īstenotu savu solījumu un Telca paraugā iekaltu atzīmi, ka tas nav monēta. 10.6. 1966. g. rakstā sūtnis A. Spekke ziņoja par darīto un sasniegto: „Mūsu konsulārais pārstāvis Hāgā bija ieradies personīgā vizītē pie minētās kaltuves direktora, lai noskaidrotu lietas apstākļus. IZRādās, ka te nav runa par kādu „paraugmonētu”, bet gan Latvijas 10 gadu pastāvēšanas piemiņas medaļu. Šīs vizītes rezul-

tātā kaltuves direktors esot devis solījumu jaunus pasūtījumus šim medaļim līdz turpmākam nepieņemt un medaļa matricē katram gadījumam iekalt vārdus „no coin”. Cik sūtniecībai zināms, Latvijas neatkarības laikā no mūsu valdības puses arī nekad nekāds protests par šī medaļa kalšanu nebija ienācis, kādēļ tagad sūtniecība neredz, ka kādi tālāki soļi šajā lietā varētu tikt sperti.” Tāpat atkal reizi firmas direktors bija noklusējis patiesos apstākļus un sniedzis nepatiesas ziņas.

1967. g. no 11. līdz 16. maijam Stokholmā notika IAPN kongress. Dienas kārtībā, starp citu, bija arī jautājums par zināmu apvienības locekļu nekorrektiem paņēmieniem attiecībā uz t.s. pseudomonētām — tās piedāvātas un pārdotas kā sevišķi reti objekti. Šāda rīcība radījusi neuzticību pret apvienību un devusi pamatu secinājumiem, ka tās biedri nav solidi un nav komponenti numizmatikā.

15. maijā Zviedrijas valsts antikvārs kongresa dalībniekiem rīkoja pieņemšanu. Viņu rīcībā bijām mēs — Karaliskā monētu kabineta ierēdņi. Amsterdamas Šulmans, vecs paziņa, man stādīja priekšā ASV Šulmanu, kas izteica lielu prieku par sastapšanos un iespēju personīgi pateikties par manām pūlēm, kas deva iespēju noskaidrot mistifikāciju ar Latvijas paraugmonētu. Es esot vienīgais pasaulē, kas zinājis patiesos apstākļus, viņi, t. i. viņš un Kreisbergs, par šo objektu it neko neesot zinājuši un ticējuši ziņām, kuŗas snieguši tā pārdevēji. Atvaicāju, kādēļ viņš nav ieskaitījis manos darbos par Baltijas valstu naudām un kāpēc viņš neievēroja manu aizrādījumu viņam sūtītā vēstulē. „Tā nu ir gadījies, ka jūsu darbos ziņas nemeklējām,” atbildēja monētu tirgotājs. „Jūsu vēstuli es nesaņēmu. 0,1% vēstulju ASV ceļā pazūd.” Kā agrākā polemika, tā šī saruna pierādīja, ka Šulmans negrib nopietni par šo jautājumu runāt.

Vēlēdamies papildināt savu kolekciju arī ar tādu „paraugmonētas” eksemplāru, kuŗā ir iekalts „nav monēta”, nogaidīju drusku vairāk par gadu — šis laika sprādis pietiek ar uzviju solītā teksta iekalšanai. 4.6. 1967. g. pasūtīnāju divus eksemplārus. 15.6. saņēmu firmas vēstuli ar ziņu, ka tie pienāks mēneša beigās, un lēsi, kas skanēja: „2 Medaillen ø 40 mm in versilberter Bronze „Probemünze der Republik Lettland”; Katalognummer „Von Weiler” 1041, zum Gesamtpreis von Hfl. 19.-.-.” Objekts nu bija pārvērties bastardā: ir medaļa, ir paraugmonēta! Kad pašas „paraugmonētas” pienāca, velti meklēju solito ierakstu — tāda nebija. Vienu no saņemtajiem eksemplāriem nosūtīju kādam numizmatam Latvijā — informācijai.

1969. g. man bija izdevība satikt ciņas biedri van der Mēru. Izvērtējām sasniegto, un tad arī atklājās, ka viņai šīs akcijas dēļ bijušas „zināmas nepatikšanas”. Atzinu, ka Holandes frontē vairāk nekā panākt nevarēšu.

Noslēgumā ziņas par tēlnieku: Ede Telcs dzimis 1872. g., studējis Budapeštā un Vīnē. 1920.—1922. g. viņš dzīvojis Utrechātā. Telcu uzskata par ungāru modernās medaļu mākslas pamatlicēju. (L. Huszár & B. v

Procopius, *Medaillen und Plakettenkunst in Ungern*, Budapest 1932, 440. lpp.). Telcs miris 1948. g. Aizrakstīju Husaram, kas strādāja Budapeštas Valsts vēsturiskajā mūzejā, un vaicāju, vai mūzejā ir Telca darinātais paraugs un kā tas katalogizēts. Husars ziņoja, ka šāda Telca objekta mūzejā nav un tas viņam svešs, bet, spriežot pēc attēla, tas reprezentē Latvijas paraugmonētu.

Otrs skandalozs gadījums Latvijas monētu vēsturē ir viltotu 1922. g. 20. santimu „paraugmonētu” parādīšanās tirgū. Jau sakarā ar Latvijas „10 centu paraugmonētu” minētā ASV tirgotāja Hansa Šulmana 1959. g. 23. un 24. janvāra ūtrupes katalogā atradu šādu piedāvājumu:

„2166 Latvia. Pattern 20 Santimi. 1922. Arms.
Rev. Denomintion. Plain edge. Very few
struck. We never saw. Silver. Unc. Plate. (40.00)
2167 10 Santimi 1922 as before (20.00)
2168 2 Santimi 1922 as before (10.00)”

Saskaņā ar 1922. g. 31. augusta noteikumiem 10, 20 un 50 santimi bija jākaļ niķeli un 1, 2 un 5 santimi bronza. Monētas ar gadaskaitli 1922 tika kaltas tikai *Huguenin* kaltuvē, pie kam niķeļa monētas vispār kaltas tikai vienu vienīgu reizi. Radās jautājums: kādēļ gan būtu kalti sudraba santimi? Šāda rīcība būtu bijusi noteikumu pārkāpums, tāpat noziedzīga. Un kam tie varētu būt piegādāti? Latvijas valdība tādus nebija pasūtīnājusi. Aizrakstīju kaltuvei un lūdzu paskaidrojumu. Atbildes vēstulē 1959. g. 31. janvārī *Huguenin* firma ziņoja, ka 1922—1923. g. piegādājusi Latvijas valdībai tikai bronzas un niķeļa santimus un ka viņiem neesot zināms, vai kur citur būtu kalti sudraba santimi. („Die von unserer Kunst- und Prägeanstalt in den Jahren 1922—1923 für die lettländische Regierung geprägten „Santimi” wurden ausschliesslich in *Münze Bronze* (rote Stücke) und in *Reinnickel* (weisse Stücke) von uns geliefert. Ob anderswo *echtsilber* Stücke geprägt wurden, entzieht sich unserer Kenntnis.”)

Pēc šī paskaidrojuma sudraba santimu parādīšanās šķīta vēl neizskaidrojamāka. Varētu jau pieņemt, ka tie kalti kaut kur citur, peļņas iegūšanai, taču šādam nolūkam būtu vajadzīgas jaunas štances, to izgatavošanai savukārt veidojumi, to nolējumi un citi darba rīki, — tas viss maksātu lielu naudu. Kaļot nelielu skaitu — „retumus”, pie peļņas netiktu, bet, ja kalta lielāku skaitu, sudraba santimi vairs nebūtu retums un tāpat nedotu nekādu peļņu. Bez tam jāievēro, ka Latvijas monētu krājēju nav daudz un pieprasījums pēc šiem „retumiem” nevarētu būt liels.

Šie apsvērumi lika secināt, ka sudraba santimi tomēr ir kalti ar oriģinālštancēm. Varbūt tās joprojām glabājas kaltuvē? Lūdzu papildu izziņu: vai štances ir

noķļuvušas citās rokās jeb tās vēl ir *Huguenin* rīcībā. Firma 1959. g. 10. febr. vēstulē atbildēja, ka viņiem vēl arvienu ir santimu štances. („Wir... teilen Ihnen mit, dass die zur Prägung der lettischen Santimi von 1922—23 verwendeten Prägestempel noch in unserem Besitze sind.”)

Līdz ar to jākonstatē, ka Latvijas valdība — nolaidības vai piedzīvojumu trūkuma dēļ — nav gādājusi par to, lai štances pēc monētu izkalšanas tiktu iznīcinātas. Parasti to izdara, ar kalnu iecērtot štancē vairākus robus vai svītras. Ja nu kaltuvē štances joprojām ir, tad, droši vien, kādai personai jau agrāk ir bijusi un arī turpmāk būs iespēja izkalt dažāda veida santimus un tos par labu naudu pārdot kā „retus paraugus”. Atlika tikai gaidīt uz jauniem „retumiem”. To piedāvājums sekoja drīz. Tā paša Šulmana 1959. g. *New series list 102* bija šāds piedāvājums:

- „263 Latvia. Pattern of the regular design
20 Santimi 1922, first issue. Value and counterstamp. Rx. Arms. Only 3 known.
Unc. and very rare. (30.00)
264 Pattern 10 Santimi 1922. Similar. Unc. (20.00)
265 Pattern 2 Santimi copper, 1922.
Similar. Unc. (20.00)”

Citi retumi parādījās Stokholmā. 1959. g. 27. maijā šejienes lielākās monētu tirgotavas *M. C. Hirsch* direktors H. Glūks (Harry Glück) man ziņoja, ka viņa rīcībā esot „ārkārtīgi retumi” — Latvijas monētu paraugkalumi. Informācija bija sensācionāla, un tādēļ tūlīt devos pie direktora, lai noskaidrotu, kas tie īsti bija par „ārkārtīgiem retumiem”. Viņš man parādīja trīs 1922. g. monētas: 1, 2 un 5 santimus. Tām metalls bija citāds nekā likumīgajām. Spriežot pēc nokrāsas, kas atgādināja zelta krāsu, tās varēja būt kaltas alumīnija bronžā (šai ligātūrā ietilpst varš, alumīnijs un niķelis, un to plaši lieto monētu kalšanā). Visas trīs monētas bija apmēram divreiz biezākas par likumīgajām, bez tam priekšpusē tām bija iekalta monogramma HF (*Huguenin Frères* saīsinājums). Monētas noteikti kaltas ar oriģinālštancēm, jo mugurpusē bija kaltuves nosaukums HUGUENIN. Monētu tirgotājs stāstīja, ka šīs monētas viņam nodotas pārdošanā uz provīzijas pamata. Īpašnieks, kuŗa vārdu viņš neizpauza, esot izcils krājējs un Latvijas monētu lietpratējs ar dzīves vietu ārpus Zviedrijas. Šie eksemplāri esot paraugkalumi un kā tādi ārkārtīgi reti. Cena: 400 kronas (apm. 80 dolari). Objektus nofotografēt netika atļauts.

Ka šeit nebija darīšana ne ar kādiem paraugkalumiem, liecināja monētu divkārtšais biežums un ligātūra. No šādiem „paraugiem” neviens nevarēja iegūt priekšstatu par to, kādas izskatīsies likumā noteiktās un Latvijas valdības toreiz pasūtīnātās monētas. Teorētiski bija divas iespējas. Pirmkārt, šie objekti varētu būt t. s. „štanču nospiedumi”, kas rodas, izmēģinot štances. Taču šāds pieņēmums neatbilst kaltuvju praksei — šos nospiedumus nekad neuzglabā, bet iznīcina. Arī iekaltā firmas monogramma, kuŗai nevarēja būt nekāda sakara ar štanču izmēģināšanu, runāja pretim šai teorijai. Otra iespēja bija, ka monētas būtu

izkaltas firmas ražojumu kolekcijai. Lai arī tas likās maz ticams, jo šādas monētas nekad nebija pasūtīnātas, nedz arī Latvijas valdībai piegādātas, tomēr šādu iespēju pilnīgi noraidīt nevarēja. Kaut kādu mums nezināmu apstākļu un apsvērumu dēļ *Huguenin* firma varēja tādas izkalt kā savu ražojumu paraugus, un tie kaut kā vēlāk varēja būt noķļuvuši svešās rokās.

Lai iegūtu skaidrību šai jautājumā, aizrakstīju vēlreiz kaltuvei. Aizrādot uz konstatētajiem — neapšaubāmajiem — pierādījumiem, ka alumīnija bronzas eksemplāri ir viņu kalums, lūdzu paskaidrot, vai šīs monētas nav firmas kolekcijas objekti, kas noķļuvuši svešās rokās, jeb vai arī šo kalumu pamatā bijuši kādi citi iemesli. Savā 1959. g. 4. jūnija atbildē firma paskaidroja, ka tās kalto santimu starpā ir bijušas arī alumīnija bronzas monētas. („Nach gemachten Nachforschungen können wir Ihnen mitteilen, dass unter den von uns geprägten Münzen auch *Aluminiumbronze* Stücke waren.”)

Teksta formulējums: „starp mūsu kaltajām monētām” u. t. t., neminot vērtības, ir jātulko kā atzišanās, ka nelikumīgā ligātūrā ir kalti ne tikai 1, 2 un 5 santimi, kuŗus es redzēju, bet arī 10, 20 un 50 santimu monētas ar gadaskaitli 1922, jo toreiz, kā jau minēts, šī kaltuve kala arī šīs vērtības. Kādēļ, kādā skaitā tās kaltas un kam tās piegādātas, par to firma klusē. Ja salīdzinām pirmo kaltuves kategorisko apgalvojumu, ka Latvijas santimi kalti un piegādāti „*ausschliesslich*” monētu bronžā un tīrā niķelī, ar pēdējo paskaidrojumu, kuŗā — neapstrīdamu pierādījumu dēļ — firma bija spiesta atzīties, ka tā santimus kalusi arī citā ligātūrā, tad atrisinājums arī sudraba santimu noslēpumam nav vairs jāmeklē: tiem jābūt kaltiem turpat, kur fabricēti citi „paraugkalumi”. Protams, tieši un taustāmi pierādījumi par šo darījumu nav iegūstami.

Sakarā ar „10 centu paraugmonētu” jau minēju satikšanos ar H. Šulmanu kongresa laikā Stokholmā 1967. gadā. Šai pašā reizē personīgā sarunā ar viņu pieskāros arī sudraba un alumīnija bronzas santimu „paraugkalumiem”. Viņš paskaidroja, ka tie, cik viņam esot izdevies lietai izsekot, nākot no dažām kolekcijām un esot tādi eksemplāri, kas jau 3—4 reizes piedzīvojuši īpašnieku maiņu. Uz manu vaicājumu, kas tie ir par nedzirdētiem savādniekiem, kas savas kolekcijas te komplektē, te atkal izputina, Šulmans izvairīgi atteica: „Tādi ir.” Un piebilda: „Santimu paraugkalumi drīz vien atkal nāks pārdošanā. Par tiem maksā labu cenu.” Acīmredzot „paraugi” ir izkalti prāvā skaitā.

Krājējus — lietpratējus šie objekti kaitina. Citus tie mulsina, un, kā to liecina Šulmana informācija, ir arī tādi krājēji, kas akli tic monētu tirgotāju apgalvojumiem un pērk tos par lielu naudu. Šie „paraugkalumi” ceļ arī neslavu Latvijai. Sarunās ar šejienes un tāpat arī Vācijas krājējiem man nācies dzirdēt ironiskus jautājumus: vai tad Latvijas monētu kalšana notika bez jebkādas kontroles? Uz to es varēju tikai atbildēt: no šī atgadījuma var gūt labu mācību, ka monētu kalšanu ir riskanti uzticēt privātām kaltuvēm, jo tajās daž-

reiz — kā šai gadījumā — var gadīties blēdīgi ierēdņi, kam ir iespēja fabricēt „retumus”.

Nobeidzot vēl gribu piebilst sekojošo: ja es nebūtu bijis Karaliskā monētu kabineta asistents, līdz ar ko man bija iespēja pieprasīt izziņas šīs iestādes vārdā, tad maz ticams, ka *Huguenin* firma būtu devusi kādus

paskaidrojumus. Kaltuvei, šķiet, radās iespaids, ka Monētu kabinets ir šos objektus ieguvis un ziņas vajadzīgas to katalogizēšanai. Turklāt jādomā, ka kaltuve vēlējās uzturēt labas attiecības ar Monētu kabinetu, kas bija tās pastāvīgs klients, iepērkot dažādas *Huguenin* medaļas.

Latvijas maksāšanas līdzekļu iznīcināšana

Ejot no rokas rokā, kā monētas, tā arī papīra nauda nolietojas. Monētu mūža ir daudz ilgāks nekā zīmēm. Tās, atkarībā no ligātūras, der apgrozībā 50—70 gadus. (Protams, ja valsts starplaikā nav mainījusi naudas vienību.) Nodilušās monētas izņem no apgrozības, sakausē un pārkaļ jaunās. Turpretim zīmju mūžs ir ļoti īss: zemākām vērtībām 1—1½ gada, lielākām 4—7 gadi, ja tās iespīestas uz ļoti laba papīra; pretējā gadījumā — vēl īsāks. Tātad zīmju skaits, kas jāizgatavo katru gadu, lai nolietotās varētu apmainīt pret jaunām un lai segtu augošo vajadzību pēc zīmēm (parasti sakarā ar dzīves standarta uzlabošanu vai inflāciju), ir ļoti liels.

Latvijā rubļa periodā zīmju izgatavošanai gan tika izlietots tai laikā dabūjamais labākais vācu un somu papīrs, tomēr šī papīra kvalitāte nebija ne piemērota, ne domāta papīra naudai (dažas vācu šķirnes, kā jau minēts, lietotas vēlāk arī Vācijas inflācijas zīmju iespīšanai, bet tas notika papīra bada laikā). Izņēmums bija angļu *Portals Limited* papīrs, bet uz tā tika iespīsta tikai 1920. g. 500 rubļu zīmju viena daļa. Visas tai laikā izgatavotās zīmes nolietojās ātri: locījumu vietās saplīsa, stūrī nodrupa. Nolietotās zīmes toreiz netika apmainītas pret jaunām, tāpēc tauta šādas zīmes „laboja” pati. Krustām un šķērsām uzlīmēja (pat ar rupjmaizi!) papīra strēmeles, baltas un krāsainas, kādas gadījās pie rokas, visādos izmēros. Labotās vietas drīz vien atkal izira, un nākošais labotājs lika virsū jaunus ielāpus. Daudzos gadījumos vairāku labojumu dēļ no zīmes pašas maz kas bija redzams. Dažreiz labotājs, lāpot divas vienas vērtības zīmes, aiz paviršības salīmēja kopā nepareizas daļas, un tā radās zīmes ar diviem dažādiem kontrolskaitļiem. Bet kas tad tos pētīja? Pat tādas zīmes, kurām trūka ¼ daļa (tās vietā bija ielāpi), varēja bieži sastapt apgrozībā. Vēlāk, kad izlaida zīmes latos, nolietoto zīmju apmaiņšanu sāka izdarīt kārtīgāk, un līdz ar to driskaino zīmju laiks izbeidzās. No apgrozības izņemtās iznīcināja sadedzinot.

Kad sākās Otrais pasaules karš, iedzīvotāji centās izņemt no apgrozības sudraba monētas. Dažam labam bija paprāva kule ar šo naudu. (Pieņemams, ka tautā palika 31,7 milj. latu sudraba monētās.) Pēc krievu okupācijas aiz patriotiskiem motīviem monētas sāka izlietot rotu izgatavošanai. Tas turpinājās vācu laikā un trimdā (sk. nodaļu „Monētas kā rotas lietas”). Kā krievi, tā vācieši bija lieli Latvijas sudraba monētu mangotāji. Vācieši pret tām deva zīda zeķes un franču konjaku. Zināma daļa monētu tika izlietota kā metalls dažādu vērtslietu izgatavošanai. Rotām aizgāja diezgan prāvs monētu skaits. 1941. g. krievu atkāpjoties aizveda sev līdz sudraba monētas nominālā vērtībā par 11,3 milj. latu; tās, protams, tika sakausētas, bet kādam nolūkam — nav zināms. Tikai ne monētu kalšanai, jo Padomju Savienībā kopš 1932. g. sudraba monētas netiek kaltas.

Šeit jāplezīmē, ka pēc toreizējā Latvijas Bankas padomes priekšsēdētāja Ādolfa Klīves liecības krievi jau 1940. gadā, naktī no 12. uz 13. jūliju nolaupījuši un aizveduši Latvijas Bankas zelta, valūtas un sudraba

monētu krājumus. Pēc Klīves vērtējuma Latvijas Bankā zelts un valūta varēja būt kopsummā par 13—14 milj. latu, un 17. jūnijā, krieviem ienākot, bankā atradies tuvu pie 6 milj. latu sudraba naudas. Šo vērtību aizvešana tātad notika laikā, kad Latvija vēl nebija inkorporēta Padomju Savienībā. „Neieejot tuvāk šīs drāmatiskā laupīšanas aprakstā,” raksta Ā. Klīve, „šeit atzīmēšu tikai dažādus policijas virsnieka paskaidrojumu, ko viņš deva no prefektūras pēc mana telefoniskā pieprasījuma: „Nekāda vardarbība nav notikusi. Valdībai ienākusi slepena informācija, ka buržuji un fašisti gatavojoties LB izlaupīt. Lai tas nenotiktu, krievi nolēmuši LB vērtības pārņemt savās rokās, kas pirms vienas stundas arī izdarīts. Slavējiet Dievu, ka Jūs kopā ar citiem direktoriem netikāt paņēmti līdz uz Maskavu sava zelta sargāšanai.” Vēlāk krieviem radās citi izskaidrojumi zelta nolaupīšanai.” (*Archīvs XI, Melburnā 1971, 17. lpp.*)

Trimdinieki bija paņēmuši sev līdz diezgan daudz sudraba naudas. Bēgļu gaitās aiz naudas trūkuma tie bija spiesti vienu daļu pārdot pat zem sudraba lūžņu vērtības, jo piedāvājumi bija tik lieli, ka monētu tirgotājiem nebija iespējas par tām maksāt augstāku cenu. Krājējiem tās pārdot nevarēja, jo interese par Latvijas monētām toreiz nebija liela.

Tirgotāji šīs monētas pārdeva tālāk par metalla vērtību sakausēšanai. Šādi gadījumi bija visur, starp citu arī Zviedrijā, kur tika sakausēti vairāki desmiti kilogramu.

Niķeļa nauda tautā palika par 2,4 milj. latu; krievi aizveda par 6,6 milj. latu. Iespējams, ka tos izlietoja krievu niķeļa monētu kalšanai.

Bronzas santimi tautā palika par 1,2 milj. latu; krievi aizveda 0,5 milj. latu. Var pieņemt, ka arī šīs monētas sakausēja, lai vēlāk, grozot ligātūru, varētu izkalt alumīnija bronzas siknaudu. Krievu un vācu laikā daudzi bronzas santimi tika izlietoti par skrūvju paplāksnēm („šeibēm”). Arvienu pie rokas un nemaksāja neko!

Kaut gan liels skaits sudraba monētu aizgāja zudumā, tomēr krājēji bez sevišķām grūtībām var sameklēt visus kalumus. Bet santimus (īpaši bronzas) sakomplektēt pēc visiem kaluma gadaskaitļiem nav viegli. Rietumos to nav daudz, jo bēgļi tos ļoti retos gadījumos bija paņēmuši sev līdz. Eiropā santimi šur tur atrodami, vairumā 1922. g. kaluma; pagādās arī no vēlākiem laikiem, bet aizjūras zemēs tie sastopami reti. Tāpēc tagad Amerikas latvieši un citi krājēji santimus meklē Eiropā. R. S. Jēmana (*Yeoman*) 1967. g. monētu katalogā 5 latu monēta ir novērtēta ar 9.00 \$, bet 1922.—1935. g. 1 santims ar 1.50 \$. Tātad 6 santimi = 5 lati!

Pēc tam, kad okupanti latu kā maksāšanas līdzekli anulēja, tika dots rīkojums bankās bijušās zīmes sadedzināt. Dedināšana notika naktīs slepeni un vairākās vietās, galvenokārt lielo rūpniecības uzņēmumu centrālapkurēs, īpašu komisiju uzraudzībā. Man ir drošas ziņas par zīmju dedzināšanu Vairogā (bij. Frenksā).

Vācu laikā krājēji varēja dabūt 500 latu zīmes ar

viegli apsvilušām malām (dažreiz šīs malas bija nogriektas) — tās, acīmredzot, krāsni gan bija iemestas, bet nebija sadegušas un vēlāk nokļuvušas kādas personas rokās. Ir pamats pieņēmumam, ka arī 1936. g. divdesmitlatnieki ar brūnganām malām ietilpst to zīmju skaitā, kas nejauši palikušas nesadedzinātas. Krievi visas zīmes 1941. g. sadedzināt nepaspēja, un viena daļa joprojām atradās Latvijas Bankā. Dažām personām izdevās izdabūt retāk sastopamās zīmes, kuŗas par diezgan augstām cenām vēlāk tika piedāvātas krājējiem. Vācu laikā arī tās, kas vēl atradās Latvijas Bankā, tika iznīcinātas.

Tautā it kā palika Latvijas Bankas zīmes par 9,1 milj. latu, valsts kases zīmes par 3,8 milj. ls. Taču

no kolekcionāriem dzimtenē (tādu esot ne visai daudz) saņemtā informācija liecina, ka tur Latvijas zīmes tagad grūti dabūt, sevišķi vecākos izlaidumus. Liekas, ka pa šiem gadiem zīmes pamazām ir nokļuvušas kolekcionāru rokās Krievijā. Cik zināms, tur zīmju krājēju ir daudz. Rietumos visbiežāk sastopamas pēdējo emisiju zīmes. Daudzi trimdinieki glabāja tās naudas makos par piemiņu. Šis piemiņas laiks daudzām zīmēm jau izbeidzies: tās, nevīžīgi uzglabājot, kļuvušas netīras un locījumu vietās izirušas. Žēl, ka šādas rīcības dēļ lielākā daļa rietumos nokļuvušo zīmju aizgāja bojā, to starpā varbūt pat tādas, kuŗas krājēji meklē, bet neatrod.

Pilsētu parādu zīmes

1915. g. pavasarī vācu armija no Austrumprūsijas iebruka Lietuvā un Latvijā. Tās galvenais mērķis bija ieņemt Liepāju, Ventspili un Jelgavu. Liepāja krita 8. maijā, Ventspils 5. jūlijā un Jelgava 1. augustā. Krievi atkāpjoties evakuēja visas iestādes, to starpā bankas un kases. Vācieši noorganizēja civiļas pārvaldes, ieceļot pilsētu valdēs savas uzticības personas, bet valdēm pašām bija jāgādā līdzekļi pilsētu dažādo uzņēmumu un pasākumu financēšanai. (Nespējnieki patversmēs gan ilgi nebija par slogu: tie ātri vien izmira; tauta runāja, ka no „saldas tējas”.) Bez tam pilsētām bija jāsedz arī izdevumi par visādiem darbiem, kādus uzlika vācu iestādes. Izdevumu segšanai naudas nebija, tāpēc nolēma saimniekot uz parāda, izlaižot savu naudu — pilsētu parādu zīmes, nodrošinot tās ar pilsētu īpašumiem. Šādas zīmes izlaida Liepājā, Jelgavā un Ventpilī 1915. g. un turpmākos gados.

A. Aizsilnieka darbā ir interesanta ziņa, kā radās Liepājas pilsētas nauda. Viņš raksta: „Zviedru ievērojamais pasaules apceļotājs Svens Hedīns, kas apmeklēja Kurzemi 1915. gadā tūdaļ pēc vācu iebrukuma, pastāsta sekojošu notikumu: Pēc Liepājas ieņemšanas vācu ģenerālis Paprics (Papritz) uzlicis pilsētai maksāt kontribūciju, bet saņēmis atbildi, ka pieprasīto kontribūciju, 50 000 rubļu, nebūtu iespējams savākt pat tad, ja pārmeklētu visus privātos dzīvokļus un pat iedzīvotāju kabatas. Tad ģenerālis pavēlējis pilsētai iespiest un izlaist paši savu papīra naudu. To pilsēta arī izdarījusi un izlaidusi 1, 2 un 3 rubļu zīmes un bez tam arī siknaudu 1, 2, 5, 10, 25 un 50 kapeiku zīmes.

Liepājas pilsētas zīmes

Liepājas pilsētas zīmju izlaidumi iedalāmi: 1. vācu okupācijas un 2. Latvijas neatkarības pirmo gadu emisijās. Zīmes tika izlaistas divos veidos: a. maiņas un b. parādu zīmes.

Techniskais izveidojums

Papīrs. Vācu laikā izlaistās zīmes iespiestas uz balta papīra bez īpašām ūdenszīmēm. Uz dažām zīmēm ir atsevišķi burti vai to daļas; izpētot lielāku zīmju skaitu, izdevās noskaidrot, ka loksnē ir bijis teksts: РУССКО-АМЕРИКАНСКАЯ ЛИНИЯ (RUSSKO-AMERIKANSKAJA LINIJA = Krievu-amerikāņu līnija) un bez tam atsevišķi burti: A, B, G un U, kāda tagad nezināma saīsinājuma apzīmējums. Šī kuģniecības sabiedrība uzturēja satiksmi no Liepājas uz ASV. Kara dēļ, protams, satiksme bija pārtraukta. Kā redzams, vācieši bija sabiedrības kantorī atraduši papīra krājumu, kas pilsētai noderēja zīmju iespiešanai. Latvijas

iedzīvotāji naudas zīmes ņēmot pretī, un ar tām izmaksājot arī strādnieku algas. Tāpat arī uzlikto kontribūciju Liepājas pilsēta nomaksājusi ar savām naudas zīmēm, kuŗas apsolījušies vēlāk izpirkt.” (*Latvijas saimniecības vēsture 1914—1940*, 46. lpp.)

Hedīna informācijā ieviesusies kāda kļūda: siknaudā ietilpa nevis 2, bet 3 kap. zīmes.

Jelgavas pilsētas valdes parādu zīmes bija vienīgie pilsētu maksāšanas līdzekļi, uz kuŗiem, sākot ar 1915. g. 20. okt. izlaidumu, bija iespiests galvojums: „Drošchiba par 600.000 rubļu isdodamam parahdu sihmēm zaur pilšehtas mantibu 1.593.000 rubļu wehrtibā pilnigi apgalwota.” Jelgava apņēmas izpirkt tūlīt pēc kara beigām pirmās emisijas otro izlaidumu (1, 3, 5, 10 un 15 kap. zīmes), bet Liepāja un Ventspils — visas parādu zīmes. Pirmās emisijas citu vērtību zīmes, kā arī otro emisiju, Jelgava apņēmas izpirkt 6 mēnešu laikā pēc miera noslēgšanas; trešo emisiju — tādā pašā laikā, bet pēc vispārējā miera līguma ratificēšanas.

Ar Latvijas pagaidu valdības 1919. g. 28. marta rīkojumu Liepājas un Jelgavas pilsētu parādu zīmes tika pielīdzinātas valsts naudai. Uz 1923. g. 2. okt. satversmes 81. p. kārtībā pieņemto noteikumu pamata valdība 8. okt. izdeva rīkojumu, ka šīs zīmes pēc 1924. g. 1. aprīļa vairs nav likumīgi maksāšanas līdzekļi. Vēlāk Saeima pagarināja šo termiņu līdz 1925. g. 1. janvārim.

Liepājas un Jelgavas naudu varēja apmainīt valsts kasē līdz 1931. g. 1. aprīlim.

laikā izlaistām 50 kap., 1, 5 un 10 rubļu zīmēm ir ūdenszīmes: viļņu saišķi (92. att.).

Iespiedkrāsas. 1, 3, 5 un 10 rbļ. priekš- un mugurpuses fons vienādā nokrāsā un visos izlaidumos pieskaņots Krievijas cara laika zīmēm.

Iespiedtehnika. Visiem izlaidumiem: litografija.

Spiestuve. Visas zīmes iespiestas G. Meijera grafiskajā iestādē, Liepājā.

Zīmju teksti. Visu izlaidumu maiņas un parādu zīmēm, izņemot 10 rbļ. vērtību, teksti krievu, bet vērtības apzīmējums arī vācu valodā; 10 rbļ. — tikai vācu teksti. Visi melnā krāsā. (Uz 1—50 kap. zīmēm, izņemot I emisijas 1. un 2. izlaiduma 50 kap. vērtības, apzīmējums vācu valodā bija vecajā ortografijā un saīsināts: „Cop”. To lasot krieviski — „sor”, iznāca

saslaukas, resp. mēsli. Tāds pats apzīmējums bija arī Ventspils zīmēm.)

Gadaskaitlis. I emisijas zīmes bija bez gadaskaitļa; II—V visiem izlaidumiem: 1915., kaut gan zīmes iespieda arī 1916.—1919. g.

Paraksti. Nav.

Attēls. Liepājas pilsētas ģerbonis: lauva, kas ar priekšējām ķetnām atbalstās pret liepu; novietojumi: I emisijā — aplī, II — vairogā.

Seriju burti. Tādi ir, sākot ar II emisiju. Šie burti nav, kā to mēdz praktizēt, iespiesti atsevišķi, resp. kopā ar zīmju kontrolskaitļiem, bet vienlaicīgi ar zīmju tekstiem.

Viltojumi. Viltotas bijušas II emisijas 5 rbj. zīmes.

Pārskats par I emisijas zīmēm

Maiņas zīmes. 100×48 mm

1. izlaidums

(ar neizdzēstām litografa atzīmēm stūros).

49. att.

1.	1 kap.; pelēka	7a.	5 „	pelēka
2.	3 „ „	b.	5 „	brūngana
3.	5 „ „	c.	5 „	zaļgana
4.	10 „ „	8a.	10 „	pelēka
5a.	1 kap.; pelēka	b.	10 „	brūngana
b.	1 „ brūngana	c.	10 „	zaļgana
6a.	3 „ pelēka	9.	20 „	brūngana
b.	3 „ brūngana			

VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKA IZLAIDUMI

I emisija

Pirmajā emisijā bija: a. maiņas un b. parādu zīmes. Maiņas zīmju vērtības: 1, 3, 5, 10 un 20 kap. Tās iespiestas vairākos metienos ar fona (= pamata) nokrāsām vairākos variantos: 1, 3, 5 un 10 kap. ar brūnganu un pelēku fonu, bet 5 un 10 kap. arī ar zaļganu. Pirmā metiena zīmēm, izņemot 20 kap., balto malu stūros ir svītras — neizdzēstas litografa atzīmes iespiedloksnes sadalījumā. (1960. g. no viena krājēja Rīgā saņēmu ziņas, ka Latvijā toreiz parādījušās kopā iespiestas: 1+5 kap. un 5+10 kap. zīmes. Šis apstāklis dod pamatu pieņēmumam, ka I emisijas kapeiku zīmes iespiestas vairākās vērtībās uz vienas un tās pašas loksnes. Vienā oriģinālloksne, kā redzams, bijušas lielākā metienā izgatavotas 1, 5 un 10 kap. zīmes. Kādā proporcijā tās bijušas sadalītas — grūti minēt. Vai arī 3 un 20 kap. iespiestas uz vienas loksnes, par to ziņu nav.) Parādu zīmes: 50 kap., 1, 2 un 3 rbj., divos izlaidumos: 1. ar iespiedumu tikai vienā pusē un 2. ar iespiedumu abās pusēs. Šīs zīmes drīz vien tika izņemtas no apgrozības un anulētas ar diviem caurumiem. Pēc dažām ziņām (cik tās ticamas, par to pierādījumu trūkst) viena daļa 20, 50 kap., 1, 2 un 3 rbj. caurumoto zīmju aiz naudas trūkuma esot lietota pilsētas valdes maksājumu kārtošanai. Visas I emisijas zīmes bija bez kontrolskaitļiem.

Parādu zīmes. 115×56 mm

50. att.

1.	izlaidums		
	iespiedums tikai vienā pusē		
10.	50 kap.; brūngana		
11.	1 rbj. iesarkana		
12.	2 „ violeta		
13.	3 „ zaļgana		
2.	izlaidums		
	iespiedums abās pusēs		
14.	50 kap.; kā 10.		
15.	1 rbj. „ 11.		
16.	2 „ „ 12.		
17.	3 „ „ 13.		

II emisija

Šai emisijā bija tikai parādu zīmes: 25 kap. (fons divos variantos: zaļganpelēks un brūnpelēks), 50 kap., 1, 3, 5 un 10 rbj. Iespiedums pārveidots: fonā rozetes. Zīmes numurētas, izņemot 25 kap. vienu daļu, kas sākmā izlaistas bez ks. Kontrolskaitļu novietojums tikai vienā pusē, apakšā pa labi, četros veidos: 1. No. un ks. 2. No., ks. un zvaigzne. 3. Burts, No. un ks. 4. Burts, No., ks. un zvaigzne. Ks. divos lielumos: 4 mm (apm.) un 4 1/2 mm.

Vācu laikā izlaistas zīmes par 1 786 066 rbj. un 53 kap.

Iepriekš minētais krājējs — rīdzinieks ziņoja arī, ka esot parādījušās zīmes bez ks. Tādas man izdevās iegūt 2 eks. Zīmes iespiestas vācu laikā, ar burtu A un reprezentē brāķi. Vienam eks. — 25 kap. — murgurpusē ģerbonis iespiests ačgārni; otram — 50 kap. — priekšpuse sasmērēta ar teksta vājiem nospiedumiem vairākās vietās. Šīs zīmes, šķiet, tagad dod ie-

spēju atrisināt kādu ļoti vecu problēmu. Pirms daudziem gadiem kāds krājējs man ziņoja, ka viņa kolekcijā esot 50 kap. zīme bez ks. 40 gadu laikā otru tādu zīmi man sameklēt neizdevās. Tagadējie brāķi liek secināt, ka zīme bez ks. arī ietilpst šai kategorijā, tikai tā bijusi pārdota krājējam jau agrāk kā „retums”. G. Meijera spiestuvē, acīmredzot, kādai personai ir bijusi iespēja „pievākt” zināmu skaitu brāķa eks. (No šīs pašas spiestuves, neskatoties uz kontroli, kādai, resp. kādām personām izdevās iegūt lielā skaitā Latvijas pastmarku makulātūru un pārdot to pastmarku tirgotājiem. Tie šo makulātūru ar aplamu apzīmējumu „pārāugiespiedumi” par labu naudu pārdeva krājējiem.) Brāķa zīmēm nav nekādas numizmatiskas vērtības. Bet tās var pārvērsties „retumos”, ja kāda viltīga persona uz šīm zīmēm uzspiež ks., īpaši uz tādām kā mans 25 kap. eks. ar ačgārni iespiesto ģerboni.

Pārskats par II emisijas zīmēm

51. att.

25 kap. 98×48 mm

18a. Zaļganpelēka; bez ks.

b. Brūnganpelēka; bez ks.

c. No., ks. (4 1/2 mm).

d. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

e. Burts (A), No., ks. (4 1/2 mm).

f. Burts (A), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

50 kap. 115×58 mm

19a. Brūnganpelēka; No., ks (4 1/2 mm).

b. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

c. Burts (A, B), No., ks. (4 1/2 mm).

d. Burts (A, B), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

1 rbj. 116×68 mm

20a. Brūngandzeltena; No., ks (4 1/2 mm).

b. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

c. Burts (A, B, C), No., ks. (4 1/2 mm).

d. Burts (A, B), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

3 rbj. 118×68 mm

21a. Zaļa; No., ks. (4 1/2 mm).

b. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

c. Burts (A), No., ks. (4 1/2 mm).

d. Burts (A), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

5 rbj. 122×78 mm

22a. Zila; No., ks (4 1/2 mm).

b. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

c. Burts (A), No., ks. (4 1/2 mm).

52. att.

10 rbj. 130×79 mm

23. Sarkana; No., ks. (4½ mm).

LATVIJAS LAIKA IZLAIDUMI

III, IV un V emisija

Ar valdības atļauju Liepājas pilsēta emitēja zīmes trīs reizes: 1918. g. 1. dec. tika atļauts izlaist zīmes par 200 000 rbj., 1919. g. 24. febr. par 900 000 rbj. un 1919. g. 11. martā par 10 140 rbj. Kopsummā: 1 110 140 rbj. Šai laikā no apgrozības bija izņemtas nolietotās zīmes par 9 378 rbj. un 84 kap. Līdz ar to Latvijas laikā faktiskais izlaidums bija 1 100 761 rbj. un 16 kap. Izlaistas tika tikai 50 kap., 1, 5 un 10 rbj. zīmes. Kontrolskaitļu novietojums tāds pats kā II emisijas zīmēm, bet tikai divos veidos: kā 1. un 2. ar vienu, resp. diviem seriņu burtiem; izņēmums: 10 rbj. vērtība, kurai seriņas burtu nebija.

Ar 1919. g. 28. marta valdības rīkojumu visas zīmes tika pielīdzinātas valsts naudai, noteicot apgrozību Liepājā un arī Grobiņas un Aizputes apriņķos.

Pārskats par III, IV un V emisijas zīmēm

Papīrs ar ūdenszīmi: vilņu saišķi

50 kap. 115×58 mm

24a. Kā 19; 2 burti (CI), No., ks. (4½ mm).

b. 2 burti (CI), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

1 rbj. 116×68 mm

25a. Kā 20; 2 burti (CI), No., ks. (4½ mm).

b. 2 burti (CI), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

5 rbj. 122×72 mm

26a. Kā 22; burts (I), No., ks. (4 mm).

b. Burts (I), No., ks. (4 mm), zvaigzne.

c. Kā 26a, bet Nr.

10 rbj. 130×79 mm

27a. Kā 23; No., ks. (4½ mm).

b. No., ks. (4 mm), zvaigzne.

Apdrozībā izlaisto zīmju kopskaits

1 kap.	168 578	1 rbj.	271 791
3 "	61 277	2 "	240
5 "	345 148	3 "	110 638
10 "	232 247	5 "	180 456
20 "	2 045	10 "	128 021
25 "	53 264		
50 kap.	84 793		

Sevišķi jāatzīmē mazais 2 rbj. zīmju skaits — 240 gab. Tas turklāt sadalās 2 izlaidumos: ar iespaidumu vienā un abās pusēs.

Zīmju kopskaits

Apgrozībā bija izlaistas 1 638 498 zīmes par 2 887 002 rbļ. un 69 kap. starp tām paraugzīmes (?) par 175 rbļ. Faktiskā emisijas kopsumma: 2 886 827 rbļ. 69 kap. No apgrozības izņēma un iznīcināja zīmes par 2 331 862 rbļ. 10 kap. (20 kap. un 2 rbļ. zīmes tika izņemtas un iznīcinātas jau 1915. g.). 19,2% no emisijas kopsum-

mas, t.i. 554 965 rbļ. 59 kap., palika tautā, pie kam apmaiņai netika prezentētas 99,9% 1 un 3 kap. zīmes; 96,5% — 5 un 10 kap.; 91,6% — 50 kap.; 49,5% — 1 rbļ.; 32,6% — 3 rbļ.; 22,9% — 5 rbļ. un 18,1% — 10 rbļ. zīmes.

Jelgavas pilsētas parādu zīmes

Zīmes izlaistas uz pilsētas domnieku trīskārtīga lēmuma pamata. Formāli bija trīs emisijas, pie kam I, II emisijas 1. izlaiduma un III emisijas zīmes pēc iespēšanas tūlīt arī numurētas. II emisijas 2. izlaiduma zīmju skaits arī bijis precizēts, bet to numerācija izdarīta pakāpeniski, atkarībā no tā, kādas vērtības bijušas aktuālas. Līdz ar to zīmes numurēt pēc atsevišķām vērtībām praktiski nav bijis iespējams. Bijušas 14 vērtības, tātad katru vērtību būtu vajadzējis ierakstīt īpašā numerācijas žurnālā un spiestuvei katru reizi vajadzētu numeratora skaitļus iestādīt no jauna. Kļūdas varētu gadīties it bieži. Drošības un vienkāršības labad izšķīrušies par zīmju numurēšanu tekošā numerācijā, t. i. nobeidzot vienas vērtības zīmju numurēšanu, to turpināja tālāk citu vērtību zīmēm. No krājējiem ievāktās ziņas par šo zīmju kontrolskaitļiem (sk. 113. lpp.) rāda ļoti interesantu ainu, kas dod iespēju apmēram noteikt atsevišķo vērtību zīmju skaitu un arī izlaišanas kārtību.

Techniskais izveidojums

Iespiedkrāsas. I emisijas 2. izlaiduma, II emisijas 1, 3 un 5 rbļ. priekšpusē pa daļai un III emisijas 3, 5 un 10 rbļ. fonu iespiedkrāsas pieskaņotas Krievijas cara laika zīmēm.

Iespiedtehnika. Tipogrāfisks (augstspiedes) iespiedums.

Spiestuve. Visas zīmes iespiestas J. Stefenhāgena grafiskajā iestādē, Jelgavā.

Attēli. Jelgavas pilsētas ģerbonis: kronēta aļņa galva uz visu emisiju zīmēm, izņemot kapeiku un feniņu vērtības I un II emisijas 2. izlaidumā.

Fons. Izņemot pagaidzīmes (I emisijas 1. izlaidums), pārējām ir fona iespiedumi. Tie ir salikti no atsevišķiem tipogrāfiskiem rotājumu elementiem, pie kam aiz to trūkuma dažos gadījumos vienai un tai pašai vērtībai izlietoti dažādi elementi. Tuvākus norādījumus un fonu nokrāsu specifiskāciju sk. atsevišķo emisiju pārskatos.

Zimoga nospiedums. Uz I emisijas 2. izlaiduma un II emisijas kapeiku un rubļu zīmēm, izņemot 50 kap. vērtību, ļoti bieži ir rokas zīmoga nospiedums: „Eiņlōsungskurs 2 Mark = 1 Rbl.” Nospiedums: sarkanā, violetā, arī jauktā nokrāsā ar novietojumu priekšpusē, mugurpusē vai arī abās pusēs. Šī zīmogošana izdarīta sakarā ar t. s. ostmarku zīmju izlaišanu, kuŗām kurss bija noteikts 2 markas = 1 rbļ.

I EMISIJA

Parādu zīmju izlaišana nolemta 1915. g. 12. augustā. Šī pirmā emisija sadalās: a. pagaidzīmju un b. rēgulāro zīmju izlaidumos.

Pagaidzīmes (1. izlaidums)

Vērtības. 1, 3, 5, 10, 15, 50 kap., 1 un 3 rbļ.

Papīrs. Krāsains, bez ūdenszīmēm. 1 kap.: zils; 3 kap.: oranžs; 5 kap.: sārts; 10 kap.: pelēks; 15 kap.: pelēkzils; 50 kap.: dzeltens; 1 rbļ.: sārts; 3 rbļ.: balts.

Iespiedkrāsa. Melna.

Teksti. Priekšpusē — krievu, mugurpusē — vācu valodā ar atzīmi: **Переводъ** (Perevod = tulkojums). Ir zināma viena 1 kap. zīme ar tekstu krievu valodā abās pusēs. Kontrolskaitlis (24257) ir tikai vienā pusē. Šādas zīmes arī esot bijušas apgrozībā, bet to skaits nav zināms.

Numerācija. Katrai vērtībai sava: No. un ks. — melnā krāsā; novietojums: priekšpusē, vidū, apakšā. 1, 3 un 5 kap. divos lielumos: 3 un 3½ mm.

Zīmoga nospiedums. Uz visām zīmēm rokas zīmoga **Контроль** (Kontrolj = kontrole) nospiedums sarkanā vai violetā krāsā. Novietojums: vairākos veidos, piem. apakšā pa kreisi vai pa labi, labajā malā šķērsām, augšā vidū u. c.

Paraksti. Tikai uz 50 kap., 1 un 3 rbj. priekšpusē: **Городской Голова: Г. Шмидтъ** (Gorodskoi golova = Pilsētas galva: G. Šmidt), **Городской Секретарь: Р. Шмидъ** (Gorodskoi sekretarj = Pilsētas sekretārs: R. Šmid). Abi burtu salikumā.

Skaits. Par pagaidzīmju skaitu ziņu trūkst. Dažas vērtības drīz vien izņemtas no apgrozības un apmainītas ar regulārā izlaiduma zīmēm. Uzglabātajām zīmēm kolekcijās ir šādi ks. (augstākais kursivā):

1 kap.: ks. 3 mm: 10162, 12475, 13538, 21350;
3½ mm: 101, 114, 2578, 3128, 22054, 23583, 25306, 25803, 26564; ks. ? mm: 2282, 23826.

3 kap.: ks. 3 mm: 3636, 4415, 4966, 4972, 4973, 11128; 3½ mm: 340, 1208; ks. ? mm: 1798, 6955.

5 kap.: ks. 3 mm: 1, 1378, 1414, 2455, 4377, 6768;
3½ mm: 8965; ks. ? mm: 7897, 8317.

10 kap.: 344, 1038, 1171, 1660, 1928, 2109, 2142, 2855, 3142, 3779.

15 kap.: 1214, 3135, 4583, 8984, 9605, 9869, 11004, 12925, 15957, 16319, 17407, 19619.

50 kap.: 1000, 4123, 4659, 6476, 8605, 7623.

1 rbj.: 177, 839, 1326, 9030, 10890.

3 rbj.: 1710, 3514.

Pārskats par I emisijas 1. izlaiduma zīmēm

- 1—5 kap. 88×55 mm
 1a. 1 kap.; ks.: 3 mm
 b. 1 " ks.: 3½ mm
 c. 1 " teksts: tikai krieviski
 d. 1 " bez ks. (nozagta spiestuvē?)
 2a. 3 " ks.: 3 mm
 b. 3 " ks.: 3½ mm
 3a. 5 " ks.: 3 mm
 b. 5 " ks.: 3½ mm

- 10 un 15 kap. 112×67 mm
 4. 10 kap.
 5a. 15 kap.
 b. 15 kap. bez ks. (nozagta spiestuvē?)
 122×80 mm
 6. 50 kap.

1 рубль. **КОНТРОЛЬ.** **1 рубль.**

Митавское городское общественное управление

обязывается уплатить
 по
 настоящей долговой
 роспискѣ

одинъ рубль
 въ теченіи шести
 мѣсяцевъ по
 заключеніи мира.

Поддѣлка строго карается по уголовнымъ законамъ.
 Г. Митава, 12 Августа 1915 г.

№ 1326

Городской Голова: Г. Шмидтъ.
 Городской Секретарь: Р. Шмидъ.

1 рубль. **1 рубль.**

1 Rubel. **Переводъ.** **1 Rubel.**

Die Mitausehe Stadtverwaltung

verpflichtet sich,
 gegen diesen
 Schuldschein im
 Laufe von sechs

Monaten nach
 Friedensschluss
einen Rubel
 zu bezahlen.

Nachahmungen dieses Schuldscheines werden strafrechtlich verfolgt.

Mitau, d. 12. August 1915.
 (Nummer und Unterschriften.)

1 Rubel. **1 Rubel.**

- 1 un 3 rbj. 147×87 mm
 7. 1 rbj.
 8. 3 "

Rēgulārās zīmes (2. izlaidums)

Vērtības. 3, 6, 9, 15, 30 kap., 1, 3 un 5 rbj. 3 kap. vērtība vecā krievu laika (altyn), bet 6 un 9 kap. nepa-
rastas un neietilpst lietoto grupā. To izlaišana pama-
tojas uz 1916. g. kapeiku un feniņu kursa attiecībām: 5 feniņi bija vērti 3 kap., 10 f. — 6 kap. un 15 f. — 9 kap.

Papīrs. Balts, vācu; raž.: Schoeller & Bausch, Neu-
karliss. Ūdenszīme: meandras krusts (94. att.).

Iespiedkrāsas. Kapeiku vērtībām abās pusēs: fons un teksti — krāsaini. 3 kap.: gaiši zila, brūna (pirmā nokrāsa attiecas uz fonu, otra uz tekstu); 6 kap.: iesarkana, zaļa; 9 kap.: g. zaļa, iesarkana; 15 kap.: g. brūna, zila; 30 kap.: violeta, melna. Rubļiem: priekšpusē — fons krāsains, mugurpusē bez fona. 1 rbj.: zaļgans, brūns; 3 rbj.: brūngans, zaļš; 5 rbj.: brūns, zils. Teksti: abās pusēs melnā krāsā.

Teksti. Priekšpusē: vācu, mugurpusē — latviešu valodā, ar vairākām atšķirībām tekstos. Kapeiku vērtībām priekšpusē ir divi izteiksmes veidi: a. „zu zahlen” un b. „zu bezahlen”. Vienai daļai 15 kap. zīmju priekšpusē ir kļūda gadaskaitlī: „1914”, jābūt „1915”. Neskatoties uz tekstu variantiem, nav pamata pieņē-
mumam, ka zīmes būtu iespiestas vairākos metienos ar grozījumiem salikumā. Iemesls šiem variantiem, lie-
kas, bijis cits: zīmes iespieda loksnēs, pie kam salicējs aiz paviršības tekstu salicis atšķirīgos veidos. Šai teorijai par labu liecina arī tas apstāklis, ka tekstu varianti ir visu vērtību zīmēm, kas savukārt norāda, ka iespiešanai, izmainot vērtības apzīmējumus, izlietots viens un tas pats salikums. Kļūda „1914” liek secināt, ka 15 kap. zīmes iespiestas kā pirmās. Šī kļūda izlabota jau 15 kap. iespiešanas laikā, un tā vienā šo zīmju daļā, kā arī citās vērtībās, tā vairs nav sastopama. 6 kap. zīmes vērtības apzīmējumā ir ortografijas kļūda: „seschas”, vajadzēja būt „šešchas”.

Kapeiku vērtību zīmes ir sastopamas ar 8 nelielām īpatnībām salikumā, un proti:

1. apņemas šešchu
2. " ešchu
3. " š
4. " š šchu
5. " e chu
6. ap emās ešchu
7. " š šchu
8. " šchu

Ja šīs īpatnības radušās iespiešanas laikā, kad dažreiz nepietiekami cieši nostiprināti rokas salikuma bur-
ti pārbīdās, tad varētu secināt, ka kapeiku vērtību ie-

spiedloksnē bijušas 8 zīmes. Rubļu zīmēm mugurpusē ir divi salikuma varianti: a. „pehz” un b. kļūdains: „pehs”. Šie varianti sastopami visās vērtībās, kas liecina, ka rubļu zīmju iespiešanai, tāpat kā kapeiku vērtībām, izmainot vērtības apzīmējumu, izlietots viens un tas pats salikums. Latviešu tekstā ir vairākas kļūdas. 1 rbj. zīmes vērtība apzīmēta daudzskaitlī: „weens rubji”, un visās rubļu zīmēs vārdā „mehnešchu” burta „c” vietā ir „e”; vārds „lsdots” iespiests ar „J” — „Jsdots”. (Šī kļūda atkārtojas visās turpmākās emisijās.) Datējumā: „augustā” burta „t” vietā ir „i” — „augusia”. Kā redzams, salicējs latviešu valodu nav pratis.

Mugurpusē uz dažām zīmēm apakšā pa labi vērtības cipars „5” ir citāda tipa un mazliet lielāks (5½ mm; citi 5 mm).

Rubļu zīmēs var sastapt sekojošus 4 teksta varian-
tus:

1. nošlehgššanas šešehu pehz šamaksát
2. " " " amaksát
3. no lehgššanas " " šamaksát
4. nošlehgššanas še ehū pehs "

Līdz ar to ir pamats pieņēmumam, ka rubļu zīmes iespiestas pa 4 vienā loksnē; kļūda „pehs”, šķiet, bijusi loksnē tikai vienā zīmē.

Numerācija. Tekoša, bet katrai vērtībai sava; ks. kapeiku zīmēm abās pusēs, bet rubļiem tikai priekšpusē: No. un ks. visi melnā krāsā. Novietojums: pa kreisi apakšā.

Paraksts. Uz visām zīmēm: Dr. jur. R. Seraphim Kgl. Militär Bürgermeister von Mitau (Jelgavas kara-
liskais militārais birģermeistars, t. i. pilsētas galva). Paraksts un amata apzīmējums: faksimils.

Skaitis. Uzglabāto zīmju ks. dod iespēju noteikt at-
sevišķo vērtību zīmju skaitu un to numurus:

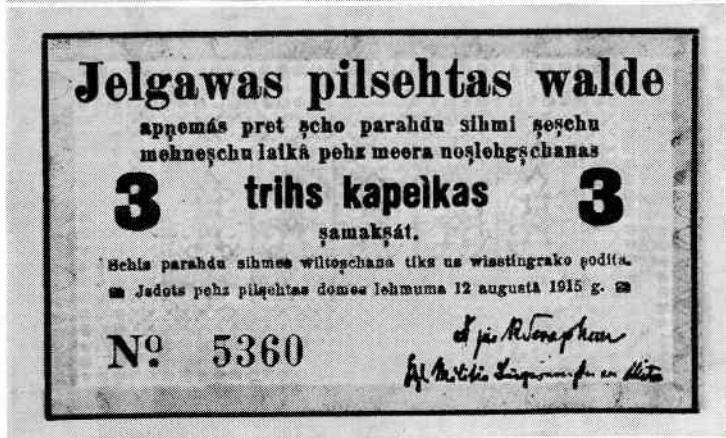
3 kap.	20 000 z.; ks.:	1-20000	To starpā ar „zah- len”: 1253, 4720.
6 "	20 000 "	20001-40000	Ar „zahlen”: 22518.
9 "	15 000 "	40001-55000	Ar „zahlen” nav zi- nāmas.
15 "	20 000 "	55001-75000	Ar „zahlen” un „1914”: 55228, 56794, 58136, 58441, 58768, 59336, 59862, 59901. Ar „zahlen” un „1915”: 57340.
30 "	15 000 "	75001-90000	Ar „zahlen”: 77133, 77240.
1 rbj.	10 000 "	1-10000	Ar „pehs”: 8086, 9729, 9735.
3 "	10 000 "	10001-20000	Ar „pehs”: 17967, 19005, 19409, 19497, 19768.

5 rbj. 10 000 z.; ks.: 20001-30000 Ar „pehs”: 22302,
27627, 27841, 28040,
28962, 29062, 29326,
30000.

No pārskata izriet, ka 2. izlaidumā bijušas 120 000 zīmes, kopvērtībā par 100 650 rbj. (Manā kolekcijā ir apgrozībā nebijusi 3 rbj. zīme ar ks. 19497 un šādu

uzrakstu mugurpusē: „Nicht einlösungsfähig, da zu Museumszwecken unentgeltlich hingegeben. Mitau, den 12. Januar 1916. Deutscher Bürgermeister von Mitau,“ līdz ar pilsētas galvas amata zīmoga nospiedumu. Šo un arī citas zīmes esot toreiz saņēmis kāds krājējs, valdības padomnieks Karaļaučos. Datējums — 12. 1. 1916 — liecina, ka pilsētas kasē tai laikā vēl bijušas pilnīgi jaunas 2. izlaiduma zīmes.)

Pārskats par I emisijas 2. izlaiduma zīmēm

55. att.

Kapeiku zīmes: 98 × 60 mm

- 9a. 3 kap. „zahlen”
- b. 3 ” „bezahlen”
- 10a. 6 ” „zahlen”
- b. 6 ” „bezahlen”
- 11a. 9 ” „zahlen”
- b. 9 ” „bezahlen”
- 12a. 15 ” „zahlen”; „1915”
- b. 15 ” ” „1914”
- c. 15 ” „bezahlen”
- 13a. 30 ” „zahlen”
- b. 30 ” „bezahlen”

Die Mitausehe Stadtverwaltung

verpflichtet sich, gegen
diesen Schuldschein
im Laufe von sechs
Monaten nach

Friedensschluß
ein Rubel

zu bezahlen.

Nachahmungen dieses Schuldscheines werden strafrechtlich verfolgt.
Ausgestellt auf Grund des Beschlusses der Stadtverordnetenversammlung vom
12. August 1915.

N° 9735

et per Christophium

Kgl. Militärs. Landesverwalter von Mitau

1 Rubel

1 Rubel

1 Rubli.

1 Rubli.

Jelgawas pilsehtas walde

apņemās pret šo
parahdu sihmi
šēšehu mehnešehu
laikā pehz meera

nošlehģšanas
weens rubli

samaksāt.

Šis parahdu sihmes wilstģšana tiks us wistģngrako sodita.
Jsdots pehs pilsehtas domes lehmuma 12 augustā 1915 g.

et per Christophium

Kgl. Militärs. Landesverwalter von Mitau

1 Rubli.

1 Rubli.

56. att.

Rubļu zīmes: 140×90 mm

14a. 1 rbļ. „pehz”

b. 1 ” „pehs”

15a. 3 ” „pehz”

b. 3 ” „pehs”

16a. 5 ” „pehz”

b. 5 ” „pehs”

II EMISIJA

Otra emisija izdarīta uz pilsētas domnieku 20. 10. 1915. g. lēmuma pamata. Zīmes izlaistas divās naudas vienībās: a. rubļa un b. markas, pie kam rubļa vienībai bijuši 2 izlaidumi.

1. izlaidums — kapeiku un rubļu zīmes

II emisijā kā pirmās izlaistas 1, 3 un 5 rbļ. vērtības.

Papīrs. Kā I emisijas 2. izlaidumam.

Iespiedkrāsas. Kā I emisijas 2. izlaidumam, bet fonu nokrāsas grozītas un iespiestas abās pusēs: 1 rbļ. zils, brūns; 3 rbļ.: violets, zaļš; 5 rbļ.: brūns, zils; tekstu iespiedkrāsas kā I emisijas 2. izlaidumam.

Teksti. Grozītā formulējumā un salikumā. Mugurpusē visām vērtībām stūros vērtības apzīmējums vienskaitlī: Rubļs. Tekstu salikumi ar variantiem. Šie varianti un to strikta saistība ar noteiktiem kontrolskaitļiem liecina, ka zīmes iespiestas ar diviem salikumiem, resp. divos metienos. Salikumu galvenā atšķirība: 1. salikuma „mehnešuh”, 2. „mehnešchu”. Bez tam 1. salikumā uz dažām zīmēm sastopams burts „n” vārdā „ņemtas” ar pārbīdījumu uz augšu. 2. salikumā ir kļūda: „šamakšāt” vietā ir „šamakšat” un burtu pārbīdījumi: „ņ” kā 1. salikumā un burts „u” vārdā

„mehnešchu” tāpat mazliet pārbīdījies uz augšu. Mugurpusē vērtības cipars „1” sastopams atšķirīgos tipos; tāpat „5”, kas ir līdzīgs jau aprakstītajam „5” uz I emisijas zīmēm. Šīs zīmes laikam, tāpat kā I emisijas 2. izlaidumā, iespiestas loksnēs — pa 4 zīmēm vienā loksnē. 2. salikumā kļūda „šamakšat”, šķiet, ir bijusi vienu reizi loksnē. Abi salikumi, izmainot vērtību apzīmējumus, izlietoti visu triju vērtību zīmju iespiešanai. Par to liecina varianti un kļūdu vienveidība.

Numerācija. Kā I emisijas 2. izlaidumā, bet abās pusēs. Numurēšana iesākta ar pirmā metiena („mehnešchuh”) zīmēm, pēc tam numurēts otrais („mehnešchu”) metiens.

Paraksts. Kā I emisijas 2. izlaidumā, bet mugurpusē amata apzīmējums: Jelgavas kehn. kara birģermeistars — salikumā.

Skaitis.

1 rbļ.	pirmā metienā	30 000 zīmes; ks.:	1-30000
	otrā	30 000	30001-60000
3	pirmā	10 000	60001-70000
	otrā	10 000	70001-80000
5	pirmā	8 000	80001-88000
	otrā	8 000	88001-96000

Tātad šai izlaidumā bijušas 96 000 zīmes, kopsummā par 200 000 rbļ.

140×90 mm

57. att.

- 17a. 1 rbj. „mehneščuh”
- b. 1 ” „mehnešču”
- c. 1 ” „mehnešču” „šamaksāt”
- 18a. 3 ” „mehneščuh”
- b. 3 ” „mehnešču”
- c. 3 ” „mehnešču” „šamaksāt”

- 19a. 5 rbj. „mehneščuh”
- b. 5 ” „mehnešču”
- c. 5 ” „mehnešču” „šamaksāt”

2. izlaiduma kapeiku un rubļu zīmes

Vērtības. 1, 2, 3, 5, 10, 15, 20, 30, 50 kap., 1, 3, 5, 20 un 50 rbļ.

Papīrs. Kā I. emisijas 2. izlaidumam.

Iespiedkrāsas. 3, 15 un 30 kap. kā I emisijas 2. izlaidumā. 1 kap.: g. brūna, t. zila; 2 kap.: dzeltena, pelēkzaļgana; 5 kap.: g. zaļa, iesarkana; 10 kap.: divos variantos: a. pelēkzaļgana un b. brūnganzaļa; 20 kap.: g. zila, melna; 50 kap.: dzeltena, melna. 20 un 50 kap. zīmēm fonā arī vērtības apzīmējums. 1, 5, 15, 20 un 30 kap. zīmes eksistē ar ačgārni iespiestiem foniem, pie kam 1 kap. priekšpusē, 5 un 20 kap. abās pusēs, bet 15 un 30 kap. tikai mugurpusē. Bez tam 5 kap. fons abās pusēs ir divos atšķirīgos salikumos: vienam priekšpusē labā stūrī ir zieds, otram puķes kausiņš.

Rubļu vērtībām: 1, 3 un 5 rbļ. kā šīs emisijas 1. izlaidumā. 20 rbļ.: pelēkzila, zila; 50 rbļ.: pelēkbrūna, brūna. Abām fonā vērtību apzīmējumi.

Teksti. Kapeiku vērtībām grozītā formulējumā un salikumā. 1 un 2 kap. zīmes ir ar divu veidu burtiem „i” vārdā „kapeika”: ar ovālu punktu un ar trīsstūri („i” burts ar trīsstūri sastopams šo zīmju emisijas noslēgumā). Iespēja, grozot vērtības apzīmējumus, izdarīta ar diviem salikumiem. 1. salikums: 1, 2, 5 un 10 kap. 2. salikums — 3, 15, 20, 30 un 50 kap. Pirmā salikumā kļūda: „mehnešchuh”. Iespiedloksne laikam kā I emisijas 2. izlaidumam.

Rubļu vērtībām: 1, 3 un 5 rbļ. priekšpusē teksta salikums ar cita tipa burtiem; mugurpusē kā šīs emisijas 1. izlaidumā, bet pārlikts no jauna, un tanī ieviesušās vairākas kļūdas. Arī šī izlaiduma 1, 3 un 5 rbļ. zīmes iespīestas ar diviem salikumiem, resp. divos metienos. Galvenā atšķirība tā pati kā 1. izlaidumā, bet ar citiem teksta variantiem resp. kļūdām.

1. salikums: „mehnešchuh”

a. „pilgini” (kļūda)

b. „pilnigi” „weetās”.

c. " " „weetas” (kļūda)

2. salikums: „mehnešchu”

d. pilnigi „weetās”.

e. " " „weetas” (kļūda)

f. " " „šamakšat” (kļūda)

Tātad 1, 3 un 5 rbļ. zīmes bijušas 6 teksta variantos.

1 rbļ. zīmēm abos salikumos vērtības apzīmējums daudzskaitlī: „1 rubļi”. Bez tam kā 1. izlaidumā cipari „1” un „5” sastopami atšķirīgos tipos, pie kam 1. salikumā uz a. varianta zīmēm cita tipa „5” ir apakšā pa labi; 2. salikumā: d. variantā divos novietojumos: augšā pa labi un pa kreisi; e. variantā: augšā pa kreisi un pa labi un apakšā pa labi. Šīs zīmes laikam tāpat kā I emisijas 2. izlaidumā iespīestas pa 4 zīmēm vienā loksne.

20 un 50 rbļ. priekšpusē teksts jaunā salikumā ar treknākiem burtiem, bet mugurpusē tāds pats kā 1, 3 un 5 rbļ., vienīgi aizrādījums par izlaišanas pamatu salikts lielākiem burtiem. Latviešu tekstā kļūda: „weetas”. 50 rbļ. eksistē arī ar cita tipa ciparu „5”; novietojums: augšā pa kreisi vai apakšā pa labi. Abas vērtības, grozot nomināla apzīmējumu, iespīestas ar vienu un to pašu salikumu. Zīmju skaits iespīedloksne, šķiet, ir bijis tāds pats kā 1, 3 un 5 rbļ., t. i. 4 eks.

Numerācija. Grozīta: No., ks. un zvaigzne, kopēja visām vērtībām; novietojums: kā I emisijas 2. izlaidumā. Kā pirmās numurētas 50 kap. zīmes.

Paraksts. Kā šīs emisijas 1. izlaidumam.

Skaitis. Aiz ziņu trūkuma pareizi nav nosakāms. Ap-tuveni varētu būt: 1 kap.: 80 000 z.; 2 kap.: 40 000 z.; 3 kap.: 10 000 z.; 5 kap.: 100 000 z.; 10 kap.: 80 000 z.; 15 kap.: 10 000 z.; 20 kap.: 10 000 z.; 30 kap.: 10 000 z.; 50 kap.: 10 000 z.; 1 rbļ.: 50 000 z.; 3 rbļ.: 20 000 z.; 5 rbļ.: 10 000 z.; 20 rbļ.: 5 000 z.; 50 rbļ.: 1 000 z. Emisija, liekas, noslēgta ar 1, 2, 3 un 5 kap. izlaidumiem. Zināmie augstākie ks.: 1 kap. — 397691; 2 kap. — 496893 (abas ar trīsstūri uz burta „i” vārdā „kapeika”); 3 kap. — 417861 un 5 kap. — 427496.

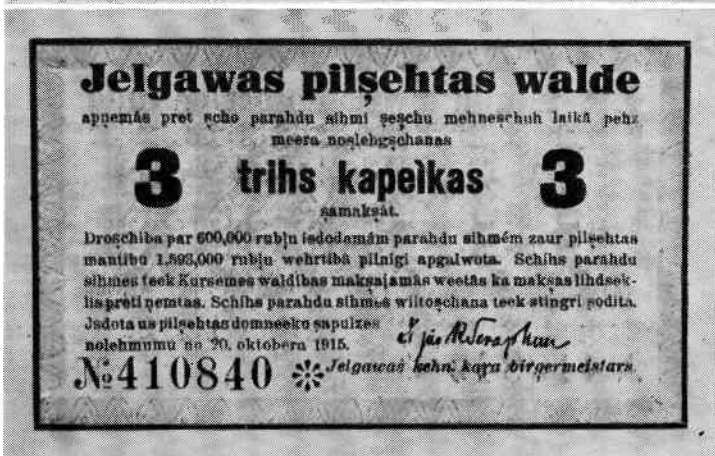
59. att.

58. att.

98x60 mm

- 20a. 1 kap. „i” vārdā „kapeika” ar ovālu punktu
- b. 1 kap. „i” vārdā „kapeika” ar trīsstūri
- 21a. 2 kap. „i” vārdā „kapeika” ar ovālu punktu
- b. 2 kap. „i” vārdā „kapeika” ar trīsstūri
- 22. 3 kap.
- 23a. 5 kap. priekšpusē labā stūrī: zieds
- b. 5 kap. fons: ačgārni
- c. 5 kap. priekšpusē labā stūrī: kausiņš
- 24a. 10 kap. pelēkzaļgana
- b. 10 kap. brūnganzaļa
- 25a. 15 kap.
- b. 15 kap. fons: ačgārni
- 26a. 20 kap.
- b. 20 kap. fons: ačgārni
- 27a. 30 kap.
- b. 30 kap. fons: ačgārni
- 28. 50 kap.

Die Mitausehe Stadtverwaltung

verpflichtet sich, gegen diesen Schuldschein im Laufe von sechs Monaten nach

Friedenschluß
ein Rubel
zu bezahlen.

Die Sicherheit der in Höhe von 600 000 Rubel ausgegebenen Schuldscheine ist durch städtisches Vermögen im Wert von 1 593 000 Rubel voll gewährleistet. Diese Schuldscheine werden von den amtlichen Zahlungsstellen in Kurland als Zahlungsmittel entgegen genommen. Nachahmungen dieses Schuldscheins werden strafrechtlich verfolgt. Ausgegeben auf Grund des Beschlusses der Stadtverordnetenversammlung vom 20. Oktober 1915.

№106855 *

1 rubļi.

1 rubļi.

Jelgawas pilšēhtas walde

apņemās pret šo parahdu sīhmi šēšču mehneščuh laikā pehz meera

nošlehģšanas
weenu rubļi
šamakšāt.

Droģehiba par 600,000 rubļu isdodamām parahdu sīhmēm zaur pilšēhtas mantību 1,593,000 rubļu wehrībā pilģini apģalwota. Schīhs parahdu sīhmes teek Kursemes waldeibas makšajamās weetās ka makšas lih-dseklis pretiņemtas. Schīhs parahdu sīhmes wiltoģšana teek stingri šodita

Jēdota uz pilšēhtas domneģku papulzes nolēhmanu no 20. oktobera 1915.

№106855 *

J. J. K. K.
Jelgawas kehn. kapa bīrģermeistars.

1 rubļi.

1 rubļi.

140×90 mm

- 29a. 1 rbļ. „mehneščuh”, „pilģini”
b. 1 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetās”
c. 1 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetas”
d. 1 rbļ. „mehnešču”, „weetās”
e. 1 rbļ. „mehnešču”, „weetas”
f. 1 rbļ. „mehnešču”, „šamakšāt”
30a. 3 rbļ. „mehneščuh”, „pilģini”
b. 3 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetās”
c. 3 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetas”

- d. 3 rbļ. „mehnešču”, „weetās”
e. 3 rbļ. „mehnešču”, „weetas”
f. 3 rbļ. „mehnešču”, „šamakšāt”
31a. 5 rbļ. „mehneščuh”, „pilģini”
b. 5 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetās”
c. 5 rbļ. „mehneščuh”, „pilnigi”, „weetas”
d. 5 rbļ. „mehnešču”, „weetās”
e. 5 rbļ. „mehnešču”, „weetas”
f. 5 rbļ. „mehnešču”, „šamakšāt”

60. att.

20 Rubel

20 Rubel

Die Mitausehe Stadtverwaltung
 verpflichtet sich, gegen
 diesen **Schuldschein**
 im Laufe von sechs
 Monaten nach

Friedenschluß
zwanzig Rubel
 zu bezahlen.

Die Sicherheit der in Höhe von 600000 Rubel auszugebenden Schuldscheine ist durch städtisches Vermögen im Wert von 1593000 Rubel voll gewährleistet. Diese Schuldscheine werden von den amtlichen Zahlungsstellen in Kurland als Zahlungsmittel entgegen genommen. Nachahmungen dieses Schuldscheins werden strafrechtlich verfolgt. Ausgegeben auf Grund des Beschlusses der Stadtverordnetenversammlung vom 20. Oktober 1915.

№ 176334 *

et per Rubenaphan
Städt. Mittels. Verwaltung in Mitau

20 Rubel

20 Rubel

20 rubli.

20 rubli.

Jelgawas pilsetas walde

apņomās pret šo
 parahdu sihmi
 sešschu mehneschu
 laikā pehz meera

noslehģšanas
divdesmit rubli
 samaksāt.

Droģehiba par 600,000 rubļu isdodamām parahda sihmēm zaar pilsetas mantibu 1,593,000 rubļu wehrtibā pilnigi apgalwota. Schihs parahdu sihmes teek Kursemes waldihās maksajamās weetas ka maksas lhdseklis preti nemtas. Schihs parahdu sihmes wliģģchana teek stingri godita. Jedota us pilsetas domnecku šapalzes nolohmumu no 20. oktobra 1915.

№ 176334 *

et per Rubenaphan
Jelgawas kohn. kaza birģermeistars.

20 rubli.

20 rubli.

2. izlaiduma feniņu un marku zīmes

Vērtības. 5 feniņi un 100 markas.

Papīrs. Kā I emisijas 2. izlaidumam.

Iespiedkrāsas. Kā šīs emisijas 2. izlaidumā kapeiku un rubļu vērtībām, pie kam 5 feniņi divos fona variantos: a. brūngans un b. violets. Zīmes iespiestas divos metienos. Variantam a. ir zemākie ks., bet b. — augstākie. 100 marku fons kā 50 rbļ. zīmēm.

Teksti. 5 feniņiem jaunā salikumā. Nodrošinājuma klauzula no aizrādījums par pretim ņemšanu izlaists. Priekšpuses teksta ierāmējums divos lielumos: a. 73,5×38 mm (fons: brūngans) un b. 71×38 mm (fons: violets). Visas zīmes ar „mehneschuh”. Variants b. sastopams arī ar bojātu burtu „w” vārdā „Stadtver-

waltung” un „apņemas”, citu zīmju „apņemās” vietā. Zīmju skaits iespiedloksnē laikam tāds pats kā kapeiku zīmēm: 8 eks.

100 marku iespiešanai izmantots 50 rbļ. salikums, izmainot vērtības apzīmējumus un nodrošinājuma klauzulas tekstu: tas pārrēķināts markās.

Numerācija. Katrai vērtībai sava; veids kā kapeiku un rubļu zīmēm.

Paraksts. Kā šīs emisijas 1. izlaidumam.

Skaitis. 5 feniņu vērtībai, laikam, 40 000 z. (augstākais zināmais ks.: 39718); 100 marku — 1000 z. (ks.: 965).

Pārskats par II emisijas 2. izlaiduma zīmēm feniņos un markās

62. att.

82×45 mm

34a. 5 feniņi; fons: brūngans

b. 5 feniņi; fons: violets

100 Mark

100 Mark

Die Mitausche Stadtverwaltung
 verpflichtet sich, gegen
 diesen Schuldschein
 im Laufe von sechs
 Monaten nach

Friedenschluß
hundert Mark
 zu bezahlen.

Die Sicherheit der in Höhe von 1200000 Mark auszugebenden Schuldscheine ist durch reichliches Vermögen im Wert von 3186000 Mark voll gewährleistet. Diese Schuldscheine werden von den amtlichen Zahlungsstellen im Ausland als Zahlungsmittel entgegen genommen. Nachahmungen dieses Schuldscheins werden strafrechtlich verfolgt. Ausgegeben auf Grund des Beschlusses der Stadtverordnetenversammlung vom 21. Oktober 1915.

N° 965 *

et für Reueaphua
Ap. M. M. in. Sitzungsausschuß an Mita

100 Mark

100 Mark

100 markas

100 markas

Jelgawas pilšehtas walde

apņemās pret šcho
 parahdu sihmī
 ņešchu mehņešchu
 laikā pēhz meera

nošlēhģšanas
fimt markas
 samaksāt.

Droģchiba par 1,200,000 Markas isdodamām parahdu sihmēin zaar pilšehtas mantību 3,186,000 Markas wehrtībā piņaiģi apģalwota. Shihs parahdu sihmes teok Kurņemes waldebis maksājamās weetas ka makģas lhdsekļis pretiņemtas, Shihs parahdu sihmes wiltoģchuna teok stļaiģri godita. Isdota us pilšehtas domņeoku ģapņizes nolohnuma no 20. oktobra 1915.

N° 965 *

et für Reueaphua
Jelgawas kehņ. kara birģermeistars.

100 markas

100 markas

II emisijā atļauts izlaist zīmes kopvērtībā par 500 000 rubļiem, ieskaitot zīmes feniņos un markās. No šīs summas Jelgava aizdevusi Ventspilij 65 000 rbļ., Kuldīgai — 50 000 rbļ. un Aizputei 2 000 rbļ.

Saskaņā ar 15. 1. 1919. g. norēķinu, Jelgavas pilsē-

tas valde 1915.—1918. g. izlaidusi zīmes par 719 380 rbļ. Tai pašā laikā no apgrozības izņemtas un sadezinātas zīmes par 124 192 rbļ. 50 kap., līdz ar ko I un II emisijas kopvērtība bijusi 595 187 rbļ. 50 kap.

**Pārskats par zināmām II emisijas 2. izlaiduma
334 zīmēm. Ks., vērtība un rbļ. salikuma variants.**

13	50 k.	12978	1 k.	103954	1 r. b.	145511	2 k.	166023	2 k.	200605	5 k.
				104714	1 „ a.					204311	5 „
25	20 k.	15278	20 k.	104938	1 „ „	145533	1' r. d.	166194	5 r. a.	223319	5 „
64	20 „	16098	20 „	106855	1 „ „			166280	5 „ „	226831	5 „
		16476	20 „	108926	1 „ b.	148572	3 r. a.	167457	5 „ „	231627	5 „
181	1 k.			109016	1 „ „	148593	3 „ „	167865	5 „ „	232010	5 „
		16636	50 k.	110225	1 „ „	149011	3 „ „	167916	5 „ a.	253884	5 „
420	20 k.	17443	50 „	110306	1 „ „			168262	5 „ c.	259335	5 „
		17907	50 „	110966	1 „ „	149103	2 k.	168521	5 „ b.	265782	5 „
442	1k.			112462	1 „ „			168716	5 „ „	266600	5 „
		18820	20 k.	112743	1 „ „	150083	3 r. a.	169127	5 „ d.	271655	5 „
844	50 k.	18844	20 „	113673	1 „ „	150310	3 „ „	169540	5 „ b.	272363	5 „
				117138	1 „ „	150540	3 „ „	169967	5 „ „	275173	5 „
1531	20 k.	18869	1 k.	117919	1 „ „	151004	3 „ b.	170168	5 „ „	275463	5 „
				118264	1 „ „	151509	3 „ „	170334	5 „ „	276966	5 „
1922	1 k.	19841	50 k.	119024	1 „ „	151653	3 „ c.	170667	5 „ d.	281425	5 „
		19951	20 k.	120136	1 „ „	152233	3 „ „	170770	5 „ e.		
2026	20 k.			121098	1 „ d.	152295	3 „ „	171338	5 „ d.		
2921	20 „			122648	1 „ „	152446	3 „ b.	172532	5 „ „	285803	10 k.
		20815	1 k.	123606	1 „ „	152697	3 „ c.	172675	5 „ „	290718	10 „
3710	50 k.	25208	1 „	124095	1 „ „	153232	3 „ b.	172985	5 „ „	296133	10 „
3838	50 „	30263	1 „			154007	3 „ „	173405	5 „ „	299033	10 „
		32873	1 „	124668	2 k.	154826	3 „ „	173406	5 „ „	303818	10 „
4504	20 k.	40834	1 „			156027	3 „ d.	173485	5 „ „	304971	10 „
		41421	1 „	125818	1 r. d.	156328	3 „ f.	174253	5 „ „	308460	10 „
4563	50 k.	47857	1 „	126910	1 „ „	156447	3 „ d.	174752	5 „ „	312658	10 „
		50714	1 „	127843	1 „ „	156740	3 „ e.			318744	10 „
4813	20 k.	59164	1 „	127902	1 „ „	157113	3 „ d.	175574	20 r.	319380	10 „
		61092	1 „	128299	1 „ „			175605	20 „	324129	10 „
5589	50 k.	61274	1 „	129221	1 „ „	157958	2 k.	176334	20 „	326573	10 „
5818	50 „	61300	1 „					176336	20 „	329164	10 „
		66775	1 „	129810	2 k.	158337	3 r. e.	177014	20 „	329800	10 „
6521	20 k.	67482	1 „					177024	20 „	336759	10 „
		74255	1 „	130776	1 r. d.	158728	2 k.	177297	20 „	340047	10 „
6639	50 k.	74572	1 „	130824	1 „ „			177816	20 „		
7596	50 „	76275	1 „	131628	1 „ „	158796	3 r. e.	178212	20 „		
8110	50 „	77062	1 „	132968	1 „ „	159063	3 „ d.	178633	20 „	343875	5 k.
		80540	1 „	134635	1 „ „	159811	3 „ „			350931	5 „
8187	1 k.	86910	1 „	135354	1 „ „	159951	3 „ e.	179213	2 k.	353129	5 „
		90476	1 „	135421	1 „ „	159981	3 „ d.			353387	5 „
8856	50 k.			135821	1 „ „	160009	3 „ e.	179225	50 r.	353821	5 „
				137679	1 „ „	160134	3 „ „	179231	50 „	354394	5 „
9415	20 k.	98102	1 r. a.	137719	1 „ „			179333	50 „	357741	5 „
9422	20 „			138735	1 „ b.	160374	2 k.	179422	50 „		
9523	20 „	98615	1 k.			160904	2 „	179475	50 „		
9637	20 „			138941	2 k.			179478	50 „		
		99596	1 r. a.	140208	2 „	161022	3 r. d.	179500	50 „	360344	10 k.
9804	50 k.	99935	1 „ „			162146	3 „ „	179575	50 „	360703	10 „
		100568	1 „ „	140358	1 r. e.			179729	50 „	360730	10 „
10017	20 k.			140368	1 „ d.	162201	2 k.	179888	50 „	360764	10 „
		100920	2 k.	140997	1 „ „			180035	50 „	361896	10 „
10595	50 k.			142300	1 „ „	164984	3 r. d.			363088	10 „
11552	50 „	101108	1 r. a.	142888	1 „ „	165145	3 „ „	182791	2 k.	363725	10 „
11831	50 „			143830	1 „ b.	165537	3 „ „	189392	2 „	365240	10 „
12159	50 „	103805	2 k.	145185	1 „ d.	165941	3 „ „	199175	2 „	368820	10 „

370101	15 k.	379403	15 k.	386613	30 k.	393353	1 k.	408309	3 k.	416744	3 k.
371116	15 „	379892	15 „	386651	30 „	395705	1 „	408590	3 „	417119	3 „
371187	15 „	379928	15 „	387095	30 „	397691	1 „	408873	3 „	417861	3 „
371937	15 „	379947	15 „	387126	30 „			408892	3 „		
371976	15 „			387180	30 „	398042	2 k.	408969	3 „		
372028	15 „			387909	30 „	398316	2 „	410742	3 „		
372272	15 „	380040	30 k.			398619	2 „	410840	3 „	418532	5 k.
373076	15 „	380632	30 „			398717	2 „	410849	3 „	419343	5 „
373735	15 „	381075	30 „	388308	1 k.	399616	2 „	411624	3 „	419657	5 „
375274	15 „	382314	30 „	388504	1 „	401515	2 „	411734	3 „	427496	5 „
377539	15 „	384218	30 „	390768	1 „	402546	2 „	412148	3 „		
377976	15 „	385227	30 „	391925	1 „	403303	2 „	412700	3 „		
378562	15 „	385496	30 „	392975	1 „	404852	2 „	414982	3 „	496893	2 k.

III EMISIJA

Trešo emisiju pilsētas domnieki nolēmuši 1918. g. 5. dec., bet izlaidšana realizēta tikai 1919. g. aprīlī, jo Jelgava no 1919. g. 8. janvāra līdz 18. martam atradās lielinieku varā.

Vērtības. 3, 5, 10 un 25 rbj.

Papīrs. Balts, laikam vācu; ūdenszīme: „mežģines”, kas bijusi tikai vienā iespaidloksnes daļā un tāpēc zīmēs parasti tā ir kā fragments augšā vai apakšā (96. att.).

Iespiedkrāsas. Kā II emisijas 2. izlaidumam. 3 rbj. divi fona varianti: a. zilganzaļš un b. gaiši zaļš; tāpat 5 rbj.: a. gaiši zils un b. zilganzaļš. 10 rbj. fons sarkans; 25 rbj. — pelēkzils.

Teksti. Priekšpusē: latviešu, mugurpusē — vācu valodā. Salikums jauns, un No. zīme iespiesta reizē ar tekstu. Salikums, izmainot vērtības apzīmējumus, iz-

lietots visu zīmju iespiešanai. Zīmju skaits loksne, šķiet, kā iepriekšējās emisijās: 4 eks.

Numerācija. Katrai vērtībai sava; ks. un novietojums kā I emisijas 2. izlaidumā.

Paraksti. 3 un 5 rbj.: Pilsētas galva: L. Schmidt; 10 un 25 rbj.: Pilsētas galvas weet.: Kupffer. Abi faksimils.

Skaits. Emisija atļauta kopsummā par 400 000 rbj., bet faktiski apgrozībā izlaistas zīmes par 512 434 rbj. Uzglabāto zīmju augstākie ks. liek secināt, ka 3 rbj. zīmes izgatavotas 47 000 eks. (zināmais ks.: 46564); 5 rbj. — 55 000 (54209); 10 rbj. — 7 000 (6069) un 25 rbj. — 1 100 (1002). Ar valdības 1919. g. 14. aprīļa rīkojumu šīs emisijas zīmes pielīdzinātas valsts un ostnadaudai, noteicot apgrozību arī Jelgavas, Dobeles un Tukuma apriņķos.

64. att.

155×98 mm

36a. 3 rbļ.; fons: g. zaļš

b. 3 rbļ.; fons: zilganzaļš

37a. 5 rbļ.; fons: zils

b. 5 rbļ.; fons: pelēkzils

38. 10 rbļ.

39. 25 rbļ.

Saskaņā ar 1923. g. 8. okt. norēķinu apgrozībā bijis šāds skaits Jelgavas parādu zīmju: 1 kap.: 108 100 z.; 2 kap.: 86 700 z.; 3 kap.: 28 700 z.; 5 kap.: 81 800 z.; 6 kap.: 10 300 z.; 9 kap.: 9 000 z.; 10 kap.: 45 300 z.; 15 kap.: 22 800 z.; 20 kap.: 22 000 z.; 30 kap.: 11 400 z.; 50 kap.: 20 800 z.; 1 rbj.: 99 255 z.; 3 rbj.: 937 612 z.; 5 rbj.: 87 668 z.; 10 rbj.: 6 123 z.; 20 rbj.: 3 350 z.;

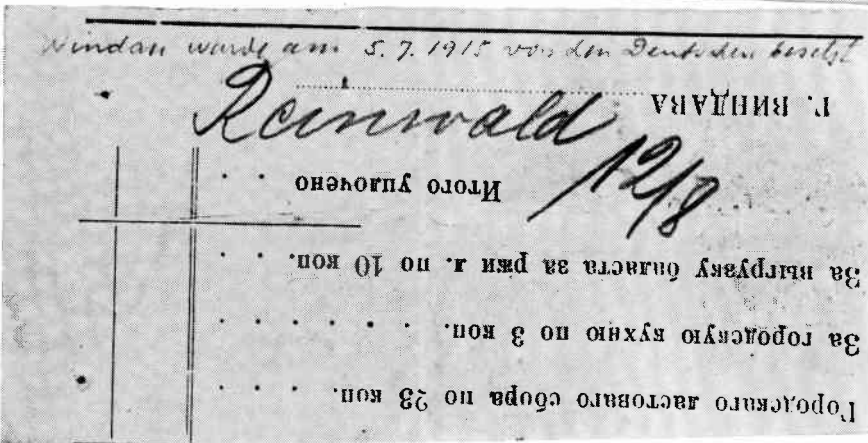
25 rbj.: 1 032 z.; 50 rbj.: 980 z.; 5 feniņu (3 kap.): 31 780 z.; 100 marku (50 rbj.): 1000 z. Kopsummā: 769 849 zīmes par 1 107 621 rbj. 50 kap. No apgrozības izņemtas un iznīcinātas zīmes par 894 961 rbj. Apmaiņai nav prezentētas zīmes par 212 660 rbj. 50 kap., t. i., 19,2% no kopsummas.

Ventspils pilsētas parādu zīmes

Kā jau minēts (sk. 113. lpp.), Jelgavas pilsētas domnieki 20. 10. 1915. g. piešķīra Ventspilij aizdevumu 65 000 rbj. lielumā. Tas, domājams, izsniegts rubļu zīmēs, jo kapeiku vērtības Ventspils pati izlaida.

Šeit atzīmējamas arī pāris saglabājušās Ventspils pilsētas zīmes, kas izgatavotas uz Ventspils ostas no-

devu kvīšu mugurpusēm. Teksts rakstīts ar roku un skan šādi: „Gutschein für einen Arbeitstag” (= kredītzīme par vienu darba dienu). Uz zīmēm ir arī pilsētas valdes zīmoga nospiedums krievu valodā. Vienai zīmei mugurpusē ar zīmuli uzrakstīts: Reinwald 12/8, otrai — Laksch 13/8 (65. att.).

Acīmredzot, šādas zīmes izsniegtas strādniekiem par kādiem darbiem. Datējums, liekas, jāattiecinā uz 1915. g. lemesli šo zīmju izgatavošanai varēja būt divi: vai nu pilsētas valdes kasē attiecīgajās dienās nebija naudas algas samaksai, vai arī pret šīm zīmēm izmaksāja nopelnīto naudu tikai kādā noteiktā dienā, piem. sestdienā, t. i. reizē par vienu nedēļu. Kāda no šīm alternatīvām atbilda toreizējai rīcībai, to tagad izdibināt nav iespējams.

Techniskais izveidojums un zīmju skaits

Vērtības. 1, 3, 5, 10, 20 un 50 kap.

Papīrs. 1—20 kap.: balts rakstāmpapīrs; 50 kap.: akcidentes papīrs — zils; abi bez ūdenszīmēm.

Iespiedkrāsa. Fons, attēls un teksti visām vērtībām melnā krāsā. Fons veidots no smalkām līmeniskām līnijām, trijos variantos: a. bez atstarpēm, b. ar 5 atstarpēm un c. ar 2 atstarpēm uz 20 un 50 kap. vērtībām (iespējams, ka šis fons bijis arī citām vērtībām, bet šādas zīmes nav uzglabājušās, resp. nav zināmas).

Fons ar 5 atstarpēm ir tikai otrā un trešā izlaiduma, resp. metiena, zīmēm. Kādēļ tas ticis grozīts, uz to noteiktu atbildi, protams, nav iespējams dot. Bet pat pavisām apskatot pirmā izlaiduma zīmes, dužas acīs, ka iespieduma koši melnā krāsā līdz ar fonu bez atstarpēm rada drūmu, sēru lapiņām raksturīgu priekšstatu. Liekas, ka tieši šis apstāklis varējis būt par iemeslu kā fona, tā arī iespiedkrāsas grozījumiem otram metienam. Tas iespiests pelēkmelnā tonī, kas arī a. punktā minētajam fonam bija pieņemams, un tāpēc 50 kap. trešā metienā varēja iespiest ar abiem foniem.

No krājējiem ievāktās ziņas par foniem, kontrolskaitļiem un zīmogu nospiedumiem (sk. pārskatu 120. lpp.) pamudināja uz mēģinājumu izdibināt zīmju metienu skaitu, kas pa daļai saskatāms zīmju iespiedumā. Kā jau minēts, tam bijuši foni divos veidos. Dažām 20 un 50 kap. zīmēm fons ir ar 2 atstarpēm, kas, šķiet, ir nejaušība un varēja rasties no bojājumiem fonā bez atstarpēm. Tāpēc, liekas, ir pamats šo variantu uzskatīt par nesvarīgu faktoru aplēsumā. Pārskatā saskatāmi trīs metienu posmi, pie kam starp diviem ir strikta robeža. Pirmajā posmā ietilpst zīmes ar fonu a. (ks.: 1—30000), tam seko otrs: zīmes ar fonu b. (ks.: 30001—80000). Trešais posms sākas ar 50 kap. vērtību un fonu a. Bet pēc pārskata datiem jau pēc apm. 500 zīmēm turpmākām ir fons b. To savukārt pēc apm. 8000 zīmēm pārtrauc fons a. Turpinājumā zīmei ar ks. 105243 ir fons b., bet 105281, t. i. pēc 38 eks., atkal fons a. Noslēguma zīmei ar ks. 111758 ir fons c., kas pēc pieņēmuma var būt bojātais fons a. Tātad trešajā posmā (ja mēs to uzskatām par atsevišķu vienību) ir pamatīgs fonu jucekli. Kā tas varējis rasties? Šīs problēmas atrisināšanai centos izdibināt varbūtējo iemeslu, un man liekas, ka trešā posma zīmes (35 000

—40 000 eks.) iespiestas ar abiem foniem, kas numurējot sajaukti kopā un tagad pārskatā uzrāda a. un b. fonu jucekli. Ziņu izvērtējums liek pieņemt, ka zīmes iespiestas 3 metienos: pirmā visu vērtību zīmes ar fonu a., otrā — arī visas vērtības, bet ar fonu b., trešā — tikai 50 kap. ar abiem foniem. Jāpieņem arī, ka metiens = izlaidumam, līdz ar ko to skaits ir bijis 3.

Iespiedums. Tipografiskā (augstspiedes) tehnikā.

Attēls. Ventspils pilsētas ģerbonis (krusts un taure uz tīkla).

Teksts. Tikai priekšpusē krievu valodā ar vērtības apzīmējumu vācu valodā vecajā ortografijā (sk. 119. lpp.). Salikums, izmaiņot vērtības ciparus, izlietots visu vērtību iespiešanai. Teksta salikumu rūpīgi pētījot, var atrast 9 nelielas atšķirības: atsevišķo vārdu un burtu pārbīdījumus uz augšu un uz leju. Šis konstatējums dod pamatu pieņēmumam, ka zīmes varējušas būt iespiestas pa 10 eks. loksņē.

Numerācija. Visām vērtībām kopēja numerācija; tā novietota kreisajā malā šķērsām; No. un ks. — melnā krāsā. Nelielam skaitam 50 kap. zīmju ks. uzspiests labajā malā. Dažām, acīmredzot aiz pavisām kontrolē, ks. nav uzspiests, un zīmes nokļuvušas apgrozībā bez tā. Nedaudzi tādi eksemplāri uzglabājušies. To nolietotais stāvoklis liecina, ka tauta ks. trūkumam nav piegriezusi nekādas vērtības.

Paraksts un gadaskaitlis. Nav.

Spiestuve. Ziņu trūkst. (T. Antmaņa spiestuve Ventspilī?)

Zīmogu nospiedumi. Zīmju mugurpusē uzspiesti pilsētas valdes zīmogi. Šim nolūkam izlietoti 5 zīmogi: Krievu valodā uzraksts ВИНДАВСКАЯ ГОРОДСКАЯ УПРАВА (VINDAVSKAJA GORODSKAJA UPRAVA = Ventspils pilsētas valde) trijos veidos:

66. att.

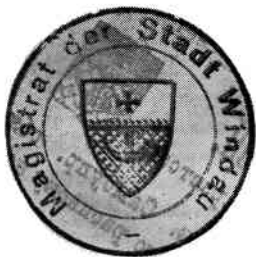
67. att.

I. Ar trīsstūrainu vairogu un vienu ārējo apli (66. att.). II. Kā I, bet ar diviem apliem: ārējo un iekšējo (67. att.). Šo abu zīmogu nospiedumi ir uz visu vērtību zīmēm. III. Ar piecstūrainu vairogu (68. att.). Šis zīmogs ir tikai uz 1 kap. zīmēm. Vācu valodā zīmogi divi

III

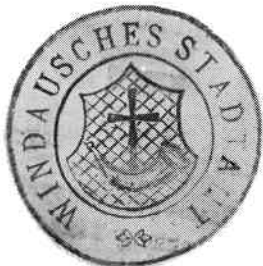
68. att.

IV

69. att.

veidi: IV. Magistrat der Stadt Windau (vairogs trīsstūrainis, 69. att.), V. *Windausches Stadtamt* (vairogs piecstūrainis, 70. att.). Ar zīmogiem vācu valodā ir tikai 1, 3 un 5 kap. vērtības. Dažām zīmēm, acīmredzot aiz pārskatīšanās, zīmogi nav uzspiesti. No tām nedaudzī eks. uzglabājušies; daži pat ļoti nolietotā stāvoklī, kas rāda, ka arī tādas zīmes gājušas no rokās rokā un spiedoga trūkumam nav piegriezta nekāda vērība.

V

70. att.

Ir zināmas divas 50 kap. zīmes ar zīmogu V priekš- un I mugurpusē. Vai zīmogs V ir uzspiests aiz pārskatīšanās, vai tieši, lai zīmes varētu piedāvāt krājējiem kā „retumu”, to noskaidrot nav iespējams. (Man šķiet, ka tieši.) Turpretim tādas zīmes, kurām uzspiesta tikai zīmoga vidus detaļa — ģerbonis — vai viens zīmogs vidū un blakus (pa labi vai kreisi, vai pat abējādi) arī ģerbonis, ir bez šaubām, apzinātas, manipulācijas sekas ar mērķi — gan kādam krājējam varēs „iesmērēt” par labu naudu. Tas apstāklis, ka šādi nospiedumi ir arī uz nolietotām zīmēm, liek secināt, ka „retumi” fabricēti ap to laiku, kad zīmes jau bijušas krāšanas objekti.

Pārskata ziņas dod iespēju noteikt atsevišķo zīmogu nospiedumu skaitu. Protams, tie jāuzskata par hipotētiskiem, jo pārskata datus ir prāvi robeži.

Ar zīmogu I zīmogotas: 1 kap.: 8 400 z. (ks. 22001—28000; 74001—76400). 3 kap.: 7 500 z. (ks. 20001—22000; 53001—58500). 5 kap.: 10 000 z. (ks. 18001—20000; 61001—69000). 10 kap.: 6 000 z. (ks. 15001—18000; 42001—42500; 47501—50000). 20 kap.: 8 000 z. (ks. 1—8000). 50 kap.: 41 560 event. 51 560 z. (ks. 8001—15000; 28001—39000; 89001—112560 event. 122560; sk. aizrādījumu nodaļā par zīmju skaitu). Pavisam: 81 460 event. 91 460 z.

Ar zīmogu II: 1 kap.: 4 000 z. (ks. 70001—74000). 3 kap.: 3 000 z. (ks. 50001—53000). 5 kap.: 1 000 z. (ks. 60001—61000). 10 kap.: 5 000 z. (ks. 42501—47500). 20 kap.: 2 000 z. (ks. 40001—42000). 50 kap.: 10 000 z. (ks. 39001—40000; 80001—89000). Pavisam: 25 000 z.

Ar zīmogu III tikai 1 kap.: 1 000 z. (ks. 78001—79000). Ar zīmogu IV: 1 kap.: 2 000 z. (ks. 77001—78000; 79001—80000). 3 kap.: 1 000 z. (ks. 59001—60000). 5 kap.: 500 z. (ks. 69501—70000). Pavisam: 3 500 z. Ar zīmogu V: 1 kap.: 600 z. (ks. 76401—77000). 3 kap.: 500 z. (ks. 58501—59000). 5 kap.: 500 z. (ks. 69001—69500). Pavisam: 1 600 z. Tātad zīmogs I izlietots visvairāk, un proti 81 460 (event. 91 460) reizes, otrā vietā nāk zīmogs II ar 25 000 nospiedumiem; trešā — zīmogs IV ar 3 500, ceturtā — V ar 1 600 un piektā vietā zīmogs III ar tikai 1000 nospiedumiem.

No numizmatiskā viedokļa retākās zīmes ir: 5 kap. ar zīmogu IV, 3 un 5, resp. 1 kap. ar zīmogu V (ar tikai 500, resp. 600 zīmogojumiem), tam seko 1 kap. ar zīmogu III, 3 kap. ar IV un 5 kap. ar II, visas ar 1000 zīmogojumiem.

Pirmā metiena zīmes zīmogotas tikai ar vienu zīmogu — I. Otrā — ar pieciem, pie kam ar dažiem zīmogiem zīmogots ļoti mazs zīmju skaits. Rodas jautājums, kāpēc zīmogoja ar 5 zīmogiem? Un kādēļ dažas 1, 3 un 5 kap. — vērtības apzīmogotas ar zīmogiem III, IV un V nelielā skaitā? Oficiālām ziņām trūkstot, jāizlīdzas ar minējumu: Saņemot zīmes no spiestuves, tās vēl nebija „nauda”. Par naudu zīmes tapa pēc zīmoga uzspiešanas. Šo vērtību zīmes bija iespiestas pa 10 000 gab. 1 kap. zīmogota ar pieciem zīmogiem, t. i., zīmogošanu izdarīja piecas personas. Kapacitāte: persona ar zīmogu II nozīmogoja 4 000 z., ar zīmogu I — 2 400, ar IV — 2 000, ar III — 1 000 un ar V — 600 zīmes. 3 kap. zīmogoja četras personas: I — 5 500, II — 3 000, IV — 1 000 un V — 500. Arī 5 kap. zīmogošanā piedalījās četras personas: I — 8 000 z. II — 1 000, IV un V pa 500 zīmēm. Šis konstatējums liek secināt, ka katra vērtība bijusi jānozīmogo zināma laika sprīdī (vienā dienā?), un tā kā viena persona to veikt nav spējusi, tad bijuši jāpieaicina palīgi, kas, domājams, piedalījušies zīmogošanas noslēguma posmā. Par to liecina dažu zīmogojumu nelielais skaits.

Skaitis. Oficiālām ziņām trūkstot, šeit sniegtās ziņas par zīmju skaitu pamatojas uz pārskata datiem. I metienā = izlaidumā: 1 kap.: 6 000 z. (ks. 22001—28000). 3 kap.: 2 000 z. (ks. 20001—22000). 5 kap.: 2 000 z. (ks. 18001—20000). 10 kap.: 3 000 z. (ks. 15001—18000). 20 kap.: 8 000 z. (ks. 1—8000). 50 kap.: 9 000 z. (ks. 8001—15000; 28001—30000). Kopā: 30 000 z. par 6 620 rbj. II metienā: 1 kap.: 10 000 z. (ks. 70001—80000). 3 kap.: 10 000 z. (ks. 50001—60000). 5 kap.: 10 000 z. (ks. 60001—70000). 10 kap.: 8 000 z. (ks. 42001—50000). 20 kap.: 2 000 z. (ks. 40001—42000). 50 kap.: 10 000 z. (ks. 30001—40000). Kopā: 50 000 z. par 7 100 rbj. III metienā: 50 kap. Šī metiena skaitu izdibināt nav iespējams, jo trūkst

ziņu par izlaiduma noslēgumu. Iespējamās divas varbūtības: spriežot pēc uzglabātās zīmes ar ks. 111758, emisija varējusi būt noslēgta ar ks. 112560, kas dotu pamatu pieņēmumam, ka visu parādu zīmju kopsumma noteikta uz 30 000 rbļ. Bet, ņemot vērā Jelgavas aizdevumu par 65 000 rbļ., var pieņemt, ka Ventspils kopējo parāda summu noapaļojusi uz 100 000 rbļ. Līdz ar to 50 kap. zīmju izlaidumam būtu bijis jānoslēdzas ar ks. 122560. Pirmajā gadījumā zīmju skaits šai mēnesī varējis būt 32 560, otrā — 42 560.

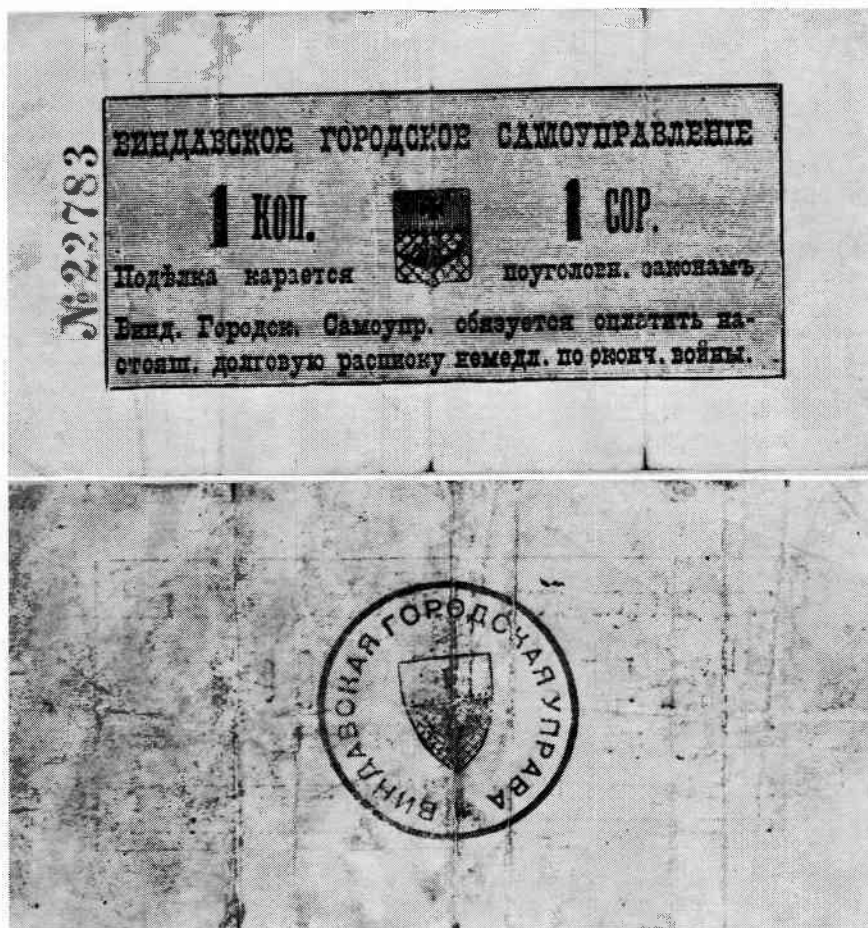
Izgatavoto zīmju kopskaitis: 1 kap.: 16 000; 3 kap.: 12 000; 5 kap.: 12 000; 10 kap.: 11 000; 20 kap.: 10 000; 50 kap.: 32 560 (event. 42 560). Pavisam:

112 560 resp. 122 560 zīmes, kopsummā par 30 000, resp. 35 000 rbļ.

Paraugzīmes. Ir zināmas dažas zīmes, kurām priekšpusē ir X veida spiedoga uzspiedums divas reizes. Tās, acīmredzot, izsniegtas kādai kasei (pilsētas valdes vai bankas) kā paraugzīmes.

Priekšlikuma eksemplārs. Ir uzglabājusies viena 50 kap. zīme ar No. 1; mugurpusē — zīmogs I. Tā, acīmredzot, reprezentē neacceptētu zīmju izpildījuma priekšlikumu, jo fons ir ar smalkām viļņveidīgām līmeniskām līnijām. Uz regulārām zīmēm numerācija — sākumā — četrvietīga, turklāt 0001 ir 20 kap. zīmes pirmais ks.

Pārskats par Ventspils parādu zīmēm

71. att.

112×58 mm

1a. 1 kap.; fons: a zīmogs: I
 b. 1 " " b " I
 c. 1 " " b " II
 d. 1 " " b " III
 e. 1 " " b " IV

f. 1 kap.; fons: a zīmogs: V
 2a. 3 " " a " I
 b. 3 " " b " I
 c. 3 " " b " II
 d. 3 " " b " IV

e.	3	kap.;	fons:	b	zīmogs:	V
3a.	5	"	"	a	"	I
b.	5	"	"	b	"	I
c.	5	"	"	b	"	II
d.	5	"	"	b	"	IV
e.	5	"	"	b	"	V
4a.	10	"	"	a	"	I
b.	10	"	"	b	"	I
c.	10	"	"	b	"	II
5a.	20	"	"	a	"	I
b.	20	"	"	b	"	II

c.	20	kap.;	fons:	c	zīmogs:	I
6a.	50	"	"	a	"	I
b.	50	"	"	b	"	I
c.	50	"	"	a	"	II
d.	50	"	"	b	"	II
e.	50	"	"	c	"	II

Ventspils parādu zīmes bijušas apgrozībā ne tikai pilsētā, bet arī ārpus tās. Kad zīmes izpirktas un cik nav izpirkšanai tikušas prezentētas, t. i. palikušas tautā, par to ziņu trūkst.

**Pārskats par zināmām Ventspils 217 zīmēm.
Ks., vērtība, fona variants un zīmoga apzīmējums.**

1	20	k. a. I.	20560	3 k. a. I.	47504	10 k. b. I.	59449	3 k. b. IV.	72233	1 k. b. II.	79307	1 k. b. IV
26	"	"	20990	"	47903	"	59452	"	73226	"	79375	"
374	"	"	"	"	47960	"	59566	"	73463	"	79389	"
1095	"	"	22783	1 k. a. I.	49103	"	59678	"	74768	"	79577	"
1720	"	c.	23155	"	49342	"	"	"	75568	"	79909	"
1776	"	a.	23859	"	49903	"	60380	5 k. b. II.	75980	"	"	"
2233	"	c.	24924	"	"	"	60384	"	75993	"	82650	50 k. a. II.
2883	"	a.	25680	"	50489	3 k. b. II.	60503	"	76124	"	83116	"
3525	"	"	26220	"	50753	"	60605	"	76381	"	83665	"
3940	"	c.	26409	"	50889	"	60748	"	76421	"	83687	"
4387	"	a.	26633	"	50992	"	60782	"	76457	"	84648	"
4443	"	"	27038	"	51378	"	61765	"	76527	"	85933	"
5279	"	"	27122	"	51519	"	62248	"	76871	"	86000	"
6324	"	"	"	"	52747	"	62874	"	77001	"	88286	"
6410	"	c.	28052	50 k. a. —	53241	"	63819	"	77095	"	89510	"
6797	"	a.	29716	"	53716	"	64344	"	77214	"	89619	"
7281	"	"	34227	"	53848	"	64425	"	77256	"	92408	"
				"	54710	"	64526	"	77405	"	92410	"
8294	50	k. a. I.	38297	50 k. b. ?	55464	"	64891	"	77502	"	93469	"
9990	"	"	38360	"	55589	"	65602	"	77508	"	94109	"
10001	"	"	38865	"	56922	"	66214	"	77685	"	94336	"
14792	"	"	40000	"	56973	"	67408	"	77721	"	99550	"
				"	56995	"	67801	"	77760	"	99841	"
15109	10	k. a. I.	40012	20 k. b. II.	57332	"	68262	"	77979	"	99899	"
15288	"	"	40101	"	57664	"	68827	"	77999	"	102104	"
15416	"	"	40157	"	57677	"	69104	"	78110	"	102926	"
15488	"	"	40476	"	57723	"	69137	"	78113	"	102961	"
15697	"	"	40617	"	57881	"	69156	"	78301	"	103483	"
16122	"	"	40819	"	58441	"	69303	"	78380	"	104003	"
16974	"	"	40978	"	58535	"	69308	"	78491	"	105243	"
				"	58584	"	69741	"	78518	"	105281	"
18320	5	k. a. I.	42317	10 k. b. I.	58637	"	69751	"	78552	"	105337	"
19229	"	"	42815	"	58750	"	69854	"	78569	"	106137	"
19931	"	"	43846	"	58754	"	69863	"	78676	"	106525	"
			44668	"	58829	"	69953	"	78724	"	106852	"
			44970	"	59138	"	69986	"	78745	"	108735	"
			45119	"	59231	"	"	"	78816	"	111452	"
20076	3	k. a. I.	46098	"	59302	"	70550	1 k. b. II.	78980	"	111758	"
20481	"	"	47031	"	59322	"	70567	"	79096	"	"	"

Rīgas pilsētas naudas zīmes

Parādu zīmes

1915. g. evakuācija, vēlāk vācu un lielinieku okupācija sagrāva pilsētas saimniecību un finances. Par norisēm 1919. g. otrā pusgada sākumā A. Aizsilnieks raksta:

„Pilsētas galva G. Zemgals ziņoja pilsētas domei 18. jūlija sēdē, ka pilsētas ieņēmumi ir 150 000 rubļu mēnesī, bet izdevumi 4 miljoni rubļu. Pilsētas dome nolēma uzteikt darbu visiem pilsētas darbiniekiem, meklēt aizņēmumu Amerikā vai Anglijā un izstrādāt projektu par savas naudas izdošanu.

Jautājumu par atļaujas izsniegšanu Rīgas pilsētas valdei izlaist savu naudu Tautas Padome apsprieda 1919. g. 30. augustā. Šai sēdē finanču komisijas referents ziņoja, ka finanču komisijas locekļiem ir iebildumi pret šādas jaunas naudas izlaišanu, jo Latvijā ir gan dažādas naudas zīmes, kas atzītas kā likumīgi maksāšanas līdzekļi, gan tām blakus arī tādas, kas nav par tādiem atzītas, un nav vēlams vēl pavairot naudas zīmju dažādību. Tā kā valdības izsniegtais pabalsts nebija pietiekams pilsētas vajadzībām un arī ārēju aizņēmumu tik ātri nebija iespējams dabūt, finanču komisija bija nolēmusi, ka cita ceļa nav un jāapstiprina likums par Rīgas pilsētas naudas zīmju izlaišanu, „vēl jo vairāk tāpēc, ka šīs naudas zīmes ir jau iespiestas un atrodas apgrozībā”.

Tautas Padome tātad bija nostādīta jau notikušā fakta priekšā un atļāva Rīgas pilsētai izlaist 1 un 3 rubļu zīmēs kopā 8 miljonus rubļu, kas izņemami no apgrozības divu mēnešu laikā pēc Rīgas pilsētas ārējā aizņēmuma realizēšanas. Rīgas pilsētas naudas zīmes bija likumīgs maksāšanas līdzeklis tikai Rīgā un Rīgas apriņķī.” (*Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 116. un s. lpp.)

Te jāpiezīmē, ka Rīgas pilsētas parādu zīmes ir datētas ar 1919. g. 15. augustu.

Vērtības. 1 un 3 rbļ.

Papīrs. Vācu; 1 rbļ. ar ūdenszīmi: krusts kvadrātus (93. att.); raž.: Gebr. Ebart, Spechthausen. 3 rbļ. tas pats papīrs serijām ar diviem burtiem: Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff un Gg, pārējām ar ūdenszīmi: zvaigzņu un sešstūru sakopojums (90. att.); raž.: Louis Staffel, Witzenhausen.

Iespiedkrāsas. Pieskaņotas cara laika zīmēm. 1 rbļ. fons: brūngans; teksti: melnā krāsā. 3 rbļ. fons un teksti: zaļā, izņemot K un M serijas, kurām teksti mugurpusē iespiesti melnā krāsā.

Iespiedtehnika. Litografija. Šķiet, iespiestas lokšnes pa 20 z.

Spiestuve. E. Plates (?).

Attēls. Priekšpusē: Pilsētas ģerbonis—ķieģeļu mūris ar 2 torņiem un atvērtiem vārtiem, kuŗos redzama lauvas galva; starp torņiem Andreja krusta veidā sv. Pēteru, Rīgas patronu, 2 atslēgas, virs tām krusts.

(Šeit jāpiemin kuriozitāte, kas ieviesusies jaunajā padomju varai pakļautās Rīgas ģerbonī. Tas veidots, pārņemot agrākos komponentus: mūri ar abiem torņiem un vārtiem, kā arī abas atslēgas tajā pašā — Andreja krusta — novietojumā. Bet kādreizējais krusts virs atslēgām tagad aizvietots ar piecstūrīgu zvaigzni. Līdz ar to ir tapis ērmots tēlojums: padomju zvaigzne mirdz pāri kristiānisma apustuļa Pēteru simbolam — „debesu valstības” atslēgām. Sk. A. Platbārdis, *Die königliche schwedische Münze in Livland. Das Münzwesen 1621—1710.* Stockholm 1968, 160. lpp.)

Teksts. Pr.: latviešu, m.: vācu un krievu valodā. 3 rbļ. vārdā „sodis” kļūda: vecajā ortografijā tas lasāms kā „zodis”.

Numerācija. Priekšpusē apakšā pa kreisi: 1 rbļ. seriju burti (A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T un U); burti, arī 3 rbļ. zīmēm, iespiesti reizē ar tekstiem; ks. divos lielumos: 4 un 5 mm sarkanā krāsā. 3 rbļ. ar seriju apzīmējumu divos veidos: a. ar vienu burtu (A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N un O; šīs ziņas iegūtas no uzglabātām zīmēm un tāpēc pastāv iespēja, ka O nav pēdējais burts); ks. bez zvaigznes un ar zvaigzni. b.: divi burti (Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff un Gg); ks. 4 un 5 mm bez zvaigznes un ar zvaigzni; visi sarkanā krāsā.

Paraksti. Rīgas pilšeitas waldes wahrdā: G. Semgals. K. Dehķens. Fleischer.

Skaitis. No katras vērtības 2 000 000 z., kopsummā par 8 000 000 Latvijas rubļiem. Izpirkšanai tika prezentētas zīmes par 6 011 352 rbļ.; tautā palika par 1 988 648 rbļ., t. i. 24,9% no kopvērtības.

Rīgas pilsētas kases zīmes

Dažos eksemplāros eksistē arī kases zīmes (cik zināms, tās bija četru krājēju kolekcijās).

Vērtība. 20 kap.

Papīrs. Bez ūdenszīmēm.

Iespiedkrāsas. Fons un teksts: zilā krāsā; iespiedums tikai vienā pusē.

Iespiedtechnika. Augstspiedes tehnika.

Spiestuve. Ziņu trūkst.

Teksts. Latviešu valodā ar kursu: 20 kapeikas = 20 ostkapeikām = 40 vācu fenīgiem, un datējumu: Rīgā, 24. maijā 1919.

Numerācija un paraksti. Nav.

Šīs zīmes, ja atmiņa nevil, kļuva zināmas tikai ap 1926. g. Par tām vecās paaudzes krājēju starpā pastāvēja dalītas domas. Tie, kam tās nebija, krasi pauda savus uzskatus: tādas zīmes nekad oficiāli nav tikušas izgatavotas, jo, lūk, pilsētas valdes protokolos par tām nekas nav minēts un arī ierēdņi par šādu zīmju izlaišanu nekā nezinot. Tās esot liciis izgatavot kāds Rīgas pastmarku un monētu tirgotājs, lai iedzīvotos uz krājēju rēķina (šī zīme bija uzņemta tirgotāja katalogā ar vērtējumu 30 ls, toreiz liela nauda!). Zīmju īpašnieki bija citādās domās: vieni tās uzskatīja par nelielā skaitā izlaistu un drīz vien ievilkto sīknaudu, kādas, acīmredzot, trūcis apgrozībā. Kā arguments figūrēja Liepājas 1915. g. 20 kap. izlaidums ar tikai 2045 zīmēm. Tie aizrādīja arī, ka protokolos nav ko meklēt:

zīmes datējums 24. maijā, t. i. divas dienas pēc lienu padzišanas, jau norāda, ka pilsētas valde, ja tāda vispār bijusi, nav varējusi darboties normāli. Tai laikā Rīgā taču valdīja vācu militārā vara. Civilās iestādes eventuāli tikai sāka organizēties. Tāpēc ir pamats pieņēmumam, ka kāds valdes ierēdnis uz savu galvu liciis izgatavot šīs zīmes. Ka šo personu vēlāk nevarēja sameklēt, par to nav, ko brīnīties: landesvērs izrēķinājās ar latviešiem, un iespējams, ka šī persona tikusi notiesāta lauku kara tiesā. Tirgotāju machinācijā apvainot trūkst pamata — viņa rīcībā bija tikai pāris zīmes, tās realizējot, turpmākos pieprasījumus viņš vairs apmierināt nevarēja. Tātad atkrīt aizdomas par īpašu iespīšanu krājēju krāpšanai un lielas peļņas gūšanai. Viņš laikam gan uz šīm dažām zīmēm bija labi nopelnījis, bet ne iedzīvojies.

Citi zīmju īpašnieki šīs zīmes uzskatīja par nepabeigtu paraugnovilkumu: tām mugurpusē trūkst teksta. Viņi domāja, ka šādas zīmes bijušas gan paredzētas izlaišanai, bet projekts neticis īstenots. Iemesls tam, starp citu, varējis būt vācu militārās varas aizliegums. Novilkumi vēlāk ar kāda spīestuves darbinieka starpniecību nokļuvuši tirgotāja rokās, kas tās katalogizējis un laidis tirgū. Arī es uzskatu šīs zīmes par nepabeigtu paraugnovilkumu ar vēsturisku nozīmi.

72. att.

110×74 mm

1a. 1 rbl.; ks.: 4 mm

b. 1 rbl.; ks.: 5 mm

Rēzeknes pilsētas valdes zīmes

Vērtība. 10 rbļ.

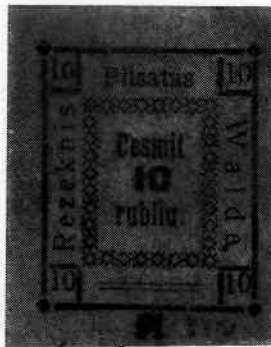
Papīrs. T. s. „pergamenta” šķirnes g. zaļš, bez ūdenszīmēm.

Iespiedkrāsa. Sarkanbrūna.

Iespiedtehnika. Augstspiedes tehnika.

Teksts. Latgāliešu dialektā tikai vienā pusē; bez nosaukuma, gadaskaitļa, numerācijas un parakstiem.

Tādas zīmes ir lietotas kā pasu pierakstīšanas nodeva u. c. nolūkiem, eventuāli arī kā maksāšanas līdzeklis. Sk. A. Platbārzdīs, Naudas vai nodevas zīmes? *K*, 1964. g. 18. nr. Vēlreiz naudas vai nodevu zīme, *LFK*, 1966. g. 1/60. nr.

75. att.

37×45 mm 1920 (?)

1. 10 rubliu

Okupācijas varu izlaidumi

Lielineku okupācijas izlaidumi

Okupētajā Latvijā lielineki izlaida savu naudu Cēsīs un Rīgā. Cēsīs lielineku vara pastāvēja no 1918. g. 23. dec. līdz 1919. g. 23. maijam, Rīgā no 1919. g. 3. janvāra līdz 22. maijam.

Cēsu apriņķa strādnieku padomes izpildu komitejas aizņēmuma kuponi

Vērtības. 5 un 10 rbj. Rīkojumā, kas publicēts *Cēsu Apriņķa Strādnieku un Bezzemnieku Deputātu Padomes Ziņotājā* 1919. g. 14. febr. (9.) numurā, ir minētas arī 1 un 3 rbj. vērtības. Tās līdz šim nav atrastas, un šķiet, ka tādas nemaz netika izgatavotas.

Papīrs. 5 rbj. bez ūdenszīmēm; raž.: nav zināms. 10 rbj.: vācu; raž.: Poensgen & Co., Bergisch Gladbach; ūdenszīme: „Reinas viļņi” (91. att.).

Iespiedkrāsas. Fons: 5 rbj.: g. zaļš, brūngans. 10 rbj.: g. pelēks, violets. Teksti un rotājumi: melnā krāsā.

Iespiedtehnika. Tipografiskā (augstspiedes) tehnika.

Spiestuve. Padomes tipografija (nacionālizēta O. Lēpes tipografija), Cēsis.

Attēli. 5 rbj.: abās pusēs vērtības cipars svītru ietvarā. 10 rbj.: pr. vidū: vērtības cipars aplī, staru ietvarā; pa kreisi un pa labi: stilizēts skujiņu ornaments; tas rotā arī „Cēsu... Ziņotāja” sludinājumu 1919. g. 21. janv. (5.) numurā; m. pa labi un pa kreisi: šķautnains, no tautisko rakstu elementiem sakombinēts ornaments; tas reproducēts tā paša laikraksta titulā no 29. janv. līdz 28. martam un 19. apr. sludinājumā.

Teksts. Uz 5 rbj. mugurpusē klauzula: „Teek ņemts pretim visās Cēsu pilsētā atrodošās Apriņķa Strādnieku Padomes eestādēs un veikalos, līdzīgi visām citām pastāvošām naudas zīmēm līdz 1. maijam 1919.

g. Šo kuponu viltotaji tiks nošauti.” Uz 10 rbj. zīmēm klauzulas teksts saīsināts. Derīguma termiņš: līdz 1919. g. 15. martam. Pagarinājumi: 16. apr. derīgums pagarināts līdz 1. maijam, 26. apr. līdz 1. jūnijam 1919. g.

Numerācija. Katrai vērtībai sava, uzspiesta ar rokas numerātoru. No. zīme iespiesta tipografiski.

Paraksti. Uz 5 rbj.: Izpildu Kom. Preekšsēdetājs: J. Wilks. Sekretars: J. Mergins. Kaseers: Upmans. Uz dažām zīmēm priekšsēdētāja vietā parakstījies Ustups, labojot „priekšsēdētājs” galotni ar „a” un papildinot ar „b.” (saīsinājums vārdam „biedrs”). Vienai uzglabātai zīmei (ar nru 2065) ir priekšsēdētāja paraksts K. Silarājs (?). Uz 10 rbj. kā otrais ir kasieŗa un kā trešais sekretāra paraksts; tās parakstījuši: 1. J. Wilks, D. Martinsons (?), A. Vīksne (zīmes nrs 258), 2. J. Wilks, Upmans, A. Vīksne; 3. kā 2., bet trešais paraksts: J. Mergins; 4. ar labojumu „a” un papildinājumu „b.”: Ustups, Upmans, A. Vīksne; 5. kā 4., bet trešais paraksts: J. Mergins; 6. kā 5., bet tikai ar papildinājumu „b”.

Zīmogu nospiedumi. Zīmju apzīmogošanai lietoti divi zīmogi: I metalla; aplī uz zobrata piecstaru zvaigzne ar izkapti un āmuru, apkārt zobratam teksts: VISU ZEMJU PROLETARIEŠI SAVIENOJATIES! LATVIJAS SOC. PADOMJU REPUBLIKA Cēsu Apr. Str. Dep. Pad. Izpildu Komiteja. II gumijas; dubultā aplocē teksts: Cēsu Apriņķa Strādnieku Deputatu Padome; aplī: Izpildu Komiteja.

5 rbj. vērtība apzīmogota tikai ar zīmogu I. 10 rbj. apzīmogošanai izlietoti abi zīmogi; nekāda sakarība starp zīmogojumiem un numerāciju nav konstatējama, jo I zīmoga nospiedums ir uz kuponiem ar numuriem: 1251, 3217 un 3562, bet II uz: 1007, 1044, 1302, 2331, 2634, 2712, 3149, 3158 un 3164, kas it kā liecina, ka gumijas zīmogam dota priekšrocība.

Skaits. Ziņu trūkst. Uzglabātajām zīmēm augstākais ks.: 5 rbj. — 2065; 10 rbj. — 3562.

76. att.

95×64 mm
1. 5 rbļ.

Uz Cēsu aprinķa strādnieku padomes izpildu komitejas aizņēmuma kuponiem iespējams lakoniskais paziņojums: „Šo kuponu viltotāji tiks nošauti,” cik zināms, ir vienīgais tāda veida naudas vēsturē. Uz vēlāk izdotajām Rīgas strādnieku deputātu padomes maiņas zīmēm formulējums mikstināts, piedraudot, ka zīmju viltotāji tiks „sodīti ar augstāko soda mēru”. Būtībā gan tas nozīmē to pašu.

114×72 mm
2. 10 rbļ.

77. att.

Rīgas Strādnieku deputātu padomes maiņas zīmes

Vērtības. 1, 3, 5 un 10 rbļ.; 1 un 3 rbļ. zīmes izlaistas saskaņā ar Rīgas Strādnieku deputātu padomes 1919. g. 7. apr. rīkojumu nr. 2722 (*Cīņa*, nr. 76 (384), 1919. g. 8. apr.); 5 un 10 rbļ. — ar 1919. g. 2. maija papildu rīkojumu (*Cīņa*, nr. 96 (404), 1919. g. 3. maijā).

Izlaišanas laiks. 1 rbļ. no 9. apr. — 14. maijam; 3 rbļ. no 8. apr. — 16. maijam; 5 rbļ. no 3. — 14. maijam; 10 rbļ. no 9. — 15. maijam. Šo zīmju iespiešanas apstākļus raksturo Finanču nodaļas 1919. g. 1. apr. raksts nr. 954 Pārtikas nodaļai. Finanču nodaļa pieprasīja izsniegt spiestuves strādniekiem kaut kādus produktus, jo tos nodarbināja: „... pie jaunās Rīgas naudas drukāšanas. Drukāšana turpinās visas 24 stun-

das bez pārtraukuma, bez tam strādā tikai 2 maiņas — katra 12 stundas, neizslēdzot arī svētdienas. Bez tam darbs ir ļoti atbildīgs, steidzams un grūts, kurš prasa no strādniekiem ļoti daudz uzmanības un enerģijas. Šādos apstākļos minētiem strādniekiem būs jāstrādā vairākas nedēļas.”

Metu autori. 1 rbļ. — K. Ubāns. 3 rbļ. — A. Cīrulis. 5 rbļ. — L. Liberts. 10 rbļ. — B. Dzenis.

Papīrs. Vācu; 1, 3 un 5 rbļ. raž.: Louis Staffel, Witzzenhausen; 10 rbļ.: Poensgen & Co., Bergisch Gladbach.

Ūdenszīmes. 1, 3 un 5 rbļ.: zvaigžņu-sešstūru sako-
pojums (90. att.); 10 rbļ.: „Reinas vilņi” (91. att.).

Iespiedkrāsas. Fons: pieskaņots Krievijas cara laika zīmju nokrāsām: 1 rbj.: brūns; 3 rbj.: zaļš; 5 rbj.: zils; 10 rbj.: sarkanbrūns. Tekstu un rotājumu krāsas: 1 rbj.: brūna, mēļa un zila; 3 rbj.: mēļa un melna; 5 rbj.: zila, sarkana un melna; 10 rbj.: sarkana, zaļa, brūna un melna.

Iespiedloksne. 1 rbj.: 100 z. (10×10); 3, 5 un 10 rbj.: 30 z. (6×5). Pēc lielinieku padziņšanas spiestuvē palika visu vērtību pusgatavas (vairākās stadijās) zīmes. Dažas loksnes spiestuvē tika nozagtas, sagrieztas zīmju izmēros un nokļuva krājēju rokās. 5 un 10 rbj. pusgatavās loksnes ar iespiedumu vienā pusē 1919/20. g. tika izlietotas Latvijas pastmarku iespīšanai.

Iespiedtechnika. Litografija.

Spiestuve. Nacionālizētā A. Grosseta grafiskā iestāde.

Attēls. Piecstūrains zvaigzne ar veseri un izkapti (republikas ģerbonis) ar papildu rotājumiem. Par šo ģerboni ir interesantas ziņas P. Stučkas rakstu izlasē. (*Par padomju varu Latvijā 1918.—1920.* Rīgā 1958, 101. lpp.). Viņš ģerboni kautrīgi dēvē par „republikas zīmogu” un saka: „Mēs savu valsts nozīmi drusku pārgrozām — tā uz Krievijas zīmoga ir likts sirpis un āmurs, priekš mums tas Latvijas saimnieciskās dzīves attīstības dēļ nav piemērots, tāpēc sirpja vietā tiek likta izkaptis.” Zīmīga ķecerība: latviešu lielinieki, uzsverot Latvijas augstāko saimniecisko līmeni, uzdrošinājās noniecināt Krievijas sirpi!

Pad. Savienības vēsturnieki šo atgadījumu, acimredzot, uzskata par apkaunojošu un tagad pēc 50 gadiem to noklusē. G. Jeļizavetins grāmatā *Nauda* (Rīgā 1969, 132. lpp.) izmanīgi saka: „Sarkanā zvaigzne, veseris un izkaptis — darba simboli — rotā naudas zīmes, ko izlaida Rīgas Strādnieku deputātu padome.”

Teksts. Priekšpusē 5 un 10 rbj. zīmēm: „Šī maiņas zīme ir likumīgs maksāšanas līdzeklis Rīgā un apriņķī un derīga līdz 1. janvārim 1920. gadā.” 1 un 3 rbj. zīmēm mainīta vārdu kārtība. Mugurpusē: „Maiņas zīmju viltotāji ka arī viltoto zīmju izplātitāji tiks saukti pee atbildības revolucionārā tribunāla preekšā un sodīti ar augstāko soda mēru.” 3 rbj. zīmes bija iespiestas arī ar ačgārnu mugurpusi.

Numerācija. Kontrolskaitļu un seriju burtu nav, bet ir divi (kontroles? litografu iniciāli?) burti: 1 rbj.: AR; 3 rbj.: AB; 5 rbj.: RO un 10 rbj.: AK, kas iespiesti reizē ar tekstu.

Paraksti. Preekšēdetajs: Simanis Berģis (priekšvārda dēļ tauta zīmes sauca par „sīmanišiem”). Sekretars: Grikewits. Abi paraksti faksimils.

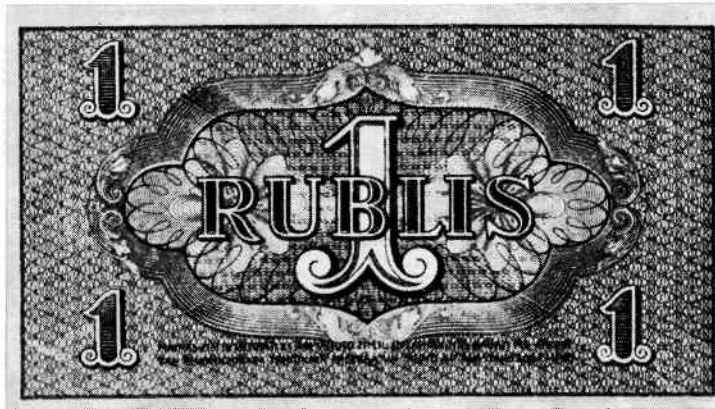
Skaitis. 1 rbj.: 1 043 066; 3 rbj.: 995 580; 5 rbj.: 130 000; 10 rbj.: 236 664. Bija atļauts izlaist zīmes 15 000 000 rbj. kopsummā, bet paguva izlaist tikai par 7 046 446 rbj.

Maiņas zīmju kurss. 1 rbj. = 1 ost-, cara vai Krievijas pagaidu valdības rublim. Jāpiemin arī tai laikā izdotais dekrēts par naudas apgrozību: Privātām personām drīkstēja būt: sīknauda (zīmes līdz 10 rbj.) ne vairāk par 100 rbj., citas vērtības ne vairāk par 1 000 rbj. Pārējā nauda divu dienu laikā bija jāiemaksā Tautas bankā kā noguldījums. Ja pie kāda atradīs vairāk par šo normu, nauda tiks konfiscēta.

Stučka saka, ka „... šīs arī ne ar ko negarantētās maiņas zīmes pieņēma tik labprāt, ka nācās paplašināt to apgrozības sfēru, ieviešot visā Latvijā”. (Sk. A. Platbārzdīs, Rīgas Strādnieku padomes maiņas zīmes, LFK 1966. g. nr. 2/61.)

Dekrēts par šo zīmju obligātu pretim ņemšanu tika izdots 1919. g. 2. maijā (*Cīņa*, nr. 96 (404), 1919. g. 3. maijā). Bet pirms šī dekrēta izdošanas un pat pirms 5 un 10 rbj. zīmju izlaišanas Valkas apriņķa izpildu komiteja ar rīkojumu nr. 6 izsludināja 1, 3 un 5 rbj. vērtības par likumīgu maksāšanas līdzekli Valkas apriņķī (*Sarkanais Karogs*, nr. 72, 1919. g. 24. aprīlī).

Pēc Rīgas atbrīvošanas no lielinieku varas A. Niedras valdība paziņoja, ka Rīgas Strādnieku padomes maiņas zīmes ir nederīgas. Tās neatzina arī Latvijas pagaidu valdība, kad tā atgriezās no Liepājas Rīgā.

78. att.

93×54 mm

1a. 1 rbj.; „AR” burtam „R” kājiņa slaida

b. 1 rbj.; „AR” burtam „R” kājiņa stūrains

79. att.

110×60 mm

2a. 3 rbļ.

b. 3 rbļ.; mugurpuse: ačgārni

114×71 mm
3. 5 rbļ.

80. att.

113×73 mm
4. 10 rbļ.

81. att.

Rīgas Strādnieku deputātu padomes Pārtikas nodaļas naudas čeki

Par to, ka Rīgas Strādnieku deputātu padomes pārtikas nodaļai ir bijis nodoms izlaist naudas čekus, resp. markas, liecina divas *Cīņā* publicētas informācijas:

Cīņas 39. numurā, 1919. g. 23. februārī ievietots paziņojums:

„Rīgas Strādnieku Deputātu Padomes Pārtikas Nodaļa uzaicina visas fabriku un citu uzņēmumu strādnieku komitejas sūtīt vienu priekšstāvi uz apspriedi pirmdien, 24. februārī š. g. Romanova ielā 25, plkst. 7 vakarā, dēļ naudas čeku ieviešanas uz izsniedzamām maizes un zupas porcijām.

Rīgas Strādnieku Deputātu Padomes priekšsēdētājs: Endrups.

Rīgas Pārtikas nodaļas vadītājs: K. Klevers.”

1919. g. 6. marta *Cīņā* (nr. 48) dots Izpildkomitejas sēdes atreferējums:

„Rīgas Strādnieku Deputātu Padomes Izpildu Komitejas sēde 4. martā. Sēdi vada b. Bergs, protokolē Griekvičs. Dienas kārtība: 1) Maiņas naudas jautājums.

1. B. Bergs ziņo, ka visur ļoti sāpīgi sajūtams sīkās naudas trūkums un ka no tā visvairāk jācieš nemanģīgiem iedzīvotājiem. Visi līdzšinējie soļi pret naudas

spekulantiem maz ko līdzējuši. Pēc garākām debatēm pieņem šinī jautājumā sekošus lēmumus:

1) Kamēr vēl nevar tikt izlaistas jau sagatavošanā esošās maiņas zīmes, priekš zupas un maizes porcijām laist apgrozībā no Pārtikas Nodaļas izdotās markas. Markas varēs saņemt caur Ražotāju Biedrībām un zavodu Komitejām.

2) Griezties ar lūgumu pie Valdības steidzīgā kārtā pieprasīt no Ziemeļu Komūnas 2 miljoni maiņas markas.

3) Ievest sevišķi stingru kontroli naudas spekulantu ķeršanai."

Tuvāku ziņu par šiem Pārtikas nodaļas čekiem vai markām trūkst.

Nereālizēts 1940. g. Padomju Latvijas naudas zīmju projekts

Pēc Latvijas okupācijas 1940. g. vietējo komunistu vadošo darbinieku starpā bija arī tik naivas personas, kas cerēja, ka Padomju Latvija būs zināmā mērā no Padomju Savienības neatkarīga sociālistiska valsts un ka tai būs pašai sava nauda un pastmarkas. Attiecīgo metu darināšana tika uzdots māksliniekam A. Apinim.

Nodomu par pastmarku izlaišanu izdevās īstenot. 1940. g., laikā no 21. nov. līdz 6. dec., izlaida 13 vērtības santimos un latos. Attēls visām vērtībām bija viens un tas pats: Padomju Latvijas jaunais ģerbonis. Ģerboni veidoja saule, kas uzlec pār jūru; uz

1940. g. izlaistā Latvijas PSR 5 santimu pastmarka.

saules stariem — sirpis ar veseri un virs tiem piecstūraina zvaigzne vārpu vainaga ietvarā; vainaga apakšējā daļā lenta ar uzrakstiem: pa kreisi — VISU ZEMIŅU / PROLETĀRIEŠI, / SAVIENOJĀTIES!, pa labi — tas pats teksts krievu valodā, vidū — LATVIJAS / PSR. Uzlecošās saules, sirpja, vesera, vārpu vainaga un lentas motīvs bija pārņemts no Padomju Savienības ģerboņa, bet Padomju Latvijas ģerbonī zem saules pusloka bija novietota papildu detaļa: jūras viļņi. Līdz ar to radās absurda, Latvijas ģeografiskajam stāvoklim neatbilstoša aina: saule Latvijā nevis uzlec pār jūru, bet tajā noriet. Šī apstākļa dēļ vārdam „Latvijas” sekojošo saīsinājumu PSR sāka — filatelīsti, šķiet, bija pirmie — zobgalīgi tulkot kā P(ēdējais) S(saules) R(iets). — Pieņemams, ka šis pats ģerbonis būtu uz paredzētajām Padomju Latvijas naudas zīmēm. Rīgā runāja, ka pirmās izlaidīs 50 latu zīmes, lai ar tām aizvietotu Latvijas Bankas tās pašas vērtības zīmes ar K. Ulmaņa attēlu.

Naudas zīmju meti izmantoti netika. Acīmredzot, kādi okupantu augstākie funkcionāri jau zināja, ka Maskavā ir nolemta drīza nacionālās naudas anulēšana un rubļa ieviešana, kādēļ Padomju Latvijas naudas zīmju izgatavošanu noliedza.

Brīvprātīgās rietumu (Avalova-Bermonta) armijas pagaidu maiņas zīmes

Bermonta dēka sākās Jelgavā 1919. g. 6. oktobrī, kad viņš izdeva pavēli 8. okt. uzsākt uzbrukumu Rīgai. 6. okt. Bermonts bija nodibinājis arī īpašu politisku-administratīvu pārvaldi ar tiesībām kārtot finanču u. c. lietas, bet par savas naudas izdošanu viņš deva rīkojumu pats ar pavēli 10. okt. Izlaidšana apgrozībā paziņota 24. oktobrī.

Vērtības. 1, 5, 10 un 50 markas. (It kā esot iespiestas arī 2 marku zīmes, bet tās sadegušas vagonā Jelgavas stacijā. Ja šī ziņa ir patiesa, tad 2 marku vērtība varēja būt izgatavota tikai pēc 24. okt., jo pavēlē šādas zīmes nav minētas. Bojā iešanas vieta liek secināt, ka zīmes bijušas iespiestas Vācijā.)

Papīrs. Bez ūdenszīmēm. 1—10 m. iespējams vācu, bet 50 m. noteikti Vācijā ražots, jo šīs zīmes iespiestas Berlīnē.

Iespiedkrāsas. Uzskaitījuma pirmā krāsa attiecas uz priekš-, otrā — uz mugurpusi. Fons: 1 m.: g. brūns, zilganpelēks. 5 m.: violetzils, violets. 10 m.: zaļgans; zaļganpelēks; 50 m.: pr. bez fona, m. brūna. Tekstu un attēlu krāsas: 1 m.: melna, zila. 5 m.: melna, iesarkana. 10 m.: melna, brūngana. 50 m.: melna, pelēkzaļa.

Iespiedloksne. 1 m. zīmēm: 64 gab. (8×8). 5 m.: ziņu trūkst. 10 m.: 32 gab. (8×4?). 50 m.: ziņu trūkst.

Spiestuves. 1, 5 un 10 m. iespiestas J. Stefenhāģena grafiskajā iestādē Jelgavā. 50 m.: Šulca vai Švarca spiestuvē Berlīnē.

Attēli. Krievijas cara laika ģerbonis (divgalvains ērglis ar kroni), Malta krusts un 1, 5 un 10 m. fonā krusts ar trim šķēršiem.

Teksts. Pr.: krievu, m.: vācu valodā. 1, 5 un 10 m. krievu tekstā viena kļūda: burta ə (= e) vietā ir з (= z). 50 m. vairākas kļūdas: minētā (divas reizes) un trijos vārdos burta д (= d) vietā ir π (= l), б (= b) vietā o; cipara 1 vietā burts i, kas liecina, ka teksta salicēji nav pratis krievu valodu un ka korrektūras novēlumi nav pārbaudīti.

Zīmju nodrošinājums: ar valsts īpašumu, kas atrodas armijas ieņemtajos apgabalos. Apmaiņa pret vācu vai pilnvērtīgu krievu naudu — uz 1, 5 un 10 m. zīmēm apmaiņas sākums datēts ar 1920. g. 1. apr., bet uz 50 m. zīmēm ar 1920. g. 1. okt. Tautā piespiedu kārtā izlaistās zīmes apmaiņtas netika, vienīgi armijas vācu vienību karavīri pēc atgriešanās Vācijā Bermonta zīmes varēja apmaiņt pret vācu markām.

Numerācija. Burti un cipari ir uz visu vērtību zīmēm, tomēr šos apzīmējumus nevar uzskatīt par serijām un kontrolskaitļiem. Ir uzglabājušās dažas 1 markas zīmju oriģināloksnes, kuŗas kaut kādā ceļā izkjuvušas no spiestuves. Viena no tām tagad pieder kādam latviešu krājējam. Uz tās ir četri seriju burti: lokšnes kreisajā ¼ daļā, augšā, ar burtu П (= C); ks.: 352573—352588; apakšējā ¼ d. II (= P); ks.: 352589—352604; labajā ¼ daļā, augšā Д (= D); ks.: 352557—352572; apakšējā ¼ d. В (= B); ks.: 352541—352556. Citām redzētām zīmēm lielā skaitā visām arī ir 6 cipari, bet pirmie trīs vienmēr 352, un tā kā ir zināmas zīmes ar vienu un to pašu serijas burtu un ks. vairākos eksemplāros, tad jāsecina, ka šie kontrolskaitļi ir fiktīvi. Ar kādu skaitli „numerācija” iesākta un nobeigta, par to ziņu trūkst. Kā zemākais ir sastapts „551”, kā augstākais „865”. Seriju burti ir zināmi 12. Ja „numerācija” ir bijusi bez pārtraukuma, tad seriju burtu skaits ir bijis lielāks.

Burts (krievu vai latīņu) un ks. melnā krāsā trejos veidos: 1.: 3 mm, cipari vāji; 2. arī 3 mm, bet cipari trekni un 3.: cipari 3½ mm; novietojums augšā pa labi.

Uz 5 m. tāpat augšā pa labi burts (tikai krievu; vāji vai trekni) un ks. melnā krāsā divos veidos: 1. 4 mm trekni un 2. arī 4 mm, bet vāji. Arī šai ks. ir 6 cipari, taču pat uz zīmēm ar dažādiem burtiem četri pirmie cipari vienmēr ir „0093” vai „5018”, kas dod pamatu pieņēmumam, ka arī šie ks. ir fiktīvi.

10 m. arī augšā pa labi burts (krievu) un ks. 3 mm melnā krāsā. Šis vērtības zīmes eksistē daudzos eksemplāros ar vienādiem burtiem un cipariem. Zīmes var iedalīt četrās grupās. Visām šīm grupām ir seši cipari, burti dažādi, bet pirmie pieci cipari vienmēr vieni

un tie paši: 1. grupa: 40545, 2. — 50455, 3. — 50545 un 4. — 55044. Izdevās arī izdibināt, ka ceturtnās grupas („55044”) burti un pēdējie cipari ir noteiktā kombinējumā, un proti:

burtam A	pretim stāv 0
В (= B)	" " 1
В (= V)	" " 2
Г (= G)	" " 3
Д (= D)	" " 4
Е	" " 5
Ж (= Ž)	" " 6

Pirmai grupai („40545”) sākuma burts ir Д, kam pretim stāv 0. Šis konstatējums rāda, ka cipari nav ks., bet zīmju skaita vai to novietojumu apzīmējumi uz litografiskiem akmeņiem.

50 m.: vidū apakšā burts (krievu) un cipari 2½ vai 3 mm melnā krāsā iespiesti reizē ar tekstu. Burti dažādi, bet pirmie četri cipari — 2272 — vienmēr tie paši, bet pēdējie divi parasti 04, 10, 12, 25, 33 un 83. Arī šai gadījumā cipari nav ks., bet tāpat kā uz 10 m. tikai zīmju skaita vai novietojumu apzīmējumi uz litografiskiem akmeņiem.

Paraksti. Divi: 1. Brīvprātīgās rietumu armijas komandieris: pulkvedis Avalov-Bermond (pēc paraksta tauta šīs zīmes sauca par Bermonta naudu). 2. Armijas valsts saimniecības nodaļas priekšnieks: Engelhardt.

Zīmogu nospiedumi. Reljefā; novietojums: pr. apakšā pa kreisi vai m. pa labi divos veidos: I. Vidū cara laika ērglis. Teksts: ШТАБЪ ЗАПАДНОЙ ДОБРОВОЛЬЧЕСКОЙ АРМИИ (ŠTAV ZAPADNOJ DOBROVOLJČESKOJ ARMII = Brīvprātīgās rietumu armijas štābs) vienā ārējā aplī. II kā I, bet ērglis aplī. Zīmoga I nospiedumi ir uz 5, 10 un 50 m.; II — tikai uz 1 m. zīmēm. Apgrozībā bija arī zīmes bez zīmogu nospiedumiem. Vēlāk, kad krājēji centās noskaidrot iemeslu šai parādībai, bij. Bermonta armijas augstākās personas paskaidroja, ka zīmes bez zīmogu nospiedumiem esot bijušas „nelikumīgs” izlaidums.

Eksistē arī divas 10 m. zīmes, kuŗām mugurpusē ir šāda zīmoga nospiedums: vidū vācu ērglis; teksts: Freiw. Detachement Nord * Kurland *. Kādēļ zīmes zīmogotas, ziņu trūkst. Bet, tā kā šī bija vācu vienība, tad var pieņemt, ka, izmaksājot karavīriem algu „Bermonta naudā”, šo zīmogu uzspieda kā galvojumu apmaiņai pret vācu markām.

Skaits. Ziņu par atsevišķo vērtību zīmēm trūkst. Izlaiduma oficiālā kopsumma: 10 miljonu marku. (Pēc dažiem gadiem tie krājēji, kam bija sakari ar kolekcionāriem Berlīnē, dabūja zināt, ka spiestuves īpašnieks iespiedis prāvu skaitu 50 m. zīmju „savām vajadzībām”. Zviedru presē, neminot iemeslu, 1919. g. bija publicēta ziņa, ka Berlīnē esot apķīlātas Bermonta zīmes par 25 miljoniem. Šo ciparu berlīnieši uzskatīja par patiesībai neatbilstošu, bet piebilda, ka vainīgais esot pratis šo „starpgadījumu” nokārtot sev labvēli-

gā veidā un esot uzbūvējis lepnu vasarnīcu. Tas liekot domāt, ka šai „starpgadījumā” varējušas būt iesaistītas arī citas iespaidīgas personas.)

Zīmju kurss. 2 markas = 1 ost- vai 2 cara rubļiem.

Pēc armijas sakaušanas spiestuvē bija palikušas pusgatavas 10 m. zīmes ar iespiedumu vienā pusē. Tās 1920. g. izlietoja Latvijas pastmarku iespiešanai. Dažas 1 un 10 m. pusgatavas un nobeigtas loksnes spiestuvē tika nozagtas un nokļuva krājēju rokās.

82. att.

100×75 mm

- 1a. 1 marka; ar zīmogu; ks.: 3 mm
- b. 1 " ar zīmogu; ks.: 4 mm
- c. 1 " kā 1 a., bet bez zīmoga
- d. 1 " kā 1 b., bet bez zīmoga

№ 501825

ВРЕМЕННЫЙ РАЗМЫННЫЙ ЗНАК

5 ПЯТЬ МАРОК 5

ЗАПАДНОЙ ДОБРОВОЛЬЧЕСКОЙ АРМИИ · МИТАВА 10·ОКТ·1919·

Командующий Западной Добровольческой Армией

Начальник Отдела Государственного Хозяйства при Армии

полковник

Александр Бурлацкий

Александр

Эти размынные знаки обезпечиваются вѣдѣмъ достояніемъ западной добровольческой арміи, имѣютъ хожденіе на территоріи занятаго арміею

какъ законное средство платежа и съ 1 апрѣля 1920 свободно размыняются въ арміи-казначействахъ на марки или на равноцѣнную рублевую валюту

За поддѣлку сихъ размынныхъ знаковъ виновные подвергаются строгому наказанію

83. att.

120×86 mm

- 2a. 5 markas; ar zīmogu; ks.: trekni
- b. 5 " ar zīmogu; ks.: vāji
- c. 5 " kā 2a., bet bez zīmoga
- d. 5 " kā 2b., bet bez zīmoga

0 405459

ВРЕМЕННЫЙ РАЗМЪННЫЙ ЗНАКЪ

10

10

ДЕСЯТЬ МАРОКЪ

ЗАПАДНОЙ ДОБРОВОЛЬЧЕСКОЙ АРМІИ • МИТАВА 10 • ОКТ • 1919 •
Командующій Западной Добровольческой Арміей Начальник Отдѣла Государственного Хозяйства при Арміи

ПОЛКОВНИКЪ

Александръ Березинъ

Александръ

Эти размѣнные знаки обезпечиваются всѣмъ достояніемъ западной добровольческой арміи, имѣютъ хожденіе на территории занятой арміей

какъ законное средство платежа и съ 1 апрѣля 1920 свободно размѣняются въ арм.-казначействахъ на марки или на равноцѣнную рублевую валюту

За поддѣлку сихъ размѣнныхъ знаковъ виновные подвергаются строгому наказанію

10 KASSENSCHHEIN 10

ZEHN MARK

AUSGEGEBEN LAUT VERFÜGUNG DER
HEERESLEITUNG DER „FREIWILLIGEN WESTARMEE“
MITAU, 10. OCT. 1919

Diese Kassenscheine, deren Wert durch das Heeresgut der freiwilligen Westarmee gesichert ist, gelten im Bereich der freiwilligen Westarmee als amtliches Zahlungsmittel und werden ab 1. April 1920 von den Darlehnskassen der „freiwilligen Westarmee“ gegen Mark oder gleichwertige russische Währung eingelöst.

NACHAHMUNGEN DIESER KASSENSCHHEINE WERDEN STRAFRECHTLICH VERFOLGT

84. att.

134 × 95 mm

- 3a. 10 markas; ar zimogu
- b. 10 " kā 3a., bet pr. bez fona
- c. 10 " kā 3a., bet bez zimoga
- d. 10 " kā 3b., bet bez zimoga
- e. 10 " kā 3b., bet zimogs: Freiw. Detachement

ВРЕМЕННЫЙ

РАЗМЫННЫЙ ЗНАКЪ

ПЯТЬДЕСЯТЬ МАРОКЪ

Эти размынные знаки обезпечиваются всѣмъ государственнымъ достоинствомъ областей, занятыхъ западною добровольческою арміею, имѣють хождение въ этихъ областяхъ какъ законное средство платежа и съ 1 октября 1920 размыняются въ государственныя кредитныя учрежденія и казначейства на германскія марки или на равноцѣную русскую валюту.

Исполнительный директор
Владимир Терещенко

Начальник Службы Экспедиционныхъ Учетовъ
Владимир Терещенко

50

A 227 233

85. att.

146×93 mm

4a. 50 markas; ar zīmogu

b. 50 " bez zīmoga

Karaspēka vienību izlaidumi

Pohjan Pojat (= Ziemeļu dēlu) nauda

Brīvības cīņu laikā tais Vidzemes novados, kur uz-
turējās igauņu armija, kas ar latviešiem cīnījās pret
kopējo ienaidnieku, sastapa igauņu un arī somu naudu.
Dažkārt uz tās bija zīmogs „Pohjan Pojat Rykmentin
Rahaston hoitaja” (= Ziemeļu dēlu vienības kasieris).

Šai vienībā bija somu brīvprātīgie, un tās komandieris
bija Hanss Kalms (Kalm), kas 1918. g. nāca palīgā
igauņiem brīvības cīņās. Zīmogs esot uzspiests tajos
gadījumos, kad iedzīvotāji lūguši pierādījumu, ka zī-
mes saņemtas no šīs vienības.

86. att.

1. Somija. 1916. 1 Markka
2. Igaunija. 1919. 50 Penni
3. Igaunija 1919. 1 Mark
4. Ober-Ost. Darlehnskasse-Ost. 1918. 1 Mark
(2 eks. kļuva zināmi 1969. g.).

Latgales partizānu pulka nauda 1919—1920

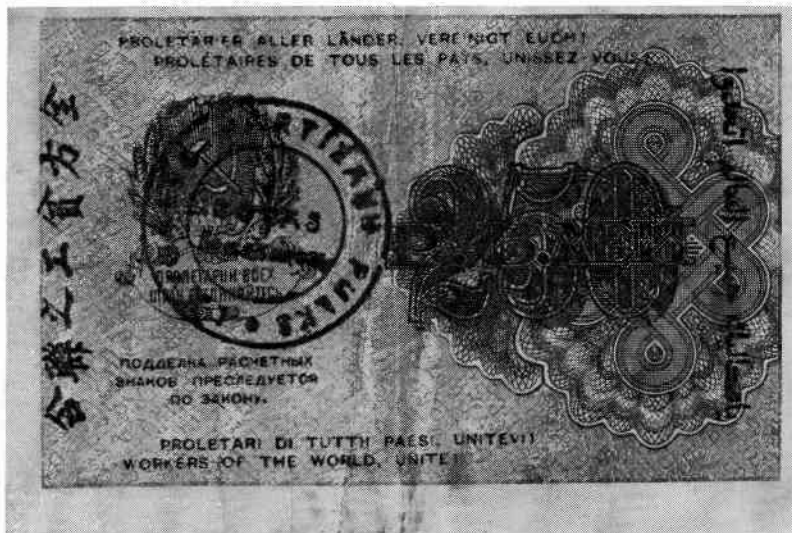
Balvu pagastā organizētie partizānu pulciņi 1919. g.
5. jūlijā tika apvienoti īpašā pulkā. Pulkam pievienojās
vēl citas grupas, un līdz ar to tika saformētas 4 kāj-
nieku rotas un jātnieku nodaļa. Pulka komandieris bija
plkv. J. Skujiņš, kas deva rīkojumu pulka ieņemtajos
novados laist apgrozībā īpašu Latgales partizānu pul-
ka naudu, apzīmogojot ar rotas komandiera zīmogu

Krievijas 1917., 1918. un 1919. g. izlaidumu dažādu
vērtību zīmes. Uz dažām zīmēm ir arī rotas virsnieku
(?) paraksti. Uzglabātām zīmēm ir 2. un 3. rotas ko-
mandieru zīmogu nospiedumi, vairumā neskaidri un
grūti atšifrējami. Zīmogu teksti: I. LATGALES PARTI-
ZANU PULKS, 2. ROTAS Komandeers. II. LATGALES
PARTIZANU PULKS, ROTA 3/ Komandeers.

Zimogs I.

87. att.

Zimogs II.

88. att.

Pārskats par zināmām zīmēm

Krievijas pagaidu valdības 1917. g. zīmes

1. 20 rbļ.; zīmogs: II.
2. 250 rbļ.; zīmogs: I.

- 10a. 60 rbļ.; zīmogs: I
- b. 60 " " II

Padomju Krievijas 1918. g. zīmes

3. 10 rbļ.; zīmogs: II
4. 25 " " II
5. 50 " " II
- 6a. 100 " " I
- b. 100 " " II
7. 250 " " II
8. 500 " " II

Ar gadaskaitli 1919

- 11a. 250 rbļ.; zīmogs: I
- b. 250 " " II

Bez gadaskaitļa (1919)

- 9a. 15 rbļ.; zīmogs: I
- b. 15 " " II

Ap 1961. g. numizmatiskā tirgū parādījās viltojumi. Galvenā viltojumu pazīme: uz viltotām zīmēm „Komandiers”, uz īstajām: „Komandeers”. Sk. A. Platbārzdīs, Latgales partizānu naudas viltojums, *K*, 1962. g. 9. nr. 1967. g. tapa zināms, ka šos viltojumus izplata kāds „numizmats” Padomju Savienībā. Tie kā „vērtīgi” maiņas objekti visvairāk, jau 1961. g., nokļuva ASV. Sk. R. Zālmans, Latgales partizānu zīmoga viltojums, *KR*, 1969. g. 5/82. nr.

Sadomātu ziņu publicējumi

Latvijas pastmarkas kā nauda

G. Meinharda darbā *Die Weltgeltung der Briefmarke als Notgeld* (publicēts kā *Eigenauflage der monatlichen Mitteilungen: Rundschau der Geldzeichensammler und Sammlungen besonderer Art*, Göttingen 1952; raksts vēlāk tulkots angļu valodā un izdots Kanadā) minēts, ka esot daudzkārt rakstīts par latviešu pastmarku izlietošanu par maksāšanas līdzekli. Kā nauda lietotas jaunās valsts pastmarkas, kas iespiestas uz vācu ģenerālštāba karšu mugurpusēm, kā arī „Rīgas atbrīvošanas serija”. Atsevišķos gadījumos par maksāšanas līdzekli izlietotas arī uz krievu rietumu armijas naudas zīmēm iespiestās pastmarkas. („Über lettisches BNG [Briefmarkennotgeld] ist viel geschrieben. Ich kann mich daher kurz fassen. Richtig ist, daß die ersten auf der Rückseite deutscher Generalstabskarten gedruckten Marken des jungen Staates BNG waren. Als die lettisch-deutschen Verbände den Norden des Landes eroberten, wurden auch die „Rigaer-Befreiungs-Serie“ als BNG öfters genommen. Dagegen sind die auf Geldscheinen der westrussischen Armee gedruckten Bfm nur in wenigen Fallen als BNG gelaufen.”)

Kas rakstījuši, ka Latvijas pastmarkas ir lietotas kā

„Notgeld” — papildu nauda un kur šie raksti publicēti, par to Meinhards ziņas nesniedz. Tādi vispār neeksistē, jo mūsu valsts pastmarkas nekad kā maksāšanas līdzekļi nav lietotas. Par to, ka tai laikā Latvijā dažāda veida siknauda (Jelgavas, Liepājas un Ventspils pilsētu zemo vērtību zīmes un Ober-Ost dzelzs monētas) bija pietiekamā vairumā, liecina tas apstāklis, ka Latvijas valsts savu siknaudu — kapeiku zīmes — sāka izlaist tikai 1920. g.

Ziemeļvidzemi no lieliniekiem atbrīvoja nevis „latviešu-vācu”, bet gan igauņu un latviešu karaspēks, kas vēlāk bija spiests cīnīties pret vācu vienībām. Tā sauktās „Rīgas atbrīvošanas pastmarkas” izdotas 1919. g., viena daļa no tām iespiestā uz Joti plāna, t. s. cigarešu papīra, tā ka tās nevarēja lietot kā maksāšanas līdzekli. Šajā serijā ietilpa tikai trīs vērtības: 5, 15 un 35 kap. Tikai 5 kap. markas eventuāli būtu varēts izlietot par siknaudu. To tomēr nevarēja darīt, pat ja gribētu, jo šīs markas bija iespiestas ar ūdenī šķīstošu anilīnkrāsu, un iespiedums, nākdams saskarē pat ar mazliet mitriem pirkstiem, izplūda. Par šo jūtīgo iespiedkrāsu ir aizrādījumi pastmarku katalogos. Meinharda, acīmredzot, nav katalogu ziņas izlasījis.

Degvīna zīmes Liepājā

Kādā citā rakstā G. Meinhards uzskaita Pirmā pasaules kara laikā dažādu vācu flotes vienību izdotas zīmes, kas cirkulējušas kā nauda vācu ieņemtajās Kurzemes ostās (Geldzeichen und Notgeld der deutschen Flotte, *Rundschau der Geldzeichensammler*, Göttingen, 1955. g. marta nrā). Meinhards gan min atsevišķas flotes vienības, kas izdevušas „Gutscheine”, bet viņa rakstā nav teikts, ne par ko un kam šīs zīmes izsniegtas, ne ko pret tām varēja saņemt — naudu vai preces. Vienā vienīgā gadījumā, runājot par Liepājā stacionēto līnijuķī *Braunschweig*, viņš min, ka pret tā izsniegtajiem orderiem bija saņemams degvīns — „vodka”. („Im Marinestützpunkt Libau, wie überhaupt in allen Häfen der von uns besetzten russischen Ostseeprovinzen, spielten die Gutscheine der deutschen Marine eine nicht unerhebliche Rolle. In Libau vor allen Dingen Gutscheine der Torpedoboot-

flottillen und der Seefliegerabteilungen. Aber es gab durchaus Gutscheine deutscher Kreuzer, besonders der Gruppe des Kommandörs Hopmann. In Windau spielten Gutscheine der Marineflieger und der Minensuchflottillen eine Rolle. Hier kam es auch zum Einsatz von Gutscheinen der deutschen Marineflugschiffabteilung, des einzigen Notgeldes der Zeppelinwaffe, das die Geschichte kennt. In kleinerem Maße spielten auch Gutscheine der in der Ostsee zeitweise eingesetzten schweren Seestreitkräfte eine Rolle, aber da sie meist nur kurze Zeit hier im Einsatz waren, war ihr Gutscheinsystem ohne Bedeutung. Lediglich die in Libau stationierten Linienschiffe „Elsass” und „Braunschweig” haben ein größeres Gutscheinsystem entwickelt. Das der „Braunschweig” war sehr beliebt, da es auf der Wodkabasis aufgebaut war, denn diesem Schiff waren größere Schnapsmengen

in die Hände gefallen. Es dürfte das einzige Notgeld der Geschichte sein, das auf dem schwarzen Markt sich denkbar größten Beliebtheit erfreute.”)

Meinhardts atkal reiz nemin savu ziņu avotus. Trūkst arī ziņas, kāpēc un kādās vērtībās šīs zīmes bija izlaistas, vai tās tika izsniegtas militārām personām jeb arī pilsētu iedzīvotājiem. Vienīgi gadījumā ar *Braunschweig* degvīna zīmēm minēts, ka tās pārdotas „melnajā tirgū”, tātad bijušas apgrozībā Liepājas iedzīvotāju starpā. Tomēr, kā jau attiecīgajās šīs grāmatas nodaļās konstatēts, Liepājā un Ventspilī no papildu naudām apgrozībā bija tikai pilsētu zīmes, pie kam Ventspilī arī Jelgavas zīmes, ko tā saņēma kā aizdevumu no Jelgavas.

Meinharda raksts radīja lielu interesi starp zīmju krājējiem, galvenokārt Vācijā. Tie rakstīja un vaicāja, kas man zināms, īpaši par „vodkas” zīmēm. Bija jāatzīstas, ka par tām neko nezina. Steigā ievāktas ziņas no paziņām Liepājā vēstīja, ka tādās nav ne redzētas, ne dzirdētas. Vaicātājiem — zīmju krājējiem varēju tikai paskaidrot, ka Meinharda ziņojums patiesībai laikam gan neatbilst un ka mēģināšu šo epizodi tuvāk izpētīt.

Tiešām, 1914. g., kaņam sākoties, reibinošo dzērienu pārdošana Krievijā tika noliegta, bet 1915. g., sakarā ar vācu okupāciju, šis rīkojums automātiski zaudēja spēku. Jau pirmajās okupācijas dienās nevajadzēja vis naudu, bet „Butter, Speck und Eier”, lai iegūtu „Kirschwasser”, „Rumverschnitt” u. t. t.

Pirmā pasaules kara norises kā uz sauszemes, tā arī uz jūras, ir izpētītas jo sīki un pētījumi publicēti. Lielajā darbā *Der Krieg zur See 1914—1918* (Marine-Archiv, Berlin 1929), 2. sēj. *Der Krieg in der Ostsee*

ir ziņas (116. lpp.), ka 1915. g. 8. maijā, ieņemot Liepāju, kara laupījuma starpā bijis arī spirts. Tomēr ne ar vārdu nav minēts, ka *Braunschweig* būtu saņēmis kādu daļu no šī laupījuma. To tas arī nevarēja saņemt, jo *Braunschweig* ietilpa IV eskadrā, kas pirmo reizi ieradās Liepājā 20. jūlijā un tur palika tikai vienu dienu. (202. un 221. lpp.). Pēc tam šis kara kuģis bija iesaistīts vairākās operācijās, bija labošanā Ķīlē un tikai 12. oktobrī no turienes devās uz Liepāju kā pastāvīgu stacionēšanas ostu. Ja arī šoreiz *Braunschweig* kravā būtu bijusi „vodka”, tad izveidot „*ein großes Gutscheinsystem*” vairs nevarēja, jo jau 19. oktobrī vācieši ievada spirta monopolu (*Latviešu konversācijas vārdnīca X*, Rīgā 1933—34, 19187 sleja). *Braunschweig* taču nevarēja uzstāties kā konkurents pret *Oberbefehlshaber Ost*, t.i. ģenerālfeldmaršalu fon Hindenburgu, kuņam bija padoti visi ieņemtie apgabali.

Abu Pasaules karu un dažādu revolūciju laikā daudzi arhīvu krājumi ir gājuši bojā, resp. tikuši apzināti iznīcināti ar diktatūras režīmu rīkojumu. Tādēļ zināmos gadījumos zinātniekiem vienīgie avoti, pēc kuņiem izsekot dažām norisēm, ir personīgas piezīmes vai citu personu atmiņu raksti. Arī zinātniskos darbos var atrast kļūdas, bet tās nav apzinīgi vilgtotas ziņas. Taču to nevar teikt par Meinharda rakstiem: bez šeit minētajām ziņām viņš publicējis arī citas ar tiši sagrozītiem fēkietiem vai safantazētām norisēm. Diemžēl, tieši šādu sagrozītu vai neesošu faktu pārbaude un atspēkošana aizņem ļoti daudz laika: Meinharda ziņu pārbaudei un 33 lpp. garajam atspēkojuma rakstam man bija jāizšķiež vairāki mēneši. (Sk. A. Platbārzdīs, *Sedelhistoriska problem, Nordisk Numismatisk Arsskrift* 1955. Stockholm 1957.)

Privātās „naudas zīmes” 1919–?

Latvijas saimnieciskās dzīves atjaunošanā iesaistījās ne tikai tie uzņēmumi, kas bija darbojušies pirms kara, bet arī daudzi uzņēmīgi amatnieki, nodibinot jaunus. Viņi loloja cerības tikt uz zaļa zara un tapt par fabrikantiem. Kā vieniem, tā otriem, sevišķi Rīgā, it viss bija jāiesāk no jauna: agrāko uzņēmumu tehniskās iekārtas bija evakuētas uz Krieviju, jauniesācējiem tās trūka. Iekārtu un jēlvielu iegādei, kā arī darbinieku atalgošanai, bija vajadzīgi līdzekļi. Starp vecajiem, lielajiem uzņēmumiem daudz bija tādu, kas piederēja ārzemniekiem, vēl citi bija ar ārzemju sakariem. Tie atbalstu — kreditu vai aizņēmumus — ieguva ārpus Latvijas. Daži ārzemnieki iestājās par līdzdalībniekiem vecajās firmās. Jauniesācējiem, vairumā latviešiem, ja arī izdevās atrisināt iekārtu un jēlvielu problēmas, bieži pietrūka naudas darbinieku algām. Neatmaidīgākie no šīm sprukām izkļuva ar privātu „naudas zīmju” palīdzību. Kā tās tapa, par to man savā laikā stāstīja viens no tiem, kas šo maksāšanas līdzekli bija izprātojis. Tā kā tajā laikā darbinieki nopelnīto naudu lielāko tiesu izlietoja pārtikas preču iegādei, viņš apjautājās tuvumā esošo pārtikas preču veikalu īpašniekiem (toreiz vēl šo veikalu izkārtnes vēstīja „koloniālpreču tirgotava”), vai viņi nebūtu ar mieru pārdot preces uzņēmuma darbiniekiem uz īslaicīga kredita ar viņa galvojumu. Viņš izdotu zīmītes, par kādu summu darbinieki var iepirkties, un pēc pāris nedēļām viņš varētu ar zīmītēm sakrājušos summu samaksāt, jo par starplaikā sarazāto precī nauda būtu rokā. Veikalnieki viņa priekšlikumu pieņēmuši. „Un tā,” viņš teica, „es sāku skrīvēt pats savu naudiņu.” Viņš vēl piebilda, ka vienu daļu darba rūķiem esot izmaksājis skaidrā naudā, lai sestdienās netrūktu „šņabīša tiesas”. Veikalniekiem viņš cenšoties samaksāt laikā, taču, ja arī kādreiz mazliet pietrūkstot, veikalnieki ļaunā neņemot.

Šīs „naudas zīmes” bija nelielas papīra strēmēlītes ar roku rakstītiem tekstiem, ar un bez numuriem, ar un

bez firmas zīmoga. Cik daudzi ar šādu „savu naudiņu” sastutēja savus uzņēmumus, tas nav zināms, bet, kā dzirdēts, tādi bija prāvā skaitā.

Ierosme šai rīcībai, šķiet, bija aizgūta no pirmskara laikā nereti praktizētās paražas pirkt pārtiku „uz grāmatiņu”. Šajos gadījumos zināmiem „kundēm” (pircējiem) veikalnieks piešķīra aprobežotu, īslaicīgu kreditu. Katram pircējam bija sava burtnīciņa, kurā ierakstīja visus pirkumus un samaksas. Protams, šāds kredīta veids prasīja savstarpīgu uzticību.

Paraža pirkt „uz grāmatiņu” bija diezgan izplatīta arī neatkarīgās Latvijas laikā.

Daži rūpnieki, galvenokārt žīdu tautības, arī vēl tad, kad dzīves apstākļi bija uzlabojušies, daļu algas izmaksāja „firmas naudā” — ne tikai pārtikas, bet arī citu preču pirkumiem. Dažos gadījumos šādi rīkojās nolūkā sagādāt pircējus radnieku vai paziņu veikalniem, par ko tad saņēma zināmu provīziju, citos — lai iegūtu kreditu, par ko nav jāmaksā augli. Jādomā, šis pēdējais nolūks — iegūt par brīvu kreditu — bija pamudinājis arī Baltijas Papīru un Papes fabriku Staicelē izlaist savu papīra naudu. Tā apgrozījās ne tikai Staicelē, bet arī tās tuvākajā apkārtnē.

Vēl jāpiemin Liepājas-Glūdas dzelzceļa būves uzņēmuma 1925.—1929. g. izlaistā nauda. Ar šīm zīmēm strādniekiem izmaksāja vienu algas daļu, lai viņi varētu iegādāties pārtiku un lai novērstu neizbēgamos lūgumus izmaksāt „uz priekšu”, kad nedēļas nogalē saņemtā valsts nauda bija nožūpota. Kādā apjomā zīmju saņēmēji paši tās izmantoja paredzētajam nolūkam, nav zināms. Ne vienmēr labi nodomi īstenojami praksē. Piemēram, arī Zviedrijā 1902. g. dzelzceļa būves laikā izmantoja šo paņēmieni, taču bez panākumiem: kolīdz valsts naudas degvīnam pietrūka, strādnieki pārdeva pārtikas zīmes apkārtnes iedzīvotājiem krietni zem nominālvērtības, un dzeršana turpinājās (sk. A. Platbārzdīs, *Sveriges sedlar II*, Lund 1964, 64. lpp.).

Te pieminama arī kāda pagājušā gs. izlaista privāta nauda. Ir uzglabājušās privātas naudas zīmes 25 kap. vērtībā, kuras metalla sīknaudas trūkuma dēļ 1861. ga-

dā izlaida turīgais Vecates līnu tirgotājs Jēkabs Priedītis (Jakob Preedihl). Šīs zīmes eventuāli ir pirmās zīmes naudas vēsturē ar tekstu latviešu valodā.

19. gs. vidū jau Krimas kara laikā (1853—1856) bija manāms stiprs sīknaudas trūkums. Pēdīgi 1859. gadā apstākļi bija tik spaidīgi, ka dažas pazīstamas firmas lika izgatavot dažādi formulētas zīmes rubļa daļās, kuŗas tika izsniegtas pircējiem sudraba sīknaudas vietā. Kad apgrozībā sāka parādīties zīmes, par kuŗu izlaidējiem bija uzdotas neeksistējošas firmas, 1860. gada beigās izdeva noteikumus, ka visiem zīmju izlaidējiem jādeponē maģistrātā vai tiesā apgrozībā paredzēto

zīmju kopvērtība skaidrā naudā un ka uz katras zīmes jābūt aizrādījumam par nodrošinājumu, apliecinātam ar attiecīgās iestādes zīmoga nospiedumu. Uz Jēkaba Priedīša izlaistajām zīmēm tad arī iespiests attiecīgais teksts latviski: „Šchi stempele apleezina, ka ņchihs sihmes wehrtiba droņchibas deh! Walmeerā pie bruġu=teeņas irr eemakņata.” (Sk. A. Platbārzdīs, Privāttās un pilsētu naudas Baltijā 19. g. s., K, 1965. g. 23. nr.)

Nauda – numizmatiskie objekti

Vispirms isumā par numizmatikas attīstību vispār.

Tieksme iegūt savā īpašumā īpatnējas citu valstu vai arī savas zemes un veclaiku monētas pamudināja dažas turīgas personas jau senatnē meklēt un krāt šos objektus. Līdztekus radās arī ziņkāre iegūt ziņas par tiem. Monētu īpašnieks pats parasti šo lietu atrisināt nespēja un tādēļ palīgos aicināja zinātniekus. Tie centās izdibināt, ko šīs monētas reprezentēja, tās katalogizēja — un dažkārt arī maldījās. Sakārtotos krājumus sāka dēvēt par „monētu kabinetiem”. Sākumā, protams, tie bija privāti, vēlāk parasti pastāvēja kā nodaļa pie kādas iestādes vai mūzeja. Šajos krājumos ievietoja arī medaļas. Tās, keltas zināmu norīšu atcerēm, visbiežāk zeltā, patiesībā bija t. s. „greznuma monētas” (*Prachtmünzen*). Krājumos ievietoja arī tām radnieciskos objektus — ordeņus. Papīra nauda, monētu atvietotāja, krājumos tika iekļauta kā pēdējā. Par šiem objektiem sāka publicēt rakstus, tos papildinot ar varā vai kokā grebtiem objektu attēliem, parasti ļoti rūpīgi izpildītiem. Un tā, laika gaitā, no amatieru monētu krāšanas tieksmes izauga jauna zinātne: numizmatika. Šis vārds aizgūts no grieķu *νομισμα* un latīņu numisma — nauda, resp. monēta. Šo objektu krājējus — pētniekus, profesionālos un amatierus, dēvē par numizmatiem. (Latviešu aprindās kādreiz arī dzirdēta forma „numismants”, kas jāpiešķaita pie valodas misekļiem.)

Kad šeit uzskaitītie objekti: monētas, medaļas, ordeņi, papīra nauda, kā arī kļāt nākušās to dažādās pasugas, zināmu apstākļu dēļ ir izbeiguši savas funkcijas vai to uzdevums ir apzināti pārtraukts, — tos pievāc krājēji un tie top par numizmatiskiem objektiem.

No bijušajiem, resp. pašreizējiem maksāšanas līdzekļiem visvairāk krāj monētas. Papīra naudas krājēju, visumā, ir mazāk. Galvenais iemesls šai parādībai ir naudas zīmju augstie nomināli un relatīvā valūtu stabilitāte. Taču daudzās valstīs, kurām pāri vēlušies vairāki inflācijas viļņi (piem., Krievijā, Vācijā, Austrijā, Francijā) un tautā palicis liels vairums bezvērtīgu naudas zīmju, ir prāvs papīra naudas krājēju skaits.

Latvijas neatkarības laiks

Neatkarīgajā Latvijā naudas krājēju skaits bija kups. Vecie krājēji, kas bija krājuši — kā nu kurais — Livonijas, Krievijas vai antīkās monētas un Krievijas papīra naudu, dažkārt turpināja papildināt savas kolekcijas. Tajās ievietoja kopš 1915. g. uz Latvijas teritorijas izlaistos maksāšanas līdzekļus un — vēlāk — arī Latvijas naudu.

Viena daļa jauniesācēju kolekcionēja tikai pilsētu un citus lokālos izlaidumus. Daži speciālizējās uz vieniem objektiem, kas kopš 1918. g. bija likumīgi vai spaidu maksāšanas līdzekļi Latvijā. Kad apgrozībā nāca augsto vērtību naudas zīmes, krāšanas tieksme

viņiem izrāva makā jūtamu robu. Viens otrs krāja arī lgaunijas un Lietuvas naudu. Bija arī tādi, kas vāca gan filateliskus, gan numizmatiskus objektus. Krājēju starpā bija latvieši, vācieši un daži krievi. Cik man zināms, žīdu numizmatu starpā nebija.

Latvijas teritorijā izlaisto naudu krāja arī ārzemnieki, īpaši vācieši, jo Latvijā daža laba uztverē vēl arvienu bija „ein Stück von deutschem Boden”. Viens no pirmajiem valstsvāciešiem, kas sāka krāt vācu okupācijas laikā izdoto pilsētu naudu, šķiet, būs bijis nodaļā par Jelgavu jau pieminētais valsts padomnieks no Karaļaučiem. Viņam — vismaz par Jelgavas zīmēm — nauda nebija jāzudod: toreizējais Jelgavas birģermeistars, arī vācietis, lika zīmes šim krājējam izsniegt bez atlīdzības, kā to liecina uzraksts uz tām.

Numizmatiem pašiem savas biedrības Latvijā nebija. Viena daļa vāciešu bija biedri *Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*, citi bija pieslēkušies vācu 1920. g. nodibinātajai Rīgas filatelistu biedrībai, kur par biedriem bija arī daži latvieši. 1927. g. pie Rīgas Latviešu Biedrības, tā dēvētās „Māmuļas”, nodibināja filatelistu un numizmatu nodaļas, kurās apvienoja zināmu numizmatu skaitu. Viena latviešu krājēju grupa regulāri pulcējās ārsta P. Sņiķera dzīvoklī.

Bija arī daži pastmarku un monētu tirgotāji. Ievērojamākais un ar labām zināšanām numizmatikā bija Ed. Šneiders, kas izdeva pārdodamo objektu cenu sarakstus. Šneiders ne tikai pirka un pārdeva, bet, kā tas krājēju aprindās bieži parasts — labprāt ielaidās arī maiņas darījumos. Viņš pats krāja veco laiku — Livonijas un Krievijas — monētas un bija izveidojis ļoti interesantu un vērtīgu kolekciju.

1939. gadā sakarā ar vāciešu repatriāciju no Latvijas izceļoja šīs tautības krājēji, to starpā simpātiski maiņas partneri. Viņu biedrību likvidēja.

1940/41. g. krievu okupācija

Krievi jau pirmajā okupācijas dienā Rīgas Latviešu Biedrības namā novietoja sarkanarmijas štābu, un tādēļ neviena krājēju sanāksme tur notikt vairs nevarēja. Bojā gāja vērtīgā Latvijas pastmarku kolekcija, kas piederēja filatelijas un numizmatikas nodaļai. Vēlāk Rīgas Latviešu Biedrību tāpat kā visas citas biedrības slēdza un likvidēja. Krājēju darbība tika pilnīgi paralizēta. Pārtrūka arī sakari ar kollēgām ārzemēs. Krievi, uzskatot saraksti ar ārzemēm par spiegošanu, to noliedza. Gāja zudumā arī pāris vērtīgu kolekciju, kurās to īpašnieki bija novietojuši banku seifos, jo vasaras mēneši krājējiem mēdza būt „atpūtas laiks”. Okupācijas vara šīs kolekcijas nacionālizēja. 1941. g. deportēti tika arī daži numizmati. Viņu kolekciju objektus — tāpat kā nacionālizētās kolekcijas, — cik varēja vēlāk pēc kara nomanīt, bija pievākuši krievi

un pārdevuši privātiem krājējiem Krievijā. Viens otrs no tiem savā laikā dižojās, ka esot ieguvis retumus, kādi Krievijā neesot bijuši dabūjami.

Vācu okupācija, 1941.—1945. g.

Kā jau nodaļā „Nereālizēts projekts par Latvijas naudas zīmju restitūciju” minēts, vācieši krievu anulētā lata restitūciju neatļāva. Jaunnodibinātajā apgabalā Ostlandē, kurā Latvija tika ietilpināta kā „Generalbezirk”, viņi izlaida apgrozībā savu naudu: 1, 5 un 10 valstsfeniņu cinka monētas un 50 pf., 1, 2, 5, 20 un 50 valstsmarku papīra naudu. Šīs zīmes bija paredzētas tikai zināmām vācu okupētām valstīm, un Vācijā tās kā maksāšanas līdzeklis nebija derīgas. Vienlaicīgi ar vācu naudas ievešanu tika devalvēta krievu nauda, noteicot tai kursu: 1 rublis = 10 valstsfeniņi. Tā palika apgrozībā visā vācu laikā.

Bezvērtīgā Latvijas un devalvētā krievu nauda tapa par numizmatu galvenajiem objektiem kolekciju papildināšanai, resp. jauno krājēju kolekciju izveidošanai. Daudzi šos objektus uzpirka vairumā — kā maiņai, tā pārdošanai ar peļņu. Viens otrs no vecajiem krājējiem ne vienu reizi vien nopūtās: daudzas zīmes, kurās bija ieguldīti „labie lati”, tagad varēja iegūt par sīknaudu...

Krievu slēgtajām biedrībām vācieši atļāva atjaunot darbību. Formāli atļauja attiecās arī uz Rīgas Latviešu Biedrības filatelistu un numizmatu nodaļu. Taču, kad šo rindu rakstītājs lūdza direktīvas par nodaļas turpmāko darbības veidu, tad vācu civilierēdnis (tautā viņi savu brūno uniformu dēļ tika dēvēti par „fazāniem”) atļāvās „uz siltāko ieteikt” nodibināt jaunu organizāciju, proti, kopu pie Arod biedrību savienības nodaļas Atpūta un dzīvotprieks. Ierēdnis uzsvēra, ka šāds veids būtu ļoti labs un vēlams šīs problēmas atrisināšanai. Ieteikuma veids bija jāsaprot kā aizplūvurota pavēle. Pārrunājot šo lietu, mēs, bijušie Rīgas Latviešu Biedrības biedri, nolēmām šo priekšlikumu akceptēt. Izšķirošais pamudinājums bija vēlēšanās biedrot iespējami lielāku krājēju skaitu. Par dalībniekiem Rīgas Latviešu Biedrības nodaļā ne visi varēja tapt, tur uzņēma tikai „Māmuļas” biedrus. No jauniešiem krājējiem ne visi vēlējās, nedz arī varēja tajā iestāties. Atpūtas un dzīvotprieka filatelistu un numizmatu kopai pieslējās kupls krājēju skaits, un tās darbība bija ļoti rosīga.

Latvijā otrā krievu okupācijas laikā

1944. g., vācu austrumfrontei sabrūkot, krievu otrreizējā Latvijas okupācija kļuva nenovēršama. Baigā 1941. gada norišu ietekmē dzimteni atstāja un emigrācijā devās daļa latviešu, to starpā vairāki numizmati.

Sakari ar dzimtenē palikušajiem numizmatiem atsākās drīz vien pēc kara beigām. Saņemtās ziņas vēstīja, ka krāšanas nodarbībās valdīja klusums. Dažus gadus vēlāk vecie kollēgas ziņoja, ka sākusies jūta ma aktivitāte: esot radušies vairāki jauni, nopietni numizmatisko objektu krājēji, to starpā arī citīgi Latvijas neatkarības laika maksāšanas līdzekļu pētitāji. Esot izaugusi un sākot nobriest dzimtenes numizmatu — amatieņu jaunā maiņa. Daži no tiem — ar veco krājēju starpniecību — uzņēma sakarus ar krājējiem emigrācijā. Pirmajiem sakariem sekoja sadarbība, kuŗas rezultātā abas puses varēja atzīmēt vērtīgus sasniegumus: tapa aizpildīti zināmi robi kā ziņās par atsevišķiem objektiem, tā arī to izlaidumiem, un tika atklāta jaunu objektu eksistence. Kādu laiku notika arī rosīgi maiņas darījumi: dzimtenes latvieši izsūtīja Latvijas laika naudas zīmes, pret kurām viņi vēlējās saņemt numizmatisko literātūru vai citas grāmatas, īpaši par mākslu. Šīs apmaiņas ceļā rietumos ielūda ievērojams objektu skaits.

Numizmatiskās literātūras sūtījumi ne vienmēr saņiedza adresātu: ja literātūra bija speciāldarbs par Baltijas valstīm, tad sūtījumi sākumā „ceļā pazuda”, vēlākā laikā tos oficiāli konfiscēja. Kad sūtītājs pieprasīja izziņu par sūtījuma likteni, pasta iestādē pienāca paziņojums, ka sūtījumā atradušies publicējumi, kuŗu ievešana Padomju Savienībā noliegta. Atpakaļ tos saņemt nevarēja, un par sūtījumiem, kas bija ierakstīti, Zviedrijas pasts, pamatojoties uz noteikumiem, atlīdzību nemaksāja. Turpretim, ja kādā darbā ziņas par Baltijas valstīm bija uzņemtas tikai citu starpā, sūtījums parasti saņiedza saņēmēju.

1965. g. Padomju Savienība noliedza anulēto maksāšanas līdzekļu sūtīšanu uz ārzemēm. (Oficiālu paziņojumu par to Pad. Savienības numizmatu laikrakstos gan neesmu redzējis.) Viens otrs eksemplārs nonāk Rietumos arī tagad — ja vēstule netiek cenžeta.

Aizlieguma dēļ kontakti pamazām apsika, un pēdējā laikā, cik dzirdēts, sarakstīšanos turpina tikai daži numizmati. Pirms kāda laika saņemtā informācija pauž, ka Latvijas neatkarības laika objekti, aizplūstot uz Krieviju, izsīkuši. Tur šo objektu krājēju skaits ir liels. Viņi pat vēlas, lai Baltijas republiku emisijas uzņem projektētajā Krievijas naudas zīmju katalogā (*Sovetskij kolekcioner*, 1966. g. 4. nr., 88. lpp.). Kāds filatelists ir ierosinājis arī Baltijas pastmarku katalogizēšanu (*Filateliija SSR*, 1966. g. 2. nr., 41. lpp.). Te jāpiezīmē, ka Pad. Savienībā turpat 50 gadu laikā nav izdots neviens katalogs par Krievijas naudas zīmēm. Pēdējam krievu katalogam redakcijas noslēguma datējums bija 1.11.1924, un tas, šķiet, iznāca 1925. g. Šai katalogā bija ietilpinātas arī Baltijas valstis.

Latvijā pēc kara gados ir dibinājušās arī filatelistu un numizmatu organizācijas. Sarakstā par Pad. Savienības kolekcionāru organizācijām, kas iespīests *Sovetskij kolekcioner* 1965. g. 3. nrā, 171.—176. lpp., Latvijā minētas 3 kopas (Aknīstē, Daugavpilī un Liepājā), 2 sekcijas (Jaunjelgavā un Jēkabpilī) un 1 biedrība (Rīgā). Šis saraksts noteikti nav pilnīgs. Cik zi-

nāms, vēl darbojās vismaz divas kopas, viena Ventspilī, otra Rīgā, VEF kultūras pilī.

Rīgas Balss 1966. g. 12. janvāra numurā bija intervijs ar Rīgas pilsētas kolekcionāru biedrības priekšnieku A. Vlasenko. Viņš izteicās: „Mēs, tāpat kā visi mūsu zemes filatelisti, gaidām lielus notikumus savā darbā.” Šī informācija attiecās uz konferenci, kas lems par Vissavienības filatelistu biedrības nodibināšanu. Tā paša gada martā Maskavā arī sanāca konference, kurā nodibināja VOF (*Vsesojuznoje obščestvo filatelistov*), latviski dēvētu par VFB (Vissavienības filatelistu biedrība), kurā iekļāva arī numizmatu. Te vēl jāatzīmē, ka jau kopš ilgiem gadiem Pad. Savienības maksāšanas līdzekļu krājēji ir sadalījušies divās grupās: 1) monētu krājējos un 2) bonistos (no franču *bon* = labs, papildu naudas nozīmē), t.i., papīra naudas krājējos. Bez šīm divām lielajām grupām VFB apvienotajiem numizmatiem ir vēl dažādas sekcijas.

VFB un tās sekciju nodaļas tika nodibinātas daudzās pilsētās. Viena nodaļa bija arī Rīgā. Kādās Latvijas pilsētās vēl tika nodibinātas nodaļas, par to publicējumi nav redzēti.

1970. g. vasarā saņēmu dažas vēstules no krājējiem Krievijā un Latvijā. Īsā kopsavilkumā to saturs ziņoja par šādiem notikumiem:

- 1) Monētu krājēji no VFB numizmatikas sekcijām esot izslēgti.
- 2) Monētu krāšana neesot vairs modē.
- 3) Sudraba monētas it kā nedrīkstot būt privātā īpašumā.
- 4) Papīra naudas krāšana un bonistu sekcijas darbība tiek turpināta.

Kāds no vecākajiem kollēgām, kuŗu pazinu vēl no priekškaŗa laikiem Krievijā, rakstīja, ka esot ļoti slims, krāšanu esot izbeidzis un mūsu draudzīgajai sarakstei esot pienācis gals. Sākumā šo vēstuli vēl nesaisīju ar ziņām par krājēju darbības ierobežošanu, vēlāk šķita, ka savs sakars tur varēja būt.

Noteikti bija skaidrs, ka pret monētu krājējiem bija ievadīta kaut kāda akcija un viņi bija nokļuvuši grūtā stāvoklī.

Protams, vēlējos iegūt tuvākas ziņas. Zinot, ka vēstules cenzē — dažreiz bija skaidri redzams, ka vēstule otrreiz aizlīmēta, — sarakstē ar kollēgām Pad. Savienībā vienmēr bijām strikti turējušies pie numizmatikas jautājumiem. Arī tagad neuzdrošinājos lūgt papildu informāciju par notikumiem numizmatu aprindās, jo par tādas informācijas došanu rakstītāju varētu apvainot par padomju valsts diskreditēšanu. Ar vienu no lielākajiem Zviedrijas laikrakstiem man ir bijis kontakts numizmatikas plāksnē, lūdzu tā redaktoru, vai viņu korespondents Maskavā nevar noskaidrot, kas īsti noticis numizmatu aprindās, bet, vai nu korespondentam nelaimējās dabūt kontaktu ar krājēju aprindām, vai arī tie, kas zināja, baidījās sniegt ārzemniekam informāciju, — šai ceļā nekādas ziņas neieguvu. Beidzot redaktors A. Lauris, nenogurstošais ziņu vācējs par notikumiem okupētajā Latvijā un arī Pad. Savienībā, mani informēja, ka *Literaturnaja gazetas* 1971. g. 6. janv. numurā ir P. Arkadjeva raksts par prāvu pret

numizmatiem. Šis raksts pēc tam tika publicēts nesaīsinātā tulkojumā *Padomju Jaunatnes* 17. janv. numurā.

Ziņojumi par prāvām Pad. Savienībā — ja vispār tādi parādās presē — parasti ir ļoti īsi. Šoreiz prāvas atstāstījums tomēr ir krietni garš: krievu tekstā tas ir 560 rindas 8 sleju salikumā.

Jāņem vērā, ka kopš 1966. g. VFB priekšsēdis bija „Pad. Savienības varonis” E. T. Krenkels, viņš tāpat bija atbildīgs arī par organizēto numizmatu darbību. No raksta var spriest, ka kādi izmeklēšanas ierēdņi pārcentušies, nododot prokuroram lielu skaitu krājēju, un ka numizmati izrādījuši lielu solidaritāti ar apsūdzētajiem biedriem. Šķiet, viens no garā prāvas atreferējuma uzdevumiem ir zināmā mērā nomierināt sacelto uztraukumu numizmatu aprindās, iedzīt ķīli starp krājējiem, kas notiesāti par „spekulāciju”, un pārējiem, kuŗu darbību uz priekšu pakļaus stingrākai uzraudzībai. Un, skaidrs, ka šis raksts tika publicēts uz kāda — augsta — funkcionāra pavēli.

Procesa laiks, apsūdzēto skaits un viņu vārdi rakstā nav minēti. Viņi bijuši VFB biedri, bet pēc uzraudzības iestāžu domām viņu „darbība vairs nav iekļāvusies kolekcionēšanas ietvaros” un viņi apsūdzēti uz KPFSR kriminālkodeka 88. panta pamata par valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu un spekulāciju ar valūtu. Raksta autors citē valsts prokurora Valentīna Djomina vārdus: „Pret valūtas spekulantiem mūsu sabiedrība, kā zināms, izturas nesamierināmi.”

Spekulācija ar valūtu ir ierindota smagos noziegumos, un vainīgie sodāmi ar brīvības atņemšanu uz laiku no 3—8 gadiem un valūtas vērtību konfiskāciju. Soda bargums redzams, salīdzinot ar sodu par laupīšanu nolūkā sagrābt valsts vai sabiedrisko mantu — par to saskaņā ar šī paša kodeka 91. pantu vainīgais sodāms ar brīvības atņemšanu no 3—10 gadiem (sk. *Ugolovnyj kodeks RSFSR*, Maskavā 1960).

Apsūdzības raksts sākas ar vārdiem: „Daži šīs sekcijas biedri, maskēdamies par kolekcionāriem, uzpirka zelta, platīna un sudraba monētas, kā arī ordeņus, ko pēc tam pārdeva tālāk, gūstot vieglu peļņu.” Teikums „gūstot vieglu peļņu” *Padomju Jaunatnē* nav pareizi tulkots. Krievu tekstā ir teikts: „iegūstot ienākumus bez darba” — „izvelkāja netrudovye dohody”.

Prāvas apstākļus prokurors Djomins — Arkadjeva atstāstījumā — raksturo šādi:

„Es zināju . . . ka VFB vadība numizmatikas sekciju likvidējusi. Šāda rīcība nejauši uzvedināja uz domām, ka itin visi numizmati izdara neatļautas operācijas. Kādēļ gan citādi visā valstī vajadzētu slēgt numizmatikas sekcijas? Neslēdz taču ciet visus veikalus, tāpēc ka, teiksim, kāda veikala direktors apzadzies. Bet vai VISI kolekcionāri var būt spekulanti? Starp citu, simtiem numizmatu, kas izslēgti no sekcijas un pakļauti ostrakismam, uzdeva to pašu jautājumu. Viņi nevarēja saprast, par ko tiek sodīti.

Tāpat, „uzlikuši kolekcionāru masku”, viņi nestrādājot guva peļņu, pareizāk sakot, iedzīvojās? Iepazīstoties ar tiesas materiāliem, es vispirms meklēju šīs iedzīvošanās augļus. Ar vārdiem „valūtas speku-

lants" taču saistīta visai turīga dzīvošana, kas sniedzas pāri līdzekļiem. Vai viņiem ir bijušas automašīnas, privātmājas, kooperatīvi dzīvokļi, daudz naudas klāt un daudz tās noguldīts krājkasē? . . .

— Nekā tāda nebija. Viņi dzīvoja tāpat kā visi pārējie. Nekā cita viņiem nebija kā tikai lieliskas kolekcijas."

Tālāk Arkadjevs raksturo noskaņojumu prāvas laikā un ar to saistītās problēmas :

„Katru dienu zālē atradās desmitiem kolekcionāru, tie paši „likvidētie” numizmati, kas ar savu ieinteresētību un piesardzīgo uzmanību pret notikumiem prāvā radīja īpašu psiholoģisku atmosfāru . . .

Jau pirmajās dienās kļuva skaidrs, ka kolekcionāri ir apsūdzēto pusē. Liecinieki visi kā viens augstu novērtēja viņu kolekcijas, stāstīja par viņu raženo sabiedrisko darbību. Atklājās vēl viena svarīga detaļa: liecinieki numizmati regulāri bija piedalījušies šādos pašos darījumos, kurus apsūdzētajiem piedēvēja kā noziedzīgus. Dārgmetallu monētas arī viņiem bijušas pirkšanas un pārdošanas, kā arī apmaiņas priekšmeti.

Pamazām aina noskaidrojās. Vairs nebija šaubu, ka iepriekšējā izmeklēšanā kriminālpārkāpums saskatīts tajā faktā vien, ka darījumā figūrē dārgmetallu monētas. Tā nenosaka atšķirību starp patiešām pretlikumīgām machinācijām un epizodēm, kam nav nozieguma nianšes."

Pēc atreferējuma, Djomins prāvas gaitā atzinis, ka, neievērojot šīs atšķirības, „iznāk, ka tiesā par kolekcionēšanu, tiesā numizmatiku". Pievienoties izmeklētāju viedoklim nozīmē, ka „jālikvidē pati iespēja kolekcionēt dārgmetallu monētas, nozīmē vispār aizliegt kolekcionēt. Nevar taču ņemt to nopietni un runāt par vara monētu kolekcionēšanu."

Sīkajā izmeklēšanā noskaidrots ne tikai kolekcionāru dzīves veids un mājas apstākļi, bet arī, kur viņi ņēmuši līdzekļus dārgo monētu pirkšanai. Par kādu apsūdzēto teikts: „Tas spekulējis ar dažādām mantām, lai pēc tam par iegūto naudu nopirktu vajadzīgo monētu." Prokurora novērtējums: „Pavisam īsta spekulācija."

Ja pirkšana un pārdošana notikusi tikai kolekcionēšanas ietvaros, t. i., ja pirkti un pārdoti numizmatiski objekti zināmās robežās, tad, cik no atreferējuma var spriest, atsevišķos punktos apsūdzība mīkstināta vai atsevišķas epizodes no apsūdzības raksta svītrotas. Skaidras mērauklas te nav bijušas:

„Nebija viegli pierādīt, ka daudzas apsūdzētajiem inkriminētās epizodes ir izmeklēšanā pieļautas kļūdas, nebija viegli tiesu pārliecināt, ka tā ir parasta un likumīga kolekcionēšana, kaut arī monētas bijušas no dārgmetalla. Bet pats galvenais — un tā arī ir šīs prāvas īpatnība: ļoti grūti bija tādos apstākļos apsūdzēt cilvēkus, kuri tiesām bijuši kolekcionāri, un kolekcionēšanas procesā, nevis „zem maskas", kā apgalvots apsūdzības rakstā, viņu rīcība vairākkārt izvērtusies pretlikumīga."

Atreferētājs citē tikai trīs tiesas protokola izvilukumus. Jādomā, ka tie tādi, kas spilgti reprezentē atsevišķo pārkāpumu raksturu. Pirmajā gadījumā ir runa

par pirkumu kolekcijas papildināšanai un kolekcijā nevajadzīgu monētu pārdošanu:

„PROKURORS: Apsūdzētais, ir zināms, ka jūs kolekcionējāt XVIII, XIX gadsimta krievu monētas. 1965. gadā jūs nopirkāt kolekciju, kurā bez monētām, kas jums interesēja, bija arī daudz citu, kurās neattiecās uz jūsu kolekcijas tematiku. Tā, piemēram, antikās sudraba monētas. Tur bija arī monētas, kurus jums netrūka. Paskaidrojiet, kādēļ jūs tās iegādājāties?

APSŪDZĒTAIS: Šo kolekciju pārdeva tikai pilnībā, tāpēc no tās iegādāties krievu monētas vien es nevarēju.

PROKURORS (jautājums lieciniekam, kolekcijas pārdevējam): Sakiet, vai jūs nevarējāt kolekciju pārdot pa daļām vai atsevišķas monētas no tās?

LIECINIEKS: Nē. Es pārdevu to tikai kopumā.

PROKURORS (apsūdzētajam): Kāpēc tad jūs pēc tam no šīs kolekcijas pārdevāt Pēteņa III sudraba rubli, Gangutas rubļus un divus sudraba rubļus ar Aleksandra III attēlu?

APSŪDZĒTAIS: Es iepriekš teicu, ka tādas monētas manā kolekcijā jau bija. Tāpēc, kad šīs monētas kopā ar citām nonāca manās rokās, es tās pārdevu kā nevajadzīgas.

ADVOKĀTS (apsūdzētajam): Kad iegādājāties kolekciju, vai jūs novērtējāt katru monētu atsevišķi?

APSŪDZĒTAIS: Nē, kolekcija tika vērtēta kopumā.

Apsūdzības raksts šo epizodi kvalificēja kā pirkšanu un tālākpārdošanu iedzīvošanās nolūkā. Sīka un dziļa analīze tiesā parādīja, ka tas ir parasts kolekcionēšanas darījums: no sākuma līdz beigām pircēja nolūks bijis papildināt kolekciju, nevis iedzīvoties."

Arī otrs gadījums līdzīgs:

„Apsūdzības rakstā figūrēja šāda epizode. Kāds apsūdzētais 1960. gadā nopircis krievu 1831. gada divpadsmitrubļu platīna monētu, kurū 1962. gadā pārdevis tālāk par augstāku cenu. Vai tā ir spekulācija?

PROKURORS: Kādā nolūkā jūs nopirkāt divpadsmitrubļu platīna monētu?

APSŪDZĒTAIS: Man jau bija trīsrubļu un sešrubļu platīna monētas. Divpadsmitrubļu monētas gadās ļoti reti. Saprotams, ka man to ļoti gribējās iegādāties, kaut gan manas kolekcijas novirziens ir mazliet savādāks. (Reta monēta . . . Kurš kolekcionārs gan to laistu garām! Arī tā ir psiholoģija.) Tad nu man bija pilns komplekts. Starp citu, es to demonstrēju savā izstādē VFB.

PROKURORS: Kāpēc tad jūs to pēc tam pārdevāt?

APSŪDZĒTAIS: Es to pārdevu pēc diviem gadiem, lai nopirktu citas monētas, kurās man toreiz bija vairāk vajadzīgas.

PROKURORS: Kāpēc jūs pārdevāt to dārgāk, nekā bijāt pircis?

APSŪDZĒTAIS: Pa šolaiku cenas tirgū bija ļoti cēlušās.

TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS (lieciniekam numizmatam): Vai jums ir gadījies pārdot monētas par augstākām cenām, nekā tās pirktas?

LIECINIEKS: Tā parasti notiek. Kolekcionāru taču ar katru gadu kļūst vairāk, bet monētu, dabiski, ma-

zāk. Tāpēc to cenas nemitīgi aug. Ja man vajadzēs kādu monētu pārdo, tad, protams, es to pārdošu par tādu cenu, kādu pieprasa tirgū, kolekcionēšanas tirgū.

Vai tā bija spekulācija? Nē. Parasta pirkšana un pārdošana kolekcionēšanas vajadzībām."

Trešajā gadījumā ir jautājums par vienas monētas dažādiem variantiem:

PROKURORS (vienam no apsūdzētajiem): Jūsu kolekcijā bija septiņpadsmit vienādi Pēterā I 1720. gada rubļi un trīspadsmit tādi paši 1725. gada rubļi. Bet kolekcijai taču vajag vienu divas monētas. Kāpēc jums to bija tik daudz?

APSŪDZĒTAIS: Piedodiet, bet šīs monētas nebūt nav vienādas. Tās visas atšķiras ar dažādiem zīmogiem. Pēc šiem zīmogiem tās arī krāju. Lūdzu ekspertīzi pārbaudīt un apliecināt, ka monētas nav vienādas.

Eksperti monētas izpētīja un apsūdzētā liecību apstiprināja.

Dubleto problēma, par kuŗu šeit runāts, nemaz tik vienkārša nav. Parasti cilvēks nekādu atšķirību starp divām vienādām monētām nesaskatīs. Bet speciālists numizmats, kolekcionārs, vienmēr atšķirību pamanīs un prātis to novērtēt. Tur arī slēpjas monētas vērtība, ka tā no citas atšķiras ar kaut ko tik tikko samanāmu, ko spēj saskatīt tikai īsts kolekcionārs."

Kā pirmajā, tā otrajā gadījumā minētā pirkšana un pārdošana ir parasts paņēmiens kolekcionēšanas vajadzībām. Taču padomju izmeklēšanas iestādes tos bija kvalificējušas par neatļautiem un numizmatu nosēdinājušas uz apsūdzēto sola. Bet ko dara padomju valsts pati? Šeit jau ir pieminēts (sk. piezīmi pie 1929. g. latu apraksta), ka Pad. Savienības bankas nodaļas Latvijā uzpērk dārgmetallu monētas — mūsu sudraba latus — par sīknaudu, bet pārdo ar nekaunīgu uzviļi. Kā lai kvalificē šo rīcību?

Trešais gadījums ir neizprotams. Šis apsūdzētais ne pirka, ne pārdeva. Par viņa noziegumu uzskatīja to, ka viņa kolekcijā, kas bija apķīlāta un figūrēja tiesā, ietilpa rubļu varianti. Vienā gadījumā to skaits bija 17, otrā 13 eksemplāri. Šo faktu apliecināja eksperti. Tātad tie nebija dubleti „spekulācijai”. Tas nozīmē, ka variantu dēļ arī mūsu tautieši var nokļūt uz apsūdzēto sola. Ja kāds ir sameklējis 5 latu monētas ar apmales ierakstiem abos virzienos — pa labi un pa kreisi, kā arī monētas ar vārdu DIEVS virs tautu meitas galvas, kopā 12 eksemplārus, tad viņu var ieskaitīt noziedznieku kategorijā. Te vēl jāpiezīmē, ka sudraba latus, it īpaši skaisto 5 latu monētu, paglabāja daudzi, kas ar sistematisku krāšanu nenodarbojās. Tātad, ja pie kādas personas, kas nav kolekcionārs un attiecīgas sekcijas biedrs, uzraudzības iestādes mājās atrod vairākas sudraba monētas, viņai nav nekādas iespējas aizstāvēties. Ja pat kolekcionāru darbošanās robežas novelk tiesa, tad jo sevišķi neorganizēta monētu krāšana un glabāšana pēc padomju kriminālkodeka ir spekulācija ar valūtu un sodāma kā smags noziegums.

Rodas arī jautājums, kā izmeklēšanas iestādes ie-guva ziņas par kolekcionāru savstarpējiem darījū-

miem un viņu kolekcijās esošajām monētām. Rakstā teikts, ka vainīgās personas tika „atklātas”. Kas bija atklājēji? Par šo jautājumu galvu gan nav, ko lauzīt. Tie varēja būt tikai pseudokrājēji, ko uzraudzības iestādes iefiltrēja numizmatu — un, droši vien, arī citās — sekcijās. Kā redzams no prāvas, ne tikvien kolekcionēšana, bet arī krājēju privātā dzīve bijusi pakļauta slepenai kontrolei.

Atreferētājs nemin tuvāk, par kādiem likuma pārkāpumiem kolekcionāri sodīti, ne arī piespriesto sodu lielumu. Zemākais kodekā paredzētais sods ir brīvības zaudēšana uz 3 gadiem. Tā kā par kodeka panta maiņu atreferējumā nekas nav teikts, tad jāsecina, ka zemāku sodu par 3 gadiem tiesa piespriest nevarēja. Bija jākonfiscē arī par vainīgiem atzīto kolekcijas, jo kodeka noteikumu grozīšana tiesas kompetencē neietilpst.

Kā parasts, atreferētājs slavē padomju tiesas taisnīgumu un prokurora gudrību, apgalvojot, ka „zālē nebija neviena cilvēka, kas savās domās nebūtu ar „prokuroru vienis prātis” un ka „spriedumu visi uzņēma ar dziļu gandarījumu”. Iztapīgā un glaimīgā tiesas slavēšana nobeidzas ar kuriozu izsaukumu: „Lai dievs dod vairāk tādu prokuroru!”

Raksta beigās aizskarts jautājums par numizmatu tālākajām darbošanās iespējām.

„Atcerēsies, ka tūkstošiem numizmatu palikuši ārpus oficiālās organizācijas. Bet VFB klusē. Ir jāizlemj. Steidzami. Ir jāizveido biedrība. Vajadzīgi apstākļi, kuŗos VFB atstumtie kolekcionāri justu sava ne tikvien aizraujošā, bet arī patiešām derīgā darba vērtību.

Saprotu, ka par tik sarežģītu kolekcionēšanas veidu kā numizmatiku nevar izlemt ātri un vienpusīgi. Bet nepārprotami ir vajadzīgs kaut kāds normatīvs, kas reglamentētu numizmatu darbību. Numizmatam vajadzīgas tiesības.”

Skaidrs, ka arī Latvijā numizmati tagad darboties nevar. Viņiem jāgaida uz ierosinātā „normatīva” publicēšanu. Padomju Savienība tad būs pirmā valsts pasaulē, kur numizmati — amatleņi kolekcionēs pēc „sociālistiskā plāna un grafikas”.

„Normatīvu” vajadzēs lūgt arī mazvērtīgo metallu monētu un papīrnaudas krājējiem. Arī šie objekti tiek pirkti un pārdoti, pie kam dažos gadījumos — par tiem eksemplāriem — vērtējumi ir ļoti augsti, kas tai pašai izmeklēšanas iestādei var būt par pamatu ierosināt procesu par spekulāciju arī pret šo objektu krājējiem.

Par vēlākām norisēm „numizmatikas frontē” ziņas sniedz *Svenska Dagbladet* 1971. g. 25. maija numurā. Cita starpā: daži Padomju Savienības vadošie arheologi ierosinājuši, lai numizmatu darbību nokārtotu likumdošanas ceļā, tā pasargājot monētu krājējus no policijas terrora, kas vēl joprojām turpinās, un apsūdzībām par noziedzīgu nodarbību. Pēdējā gadā vairāki krājēji esot apcietināti un apsūdzēti it kā par spekulāciju. Ir pieminēts VFB motīvs numizmatikas sekciju slēgšanai: monētu krāšanai neesot nekādas vērtības komūnistiskajā audzināšanā. Arheoloģijas zi-

nātnes institūta vadītājs Boriss Ribakovs (Rybakov) gan aizrādījis, ka numizmatika ir vēstures pētišanas nozare, un uzsvēris, ka bez tās mūsu zināšanas par pasaules un cilvēces vēsturi būtu jūtami nepilnīgākas. Arhαιologi ierosinot numizmatu biedrības dibināšanu un īpašu veikalu atvēršanu, kuŗos biedri varētu brīvi pirkt un pārdot.

Tātad: numizmatu vajāšanai turpinoties, acīmredzot, turpinās arī procesi, bet par tiem padomju prese kļušē. Mūsu izpratnē ir dīvaini, ka monētu krājēju problēmu atrisināšanā iesaistās nevis profesionālie numizmati, bet arhαιologi. Viņus atzīt par glābējiem gan nevar: ar savu priekšlikumu par valsts numizmatisko veikalu atvēršanu viņi būtībā likvidē brīvas monētu krāšanas iespējas. Neviens nedrīkstēs privāti ne pirkt, ne pārdot kādu dārgmetallu monētu. Mainīt arī nē. Turklāt tās pirkt vai pārdot drīkstēs *tikai biedrības biedri*. Tāpat šeit jau pieminētā, no krājējiem saņemtā informācija, ka „sudraba monētas it kā nedrīkst būt privātā īpašumā” tulkojama kā paredzēta vai jau ievadīta dārgmetallu monētu izzvejošana no tautas.

Valsts saviem veikaljiem varēs dot rīkojumus — normatīvus, — kādas no iepirktajām monētām drīkstēs pārdot vietējiem krājējiem un kādas nododamas Vņeštorga bankai pārdošanai ārzemēs. Ka krājējiem būs jāmaksā jūtami augstākas cenas, nekā pērkot no pārdevēja tieši, arī ir skaidrs: veikala izdevumi un valsts peļņas tiesa būs taču jāsedz pircējam. Un jādōmā, ka padomju veikalos parastais paņēmiens — pārdošana „zem letes” droši vien plauks arī numizmatisko objektu tirgotavās.

Krājējiem nomirstot, viņu kolekcijas — ja starp mantiniekiem nebūs numizmatu biedrības biedru — vajadzēs pārdot valstij. Līdz ar to iespējams, ka pēc zināma laika valsts īpašumā nonāks daudzas kolekcijas. Rēgulējot dārgmetallu monētu pārdošanu „pēc grafika” — vēlamā virzienā — būs iespējams ne tikai aprobežot, bet arī iznīdēt krāšanas tieksmi. Iespējams, ka partijas ideologu nolūks ir pilnīgi izskaust dārgmetallu monētu privātu krāšanu.

Noslēgumā lai vēl minēta informācija par krājēju darbības apstākļiem Latvijā, kuŗu izcilais filatelijas objektu krājējs un pētnieks Alfrēds Jēkabsons Rīgā sniedzis LFA valdes loceklim Andrejam Petrevicam. Petrevics — acīmredzot piesardzības dēļ — to publicējis tikai tagad, pēc Jēkabsona nāves (nekrologs Pēteris Pencis un Alfrēds Jēkabsons, KR 1971. g. 3/92. nr., 52.—53. lpp.).

1969. g. 31. dec. vēstulē Jēkabsons stāstījis, cik mulķīgi un nesaudzīgi tagad dzimtenē žņaudz krājēju pasākumus, aprakstot kādu epizodi sakarā ar objektu cenvēšanu „Rigafil” 1969. g. izstādei. Kāda krājēja klāstam „Rīgas skatu kartes” pieņemšanas komisijas vīri „ar pirkstu norādīja izņemt karti ar Brīvības pieminekli, tā vietā atrada pareizu atrisinājumu — ielika 1906. g. skatu, kur krievu gorodovoji pastaigājas, savos formas tērpos tērpušies, ap šo pašu vietu.” 1970. g. 13. augusta vēstulē Jēkabsons rakstījis: „Vairākiem veidojas nopietnas LATVIJAS kolekcijas, un iepriecina, ka tieši Latvijas kolekciju veidošana sāk

daudzus aizraut.” Esot arī tādi krājēji, kas „...kā kurmji alā ierakušies ar citiem savos atradumos nedalās, slēpj savus krāšanas objektus”. Zinot tagadējā režīma drakonisko nostāju pret „buržuāziskās” Latvijas dokumentētājiem, šāda piesardzība ir saprotama.

Trimda

Dodoties emigrācijā, numizmati savus lolojumus — kolekcijas — protams, paņēma līdz. Gandrīz visos gadījumos objektu novietojumu iekārtas: monētām īpašas lādes, naudas zīmēm — albumi, bija jāpamet. Sistēmātiski sakārtotās kolekcijas pārvērtās kārbīnās ar monētām un aploksnēs ar papīrnaudu, kas, rūpīgi iesaiņotas, tika novietotas kādā koferītī, kuŗš vienmēr bija pie rokas.

Kā zināms, emigrantu vairumam bija jādodas uz Vāciju. Vienai nelielai daļai izdevās nokļūt Zviedrijā, dažiem — Dānijā un Austrijā. Zināma krājēju rosība atsākās jau pirmajos nometņu mēnešos. Pēc tam kad atjaunojās pasta darbība starp Vāciju un Zviedriju, izdevās arī nodibināt dažus kontaktus numizmatu starpā. Tiem sekoja maiņas darījumi: kollēgas Vācijā sūtīja savus dubletus un tos objektus, ko bija ieguvuši no citām personām — pārsvarā to Latvijas papīrnaudu, kas bija apgrozībā pirms tās anulēšanas. Kā pretvērtība no Zviedrijas aizceļoja sainīši ar vēlamo saturu.

Filatelistu spraigā rosība DP nometnēs Vācijā ir dokumentēta daudzos veikumos: nodibinātas kopas, sarīkotas izstādes, izlaistas t.s. nometņu pasta un citas markas. Augsburgā darbojās arī Baltiešu Filatelistu Biedrība, kas 1948. g. izdeva Baltijas pastmarku katalogu ar tekstu piecās valodās. Par numizmatu pasākumiem turpretim liecību trūkst.

Zviedrijā šo rindu rakstītājs 1944. g. no 16.—18. dec. Finspongā noorganizēja pirmo Latvijas filatelijas un numizmatikas izstādi, eksponējot savas pastmarku, monētu un naudas zīmju kolekcijas. Šķiet, tā bija arī pirmā šāda veida izstāde trimdā. Mazajā Viduszviedrijas pilsētīnā Finspongā ar apm. 12 000 iedzīvotājiem toreiz bija nometināti latviešu bēgļi. Šāda veida izstāde tur nekad nebija notikusi, tādēļ interese par to bija liela. Vietējos laikrakstos atsauksmes bija cildinošas, daudz apmeklētāju ieradās arī no tuvākās lielās pilsētas Norčēpingas. Ekonomiski izstāde tomēr gandrīz nobeidzās ar katastrofu. Izstādes sarīkošanai naudas nebija, ar nometnes priekšnieka galvojumu izdevās vajadzīgos materiālus iegūt uz kredīta cerībā, ka apmeklētāju labprātīgie ziedojumi — šo ieejas maksas veidu kā nepeļamu ieteica nometnes šefs — noteikti segs izdevumus. Izstādes objektu apdrošināšanu uz kredīta izdarīt nevarēja, kādēļ to īpašnieks katru nakti gulēja uz grīdas blakus saviem lolojumiem — kolekcijām.

Pēc izstādes atklāšanas ielūgtie prominentie viesi, kādas 20 personas, pateicoties par paskaidrojumiem, gāja garām tukšajam ziedojumu šķīvim, it kā to neredzot. Kad nometnes šefs aizrādīja, ka rīkotājs izdevumu segšanai būtu ļoti pateicīgs par jebkuru ziedojumu, vienam no viesiem uzdeva lietu nokārtot. Tas, palicis pēdējais, padomāja un, izvilcis vismazāko zviedru naudas zīmi, nolika to uz šķīvja. Arī turpmākie apmeklētāji vairumā neziedoja nekā, viens otrs uzlika — ēru nominālus. Rīkotāju izglāba jaunatne — skolu audzēkņi. Izstādi apmeklēja vairāki simti skolnieku, kas ieradās grupās, skolotāju vadībā, katrai klasei bija līdz ziedojumu kārbīņa un katrs audzēknis tur kaut ko iemeta. Kad pēc izstādes slēgšanas un parādu samaksāšanas pat palika atlikums, to visu savā ziņā pārņēma nometnes šefs — telpu īrei un vēl kādiem nespecifificētiem maksājumiem. Rīkotājs par šo naudu norēķinūs nekad netika redzējis.

1947. g. nodibināja Stokholmas latviešu filatelistu un numizmatu klubu, kas attīstīja rosīgu darbību, cita starpā noorganizējot Baltijas pastmarku izstādi 1948. g. Pasta mūzejā.

Sākot ar 1947. gadu, kad IRO ievadīja bēgļu izvietošanu, daudzi kollēgas izklīda pa visu pasauli. Numizmatu rosība gan pilnīgi nepārtrūka, taču jūtami apsika. Kopas bija spiestas savu darbību izbeigt. Arī Stokholmas klubs dažu biedru izceļošanas dēļ 1950. g. likvidējās.

Krājēji, iesakņojušies jaunajās dzīves vietās, atsāka savu darbību. Nodibinājās dažas organizācijas — kā klubi (piem., pie Daugavas Vanagu nodaļām Anglijā) vai biedrības (piem., Kanadā). Radās doma par globālas organizācijas dibināšanu. Ierosinājums īstenojās 1955. gadā, kad nodibinājās Latvijas Filatelistu Vispasaules Savienība (LFVS) ar valdes sēdekli Kanadā. Pirmajā biedru sarakstā tekošā numerācija noslēdzās ar skaitli 26, bet 1970. g. šis skaitlis bija pieaudzis uz 303. Pret vairākiem biedru numuriem gan vārdu vairs nav — to dzīves gaitas ir izbeigušās. 1956. g. organizācijas vārdu grozīja uz Latviešu Filatelistu Apvienība (LFA). LFA kodolā ir kā vecie, tā jaunaudzes krājēji. Daļa no viņiem krāj arī Latvijas naudu, lielākoties valsts naudu, un viņu kolekciju saturs ir dažāds: ir kolekcijas, kur ir tikai tā sauktie tipu reprezentanti, t. i. no ikviena objekta viens eksemplārs, bet citas ir arī papildinātas ar zināmiem variantiem. Pārējo zīmju, piem. Liepājas, Jelgavas u. tml. naudas, kolekcionēšana tagad nav vairs iespējama, kaut interese par to būtu ļoti liela un līdzekļi netiktu žēloti. Tie objekti, kas parādījās numizmatiskajā tirgū pirmajos gados pēc Otrā pasaules kara — daļa no tiem, kā jau minēts, bija iepildusī no okupētās Latvijas — tika izpirkti īsā laikā. Citīgi sekojot norisēm numizmatikas tirgū un plaši sarakstoties ar krājējiem un monētu tirgotājiem, esmu konstatējis, ka numizmatu aprindās cirkulējošā informācijā pilsētu naudu piedāvājumi jau sen izbeigušies.

Starp LFA biedriem vairāki ir ļoti aktīvi. Ar savām kolekcijām viņi kuplina dažādus trimdas sarīkojumus, piem. dziesmu svētkus. Vecajai paaudzei tā dota ie-

spēja atcerēties „ozolu, līdaku, latīņu” laikus, bet jaunajai paaudzei izstādēs savāktā dokumentācija padara priekšstatu par Latvijas neatkarības laiku reālāku. Krājēji piedalās arī īpašās izstādēs, sacensoties savā starpā vai ar cittautu krājējiem. Ka kolekciju izstādītāji māk lietpratīgi parādīt savus objektus, liecina iegūtās godalgas. Tā kā par izstādēm atreferējumi ir ne tikai filatelistu, bet arī dienas presē, tad latviešu krājēju darbs iegūst plašāku nozīmi — viņi ceļ godā savu tautu un atgādina pasaulei par krievu okupēto Latviju.

Es atļaujos šeit pieminēt vēl vienu izstādi, kurā piedalījies, taču ne tādēļ, ka par to tika publicēti garī raksti zviedru un citos laikrakstos, bet šīs izstādes īpatnējo seku dēļ. 1873. g. dibinātā Zviedrijas numizmatikas biedrība, kas aptver lielu biedru skaitu, 1950. g. rīkoja savu pirmo izstādi — Karaliskajā monētu kabinetā. Izstādes moto bija: Mana nauda stāsta. Tā tika izsludināta kā sacensības izstāde, kas nozīmēja, ka tajā piedalīsies tikai izcili krājēji, kas pieliks lielas pūles savu objektu prezentēšanā cerībā iegūt augstāko godalgu. Toreiz, vācot materiālus par Baltijas maksāšanas līdzekļiem, biju ļoti noslogots. Plašā sarakste ar krājējiem un ievākto ziņu apstrādāšana ievilkās ik vakaru vēl u naktī. Nebija ne laika, ne arī brīvu līdzekļu pienācīgai manu krājumu izstādīšanai, kādēļ izstādē nepieteicos. Mans šefs, Monētu kabineta priekšnieks un tai laikā arī numizmatu biedrības valdes priekšsēdis, kādu dienu man tomēr nolika priekšā izstādē pie-teikušos sarakstu un vienkārši paziņoja, ka viņš „ļoti vēlas”, lai es izstādē piedalītos, un „lūdza” parakstīties. Šī viņa vēlēšanās un lūgums faktiski bija jāsaprot kā pavēle, un tā biju spiests darīt iespējamo pienācīgai Latvijas naudas izstādīšanai.

Nedēļu pirms izstādes atklāšanas tika sasaukta biedru sanāksme — pirmais dienas kārtības punkts bija izstādes žūrijas lēmuma paziņošana un godalgu izsniegšana. Augstāko goda balvu žūrija piespieda stendam „Latvijas naudas vēsture”. Motivējums: „Izstādītais naudas krājums ir pilnīgs; izkārtots uzskatāmi, teksti interesanti, nebūdami daudzvārdīgi, lietīšķi, tomēr nekļūdami sausi; stends parāda priekšzīmīgu veidu, kā numizmatiskais materiāls, lietīšķi pētīts, var apgaismot svarīgas vēstures norises.”

Aplausi, kas sekoja lēmuma paziņošanai, bija šķidri, drīz dzirdēju sačukstēšanos, ka „ārzemnieka” kolekcija nav nekāda dārgā, salīdzinot ar dažu citu biedru kolekcijām, u. t. t. Sapratu, ka manas attiecības ar dažiem biedriem kļūs ledaini aukstas. Par noskaņojumu liecināja pret mani pasāktā intriga. Izstādes laikā daži biedri ar jūtamu ironiju man vaicāja, uz kādām valstīm nu došos turnejā ar savu tagad slaveno kolekciju. Kad atbildēju, ka man nekādu turnejas nodomu nav, man pārmeta, ka es noliedzot to, ko pats esmu stāstījis žurnālistiem un kas lasāms laikrakstos. Intervijas žurnālistiem biju sniedzis daudzas, dažs laikraksts manus izteicienus bija atreferējis korrekti, cits sagrozījis vai pierakstījis pats savus papildinājumus, bet neko par kādu turneju neatradu. Vaicāju kādam monētu tirgotājam, vai viņš nezina, ko tas viss nozī-

mē. Jā gan, daži biedri bija sagudrojuši „joku” un vienā no Dānijas lielākajiem laikrakstiem *Berlingske Tidende* 18.5. palaiduši „pīlīti”, ka es ieradīšoties Kopenhāgenā, lai nolīgtu par savu krājumu izstādīšanu. Jokdaru cerība, ka šo „pīlīti” pārņems kāds zviedru laikraksts, nepiepildījās, un šī nepatīkamā lieta pamazām apklusa. Bet vēl pēc daudziem gadiem, kad, vācot ziņas par Zviedrijas pirmajām banknotēm, lūdzu vienu no lielajiem krājējiem, kas bija piedalījies 1950. g. izstādē, man uz dažām stundām aizdot retu banknoti pētīšanai Monētu kabinetā, saņēmu strupu noraidījumu. Man izdevās tomēr sameklēt kādu agrāku publicējumu par šo zīmi, pēc kura to aprakstīt, minot agrāko īpašnieku. Nenovīdīgā krājēja vārds tā arī palika šo zīmju vēsturē neminēts.

Vēl kā raksturīgu epizodi videi, kādā dažkārt jādabojas trimdinieku kolekcionāram, varu minēt manu tekstu cenšanās pirms izstādes. Kas cenzūru izdarīja, man drošu ziņu nav, dzirdēts, ka tas bijis kāds zviedru Ārlietu ministrijas ierēdnis. Man uzdeva mīkstināt tekstus par krievu okupācijas norisēm. Jāgroza bija arī noslēguma posms. Krievu izdarīto Baltijas valstu okupāciju biju raksturojis ar 3 červoncu zīmi — sarkanā krāsā ar Leņina attēlu, — kas gulēja pāri šo valstu kartei. Vīrsū biju arī novietojis īpaši izgatavotu dzelzs režģi. Režģi man lika novākt, nelīdzēja norādījums, ka „dzelzs aizkara” eksistence ir starptautiski atzīta.

Lai nu kā, stends „Latvijas naudas vēsture” bija apbalvots ar Zviedru Numizmatiskās Biedrības 75 gadu darbības atcerei kalto lielo sudraba medaļu. Uz tās priekšpusē trīs izcilo zviedru numizmatu — amatiešu attēli: STIERNSTED SNOILSKY LAGERBERG; mugurpusē: monētu vēsturē zīmīgāko objektu miniatūrreproducējumi; apmalē gravējums: HEDERSPRIS TILL A. PLATBÄRZDIS I S.N.F. UTST. TAVL. 1950.

Vēl pakavējoties pie kolekcionāru darbības trimdā, jāatzīmē, ka LfVS, resp. LFA savu organu *Latviešu Filatelists* sāka izdot 1956. g. 1. septembrī. Pēdējais numurs ar šo nosaukumu (nr. 59) iznāca 1965. g. 1960. g. K. Ķezbers sāka izdot privātu izdevumu *Kollekcionārs*, ar 6. nr. 1961. gadā žurnāla izdošanu pārņēma A. Petrevics un J. Ronis. 1966. g. abus izdevumus apvienoja vienā — *Latviešu Filatelists un Kollektionārs*, kas tapa par LFA izdevumu. Ar šo nosaukumu iznāca 6 nri: 1/60—1/65 (otrais skaitlis ir *Latviešu Filatelista* numerācijas turpinājums). 1967. g. nosaukumu grozīja uz *Krājējs*, kas iesāka iznākt ar nr. 1/66, tā atkal turpinot *Latviešu Filatelista* numerāciju; pirmais skaitlis lietots viena gada laikā izdoto žurnālu numerācijai 1—6. 1970. gadā nepārtrauktā numerācija jau sasniegusi 89. numuru, kas norāda, ka LFA un tās priekštece ir 89 žurnāla numuros sniegusi ziņas par latviešu filatelistu un numizmatu darbību trimdā, par objektu pētījumu rezultātiem, kā arī par norisēm dzimtenē. Filatelistu nozarē līdzdarbība ir ļoti kupla, līdzstrādnieku numizmatikā, diemžēl, visai niecīgs skaits.

1965. g. LFA varēja atskatīties uz 10 gadu pastāvēšanu. Toronto tika sarīkota Latvijas filatelijas un numizmatikas izstāde, tās laiku pieskaņojot Kanadas 4. Dziesmu svētkiem. Izstādes rīcības komiteja šo abu norišu atcerei lika izkalt sudraba medaļu. Tās viena puse veltīta Dziesmu svētkiem, ar tekstu latviešu valodā, otra — izstādei, ar tekstu angliiski.

E. Stalbovs Vācijā izdod savu žurnālu krājējiem *Universums*. Ziņas par numizmatiku tur parādās visai reti.

Trimdā ir arī divas latviešu firmas, kas tirgojas ar filateliskiem un numizmatiskiem objektiem — viena no tām ir Vācijā, otra — ASV.

Latvijas numizmatisko objektu vērtējumi

Ikvienā no maniem darbiem par Baltijas valstu maksāšanas līdzekļiem ir minēti arī objektu vērtējumi. Ievadā esmu vienmēr uzsvēris, ka šie vērtējumi nav uzskatāmi par kaut kādu priekšrakstu krājējiem vai tirgotājiem un ka pērkot vai pārdodot nav pie šiem vērtējumiem jāturas. Esmu arī aizrādījis, ka vērtējumus sniedzu ar nolūku atzīmēt relatīvās attiecības starp atsevišķiem objektiem. Neskatoties uz to, pēc darbu iznākšanas saņēmu piezīmes: krājēji teica, ka es skūvējot cenas uz augšu, tirgotāji turpretim domāja, ka es apzināti esmu noteicis zemu vērtējumus, lai iztaptu krājējiem.

Laika tecējumā Latvijas numizmatisko objektu, it īpaši naudas zīmju, tirgū apstākļi radikāli mainījušies. Viena sevišķi reto objektu daļa, kas ietilpa privātās kolekcijās, ir pārgājusi mūzeju īpašumos. Tā divu ievērojamu vācu numizmatu kolekcijas tagad ir banku mūzeju īpašumi: A. Kellera kolekciju ieguvis Rietumvācijas Valsts Bankas mūzejs (*Deutsche Bundesbank*, Frankfurt a/M), A. Pika (Pick) kolekciju — lielā Bavārijas banka *Bayerische Hypotheken- und Wechsel-Bank*, München. Manu kolekciju ieguva Karaliskais monētu kabinets Stokholmā. Arī atsevišķus objektus vai kolekciju daļas ir uzpirkuši mūzeji, lai papildinātu savus krājumus. Līdz ar to šie objekti numizmatiskajā tirgū nekad vairs neparādīsies. Retie objekti privātās rokās ir palikuši niecīgā, pie tam nenosakāmā skaitā, tādēļ relatīvās attiecības starp atsevišķiem objektiem noteikt vairs nevar. Nav arī iespējams šeit minēt pašreizējās tirgus cenas, jo daudzi objekti vairs vispār piedāvāti netiek, citu cenas nav stabilas — ar katru jaunu piedāvājumu tās var būt augstākas: krājēju skaits ar katru gadu pieaug, bet piedāvāto objektu skaits — samazinās.

Apzinoties, ka šis darbs ir vienreizējs un otrā izdevumā vairs neiznāks, uzskatu, ka vērtējumi, ja tos ievietotu, būtu ātri novecojušies un bez praktiskas nozīmes. Tie grāmatu tikai noslogotu ar bezvērtīgām ziņām.

Papīra naudas izlietošana īpašiem nolūkiem

Papīra nauda ir izlietota galvenokārt trīs īpašiem nolūkiem: politiskai aģitācijai, veikalniecisku pasākumu sekmēšanai un dažādu priekšmetu izdekorēšanai.

Politiskai aģitācijai parasti izlieto pretinieka varas naudas zīmes. Krievijas pilsoņu kara laikā, piemēram, šo paņēmienu plaši izmantoja „balto” vadība. Ieņemtajos apgabalos viņi savāca „sarkano” naudas iestādēs atkāpšanās steigā pamestās Padomju Krievijas 1918. g. naudas zīmes. Tās patiesībā izlaišanai lika sagatavot Krievijas pagaidu valdība un uz tām bija tā laika Krievijas jaunais ģerbonis: divgalvainais ērglis bez cara kroņa. Metus šīm zīmēm bija darinājis R. Zariņš. Padomju valdība, izlaižot apgrozībā citas valdības sagatavotās zīmes, patiesībā izplatīja viltotu naudu. Īsto iemeslu šai padomju valdības rīcībai vienīgais padomju laikā izdots katalogs (skat. iepriekš) nesniedz. Ir tikai aizrādījums, ka „štampi” (domātas klišejas) izgatavotas pagaidu valdības laikā. Kā zināms, cīņai ar „baltajiem” un inflācijas dēļ padomju režīmam bija vajadzīga nauda un, turklāt, ārkārtīgi daudz. Izlaist savu naudu režīms neuzdrošinājās — risks, ka to neņems pretim, bija ļoti liels: ka boļševiku vara noturēsies, tam toreiz ticēja tikai nedaudzi. Lietot lietā nereālizēto pagaidu valdības izlaidumu, raizes par pretim ņemšanu bija mazākas: uz šīm zīmēm bija pat galvojums, ka Valsts Banka tās maina pret zelta naudu!

Ieguvuši padomju naudas zīmes, „baltie” tām uzspieda dažādus tekstus — ir pavisam 8 tekstu varianti. Šeit piemēram minēti trīs uzspiedumi: 1. Деньги для дураков — Nauda muļķiem. 2. Большевики общали вамъ миръ, хлѣбъ и свободу, а дали войну, голодъ, чрезвычайку и въ придачу фальшивыя деньги — Boļševiki solīja mieru, maizi un brīvību, bet iedeva karu, badu, čeku un piedevām viltotu naudu. 3. Обманули комиссары — кучу денегъ надавали, а теперь на эти знаки, ты не купишь и собаки — Komisāri piekrāpa, naudas kaudzi sadeva, bet tagad par šīm zīmēm tu pat suni nenopirksi. Toreiz, bada laikos, suni, protams, varēja nopirkt lēti, taču ne par padomju naudu.

Polijā politiskajai aģitācijai izlietoja derīgās, apgrozībā esošās 1916/17. g. vācu okupācijas varas izlaistās zīmes. Uz tām kāda vācu organizācija bija uzspiedusi saukli: Gott strafe England — Dievs, sodi Angliju. Kopš 1914/15. g. tas bija viens no daudzajiem Vācijā izplatītajiem naida un kara propaģēšanas lozungiem.

Latvijā ir izmantotas tikai bezvērtīgas naudas zīmes — kā skrejlapas. Ir ziņas par trīs gadījumiem. Pirmajā gadījumā skrejlapas izlaistas politiskas aģitācijas nolūkā, proti, tā ir komunistiska žurnāla reklāma. Tai izlietotas tika divu cara laika emisiju zīmes: 1905. g. 3 rubļu un 1909. g. 5 rubļu nomināli. Uz tām kooperatīvās izdevniecības Jaunā Kultūra spiestuve Draugs, Rīgā, Stabu ielā 41, uzspieda sekojošus tekstus:

Līmeniski:

„Cars Nikolajs II tika nošauts, viņa valsts sabruka, izlaistā nauda palikusi nederīga.

Bet jau 1905. gadā revolucionāri brīdināja ārzemniekus no cara patvaldības bankrota.

Pasaules rakstniecībā tiek noskaidroti vēstures notikumu cēloņi.

Lasiet žurnālu „Virziens”.

No. 1/2 SPRS speciālnumurs

No. 3 Austrijas speciālnumurs”

Stateniski:

„Kur tu gan paliksi, maigākā māt,
Ienākot bruņotām ordām?

Vai tevi pielūgt un apraudāt

Tautas lai salasās morgā?

(„Virziens” No. 3-M. Tanka, Madonna ar ložmetēju).”

Viena daļa šo skrejlapu it kā tikusi piesūtīta pa pastu zināmām personām, vervējot žurnāla abonētus.

No žurnāla *Virziens* iznākuši tikai šai skrejlapā minētie numuri 1934. g. sākumā. Tā faktiskais redaktors J. Niedre kopš 1934. g. bija Latvijas komunistu partijas biedrs. Komunisti un vēlāk uzņemti partijā bija arī līdzstrādnieki I. Lēmanis, V. Lukss, I. Muižnieks. No. 1/2 veltīts Pad. Savienībai un tajā ievietoti padomju rakstnieku darbu tulkojumi.

Kā to man paskaidroja rakstnieks Andrejs Johansons, M. Tanka īstais vārds ir Avots un viņš sevišķi rosīgs bijis 20. gadu beigās.

Otrā gadījumā tīri komerciālai reklāmai izlietotas 1000 rubļu zīmes no iepriekš pieminētā Padomju Krievijas izlaiduma, kurās boļševiku valdīšanas laikā bija iepludinātas Latgalē lielā skaitā. Uzspiedums:

„Vecākā
čaulīšu fabrika Rīgā
L. I V A N O V
Dibināta 1872. g.
Izgatavo čaulītes tikai no
ārzemju papīra
„M A N E V R I S”
un
„VIKTORIA”
Sadovnikova ielā 11
paša namā.”

Blakus tekstam, pa kreisi: papīra „Manevris” kārbīņas etiķetes reprodukcija ar Rīgas panorāmu, huzāru un attiecīgo tekstu.

Trešajā gadījumā izmantotas Vācijas valsts bankas 1.2.1923. g. 100 000 marku banknotes. Tās Latvijā apgrozībā nebija un, acīmredzot, īpaši šim nolūkam bija atgādātas no Vācijas. Tur šī nomināla zīmes 1923. g. beigās bija pilnīgi bezvērtīgas, jo ap to laiku pat sīkos norēķinos figūrēja biljonu skaitļi (1 000 000-000 000) un stabilizētās 1.11.1923. g. zīmēs 1 biljons bija tikai 1 rentesmarku (*Rentenmark*) vērts.

Uz skrejlapu zīmēm, talona laukumā, ir klišejas uzdruka zaļā krāsā uz zīmju baltā fona:

„VAIRUMA MAZUMA
ADITAVA
H. WULFF, Suvorova ielā No. 10
Tāl. 43-35”

Suvorova iela 1923. g. otrā pusē tika pārdēvēta par Kr. Barona ielu. Līdz ar to ielas nosaukums skrejlapā dod pamatu pieņēmumam, ka tās varēja būt iespiestas 1923. g. beigās (Ziemsvētku iepirkumu laika rek-lāma?) vai, vēlākais, 1924. g. sākumā.

Kaut gan, kā jau šajā pārskatā par Latvijas naudas sistēmu pieminēts, 1920. g. 18. martā izdotais likums pasludināja Latvijas rubli par vienīgo likumīgo maksāšanas līdzekli, vēl tā paša gada *Ekonomistā*, piem., 17. novembra nrā, bija ievietoti vairāku privāto naudas maiņas kantoļu sludinājumi, ka tie pērk un pārdod visas „iekšnaudas” (!), kā arī „domes naudas un krenkas”. Tātad pieprasījums pēc šīm naudas zīmēm bija vēl joprojām. Taču naudas maiņas kantoļi, šķiet, visas iepirktās zīmes nepaspēja pārdot kā naudu, iekāms tās tapa nevērtīgas. Dažus gadus vēlāk šādas zīmes bija dabūjamas — vairumā un mazumā — Rīgas antiķvāra Bartuševska veikalā, 11. Novembra bulvārī. Vienā no viņa skatlogiem bija novietota pamatīga Krievijas naudas zīmju kaudze ar sēdošu velnu (*žолты дьявол* — dzelteno sātanu) virsotnē.

Jāpiemin arī kāda Zemgales bagāto saimnieku — tā dēvēto Zemgales bajāru — lielmanība, kas bija pazīstama jau cara laikos. Kad labība vai līni bija pārdoti, tad resotrānā, piem. pie Lindes Jelgavā, dzēra „spriskas” (no krievu „spryskivatj” — apslapināt). Rituālā ietilpa arī dārgs cigārs un degoša svece. Cigāra aizdedzināšanai tad ar sveci vispirms pielaida liesmu pie savīstītas viena rubļa zīmes. Tā kādreiz esot darījuši arī vācu baroni un citas dižciltīgas personas.

Dažādu priekšmetu, piem. paplāšu, pelnu trauku, sērkociņu kārbīņu, greznošanai ir lietotas — arī Lat-

vijā — dažādas nevērtīgas naudas zīmes. Tās tika un arī vēl tiek izmantotas dažkārt ielūgumu un citām kartēm.

Pirms dažiem gadiem Kopenhāgenā kādā monētu veikalā ieguvu Rīgas pilsētas 1919. g. 1 rubļa parādu zīmi ar 6.7.1920. g. datētu uzrakstu: „Giv mange maa folge men helst af en anden slags.” — Lai sekotu vēl daudzas, bet vislabāk cita veida.

Derīgu, bet mazvērtīgu naudu šad tad izlieto draiskulībām. Tā, piem., vācu okupācijas laika pēdējā posmā, 1943/44. gadā, kad vācu naudai bija niecīga pirktspēja, zēni, ieraugot tālumā nākam vācieti, uz ietnes izmētāja feniņu monētas. Vācietis, protams, ieraugot monētu, cēla to augšā; pēc dažiem soļiem viņam bija jālokās atkal, un, tā kā dažkārt tika nomestas kādas 10 monētas, vācieša locīšanās nerātņiem sagādāja lielu jautrību un gardus smieklus.

Kāda cita vācu okupācijas laika epizode — vai tā ir paties notikums vai tikai anekdots, par to galvot nevaru: Aptumšotā ielu dzelzceļa vagonā kādam vācietim nokrīt 10 feniņu gabals, ko viņš tumsā, pa grīdu grābstīdamies, pūlas atrast. Izpalīdzīgs latvietis aizdedzina 10 marku zīmi, un tās gaismā vācietis savu monētu dabū rokā!

Iztirzājums par naudas zīmju reprodukciju izmantošanu dažādiem nolūkiem neietilpst šā darba plānā, taču vienu gadījumu gribētos pieminēt: 1954. g. Zviedrijā iespiestas skrejlapas, uz kurām priekšpusē bija reproducēts Padomju Savienības 1947. g. 10 rubļu zīmes attēls ar Ļeņina portretu; mugurpusē uzspiests propagandas teksts. Šīs skrejlapas tika nogādātas un izplatītas okupētajā Latvijā.

Latvijas numizmatikas savdabīgs objekts

Latvijas neatkarības laikā bez naudām darināti arī daudzi citi numizmatiskie objekti, piem., ordeņi, medaļas un žetoni. Cik zināms, par ordeņiem un zināmām medaļām un žetoniem ziņas citīgi vāc J. Jēkabsons. Dažas ziņas viņš ir arī publicējis. Bet nav dzirdēts, ka kāds vāktu materiālus par visiem šo veidu objektiem, un tādēļ šeit dokumentēju vienu no tiem tā savdabības dēļ.

Šis objekts ir prof. J. Prīmaņa īpašums, un viņš to ieguva 1930. g. Forma: apaļa ripiņa, \varnothing 39 mm. Vienā pusē saulīte ar 17 stariem; vidū burts L (Latvija) ar trim piecstūru zvaigznītēm; apakšā: trīs svītru (sarkanbaltsarkana) lente. Šī emblēma, kā zināms, līdz 1921. g., kad Satversmes sapulce pieņēma likumu par Latvijas valsts ģerboni, faktiski reprezentēja valsts ģerboni, un tā atradās iestāžu oficiālos zīmogos, t.s. zīmog- un citās nodevu markās, kā arī uz 1919/20. g.

naudas zīmēm. Uzraksts aplī (vecajā rakstībā): WISU SEMJU LATWEESCHI ATGREESCHATIES DSIMTENĒ (sociālistu saukļa „Visu zemju proletārieši, savienojaties” parafrāze). Otrā pusē: vidū aplis, ar svītru sadalīts divos laukumos; abos pa vienam attēlam (tie nav labi izdevušies), pa kreisi, liekas, J. Čakste (kā Tautas padomes, resp. Satversmes sapulces prezidents?), pa labi K. Ulmanis (kā ministru prezidents). Uzraksts aplī (jaunajā rakstībā): LAI IR GRŪT, VAJAG SPĒT: STIPRAM BŪT, UZVARĒT. (J. Raiņa epigrama.)

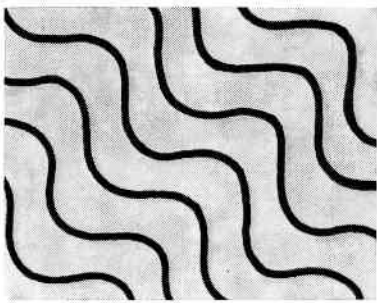
Šo objektu var definēt ir kā propagandas medaļu, ir kā žetonu. Idejas ziņā līdzīgi objekti, šķiet, pasaules numizmatikā nav pazīstami. Taču prof. Prīmaņa eksemplārs nevar būt oriģināls: tas ir nospiests svinā un tātad tam jābūt štances mēģinājumam. (Parasti tādas objektus, kas paredzēti izkalšanai lielā skaitā, kaļ alumīnijā — tā ir lēta un viegla jēlviela; citos gadījumos izmanto dārgākus metāllus, sākot ar bronzu un, dažkārt, nobeidzot ar zeltu.)

Parafrāze „Visu zemju...” liek secināt, ka šie objekti bija paredzēti kalšanai lielākā skaitā un, laikam, domāti izplatīšanai latviešu bēgļu starpā Krievijā. Bet, vai šis nodoms tika realizēts, tas nav zināms.

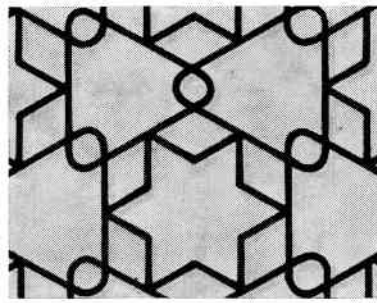
Objekta divu veidu pareizrakstība — vecā un jaunā — ir īpatnēja un neparasta. Jādomā, ka objekts izgatavots ap 1920/21. gadu, kad notika pāreja uz jauno ortografiju. Mēģinājumam iegūt tuvākas ziņas ar rakstiem *Laikā* 7.3.1959. g. un *K* 1962. g. 11. nrā panākumu nebija.

Latvijas naudu ūdenszīmju attēli

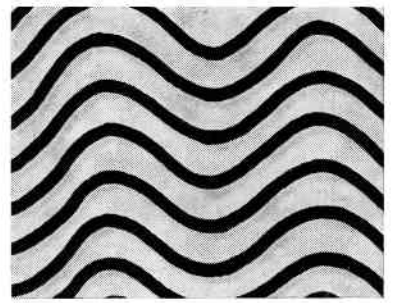

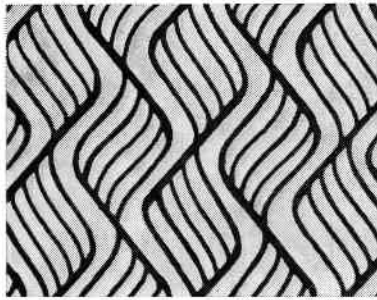
89. att.

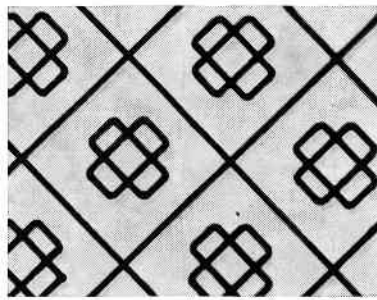
90. att.

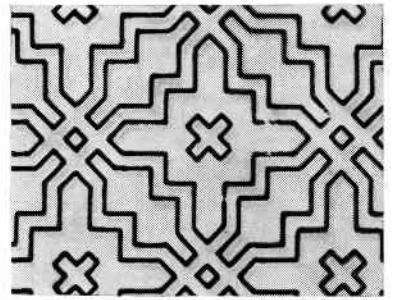
91. att.

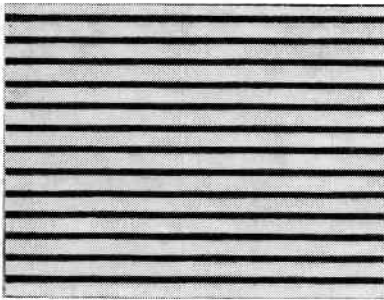
92. att.

93. att.

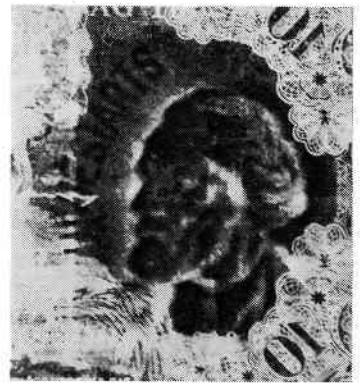
94. att.

95. att.

96. att.

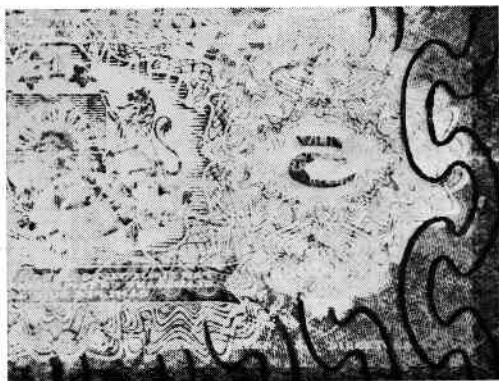
98. att.

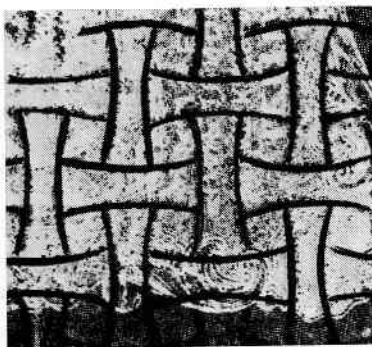
97. att.

99. att.

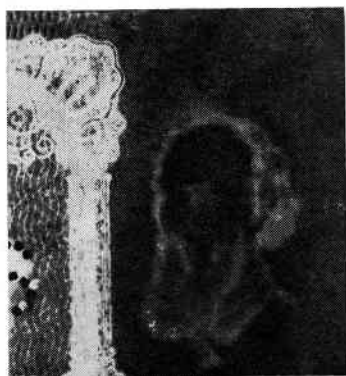
100. att.

101. att.

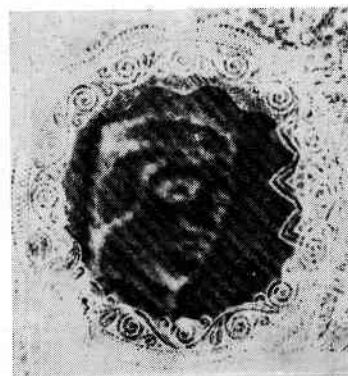
102. att.

103. att.

104. att.

105. att.

106. att.

Papīru ražotāji: 1. Louis Staffel, Witzhausen (89., 90. attēls). 2. Poensgen & Heyer, Letmathe (91., 92. att.). 3. Gebr. Ebart, Spechthausen (93. att.). 4. Schoeller & Bausch, Neukaliss (94. att.). 5. Nezināmi ražotāji: Vācijā (95., 96. att.) un Somijā (95. att.). 6. Līgatnes Papīra fabrika (97., 99., 100. att.). 7. Portals Limited, Anglijā (98., 101.—106. att.).

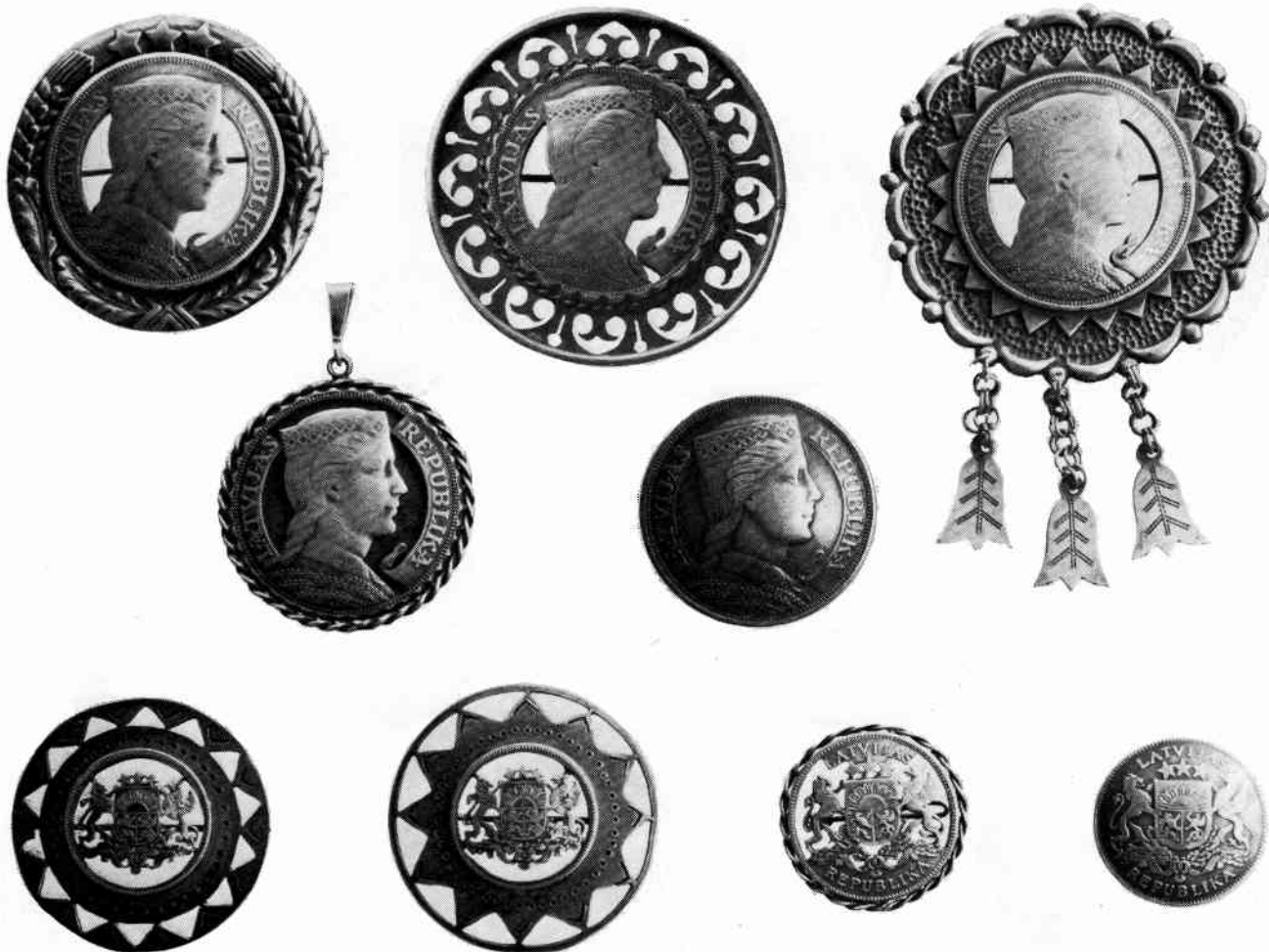
Latvijas monētas kā rotas lietas

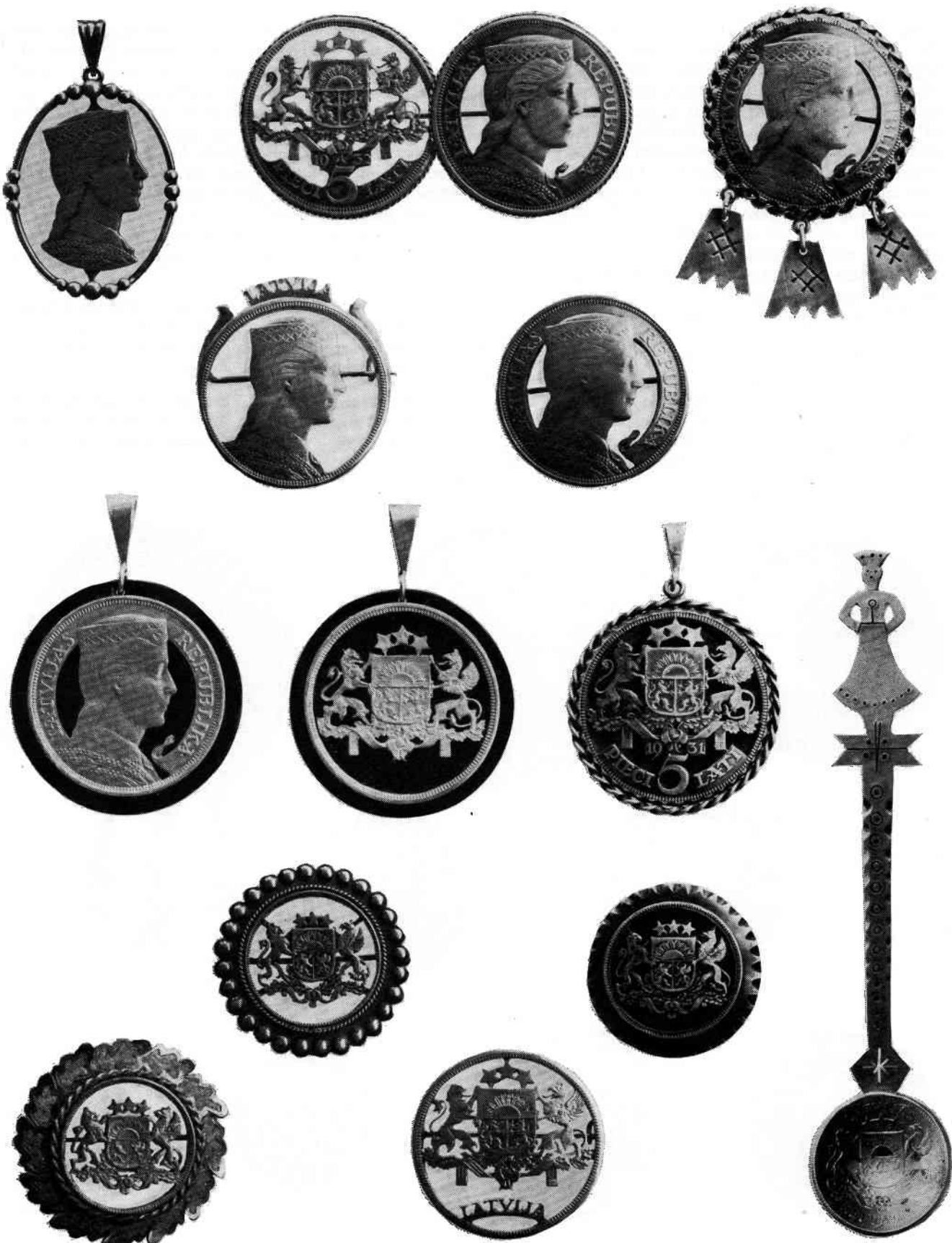
Agrāk monētas bieži izmantotas kā rotas lietas, un šo greznošanās veidu dažas tautas paturējušas vēl tagad. Latviešiem šādas paražas nebija: ikdienā valkāja modernas rotas, bet tautas tērpiem bija savas īpatnējas rotas — saktas. 1940. g., kad Latvija nokļuva krievu varā, spontāni un plaši lietošanā nāca rotas, darinātas no neatkarības laika monētām (107.—127. att.). (Monētu rotas radās arī Igaunijā un Lietuvā, bet mazākos apmēros.) Ar šīm rotām tauta demonstrēja savu nacionālo un patriotisko stāju pret neatkarības nolaupišanu un okupantu uzspiesto iekļaušanos „brālīgo republiku saimē”. Šim nolūkam izmantoja 1, 2 un 5 latu monētas, visvairāk pēdējās, jo tautu meitas attēls un uzraksts — Latvijas Republika — izcili atbilda mērķim. Šīs t. s. „pieclatu saktas” darināja visādos veidos: ar tautiskiem ornamentiem rotātu apmali vai bez tās, ar izzāģētu tautu meitas profilu u.t.t. Arī 1, 2 un 5 ls mugurpuses ar izzāģētu valsts ģerboni tika lietotas saktās, uzsverot valkātājas patriotismu. Starp saktu izgatavotājiem un apmaļu komponētājiem bija arī vairāki mākslinieki — daiļamatnieki, kā J. Bētiņš, S. Berca u. c. Monētu saktas ilgāku laiku bija ļoti popu-

lāras arī trimdā. Tās lielā skaitā izgatavoja, piem. Vācijā (vairāki daiļamatnieki) un Zviedrijā (zeltkalis A. Platbārdzdis jun.). Vācijā (amerikāņu un angļu zonā) aiz monētu trūkuma 1946. g. izgatavoja saktas vieglmetallā, imitējot simbolisko tautu meitas attēlu. Monētu saktas un nozīmes ar izzāģētiem Latvijas ģerboņiem valkāja ne tikai trimdinieki, bet arī citu tautu piederīgie, kuŗi tās bija ieguvuši kā dāvanu no bēgļiem. Vācu laikā pa daļai aiz patriotiskiem motīviem, pa daļai aiz dārgmetallu trūkuma no monētām izgatavoja aproču pogas, pulksteņu ķēdes, aproces, papīra nažus un karotes. Pēdējās sevišķi Zviedrijā kļuva populāras kā dāvanas krustbērniem.

No sudraba vai bronzas monētām izgatavotie priekšmeti tika arī apzeltīti, resp. apsudraboti. Monētu rotas pirka arī okupanti, kā krievi, tā vācieši, un tās lielā skaitā tika sūtītas uz Krieviju un Vāciju.

Nezinu, vai ir kāds krājējs, kas būtu speciālizējis monētu rotu kolekcionēšanā. Šie objekti ir vērti, lai tos krātu, jo tie ieņem īpatnēju vietu mūsu tautas vēstures dokumentēšanā.

Explanations and Summary in English

SHORT SURVEY OF THE LATVIAN MONETARY SYSTEM

From the proclamation of the Republic of Latvia on 18th November, 1918 until the end of the War of Independence in 1920 there were most varying money issues and monetary units circulating in Latvian territory:

Notes of Imperial Russia.

German Ober-Ost money (coins and notes).

German reichsmark.

Promissory notes of the cities: Liepāja (Libau, p. 95); Jelgava (Mitau, p. 99); Ventspils (Windau, p. 99); Rīga (p. 121); Rēzekne (Rositten, p. 125).

Issues of the occupation powers: Bolshevik at Cēsis (Wenden, p. 129) and Rīga (p. 131); Voluntary Western Army (Avalov-Bermond, p. 136).

Furthermore, in certain areas of Vidzeme (Livonia), where the Estonian army was operating (the Estonians assisted the Latvians in the struggle against the common enemy — the Bolsheviks), also Estonian and Finnish money was in circulation, i.e. with the seal of Pohjan Pojat (p. 145). In some districts of Latgale (Latgalia) notes of the Temporary government of Russia and of Soviet Russia were marked with the seals of the Latvian partisan units and put into circulation (p. 145).

The issue of the Latvian means of payment, the State Treasury notes, was commissioned on the basis of the law of 4th March, 1919. According to the stipulation of 22nd March, 1919, these notes were issued in Latvian roubles and kopeks. According to the official quotation of 27th March, 1919, the following rates were fixed: 1 Latvian rouble = 1 Ober-Ost rouble = 2 German marks = 1½ Russian imperial roubles. The law of 18th March, 1920, made the Latvian rouble the sole legal tender. (pp. 15—31.)

The War of Independence was so expensive to the young state that the costs could not be covered by current income. Instead they were covered by new paper money issues. In 1922 the government succeeded in establishing a new stable currency. The law relating to the new monetary unit, lats divided into 100 santims, was passed on 3rd August, 1922. For the Latvian rouble the rate of exchange of 50 roubles to 1 lats was fixed. The right to mint coins was retained by the state. The issues of the coins were decreed on 31st August, 1922 (bronze and nickel coins), on 2nd October, 1923 (silver 1 lats), on 24th March, 1925 (silver 2 lats), and on 12th March, 1929 (silver 5 lats). (pp. 35—42.)

On 7th September, 1922, Latvijas Banka (The Bank of Latvia) was founded with the right to issue money notes (pp. 44—59).

The State Treasury Notes Act of 24th November, 1924, decreed the withdrawal of rouble notes and the issue of new State Treasury notes (pp. 60—69).

On 17th June, 1940, Latvia was occupied by the U.S.S.R., and from 25th March, 1941, the lats were declared null and void (p. 89).

After the occupation of Latvia by German army units in June—July 1941, an attempt was made to restore the Latvian currency, but this project was never realized (p. 70).

COINS AND NOTES OF LATVIA

Issues in Roubles and Kopeks. 1919—1922

Coins

No coins were struck. The offers by certain coin-dealers of a 10 cent coin as a pattern coin of 1922, are a deception, since this object (fig. 1, p. 15) is not a coin, but a creation of the sculptor E. Telcs which has no connection with the monetary system of Latvia.

Paper money

STATE TREASURY NOTES

1919

- 1a.—1c. 1 rublis (fig. 2, p. 17).
- 2a.—2g. 5 rubļi (fig. 3, pp. 19—20).
- 3a.—3f. 10 rubļi (fig. 4, pp. 21—22).
- 4a.—4h. 25 rubļi (fig. 5, pp. 23—24).
- 5. 50 rubļi (fig. 6, p. 25).
- 6a.—6i. 100 rubļi (fig. 7, pp. 26—27).

1920

- 7a.—7c. 500 rubļi (fig. 8, pp. 28—29).

EXCHANGE NOTES OF LATVIA

1920

- 1. 5 kap. (fig. 9, p. 30).
- 2. 10 kap. (fig. 10, p. 30).
- 3. 25 kap. (fig. 11, p. 30).
- 4a.—b. 50 kap. (fig. 12, p. 30).

Issues in Lats and Santims. 1922—1940

Coins

1922

- 1. 1 santims (fig. 13, p. 35).
- 2a.—b. 2 santimi (fig. 14—15, pp. 35—36).
- 3a.—b. 5 santimi (fig. 16, p. 36).
- 4. 10 santimu (fig. 17, p. 36).
- 5. 20 santimu (fig. 18, p. 36).
- 6. 50 santimu (fig. 19, p. 36).

1924

- 7. 1 santims (p. 37).
- 8. 1 lats (fig. 20, p. 37).

1925

- 9. 2 lati (fig. 21, p. 37).

1926

- 10. 1 santims (p. 38).
- 11. 2 santimi (p. 38).
- 12. 2 lati (p. 38).

- 1928
 13a.—b. 1 santims (p. 38).
 14. 2 santimi (p. 38).
 1929
 15a.—b. 5 lati (fig. 22, p. 38).
 1931
 16a.—b. 5 lati (p. 38).
 1932
 17. 1 santims (p. 39).
 18. 2 santimi (p. 39).
 19a.—b. 5 lati (p. 39).

- 1935
 20. 1 santims (p. 39).
 1937
 21. 1 santims (fig. 23, p. 39).
 22. 2 santimi (fig. 24, pp. 39—40).
 1938
 23. 1 santims (p. 40).
 24. 2 santimi (fig. 24, pp. 40—41).
 1939
 25. 1 santims (p. 42).
 26. 2 santimi (p. 42).

Paper Money

ISSUER: THE BANK OF LATVIA. MONEY NOTES

- 1922
 1. 10 latu (fig. 26, pp. 44—45).
 1923
 2a.—b. 100 latu (fig. 27, pp. 46—47).
 1924
 3. 20 latu (fig. 28, pp. 48—49).
 4. 50 latu (fig. 29, p. 50).
 1925
 5. 20 latu (fig. 30, p. 51).
 1928
 6. 25 lati (fig. 31, pp. 52—53).
 1929
 7. 500 latu (fig. 32, pp. 54—55).
 1934
 8. 50 latu (fig. 33, p. 56).
 1938
 9. 25 lati (fig. 34, p. 57).
 1939
 10. 100 latu (fig. 35, pp. 58—59).

ISSUER: DEPARTMENT OF FINANCE

State Treasury Notes

- 1925
 1a.—1e. 10 latu (fig. 36, pp. 61—62).
 1926
 2. 5 lati (fig. 36, p. 62).
 1933
 3. 10 latu (fig. 38, p. 63).

- 1934
 4a.—4d. 10 latu (pp. 63—64).
 1935
 5. 20 latu (fig. 39, pp. 64—65).
 1936
 6. 20 latu (p. 65).
 1937
 7. 10 latu (fig. 40, p. 66).
 1938
 8. 10 latu (p. 66).
 1939
 9a.—b. 10 latu (pp. 66—67).
 1940
 10. 10 latu (p. 67).
 11. 20 latu (fig. 41, pp. 67—68).

State Treasury Exchange Notes

- 1a.—1c. 5 lati (fig. 42, pp. 68—69).

Non-accomplished Project of Restoration of Latvian Notes in 1941

Overprint: LATVIJA 1941 1. JULIJS.

- 1a.—b. 100 latu (bank notes; fig. 43—44, pp. 70—71),
 2. 500 latu (bank notes; fig. 45, p. 71).
 3. 10 latu (State Treasury notes; fig. 46, p. 72).
 4. 20 latu (State Treasury notes; fig. 47, p. 72).
 5. 5 lati (State Treasury exchange notes; fig. 48, p. 73).

COUNTERFEITING OF COINS AND NOTES

Notes

Period of roubles. Soviet Russia counterfeited notes of 50, 100 (possibly) and 500 roubles. The 50-rouble notes were withdrawn from circulation. In order to prevent the forgery of 500-rouble notes, beginning from Series L, these were issued on English paper with watermark (interlocked wave-bands). Furthermore, there were private counterfeitings of 50 kopeks (the printing was poor), 100 and 500 roubles (comparatively well carried out). (pp. 77—78.)

Period of lats. There were only private counterfeitings of Money Notes of the Bank of Latvia: 10 lats 1922 (overprinting blurred), 100 lats 1923 (comparatively well carried out), 50 lats 1924 and 25 lats 1928 (the printing was poor). Of the State Treasury notes 10 lats 1925 and 5 lats 1926 (in imperfect printing) were counterfeited (pp. 79—81).

Coins

Only nickel and silver coins were counterfeited — by using pewter. Furthermore, there were silver coins of various silver and copper alloys (pp. 81—82).

Pseudo-patterns

The "10 cent" coin (fig. 1, p. 15) offered by certain coin-dealers as a pattern coin of 1922 or a medal commemorating 10 years of Latvian independence (1928) was never struck by order of the Latvian government. It is a pattern coin made by the Hungarian sculptor E. Telcs, never submitted to the Latvian government. It is still struck by the Begeer Ateliers, Netherlands. (pp. 82—85.) As the original punches for the coins 20 santimi 1922, 10 santimi 1922, and 2 santimi 1922 were never destroyed, the "pattern coins" in silver, aluminum-bronze etc. of these coins, offered by coin-dealers, are striking of a later date. Patterns of the named coins in such alloys were never struck by order of the Latvian government and have no numismatic value. (pp. 85—87.)

DESTRUCTION OF THE LATVIAN MEANS OF PAYMENT

After the occupation of Latvia by the U.S.S.R., many silver coins were used for making jewelry.

On the night of 13th July, 1940, before the official incorporation of Latvia into the U.S.S.R., the Russians plundered the Bank of Latvia and carried away gold, foreign currency and silver coins, the latter to the face value of 6 million lats. When retreating from Latvia in 1941, the Russians took with them silver coins to the face value of 11.3 million lats, nickel coins worth 6.6 million lats and bronze coins worth 0.5 million lats. Very likely these were melted down in the U.S.S.R. After cancellation of the lats currency, the Russians ordered the notes to be burned. (pp. 89—92.)

ISSUES OF CITIES. 1915 AND LATER

LIEPĀJA (LIBAU)

1.—27.b. Exchange notes and promissory notes (fig. 49—52, pp. 95—99).

JELGAVA (MITAU)

1a.—39. Promissory notes (fig. 53—64, pp. 99—116).

VENTSPILS (WINDAU)

1a.—6e. Promissory notes (fig. 65—71, pp. 116—120).

RĪGA

1a.—3. Promissory notes and treasury notes (fig. 72—74, pp. 121—124).

RĒZEKNE (ROSITTEN)

1. Duty stamps (fig. 75, p. 125).

ISSUES OF OCCUPATION POWERS. 1919

Bolshevik Occupation

CĒSIS (WENDEN)

1.—2. Executive Committee of Workers' Council in the District of Cēsis (Wenden). Promissory notes (official denomination: loan coupons, fig. 76, 77, pp. 129—131; on these notes, the penalty for counterfeiting is fixed as follows: "The counterfeiters of these coupons will be shot.")

RĪGA.

1a.—4. Council of Workers' Deputies in Rīga. Exchange notes (fig. 78—81, pp. 131—135).

NON-ACCOMPLISHED PROJECT OF LATVIAN NOTES IN 1940

In 1940, after the occupation of Latvia by the U.S.S.R., the Latvian communists elaborated projects for stamps and notes of the Latvian S.S.R. The stamps were issued, but the project of notes was not accomplished. (p. 136.)

Voluntary Western Army (Avalov-Bermondts)

1a.—4b. Treasury notes (fig. 82—85, pp. 136—141).

ISSUES OF ARMY UNITS

POHJAN POJAT (SONS OF THE NORTH)

1.—4. Specification p. 145 (fig. 86).

LATGALIAN PARTISAN REGIMENT

1.—11b. Specification pp. 145—146 (fig. 87, 88).

PRIVATE "NOTES". 1919—?

During the first years after the First World War, there was a great scarcity of capital in Latvia. The small newly-started industries solved the problem of capital partly by paying the workers with private credit notes, for which they could buy foodstuffs in certain shops. (p. 153.) The first known money note with text in Latvian language is a private note issued in 1861 by Jēkabs Priedītis (Jakob Preediht), a Latvian merchant (pp. 153—154.)

GROUNDLESS INFORMATION

The affirmation that in 1919 Latvian stamps were used as medium of exchange is completely unfounded. This is also true of the assertion that during the First World War credit notes or "vodka"-coupons issued by the German naval units circulated as means of payment at Liepāja (Libau). (pp. 149—150.)

LATVIAN COINS AND NOTES AS NUMISMATIC OBJECTS

After the occupation of Latvia by the U.S.S.R. in June 1940, several collections of Latvian coins and notes were lost, for instance, the collections deposited in safe-deposit boxes of the banks which were later nationalized. The organizations of philatelists and numismatists were closed.

After the retreat of the Soviet army in 1941, the activities of numismatists were renewed and the annulled Latvian means of payment were used for completing the old collections and building up new ones.

These activities could be carried on even during the second Russian occupation which began 1945. There were some possibilities to correspond with numismatists in the West and to exchange information and numismatic objects. However, in 1965 it was prohibited to send the annulled means of payment to foreign countries. Since this date several obstructions were raised against the activities of numismatists in the U.S.S.R., especially against the collecting of coins made of precious metals. In 1970 the collectors of coins were expelled from the organizations of numismatists, as the collecting, i.e. purchasing and selling of precious metal coins was considered to be jobbery. The steps against the collectors of coins culminated in a trial against a group of numismatists. This trial was held in Moscow in the end of 1970 and referred to in *Literaturnaya gazeta* of 6th January, 1971. Under such circumstances the activities of Latvian numismatists in the occupied country were to a great extent suspended. (pp. 157—162.)

The Latvian numismatists in the West continue their activities. They are organized in the Association of Latvian Filatelists and have their own periodical publication. (pp. 162—164.)

No evaluation of the numismatic objects is given in this book, as the number of the pieces available decrease every year and the prices rise. Several of the coins and notes described in this book are practically not more available. (p. 164.)

THE USE OF NOTES FOR SPECIAL PURPOSES

No Latvian notes were used for special purposes, as political agitation or commercial advertising. For this purpose the notes of Imperial Russia (political agitation), notes of Soviet Russia and notes of the Bank of Germany (commercial advertising) were used in Latvia. (pp. 167—168.)

A SINGULAR OBJECT OF LATVIAN NUMISMATICS

A singular object interesting the Latvian numismatists and never described before is a medal with the text: "Latvians of all countries return to your native

land!" (= paraphrase of: "Proletarians of all countries, unite!"). It can be assumed that this medal was struck in 1920/21 in order to be spread among the Latvian refugees in Soviet Russia. (p. 171.)

WATERMARKS OF LATVIAN NOTES

"Reichsdruckerei", wavy lines (fig. 89). Combination of star-hexagon and triangle (fig. 90). Waves (fig. 91). Wave-bundles (fig. 92). Crosses in quadrates (fig. 93). Cross-meander pattern (fig. 94). Light lines (fig. 95). Lace pattern (fig. 96). Light and dark wave lines (fig. 97). VIESTARTS and his portrait (fig. 98). Interlocked "Fire crosses" (swastikas) and "20" (fig. 99). Turned band (fig. 100). Interlocked wave-bands (fig. 101). Profile of young women in national costume (fig. 102). A. Kronvalds, literate (fig. 103). Z. A. Meierovics, statesman and first Minister for Foreign Affairs (fig. 104). Head details of the sculpture symbolizing Mother Latvia, in the Warriors Cemetery (Brāļu kapi) in Rīga (fig. 105). K. Ulmanis, the first Prime Minister and the last State President of Latvia (fig. 106). (pp. 175—176.)

COINS AS ORNAMENTS

Beginning with the Soviet occupation in 1940 coins of the period of independence began to be converted into jewelry. In order to promote a patriotic spirit despite the alien occupation forces, brooches were made from 5, 2 and 1 lats pieces. Five lats pieces were most commonly used for this purpose. This coin bears on its face the portrait of a Latvian girl in national costume, symbolizing Latvia, and above it the inscription "Republic of Latvia". Hence it is particularly suited for conversion into jewelry. The construction of the brooches varied: with and without mounting, with national ornamentation, curved outwardly, and sawn out in order to make the portrait more prominent.

The symbolical significance of the portrait motive of the five lats piece later became extremely popular among the Latvian refugees as a patriotic ornament and sign of recognition. Due to the shortage of coins for this purpose, copies of the girl's head motive symbolizing Latvia were also made. Thus in 1946 in Germany (in the American and British zones) brooches were stamped in which the girl's head was brought out in strong relief. The two and one lats coins were worn after the coat-of-arms had been pierced out.

Articles made from silver or bronze coins were also gold and silver plated. Articles of this kind were also very popular among the occupation forces, both Russian and German, and were bought up in thousands and sent home to their relatives as souvenirs.

This type of jewelry has been also carried by the Latvian refugees to other countries. (Figures pp. 179—180.)

The collection of coins and bank notes from Estonia, Latvia and Lithuania, formerly belonging to the author of this book and originally formed by him, was acquired by the Royal Coin Cabinet through the initiative of Professor Sven B. F. Jansson, Head of the

Antiquities Service, and Dr Brita Malmer, Keeper of Coins and Medals. This important collection has thus been made accessible to all scholars studying the monetary history of the Baltic.

Satura rādītājs

Priekšvārdi	5	Pārskats par izkalto monētu skaitu	42
Paskaidrojumi un aizrādījumi. Saisinājumi	6	Pārskats par apgrozībā bijušo monētu skaitu	42
Ievads. Iss pārskats par naudas sistēmu	7		
Emisijas rubļos un kapeikās. 1919—1920			
Monētas	15		
Papīrnauda	15		
Valsts kases zīmes			
Izlaidumi un tehniskais izveidojums	15		
Ziņas par atsevišķām zīmēm un to apraksti			
1919 1 rublis 5 rubļi 10 rubļi 25 rubļi 50 rubļi			
100 rubļi	17		
1920 500 rubļi	17		
Valsts kases maiņas zīmes			
5 kap. 10 kap. 25 kap. 50 kap.	30		
Pārskats par 1919.—1922. g. izgatavoto zīmju skaitu	31		
Pārskats par apgrozībā bijušo zīmju skaitu	31		
Emisijas latos un santimos. 1922—1940			
Monētas			
Izlaidumi un ligātūras	35		
Ziņas par atsevišķām monētām un to apraksti			
1922 1 santims 2 santimi 5 santimi 10 santimu			
20 santimu 50 santimu	36		
1924 1 santims 1 lats	37		
1925 2 lati	37		
1926 1 santims 2 santimi 2 lati	38		
1928 1 santims 2 santimi	38		
1929 5 lati	38		
1931 5 lati	38		
1932 1 santims 2 santimi 5 lati	39		
1935 1 santims	39		
1937 1 santims 2 santimi	39		
1938 1 santims 2 santimi	40		
1939 1 santims 2 santimi	42		
		Pārskats par izkalto monētu skaitu	42
		Pārskats par apgrozībā bijušo monētu skaitu	42
		Papīrnauda	
		Latvijas Bankas naudas zīmes	
		Pārskats par izlaidumiem un tehnisko izveidojumu	43
		Ziņas par atsevišķām zīmēm un to apraksti	
		1922 10 latu	44
		1923 100 latu	46
		1924 20 latu 50 latu	48
		1925 20 latu	51
		1928 25 lati	52
		1929 500 latu	54
		1934 50 latu	56
		1938 25 lati	57
		1939 100 latu	58
		Latvijas Bankas izgatavoto zīmju skaits	59
		Latvijas Bankas apgrozībā bijušo zīmju skaits	59
		Finanču ministrijas naudas zīmes	
		Pārskats par izlaidumiem un tehnisko izveidojumu	60
		Ziņas par atsevišķām zīmēm un to apraksti	
		Valsts kases zīmes:	
		1925 10 latu	61
		1926 5 lati	62
		1933 10 latu	63
		1934 10 latu	63
		1935 20 latu	64
		1936 20 latu	65
		1937 10 latu	66
		1938 10 latu	66
		1939 10 latu	66
		1940 10 latu 20 latu	67
		Valsts kases maiņas zīmes:	
		1940 5 lati	68
		Valsts kases izgatavoto zīmju skaits	69
		Valsts kases apgrozībā bijušo zīmju skaits	69
		Nereālizēts 1941. g. projekts par Latvijas naudas zīmju restitūciju	
		Uzspiedums: Latvija 1941 1. jūlijs	70
		Uzspiedums: Apgrozībā no 1. jūlija 1941	73

Latvijas papīra naudas un monētu viltojumi

Rubļa periods	77
Privātie viltojumi	77
Padomju Krievijas viltojumi	77
Lata periods	79
Latvijas Bankas naudas zīmju viltojumi	79
Valsts kases zīmju viltojumi	80
Latvijas monētu viltojumi	81
Pseudo paraugmonētas	83

Latvijas maksāšanas līdzekļu iznīcināšana

89

Pilsētu parādu zīmes

93

Liepājas pilsētas zīmes

95

Techniskais izveidojums

95

Vācu okupācijas laika izlaidumi

I emisija

96

Pārskats par I emisijas zīmēm

96

II emisija

97

Pārskats par II emisijas zīmēm

97

Latvijas laika izlaidumi

III, IV un V emisija

98

Pārskats par III, IV un V emisijas zīmēm

98

Apgrozībā izlaisto zīmju kopskaits

98

Zīmju kopskaits

99

Jelgavas pilsētas parādu zīmes

Techniskais izveidojums

99

I emisija

Pagaidzīmes (1. izlaidums)

99

Pārskats par I emisijas 1. izlaiduma zīmēm

100

Rēgulārās zīmes (2. izlaidums)

102

Pārskats par I emisijas 2. izlaiduma zīmēm

103

II emisija

1. izlaidums — kapeiku un rubļu zīmes

105

Pārskats par II emisijas 1. izlaiduma zīmēm

106

2. izlaiduma kapeiku un rubļu zīmes

107

Pārskats par II emisijas 2. izlaiduma zīmēm

kapeikās un rubļos

108

2. izlaiduma feniņu un marku zīmes

111

Pārskats par II emisijas 2. izlaiduma zīmēm

feniņos un markās

111

Pārskats par zināmām II emisijas 2. izlaiduma

334 zīmēm. Ks., vērtība un rbļ. salikuma variants

113

III emisija

114

Pārskats par III emisijas zīmēm

115

Ventspils pilsētas parādu zīmes	116
Techniskais izveidojums un zīmju skaits	117
Pārskats par Ventspils parādu zīmēm	119
Pārskats par zināmām Ventspils 217 zīmēm. Ks., vērtība, fona variants un zīmoga ap- zīmējums	120

Rīgas pilsētas naudas zīmes

Parādu zīmes	121
Rīgas pilsētas kases zīmes	121

Rēzeknes pilsētas valdes zīmes

125

Okupācijas varu izlaidumi

Lielinieku okupācijas izlaidumi

Cēsu apriņķa strādnieku padomes izpildu komitejas aizņēmuma kuponi	129
Rīgas Strādnieku deputātu padomes maiņas zīmes	131
Rīgas Strādnieku deputātu padomes Pārtikas nodaļas naudas čeki	135
Nereālizēts 1940. g. Padomju Latvijas naudas zīmju projekts	136

Brīvprātīgās rietumu (Avalova-Bermonta) armijas pagaidu maiņas zīmes

136

Kaŗaspēku vienību izlaidumi

Pohjan Pojat (= Ziemeļu dēlu) nauda

145

Latgales partizānu pulka nauda. 1919—1920

145

Sadomātu ziņu publicējumi

Latvijas pastmarkas kā nauda

149

Degvīna zīmes Liepājā

149

Privātās „Naudas zīmes”. 1919—?

151

Nauda — numizmatiskie objekti

155

Latvijas neatkarības laiks

157

1940/41. g. krievu okupācija

157

Vācu okupācija, 1941.—1945. g.

158

Latvijā otrā krievu okupācijas laikā

158

Trimda

162

Latvijas numizmatisko objektu vērtējumi

164

Papīrnaudas izlietošana īpašiem nolūkiem 165

Latvijas numizmatikas savdabīgs objekts 169

Latvijas naudu ūdenszīmju attēli 173

Latvijas monētas kā rotas lietas 177

Explanations and Summary in English 181

